

Pauper aqua, Sebec, fluis, sed pauper homo.
Ne flueres, sertum Gloria tradit, habe.

Ant. Baldi Inv. et Sculp. Neap.

**JOSEPHI AURELII
DE JANUARIO**

Advocati Neapolitani

**R E S P U B L I C A
JURISCONSULTORUM.**

Excudebat Felix Musca

NEAPOLI Anno c1810ccxxxi.

Publica Auctoritate.

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations

$$\frac{dx}{dt} = A(x)u, \quad \frac{dy}{dt} = B(y)v, \quad (1)$$

where $A(x)$ and $B(y)$ are matrices of order n and m respectively, and u and v are vectors of order n and m respectively.

The second part of the paper is devoted to a study of the problem of the existence of a solution of the system of equations

$$\frac{dx}{dt} = A(x)u, \quad \frac{dy}{dt} = B(y)v, \quad (2)$$

where $A(x)$ and $B(y)$ are matrices of order n and m respectively, and u and v are vectors of order n and m respectively.

The third part of the paper is devoted to a study of the problem of the existence of a solution of the system of equations

$$\frac{dx}{dt} = A(x)u, \quad \frac{dy}{dt} = B(y)v, \quad (3)$$

where $A(x)$ and $B(y)$ are matrices of order n and m respectively, and u and v are vectors of order n and m respectively.

The fourth part of the paper is devoted to a study of the problem of the existence of a solution of the system of equations

$$\frac{dx}{dt} = A(x)u, \quad \frac{dy}{dt} = B(y)v, \quad (4)$$

where $A(x)$ and $B(y)$ are matrices of order n and m respectively, and u and v are vectors of order n and m respectively.

The fifth part of the paper is devoted to a study of the problem of the existence of a solution of the system of equations

$$\frac{dx}{dt} = A(x)u, \quad \frac{dy}{dt} = B(y)v, \quad (5)$$

where $A(x)$ and $B(y)$ are matrices of order n and m respectively, and u and v are vectors of order n and m respectively.

The sixth part of the paper is devoted to a study of the problem of the existence of a solution of the system of equations

$$\frac{dx}{dt} = A(x)u, \quad \frac{dy}{dt} = B(y)v, \quad (6)$$

where $A(x)$ and $B(y)$ are matrices of order n and m respectively, and u and v are vectors of order n and m respectively.

The seventh part of the paper is devoted to a study of the problem of the existence of a solution of the system of equations

$$\frac{dx}{dt} = A(x)u, \quad \frac{dy}{dt} = B(y)v, \quad (7)$$

where $A(x)$ and $B(y)$ are matrices of order n and m respectively, and u and v are vectors of order n and m respectively.

Anto Baldi Fecit N.

EXCELL. PRINCIPI
ALOISIO THOMAE
COMITI DE HARRACH,
Proregi solertissimo Regni Neapolitani.

JOSEPHUS AURELIUS DE JANUARIO
PERPETUAM FELICITATEM.

*E quid unquam
hujus amplissimi
Neapolitani Regni fortunae,
atque incolumitati deesset, post-
quam*

quam CAROLUS CAESAR
Pius , Sapiens , Felix , ac
Triumphator semper Augu-
stus , Populum hunc , jamdiu
sibi carum , atque acceptum ,
summis , pro suâ in eum Cle-
mentiâ , cumulaverat benefi-
ciis , quibus semper publicâ ,
privatâque tranquillitate ga-
visi sumus , & bellicos , siqui
forsan ab hostili audaciâ eru-
perunt , apparatus sub poten-
tissimis Armorum suorum au-
spiciis tuti , ac securi , parvi
fecimus , ac pene delusimus ;
tandem aliquando Te , A LOISI
THOMA , COMES DE HARRACH , o-
pti-

*ptimum , incomparabilemque
Principem , famâ , & expe-
ctatione majorem , nobis de-
dit , qui suas egregie hîc obi-
res partes , Orbi toto , ipsique
Inviâctissimo CAESARI ge-
stis praeclaris , ac ingentibus
uberrime satisfaceres . Quid
de Te , priusquam pulcherri-
mam hanc Italiae Oram su-
spiratissimo adventu tuo bea-
res , quid de Te , inquam , non
audivimus , quod communem
omnium admirationem , assen-
tionemque non meruerit ? diu-
que nobile , & fraeni impa-
tiens exarsit in nobis deside-
rium*

*rium cognoscendi Te , tuaque
propius spectandi speciosa fa-
cinora , plausibus , faustissimis-
que acclamationibus ubique
gentium coronata ; ut , quae
huc constans rumor , ac late re-
sonans , longinquis attulit e
Regionibus , ante nostros ocu-
los ipsa collocaret perspicue ,
ac luculenter experientia , nul-
loque prorsus externo tuae Vir-
tutis testimonio , nullo alieno
indigeremus iudicio. Facti su-
mus voti compotes ; quod fer-
vide optavimus , nimis pro-
spere adepti sumus ; summo
Te excepimus gaudio , retine-*
mus

*mus majore, maximoque, quo-
usque dabitur, tuâ frui prae-
sentiâ, retinebimus; plus enim
obtinuimus, quam obtinere
sperabamus; & uti temera-
rium antea duximus, tam
grandia sperare, ubi Tu gran-
diora praestitisti, minus eo
sperasse, quod experimur, a-
perte testamur. Et sane non
Tibi, sed Glorïae vivis; nec
credis pro Glorïa vivere, ni-
si pro communi vivas salute
nostrâ, ac utilitate, pro qua
mirifice juvandâ doctam ad-
hibes in suscipiendis rebus
industriam, prudentem in con-
ficien-*

*ficiendis celeritatem, sagax in
praevidendis consilium ; &
dum ita omnes solaris, faves
omnibus, ac prospicis, non
tam alienae, quam tuae existi-
mas consulere voluptati ; atque
in incerto est, cujus sit majus
gaudium, illiusne, qui accipit
a Te beneficia, an Tui, qui ea
largiris ; neque is dumtaxat
accipit, qui tuâ fretus libe-
ralitate petit, sed (quod maxi-
me dignum est generoso Prin-
cipe) ille etiam, qui cum a
Te accipere beneficia mereat,
quadam verecundâ animi mo-
deratione petere non audet,*

62-

*cujus modestiam, pudicamque
petendi abstinentiam Tu de-
corâ praevenis largitione, ut
aeque apud Te felix sit, &
qui honeste rogat, & qui mo-
deste tacet; Ille nempe, quia
pro desiderio suo experitur, Te
nihil optanti negare; Hic, quia
praeter expectationem videt,
Te etiam tacenti sponte of-
ferre, quod meritis debitum,
publicoque bono conducibile
existimas. Quam bene, quam
sapienter publicas res, ac pri-
vatas regis, ac disponis; ani-
mumque, & curas in diver-
sas partes non moleste, non fa-
sti-*

*stidiose dividis ; si quando Te
maxima , ac graviora urgent
negotia , parva , & exigua non
deseris ; cum primos , lectissi-
mosque Civitatis Ordines be-
nigne excipis , infimos non re-
moves , non excludis ; & cum
omnibus satisfacis , nulli de-
es , singulis totus plene addi-
ctus , uti es universis ; pluri-
busque intentus rebus , uni rei
sedulo incumbere , illamque
unam videris diligenter exple-
re ; amas proinde omnes , ab
omnibus amaris ; & sicuti tuus
nos delectat amor , quia tene-
re amas , ita tibi arridet no-
ster*

*ster , quia libere , ac sincere
amamus ; refulget in amore
tuo facilis erga nos generosi-
tas , in nostro debita erga Te
reverentia ; & mutuâ hac a-
moris compensatione , Tu no-
stro , obsequii pleno , nos amo-
re tuo , pleno humanitatis ,
fruimur dulcissime. Quid refe-
ram , quam acerrime studeas ,
quam attente mediteris , ut
priscam , incorruptamque a-
gnoscant fidem commercia ; ut
nos , plus solertiâ tuâ , quam
anni fertilitate tuti , ubere
nimis , ac assiduâ laetemur
Annonâ ; ut nec aspero arma-*

*ta rigore, nec effraeni relaxa-
ta arbitrio; triumphet in Fo-
ro Justitia; ut ea unice in Ur-
be regnet potentia, quae nixa
est ratione, ea unice destituta
praesidio imbecillitas, quae
affinis est vitio; ut tota deni-
que, seu pagana, seu milita-
ris disciplina, legitimis coër-
cita suppliciis, Te timeat ju-
ste iratum, largis allec̃ta prae-
miis, Te colat effuse munifi-
cum. & hoc pacto in commu-
ne bonum recte undique dis-
posita, firmiter consistat. Has
illustres, & omni aevō memo-
randas, regendi Artes excita-
rant*

*runt in Te egregie illa tua
suavis morum innocentia, mi-
tis severitas, ac clementia
non dissoluta, quae Te, mirum
quantum, supra vulgarem ho-
minum sortem evehunt, atque
extollunt; expolivit vero sale-
brosa illa, ac difficilis huma-
narum vicissitudinum scien-
tia, quae Tibi ex tot in Te
collatis publicis muneribus,
ac Legationibus, impigre sus-
ceptis, mirabiliter expletis,
doctissime comparata est, quae-
que Te nobis exhibent totius
antiquitatis apprime peritum,
civilique prudentiâ, & rerum
usu,*

*usu, vel supra invidiam, or-
natissime praeditum, ac con-
summum. Sed immensa
isthaec Gloriae amplitudo,
tuis quaesita meritis, belle
fulget, excelsae conjuncta cla-
rissimi tui Generis Fortu-
nae; & licet non aliunde Vir-
tus tua quaerat ornamentum,
quam a Te ipso, ita ferme,
ut quam a Majoribus accepi-
sti, tot onustam Titulis, ac
Dignitatibus Nobilitatem,
posses, nisi accepisses, in Illos
splendidius auctam tuorum
gestorum lumine conferre;
tamen nescio quomodo eadem
ipsa*

*ipsa Virtus plus placet , dili-
gitur magis , innexa Sanguini,
trophaeis , ac victoriis lau-
reata ; quasi Illa in Pectore
nobili , avitis exemplis , &
longâ meritorum origine , ac-
censo , ac stimulado , generosius
nasci soleat , nutriri faustius,
ac gloriosius diffundi . Quam
pulchrum visu , dum Te dome-
sticam Famam feliciter ae-
mulari , tacitâ gratulatione,
contemplamur ; & tam vetu-
stis , quos longo jactat ordine
inclyta tua Propago , Heroi-
bus addi , ac connumerari ,
quam ipsis recentioribus , in-*

*ter quos , unde aetas nuper
praeterita insigniter decorata
est, nitent in primis Eminen-
tissimus Ernestus Adalbertus
de Harrach , Archiepiscopus
Pragae, & Tridentinus Epi-
scopus, Is, qui in sacris pur-
puratorum Patrum Comitiis,
Romae. habitis , in quibus
Pontifex Maximus Innocenti-
us X. adlectus est, res, & decus
Imperii, summâ, quâ pollebat.
alacritate, ac prudentiâ, sa-
pienter explicuit, graviter
sustentavit ; Comes pariter
Ferdinandus Bonaventura de
Harrach fortunatissimus Pa-
rens*

*rens tuus , qui in Aulâ piissi-
mi, fortissimique Imperatoris
LEOPOLDI , cui fuit consi-
lio, & rerum gerendarum pe-
ritiâ acceptissimus , auctori-
tatem, & honores adeptus est
egregios , ac supremos. Verum
haec luminosa tuae Virtutis
specimina , istam tuae Stir-
pis nobilitatem , ab operibus
tuis ad quoddam majus splen-
doris fastigium evectam , non
in Te uno consistere , sed ad
tuos eximios Natos quadam
veluti praecoce , & ante ipsos.
oculos tuos collatâ successione
transire , atque dilabi , non si-*

*ne voluptate tuâ , videmus .
Prob Superûm Fides ! in
quam dulcissimam spem non
erigunt Italiam , Germaniam ,
& utraque Mundi latera Co-
mites Federicus , Vinceslaus ,
Ernestus , Ferdinandus , carissi-
ma tua Pignora ? qui in ipso
aetatis flore , immenso ornatu
Sapientiae cultu , summâ gra-
vitate consilii , solidâ animi
fortitudine , ac vivido mentis
acumine , de se longe , lateque
ingentem opinionem extende-
re , magnifice coeperunt ; quique
in politicis , ac militaribus ,
ecclesiasticisque muneribus se-
dem*

*dem meritò occuparunt amplissimam , unde triumphales
mox faustissime dirigent gressus ad excelsas , frustra ab aliis exoptatas , Ipsis vero pervias , & destinatas jam a communi Populorum consensione ,
Dignitates : Quam dulce Tui solatium , tales genuisse Filios , qui Te nobili Virtutum , & Honorum curriculo imitentur ; quam suave Filiorum gaudium , Te ostendere posse Genitorem , a quo in Ipsos speciosa Morum , & Glorïae transfunditur imago , quâ innocue superbiant ; laetaris Tu,*

*lis vitam dedisse , a quibus
tua late producitur , & aeter-
nitati consecratur ; laetantur
Illi , a Te vitam accepisse ,
quam à Patre meliore non po-
tuisse accipere , fatentur . Sed
quorsum isthaec ? Anne opina-
ris , Princeps Excellentissi-
me , velle me tuas hìc laudes ,
venâ rudi , ac ineleganti in-
genii mei , contexere ? non ita
sane animatus sum ; teneo
quantum mihi sit virium ,
quantum Tibi sit Virtutis
immensae , laudemque omnem
penitus superantis ; nec prae-
terea me latet , illustra fa-
8a,*

*Etta, quae Tu tam egregie ornasti, atteri quodammodo, atque corrumpi ab eo, qui dicendo ornare, audax, & suae immemor tenuitatis, aggrediatur. Strictim pauca delibavi, angustoque verborum ambitu complexus sum, ut abunde omnibus perspectum sit, quantum Tibi, Principi eximio, nostrique Inviçtissimi CAESARIS partes, tantâ cunctorum Ordinum admiratione, explenti, Nostrum unusquisque debeat, quantum praesertim Ipse, peculiaribus adstrictus beneficiis, qui non
semel*

semel in publicis a Te designandis, conferendisque muneribus, multâ honoris significatione, ante oculos tuos obversatus sum, nullo quidem merito meo, quod sentio, quam sit exiguum, sed tuâ benignitate, quam immensam celebrant omnes, ac commendant. Verum quia immota, nostrisque pectoribus insita, Naturae lex suadet, ac jubet, ut beneficienti, quâ parte possumus, grati simus; huic ego aequissimae parere legi meditabar; sed obstitit, & quasi me a proposito dimovere visum est D.
Au-

Ausonii dictum ad Gratianum, Principum nempe beneficia mutuum non reposcere, Privatorum hanc esse copiam, invicem esse munificos; Vici tamen, ac fregi importunum, ac verecundum timorem, tutius, & conducibilius existimans, audacem videri, quam inertem, & quodammodo favoris immemorem: Quamobrem Tibi, praesentissimo Literarum Tutelari, firmissimoque Sapientiae praesidio, ut ita gratias referrem, Libellum hunc, tanquam aeternum obsequentis animi mei
pi

pignus , ac monumentum dicare , imperterritè constitui . In eo quid praestiti , si quid otii Tibi tot graves , ac tam variae paullisper sinant occupationes , perspicue videbis ; Id enim negotii per subcissiva tempora mihi dedi , ut in scribendo solidae serviret utilitati amica , & blande alliciens jucunditas , intentumque non ignavae meditationi , fictione gratâ luderet ingenium ; atque Legentium animus per viam quibusdam captus illecebris , veluti imprudenter , ad intimos pergeret Do-
Eri-

*etrinae Recessus ; studui etiam
quammaxime , palam facere ,
amoeniores literas , & ne vul-
gares quidem , sed interiores ,
& reconditas , Jurispruden-
tiae admixtas , posse inter cla-
mosos Curiae strepitus , ac
concertationes coli , atque or-
nari ; nec semper Neapolitano-
rum ingenia , agendis litibus
mancipata , in novercali bar-
barae doctrinae sinu viliter
immorari , ac ignaviter tor-
pescere ; ipsumque Musarum
chorum , cum Rege suo Apol-
line , non dedignari quando-
que , in pulverem forensem lu-*

d

ben-

benter descendere , atque im-
mixtum Clientum turbae in-
ter Atria Caufidicorum ver-
fari , reliâis interea Aganip-
pei Fontis deliciis , & Pin-
di lauretis , dulci Zephyri
murmure resonantibus . Ex-
cipe Tu igitur hunc Libel-
lum eâ gratiâ , ac humanita-
te , quâ Teipfo majorem ex-
hibes , quâ cunctos tenerrime
devincis ; illumque faustiſſi-
mo tuo tutare Pâtrocinio ;
quod ſi aſſequar , ut ſpero ,
opinor profecto , bene Operi
conſuluiſſe , cui tam gran-
dem , Tuo hîc appoſito No-
mine,

*mine , addidi splendorem ;
melius Mihi , qui tantum
Principem , meorum laborum
nanciscor Patronum ; optime
denique Patriae , quae a Civi-
bus suis grati animi testimo-
nium Tibi praestari , maxi-
me optat , & acriter hortatur.
Vale igitur , Amor , & Deli-
ciae nostrae , in cujus salu-
tem , incolumitatemque colla-
ta sunt omnium vota ; Perpe-
tuo gaude summâ erga Te
nostri CAESARIS Gratiâ ,
atque Benevolentîâ ; Fruere
longissime illustri tuâ Sobole ,
Tibi gratissimâ , quia tui*
simil-

*simillimâ ; & quotidie excipe,
quem damus, daturi sunt Po-
steri, plausum immortalem.*

RES-

R E S P U B L I C A J U R I S C O N S U L T O R U M .

Uid hoc scriptionis est? Unde conflatur haec fabula? quam in hac scena personam agunt Jurisconsulti? Id sane est, quod in primis vel modeste rogitent Amici, novitate rei perculsi, vel obiciant Adversarii, si qui sunt plus aequo nasuti, qui scripturam meam observent, ut omnia parum bona fide in pejus rapiant. Sed His pauca: Si, quod quaerunt, eo spectat, ut in antecessum a me rerum summam, in verba succi plena contractam ipsi extorqueant, longe opinione sua falluntur: Benigne parcant Amici; Adversarii vero medii disrum-
pantur miseri; non ita animatus sum, ut in hoc fa-
A cilis

cilis morem alicui geram ; ipſemet operis tractus , quod volunt , docebit . Tenent hi , qui mos fuerat in priſcis Graecorum conviviis ? quicumque iis praece- rat , ita edicebat , ¹ ἢ πῖθι , ἢ ἀπιθι , *aut bibe , aut abi* ; Non aliter ego ; Aut iſti cuncta legant , ni- ſi fastidiant ; aut ſtatim hoc e manibus quidquid eſt libelli abiiciant , ſi naſeant : Optio iſtis eſt data , utram conditionem malint , accipiant , de meâ ſen- tentiâ non dimoveor : quamobrem neminem depre- cor , ut legendis his vacet , ne de ambitu po- ſtuler ; repello neminem , ne quid ſuperbi oleam . Sed ſiquis , nimiâ curioſitate percitus , a me cupiat cognoscere , quid ſibi velit rigidum hoc , ac in- eluctabile propoſitum meum ? En iſſiſſimum , purum , ac putum , quod in aperto ſit , quamquimaxime vo- lo : Plerique , uti me non latet , minus in re ſua religioſi dederunt eorum , quae dicturi ſunt , argu- mentum , & fuſius aliquando , quam par eſt , quale dederat olim M. Accius Plautus in Menaechmis , *de- menſum* , ut ait , *non modio , neque trimodio , verum ipſo horreo* : Quid iade ſit ? Delicatulī quidam , & neſcio cujus febriculofae literaturae , qui teſte ² Phaedro , *ut putentur ſapere , caelum vituperant* , leviter praeguſtata rerum ſerie ex ipſo compendio , indociles ſuſtinendi integram lectionem , ac minime ſuccifam , ſtatim induunt ſupercilii ſeveritatem , in li-

¹ πῖθι .] De hiſce convi-
viorum legibus Valerius Valen-
tinus jocuſum carmen ſcripſerat ,
cui titulum fecerat *Tapullae* ,
teſte Feſto Pompejo ; Haſ inter le-
ges aderat illa , *aut bibe , aut abi* .

Huc reſpexit Cicero lib. Tuſcul.
quaest. 5. *mibi quidem* , inquit , *in
vitu , ſeroanda videtur illa lea ,
quae in Graecorum conviviis ob-
timet , aut bibat , inquit , aut abeat* .
² Phaedro .] lib. 4. fab. 6.

JURISCONSULTORUM.

3

libelli censuram acriter incumbunt; & quod non accurate emedullant, per fatuum contemptum, factumque ignavum ficci, ac jejuni calumniantur. Quis auctor mihi est, ut hoc pacto fiant de meo capite comitia? Verumenimvero, ne argumentum tam avariter, ac pene obstinate obtegeretur, huic rei a me aliquâ ex parte subventum est, appposito titulo, non mendace, non prolixo, non fumi pleno, ac praestigiis; eo satis indicatur, fore materiam non prorsus illepidam, ac injucundam; ad quam si quis oculos irretortos convertat, lectionis moram si minus lucro, damno forsan minime apponat; jocabimur enim non illiberaliter, ut inter seria salibus, facetiisque, & fictione non ineleganti coloratus noster diffuat sermo. Sed, en quomodo novi criminis reus pipulo differor: Itane, ajunt somniculosi quidam, & nugivendi, parum decore, & graviter de Jure, & Artis hujus Doctoribus scribitur? Ita scribitur, inquam; quid in me flagitii admittam? qua plectar animadversione? Habent ne isti homines insulsiissimi, quod reponant Platoni, qui scriptis suis immortalitati tradens 3 Socratis sermones, de rebus severis ita scripsit, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, neque gravitas facetiis minueretur? Habent, quo Ciceronem fugillent, qui sub persona Caesaris hoc super argumento disputans, adamussim probat, turpe ne ipsi quidem Oratori esse, risum movere; quo persuasus Antonius, inquit, 4 *Doctior per te, & audacior factus sum ad jocandum; non enim vereor, ne quis me in isto genere leviozem jam putet, quoniam quidem tu Fa-*

A 2

bri-

3 Socratis] Cicero de orat.] humanitate omnibus praestitisse.
lib. 2. refert, Socratem lepore, & 4 Doctior] De orat. lib. 2.

bricios mihi auctores , & Africanos , Maximos , Lepidos protulisti ? Caeterum non sum ingenii adeo ex-fucci , aut indolis tam parum ingenuae , ut non viderim , quid ex Anacharsidis sententia doceat Aristoteles , ὁ πρῶτος φάινει ὅτι καὶ ποιεῖν παιδείας χάριν , ἢ λίθιον φαίνει , καὶ λίαν παιδικὸν ; παίζειν ὅτι , ὅπως πρῶτος φάινει ; κατ' Ἀναχάρσιν ὁρῶς ἔχειν δοκεῖ . Studere vero , ac laborare ludendi gratia , solidum videtur , atque admodum puerile ; at ludere , at agas seria , juxta Anacharsidem recte videtur habere : propterea quovis pignore contendo , nullum tradi ab Horatio praeceptum ad scribendum illo accommodatius

*Omne tulit punctum , qui miscuit utile dulci ,
Lectorem delectando , pariterque monendo .*

Sed de his satis . Restant paucula , quae possent praetermitti , dicam tamen , scrupulo ne crucier leviculo , qui fastidiose spiritum rodit ; Igitur opinor , alios esse interrogaturos , quis me ad suscipiendam hanc provinciam impulerit ? responsum hoc habeant ; Nullus . Scripsi isthaec , atque in publicum emisi , non enixe rogatus , non amicorum impulsu fauciatus , ac pene enectus : Ita vivitur , scimus ; nulla jam ante oculos recens adducitur opella , cui pudibunda isthaec , sed exoleta dudum , ac rancidula cantio , non sit in fronte praefationum moleste appicta , quae , si a quibusdam fidem subripit , ac plausum , mihi , ut quod sentio , non reticeam , stomachum movet , ac bilem ; Iccirco mala , vel bona nostra sint , nauci , vel maximi pendantur , quod situm

ὁ πρῶτος φάινει] verba Aristotelis
ex libro Moralium Nicomachio-
rum . 10.

6 ab Horatio] De arte poetica .

JURISCONSULTORUM.

tum in judicio legentium erit, mihi unice seu laus, five ignominia debebitur, prout videar in alterutro potior. Curatum illud est praeterea, ne quae operi meo praefigeretur alicujus ambitiosa in frigidam mei commendationem epistola, aut portentosum, & mendaciorum gravidum epigramma, aut si quod aliud est, quod speciem prae se fert inutilis, ac fucatae ad lectorem monitionis. Apage, apage hanc literarum infamiam; putida res est, & non adhuc usu, & frequentia minus execrabilis reddita, & ridicula; In hasce ineptias, pruritum semidoctorum hominum titillantes, dilapsus est Veterum nemo; ⁷ *quorum*, ut false inquit Terentius, *aemulari exopto negligentiam potius, quam istorum obscuram diligentiam*. Oculissimi amatores mei, quod mihi, & vobis bene vertat, favete, & benevoli estote. Hic est Prologus hujus fabulae.

Annos abhinc amplius IV ego J. Genutius in foro lente, ac placide deambulabam; Erant una mecum T. Numicius, & L. Pinarius, quibuscum & genio, & communi legum studio, bonarumque artium cultu, ac amore conjunctissime vivimus: Aberat unus, sane festivissimum caput, C. Nautius, triduum nulli visus, is, qui semper ne digitum quidem transversum, aut unguem latum a nobis discedebat, & mutuos sermones mirum quantum docte, ac lepide condiebat. Sed ecce optato advenit, & citato cursu anhelans, & amabili iracundia os accensus, ex Horatio illud praesenti spiritu, ac voce recitabat; ⁸ *Rapiamus, Amici, occasionem de die, dum*
de-

⁷ *Quorum*] In Prolog. Andriae. | bit Poeta ad amicos comicos, ut
⁸ *Rapiamus*] Epod. 13. scri- | hyemem hilariter traducant.

*deceat, obducta solvatur fronte senectus. Ad haec improvise dicta, nos risimus, ignari, quid sibi vellet furor extemporalis; &, ut per jocum licebat, inquit Pinarius, Teneo jam, plene teneo, mel meum, ocelle mi, meum suavium, dulcissime Nauti, cur tandiu tuâ nos praesentiâ fraudaveras, clam domi, ut opinor, helleboro utebaris; quamquam cura non satis prospere successit; non enim factus es sanitatis compos, & adhuc larvae, atque intemperiae, insaniaeque te agitant. Ita, ita est, inquit Nautius, ubi liceat in speciem lusûs feria accipere: sed non est ludicris locus, meliori otio isthaec servemus: ad vos enim venio nugas minime acturus; Illud iterum praedico non imprudens; *Rapiamus, Amici, occasionem de die*; si parum vobis id consilii arri-deat, digni procul dubio sitis, quibus potiore jure media pertundatur vena. At ego, Ne videaris, inquam, Nauti, nos tu ludificare dictis delirantibus, explica quaeso haec tua dicendi mysteria, ut liquido constet, quid velis; hoc pacto pro risu exiges obsequium: illud enim Euripidis unice mihi factum est,*

Οὔτοι πέφυκα μέντις, ὥς μὴ κλύων

Ἐξισορῆσαι σὺν ὁδὸν βελάμεται.

Divinus haud sum, nec nisi audiero, queam

Viam tuorum nosse cogitatum.

Aequum postulas, ait mihi Nautius: quapropter exponam brevi, quod sentio. Neminem vestrum latet, uti reor, in Aegeo, longe post Cycladas, insulam esse, ubi Rempublicam optime constitutam habent Jurisconsulti, vitâ functi, quibus nescio quâ sorte datum est, post obitum etiam sapere, quod uni fuerat

9 *Euripidis*] *In Hecuba.*

rat olim vati Tiresiae concessum beneficio Proserpinae, ex Homeri testimonio, Odyssæae κ.

¹⁰ Τῷ δὲ Τηρσίδῃ τὸν νόον πῶτε περσέδονεϊα

Οἷον περσέδονεϊα, τοὶ δὲ σκιάι αἰσθησιν.

Huic etiam extincto dederat Proserpina mentem,

Solus uti sciret, reliquis volitantibus umbris.

Hactenus nulli viventium fuerat pervium, illuc concedere; sed, ut rumor est, aliquo abhinc tempore, patet aditus; qua causâ, adhuc non plene liquet, nec una est hominum opinio: verum haec non curo; mihi certum, ac statutum illud est, ad hanc Rempublicam pergere, & jam animo viam devoravi; eritis ne vos Nautii, corculi vestri, comites? facile id mihi spondeo, quid enim praestat in patrio solo, plerumque inter ingrata otia, marcescere, & non immo in ipso robustioris aetatis flore, commendatâ senibus sôcordiâ, ac segnitie, incognitas regiones non sine mentis oblectamento lustrare, & animum commercio doctorum hominum recte, sapienterque instituere? Satis ne plane, satis diserte videor vobis locutus esse? T. Numicius, eâ parte scalptus, quae ipsi pruriebat, ut erat itineris faciendi cupidus, statim inquit, quantum in me est, si praesto adsit navis, jam eam conscendo. L. Pinarius ad eandem facilitatem a natura factus, & me perdant superi, inquit, si aliud est votum meum. Ipse vero seu in deliberando piger, seu verius, audax minus, ac improvidus, aliquantulum subitari; sed, ne homo

¹⁰ Τῷ δὲ αἰ] Usurpatur hoc a Platone proverbi loco; quamobrem licet conicere, ut opinatur Paulus Manutius, carmen hoc Homeri unum fuisse ex iis, quae plurima Macrobius ait adagiorum instar solere celebrari.

mo superstitiosus viderer, ubi rimatus sum sub-
 racunde coniectos in me sociorum oculos, non in-
 ferior, & me itineri paratum exhibeo. Res ita in-
 ter nos composita statim suboluit Parentibus, ac
 Consanguineis: O factum male! irritavimus crabro-
 nes; tenebam enim ex Terentio

¹¹ *Quam iniqui sunt Patres, in omnes Adolescentes,
 iudices:*

*Qui aequum esse censent, nos jam a Pueris illico
 nasci senes,*

*Neque illarum affines rerum esse, quas fert
 adolescentia:*

*Ex sua libidine moderantur, quae est nunc,
 non quae olim fuit.*

Quamobrem extemplo illi, ut mihi praefagebat a-
 nimus, turbas concitant; pro imperio primum ob-
 stant, mox precariis lacrimis tenerrime monent, ut
 saniori consilio locum demus; nimium calidum esse id,
 quod aggredimur, ajunt; subiectaque oculis minuta
 periculorum imagine, rei difficultatem concinnis,
 appositisque verbis ornant. Nostram vero quisque
 propositi tenax, & quem nil mente quatit soli-
 da, dicendi, qua valet, dexteritate, objecta accura-
 te diluit, ac diligenter declinat; atque una consen-
 sione exclamamus, senectutem sub familiari tecto ef-
 fe transigendam: his vero integris annis, ac floridis,
 inverecondum esse, nos veluti meticulosos, a peri-
 culis, sinistrâ mente, conceptis quidquam capere im-
 becillis, ac incertae formidinis.

¹² *Utendum est aetate, cito pede labitur aetas,
 Nec bona tam sequitur, quae bona prima fuit.*
 Quid?

¹¹ *Quam iniqui*] Heaut. Act.
 2. Sc. 1.

¹² *Utendum*] Ovid. de art.
 aman. lib. 3.

Quid? non levis suscipiendus est labor? hunc alacri animo suscipiemus; nullum enim sine labore commodum comparatur; Plauti proverbium nemini est obscurum, ¹³ *Qui e nuce nucleum esse vult, frangit nucem*; praesertim cum Cicero doceat, ¹⁴ *summos labores, magnâ compensatos gloriâ, mitigari*. Sed C. Nautius, inventor, atque hortator novae, nec injucundae peregrinationis, is, qui neque linguâ rudis, nec erat ingenio pauper, in commune ut consuleret, & exasperatos animos in vota nostra flecteret, ac conciliaret, rem altius repetens, confidenter contra Hos in haec verba differuit. Si quam rem effectum non adeo difficilem, opinione arduam, ac involutam reddimus, jam nihil est, quod aggredi possimus, desperata sunt omnia, & posthac totam in socordia locabimus vitae felicitatem, ut is sit beator, qui negligentior. Sed id minime prudentiae caveatur praeceptis, quibus monemur, spectatâ rei honestâ utilitate, caetera omnia esse contemnenda; Hac ratione ducti, quid est, quod incommoda, timoribus stipata, somniemus? an non ab itinere mox peragendo multa fiet nobis penitioris doctrinae, & exacti judicii accessio? ¹⁵ Veteres sagacissimi, ubi probe perspexerant, peregrinatione doctiores evadere, eorum fuit nemo, qui id non arriperet, quod

B

no-

¹³ *Qui e nuce*] In Curculione.

¹⁴ *Summos*] De Orat. lib. 3.

¹⁵ *Veteres*] Prudentissimi apud veteres, ait Strabo, Heroes habitati, qui in remotissimas regiones peregrinati fuissent; Prudentiam Ulysses, quam in ipso Homerus extollit, non aliunde hausit, quam

quod peregrinatus fuerit; Hercules, & Dionysius ab prudentia longe commendati, ita etiam praeter alios Pythagoras, & Tales Milesius ob longam peregrinationem in penitissimas plagas, e quibus Viris disciplinam, leges, ipsamque humanitatem Graecia, & Italia feliciter agnoverunt.

nobis horridum, ac senticosum depingitur; exempla mihi suppetunt sexcenta memoriter, nam sunt post natos homines infinita, quae si ad unum cognoscere in deliciis habetis, per me non stat, quominus aures vestras Circulatorum in morem his narrandis excarnificem. Illud tamen est nostrae peregrinationis peculiare, ac veluti palmarium, quod videbimus, alloquemur (res mira, quae nulli adhuc mortalium contigit) homines, vitam functos, quasi adhuc Hi viverent, pristinamque Doctrinae, ac Eru-
ditionis conditionem servarent incolumem; An cupiditas isthaec erit eâ laudabilior, qua affectus est ¹⁶ Gaditanus, qui, ut T. Livium, adhuc viventem, de facie nosceret, ab ultimo orbis angulo, volens, libensque profectus est; aut qui visuri ¹⁷ Cujacium, spirantem adhuc vitales auras, a Germania, aliisque longinquis Provinciis pedem turmatim extulerunt? Sed prae nostrâ erga majores observantiâ facile nobis hac cupiditate interdiceremus, nisi longe plura, ac melioris succi addiscerentur hac viâ, quam si diuturna lectione sub patrio lare nos macerabimus: Exigua sane, & mendica est Ars, frigida, ac inanis Meditatio, quae in umbra delitescit pallida, ac tristis, nec ab usu, ac rerum aspectu politur, ac nobilitatur; languet enim animus, haeretque piger, ac gravis in privatis studiis, non recte semper institutis, & in ferendo iudicio de Scriptoribus Juris
ta-

¹⁶ Gaditanus] C. Plin. Secundus epist. 3. lib. 1. ad suum nepotem scribit, *Nunquamne legisti Gaditanum quendam Titi Livii nomine, gloriâque commo-*
sum, ad visendum eum ab ulti-

mo terrarum orbe venisse, statimque ut viderat, abisse?

¹⁷ Cujacium] Ita Papirius Massonus in Cujacii vita, ab eo conscripta.

taciturna , ac solitaria cogitatione plerumque decipitur . Duo enim sunt , in quae non raro labimur ; Alterum , quod nimia aliquando opinione aliquorum praepediti , atque occupati , quo potissimum deficiant , non videmus , & omnia probamus indiscriminatim , atque inepte defendimus ; pessimum sane praejudicium ; ¹⁸ *nam vitilis nemo sine nascitur , optimus ille est , qui minimis urgetur* , notat Horatius : Alterum , quod alios ita nauseamus , ac contemnimus , ut , quae in iis sunt , veluti latentes , virtutes non cognoscimus , & inconsulte refellimus ; tacti quodam rustico , atque inculto aspectu , cum clamitet Phaedrus , ¹⁹ *non semper ea sunt , quae videntur ; decipit frons prima multos ; Et rara mens intelligit , quod interiore condidit cura angulo* . Quamobrem , utamur selectione , oportet quam maxime ; & in libros apte cadit , quod de terra cecinit Poeta ,

²⁰ *Terra salutiferas herbas , eademque nocentes*

Nurit , Et urticae proxima saepe rosa est .

Haec vero seligendi industria , expers vitiorum , quae memoravimus , non aliunde comparabitur perfecte , quam a colloquio , ac consuetudine ipsorum Auctorum , in quibus , & studia , & mores accurate observabimus , & pravum , ineptum , absurdumque , ab eo , quod rectum , acutum , ac probe elaboratum est , diligenter secernemus . Quae causa est igitur , quae nos a proposito dimoveat , & non immo , si Viri sumus , si Sapientiae amore inflammamur , excitet , ac impellat . Delinatis Consanguineorum ,

B 2

¹⁸ *Nam vitilis*] Serm. lib. 1. Sat. 3.

¹⁹ *Non semper*] Lib. 4. fab. 1.

²⁰ *Terra*] Ovid. de remed. Amor. lib. 1.

rum , Parentumque animis per haec dicta , quamvis vultum negantium adhuc praeferrent ; tamen silentium , quod eorum est , qui nolunt apertius assentiri , in spem adduxit , ab his veniam discessus jam nos tacite impetrasse .

Interea , dum instruendo itineri operam dabamus , paucis ante discessum diebus , inclinata multum luce in postmeridianum tempus ; L. Pinarius me , & C. Nautium , ac T. Numicium , de rebus ad iter nostrum sedulo parandis per viam colloquentes , reperit ; precatur , obtestaturque , ut ad aliquam animi remissionem post tot susceptas curas nos secum una conferremus domum cujusdam Amici sui , quo erat iturus , ut Huic , & ejus Conturbernalibus , Patriae fines mox relinquens , vale diceret ; Verum , quo nos ad id impelleret ; Ibi frequens , ait , conventus est hominum emunctae naris , qui de rebus plerumque facietis argute , ac lepide , saepe etiam seriis docte , ac sapienter edisserunt . Displicuit mihi L. Pinarii invitatio ; novi in antecessum multum morae hic impendi , dum gravioribus premebamur , & non imprudens timebam , ne , nimium vulgato nostro itinere , magis , magisque in ridiculum essemus , ac aliquis verteret nos in ludicrum proverbii . Sed quia non semper licet se occasione subducere , annuente jam C. Nautio , & T. Numicio , trahor in eandem sententiam : & auctoritas , inquam , tua , L. Pinari , ac amicitia , & nostra facilitas eripuit nobis libertatem recusandi ; eamus igitur , quo tibi collibitum est magis ; & ex compacto statim eo tendimus , quo duxit Pinarius ; atque in aedem introducti , modeste splendidam , ab omnibus benigne salutamur . Erant hic duo ingenui Adolescentes dubiae adhuc lanuginis ,
Senes

Senes item duo , Puellulae tres , hercle formâ bonâ , & eleganti , quarum veluti custos , prope aderat egregiae habitudinis Matrona : Verumenimvero , ut mihi timor semper est non vanus augur , extemplo de nostra discessione sermo instituitur . Primum coepta est pertractari res in speciem mendacii , amoenissime concepti ; deridemur ; ac pro certo habetur , nos velle Amicis suaviter imponere ; sed ubi longa oratione omnem suspicionem amovemus , & firmum , ac solidum consilium detegitur , professionemque nostram brevi futuram , liquet ; una ex Puellulis , cui nomen Cloelia , bellissima quidem , & caeteris simulacris emendatior , ad ingratum professionis nostrae nuncium visa est aliquantulum turbari ; forte , ut e re ipsa conjecturam fecimus , quia efflictim amabat Pinarium , cauta nimis , & in arte difficili ipso Pinario doctior , ut posses dicere ,

21 *Vir male dissimulat , rectius illa cupit .*

Quamobrem elato spiritu , quo illa sexum vincebat , compositoque in subrisum fastu , animi aegritudinem simulat , & delicate ludibundâ , mendaci humanitate inquit ; ergo ne ibitis ? gaudeo ; incolumes eatis , oro ; Deus vos sospitet ; & veluti novi Argonautae , per honesta pericula aureum vellus Doctrinae , ac Prudentiae rapturi , redibitis , ut spero , insigni praedâ gloriose onusti . Postquam haec dixerat , nos , ut par erat , eodem ficto vultu , quo illa faustum omen in nos converterat , grates reddimus . Sed Cloelia , ne supremâ hac vice fraudaretur citius amati Adolescentis aspectu , quod noluit precario petere , id aliter ex industria tentavit ; & coepit , ut erat literis non leviter tincta , e re nata sermo-

21 *Vir male*] Idem. de art. amandi lib. 1.

mones ferere , quibus sine sui desiderii suspitione moram superbâ diligentia neceret ; & ait , vos o , qui probe calletis quidquid ad Jus pertinet , scrupulum hunc mihi , si lubet , evellite , quo jamdiu premor ; quaeso per vestram fidem , quid est , quod uni vos Viri Juris Prudentes , Conditores legum , Interpretes , Arbitri publicarum , privatarumque rerum ; Feminae vero hac in re mutae , derelictae , atque ab hisce Sacris prorsus ejectae ? Sane non adeo pauper est in literis nostra condicio , ut muliebri nomen sit inter Eruditos omnino obscurum : Illud in nostri sexus gloriam satis superque esset , quod vester Socrates , doctrinae miraculum , magistras habuit ²² Diotimam , & Aspasiam , illustres feminas ; & is , qui reputatur Scriptor maximus , ac vetustissimus , Homerus non erubuit , ²³ ab Helena Musaei Atheniensis filia argumentum sui Poematis sumere , & ²⁴ a Daphne , nata Tiresiae Vatis , non paucos versus surripere . Sed ne excitem e tenebris magis aetate longinquas Graecorum memorias , utar recentioribus Quiritium ; & ²⁵ ex Halicarnasseo , ²⁶ & Plutar-

²² <i>Diotimam , & Aspasiam</i>] illius maximi & Oratoris , & Thoni. Stanlejus in histor. Philosoph. , inter alios Socratis praeceptores numerat Diotimam , & Aspasiam , part. 3. cap. 3. Et ipse Socrates in Platonis symposio multa se a Diotima didicisse asserit ; cujus doctissimae Mulieris meminit etiam Lucianus in Eunuchio , & in Imaginibus . Porro Aspasiam Milesiam , Axiochi filiam , a qua multa didicit Socrates , magistras fuisse Periclis ,	Imperatoris , scribit Plato in Menexemo . ²³ <i>Ab Helena</i>] Ita refert J. M. Gravina , Orat. 2. ²⁴ <i>A Daphne</i>] Uti tradit Diodorus Siculus lib. 5. Bibliothecae ; meminitque ejusdem Pausanias lib. 1. Antiquit. Graec. ²⁵ <i>ex Halicarnasseo</i>] Lib. 2. Orig. ²⁶ <i>& Plutarcho</i>] 9. Sympos.

tarcho , vestrisque ²⁷ Jurisconsultis colligunt plerique , a quibus certior facta sum , Puellas ex recepto more liberalibus Artibus fuisse Romae institutas aequae , ac Pueros ; ut nequaquam mirum inde fuerit , tot muliebria Ingenia in ea Republica famam immortalem fuisse non ignaviter affecuta ; An Graccorum eloquentia aliunde fluxit , quam ab eorum Matre ²⁸ Cornelia ? An alia oratio apud Triumviros excepta est cultior eâ , quam habuit ²⁹ Q. Hortensii Filia ? & demum , quod forsân limatius est in M. Annaeo Lucano , an aliam manum experiri potuit , quam nobilissimam illam uxoris suae ³⁰ Pollae Argentariae ? Ad haec , L. Pinarius , cui amor Cloeliae interiorem urebat medullam , Facete , inquit , lepide , laute , nihil supra ; nimis es elegans , ac dicacula ; sane quam multa animo , & memoriâ dilucide contines ; an a sapiente Viro selectiora expectemus ? Verum Cloelia amanti responsura , belle , ac decenter expalluit ; & tantum , inquit , sexui meo debebam , ut quae in splendorem illius conducerent , non ignorarem ; uti-

nam

²⁷ *Jurisconsultis*] L. 3. §. *per ault.* & L. 4. D. *ubi pupill. educat.* , vel *mor. debeat.*

²⁸ *Cornelia*] Hanc illustrem feminam filiorum eloquentiae multum contulisse scribit Fabius lib. 1. cap. 1. & D. Hieronymus ad Laetam de institutione filiae ; ejusque epistolas se legisse testatur Tullius in Bruto , in quibus apparebat filios , non tam in gremio , quam in sermone Matris educatos .

²⁹ *Q. Hortensii filia*] Hujus

eloquentiam appropinque commendat Valer. Max. lib. 9. cap. 3. Quint. lib. 1. cap. 1. Appian. lib. Bellor. civil. 4.

³⁰ *Pollae Argentariae*] Haec Lucani primum , deinde Statii uxor fuerat , & maritorum studia non mediocriter juvisse dicitur : Ejusdem meminerunt ipse Statius lib. 2. Sylvar. & in Genethliaco Lucani , & Fulgositius lib. 3. *Rerum memorabilium* cap. 3.

nam vires suppeterent , aemularer ³¹ Christinam Pisanam , & Illa sociam me haberet Operis , quod de laudibus feminarum compegerat . Sed ne in alia evagagemur , redeo ad illud , quod a vobis enodandum est , cur feminae , caeteroquin aliis facultatibus non impares , a Jurisprudencia arceantur ? Interea loci T. Numicius , facilis in dicendo , pugna in disputando , nactus occasionem , sive quod ita serio putaret , sive ut Cloeliam suaviter morderet ; mittas , inquit , honestissima Puella , mittas quidquam quaerere de studio Mulierum ; Harum doctrina male olet ³² Horatio , quam multo sale defricat ; & ³³ Jo: Bondius Horatii pressus , ac non exosus commentator , non minus est in hoc amarulentus suis additamentis . Quid ? si tota pudica esset D. Jun. Juvenalis Satyra sexta , nec spurcitiis violaretur decor hujus confessus , recitaretur per me libenter , quanta est , ut inter inverecundas debiliore sexus levitates principe loco videretur locata muliebris sapientia inflata , ac superciliosa ; Athenis , ut auctor est ³⁴ Athenaeus , Meretrices potissimum bonarum Artium disciplinis , & Mathe-

³¹ Christinam Pisanam] De Hac mentio fit ab Andr. Tiracquello in lib. de leg. connub. & jur. marit.

³² Horatio] Epod. 8. in illis versibus ,

Quid ? quod libelli Stoici inter sericos

Jacere pulvillo amant ?

³³ Jo: Bondius] Ita in suis Scholiis non sine colorata dicendi acrimonia : Philosophiae studium praefert , ut adveniente amatore docta , & honesta videretur esse .

Abfit , ut hac nostra aetate sint hujus farinae ullae mulieres , quae Biblia sacra in manibus ad Templum ferentes , atque illa domi inter pulvinaria reponentes , de rebus divinis , & arduis non solum inter se , & cum suis maritis concertare soleant , sed etiam cum eruditissimis Theologiae professoribus manus conferre audeant &c.

³⁴ Athenaeus] Lib. 13. Deipnosophist.

thematicis operam dabant, quo verborum insidiis, & fraude ingenii amatores ex arte allicerent, atque irretirent, &, mutatâ forte, servirent studia libidini, ac mentita Virtus infamem quaestum nobilitaret; Ipsa etiam ³⁵ Theodora, Justiniani conjux, credita fortassè in adulationem Principis prudentissima, & a marito (nescio an docto?) ³⁶ ad Rempublicam regendam adhibita, quid aliud revera fuit, nisi improbum pudicitiae everriculum? Quare desinant mulieres ad alienam gloriam aspirare, & quod virile est, Viris dent, nec sibi ambitiose affectent, sciantque ³⁷ ex Euripide,

Γυναικες ἐσ' μὲν ἐὼς ἄλ' ἀμηχανώταται

Κακῶν ὃν πῶτον πέτονες σοφώταται.

Mulieres sumus ad bona consilia inertissimae,

Malorum autem omnium artifices sapientissimae.

atque inter ignominias dumtaxat ³⁸ Aegyptiorum illud recenseas turpe, ac indecorum institutum, quo Viri pensa domi curabant, Feminae Curiam, & Forum sectabantur; non improbo ³⁹ Graecos, ⁴⁰

C

Ro-

³⁵ Theodora] Gul. Cave in Hist. Literar. Script. Eccles. de Procopii scriptis haec habet; *In excusis exemplaribus paginae nonnullae horrendas Theodorae Aug. impudicitias, & libidines narrantes, omissae sunt. Integra vero Historia in Bibliotheca Vaticana reperitur.*

³⁶ Ad Rempublicam regendam] Patet ex novell. 8. cap. 1.

³⁷ Ex Euripide] In Medea.

³⁸ Aegyptiorum] Uti traditur ab Alex. ab Alex. Genial.

dier. lib. 4. cap. 8.

³⁹ Graecos] Ab his Tutores, & Curatores Mulieribus ex lege dabantur, sine quorum arbitrio, & auctoritate nihil eis agere licebat, ut refert Harpocratio, & patet ex Demosthene in orat. adversus Neaeram.

⁴⁰ Romanosque] Ita Ulpianus tit. xi. fragm. *Tutores constituuntur tam masculis, quam feminis: sed masculis quidem impuberibus dumtaxat, propter aetatis infirmitatem: feminis autem tam im-*
pu-

Romanosque, qui muliebrem indolem medullitus perscrutati, eam perpetuâ tutelâ continendam non injuriâ caverunt. Quod si in solatium sexûs foret aliquod feminis dandum, sinerem, ut convenirent ⁴¹ in Senaculum, instar illius confectum, quale olim in colle Quirinali erectum ab Heliogabalo accepimus, de eo jure ibi disputaturae, qua nempe curatione vincti, & arctati lumbi ad gravem, difficilemque anhelitum fatigentur, ut graciles fiant; qua industria capilli, longam pectinis moram passi e docta manu, eant in contortum, & non naturalem situm; quae sit exotica vestium elegantia; quae adhibenda cultui quae sita ex arte negligentia; qui in incedendo decor; quae in salutando gratia; quae in colloquendo blanditia. An aptiorem dabimus muliebri disputationi materiem? an alia superre leges seipsis dignas matronae dictabunt? Tum Pinarius ad Numicium; Quaesio bona verba: inurbane loqueris, ac nimium videris inops humanitatis, nescis enim temporis servire, dum modum in sirpo quaeris, nec calles, qua flexibili suaviloquentiae teneritudine deliculae puellulae palpantur, ac demulcentur; sane non tam diligenter, & prope fastidiose cum hoc sexu contenditur, cum quo vix est, qui verbum commutet unum, & non immo sinat vinci, ac superari;

42 Cc-

puberibus; quam puberibus; & *nistrare.*
 propter sexus infirmitatem, & ⁴¹ *In Senaculum*] Vel *Senaculum*, ut scribendum putat And.
 propter forensium rerum ignorantiam. Quamobrem Augustum memoriae proditum est summi beneficii loco, & jure singulari Liviae uxori, & Octaviae forori *Romae, sed plenius post 14. Regionem.*
 concessisse, sua sine tutore admi-

42 *Cede repugnantī, cedendo victor abibis;*

Fac modo, quas partes illa jubebit, agas.

Arguet, arguito; quidquid probat illa, probato;

Quod dicit, dicas; quod negat illa, neges.

Tu vero, parum abest, quin iisdem actus furii, quibus carmen suum in feminas, profecto rigidum nimis, ac amarulentum 43 Laelius Capilupus ad Paullum Jovium scripserat, tale aliquid in medium huc afferas: *tam hoc quidem tibi in proclivi est*, ut ait 44 Plautus, *quam imber est, quomodo pluit*. Sed tecum luctabor, Numici, ut suum per me restituatur decus, ac splendor femineis studiis; ac tibi, Cloelia, in quo dubia es, disertis verbis satisfaciam. Non ita sane, lectissima Adolefcens, res sese habet, ut opinaris, in reliquis Artibus Feminas excellere, in re civili non item. Cui suspectus est 45 Varro? Is apud priscos Athenienses publicis consultationibus mulieres interesse, ac suffragia ferre, narrat. 46 A Tacito accepimus, putare Germanos inesse sancti nescio quid, ac providi in feminis, quarum illi responsa religiose suscipiebant; 47 In Gallia olim nil de pace, aut bello cavebatur, nisi sua diceretur a mulieribus sententia. An Prudentiae matronalis levia sunt isthaec exempla? Sed alia non

C 2

prae-

42 *Cede*] Ovidius de art. amand. lib. 2.

43 *Laelius Capilupus*] Hujus carmen legitur inter Delicias CC. Italorum Poetarum.

44 *Plautus*] In Capt.

45 *Varro*] Idem describit contentionem Minervae, & Neptuni inter se certantium uter co-

rum Athenis imponendi nominis auctor esset, quod repetit Aurelius Augustinus lib. de Civit. Dei 16. cap. 43.

46 *A Tacito*] In lib. de moribus German.

47 *In Gallia*] Ita a Plutarcho in libro de virtutibus Mulierum.

praeteream; En tibi ⁴⁸ Martia Proba, Britannorum Regina, politissimis literis instructa, quae condidit, scripsitque leges patrias; En tibi ⁴⁹ Filia Accursii, cujus ea fuit in interpretatione Juris praestantia, & acumen, ut e summo loco, cincta auditorum coronâ, magistrali aspectu, Jus Bononiae doceret; & quae instar omnium est, en tibi Mathildis, femina sexu major, Juris civilis praesidium, ac decus, cujus ope illud restitutum fuit in incrementum gloriae, & fortunae Italorum. T. Numicius haec risu excepit, & ut erat contradicendo paratus; Nunquam, inquit, assentandi vitio laboravi; & ad Verum inflammor acri, & vehementi quadam incitatione; ubi enim de re literaria agitur, aut tacendum est, aut praesenti animo, sine fucis, ac fallaciâ loqui oportet: Proinde quod de priscis Atheniensibus, de Germanis, ac Gallis refers, Pinari, tanti apud me non sunt, ut quod velis, persuadeas; ni auctoritatem eorum, qui isthaec posteris tradidere, magni facerem, in dubium fortasse revocarem; Ita enim de his Gentibus, ipsarumque antiquis institutis scriptum est, ut ponere veritatem non raro sequatur vel erroris, vel mendacii suspicio, omnemque hujusmodi narrationibus fidem abrogare, nimiae est audaciae, adjungere omnem, incautae simplicitatis. Sed vera sint, ut putas; quid? nonne plurima de his Populis recensentur, quorum alia non sine navea, non sine risu alia excipiuntur? cur huc ea referenda sunt, quae pro feminis tam magnifice

⁴⁸ *Martia Proba*] Haec vixit ante Christum natum ann. 348. ⁴⁹ *Filia Accursii*] Alb. in l. 4. in fin. D. ubi pupill. educari debeat.

ce exposueras , quaeque a reliquis cultiorum aetatum , nationumque moribus tam longe semper discreparunt ? De legibus patriis a Martia Proba scriptis , facile credam , illas , a sagace Jurisperito conceptas , Feminam dominatricem in ornamentum suarum vanitatum sibi usurpasse . Quod de Filia Accursii praedicatur , mihi quidem hercle non sit verisimile ; unus Albericus , cui non adeo insuave est , jocari , hoc memoriae prodidit ; mirum ! ea aetate , tot scriptorum altrice , neminem alium exemplum tam egregium , ac laudabile notasse : scias , Pinari , quae sunt hujuscemodi omnem mihi ex animo credulitatem eradunt . Ad ^{so} Mathildim quod spectat , merae nugae sunt ; jamdiu eruditus innotuit , Abbatem Urspergenssem , accuratum caeteroqui hominem , sed rerum Italiae non plene gnarum multa de restaurato per Mathildim jure civili effutire . In hac mutua C. Numicii , & L. Pinarii contentione , Cloelia inter sacrum ac saxum itabat , hinc lenitate Pinarii allecta , illinc asperitate Numicii victa , ac profligata ; & modo Hunc , modo Illum dispare affectu spectans , tandem ali-

^{so} *Ad Mathildim*] Henricus Brenemannus in *Historia Pandectarum* , seu *Fato exemplaris Florentini* cap. 7. lib. 1. haec habet ; *Sed in hoc Urspergenssem aperte falsum dicit Sigonius , cum multo ante Lotharii imperium e vitam gravit Mathildis ; Mathildim vero intelligit Bonifacii Ducis Lucensis in Tuscia filiam , quae moriens universum patrimonium suum beato Petro contulit , praeterito consobрино Henrico IV. Imperatore . Sed & alii celebrem illum Tusciae Comitissam hic distinctis verbis designant . Illa autem obiit anno MCXV. Verum quia plures fuerunt Mathildes , alia esse potuit , ut putant Payanus , & Gravina &c. Caeterum possemus item suspicari Abbatem Urspergenssem , hominem Germanum , in re , quas in Italia contigit , sat facile labi potuisse , & parum fida aliorum relatione in errorem induci . Fuit tamen historicus Irnerii aetati admodum vicinus , diligens praeterea , & dignus , qui audiatur .*

aliquantulum moesta oculos in Numicio morata; Ergone, inquit, iudice te, Numici, feminarum cura in eo dumtaxat sita est, ut tractent colum, ac fufum, summâque infelicitè laborent mentis, & consilii inopiâ? maxima sane injuria! sed de hac tecum conqueri nolo. Verum ni forte es jam defessus, & si tibi gravis non sum, illud edoce, quid feminis impedimento fuerat, quo minus aliquae inter plurimas, quae reliquarum facultatum peritae celebrantur, Artem Juris colere non tentaverint? Dum erat Numicius, forsitan mitiore vultu, responsum daturus, alter ex Senibus, mucidus, nulliusque pretii, saginatus annis, ineptiisque, quibus se a teneris unguiculis ingurgitaverat, ab angulo domûs, ubi diu stertuit, in medium sese obtulit, rugosa, qua erat, facie, curvatis humeris, & muco ab naribus distillante in non sentientia labra, & languide pendentia; & quia summis auribus quaestionem subauscultaverat, confRACTIS prius somniculosis oculis, intermiscens acri, ac difficili tussiculâ verba rara, ac tarda; Nimis, inquit, cerebrata es, Cloelia; desine tandem cum ista tua importuna curiositate molestiam nobis exhibere, haec est quaestionis summa; Feminae nequeunt Juri vacare, quia illis negatum, Sacerdotes esse; ⁵¹ Ulpianus, si bene memini, ait, *Jus est ars aequi, & boni, cujus merito quis nos Sacerdotes appellet*. Tunc ego ad Senem, miratus hominis simplicitatem; Pace tua, inquam, non video, hac ratione feminas a jure esse repellendas; ⁵² Sacerdotium, ut est mihi abunde compertum, non fuerat olim apud Quirites a mul-

lic-

⁵¹ Ulpianus] In leg. 1. D. de
Just. & Jur.

⁵² Sacerdotium] Mulieres apud Romanos sacerdotio fungebantur.

liebri cura alienum: Sed hoc in praesens non quaerimus, nec opus est, ut perveniamus ad intimam hujus rei disputationem: Loquitur enim eo loci Ulpianus non proprie, sed uti fit, per similitudinem, & quadam rerum proportionem; atque ideo isthaec non constat meo judicio in feminas conjectura. Atat, inquit subacite C. Nautius, ab Accursio, ni fallor, totum felicissime manat Senis deliramentum; somniatur Ille more suo, qui frigide docet, ab Ulpiano hic Sacerdotes Christianae Religionis reipsa intellectos, quorum munus nulli unquam mulierum demandari, in propatulo est. Tum ego; quaeso non apponamus Accursio, quod suum non est; comparatione enim ille utitur, quo nempe pacto instar ministerii nostrorum Sacerdotum Jurisconsulti se gerant; Caeterum calumniam est s; Gulielmi Budaei, plus aequo aculeis in Accursii perniciem instructi, qui in suis ad Pandectas notis ausus est haec fide parum bona scribere: *Accursius peracute sane, (ut solet plerumque) Sacerdotes hoc loco absolute intelligit, non Juris sacerdotes atque etiam, (si Diis placet) sacerdotes moerentem ad poenitentiam adhiberi solitos; aut, ut ipse inquit, poenitentiam dantes*; Profecto quis non videt, hunc esse nigrae succum loliginis, hanc esse aeruginem meram. Ita est, inquit Nautius, a semita non

bantur; docet marmor Romae re-
pertum.

P. POSTHVMILAE. P. F. PAVLAE.
SACER. D. IVLI. AVGVST.

Ovid. de Pont. IV. 9.

*Nec pietas ignota mea est, videt
hospita tellus*

*In nostris Sacrum Caesaris esse
demon.*

*Stant pariter murusque pius,
conjugue sacerdos,*

Numina jam facto non leviora Deo.

s; Gulielmi Budaei] In an-
not. prior. ad Pandect. fol. 29. e-
dit. Lugd. apud Seb. Gryph.

non aberras ; verum enim vero perpetuus est Accursii mos , ac misera confidentia permiscendi omnia , quae in Pandectis occurrunt de prisco , ac inepto Sacrorum ritu Pop. Romani cum iis , quae Christo duce sequimur , ac veneramur ; si otio abundarem , non parcus forem ⁵⁴ nugarum huiusmodi narrator , quibus super hoc argumento suavem ad ridendum hominem se praestat , ut ne quid nimis , usque adeo , ut solutis cachinnis ilia vobis disrumperentur. Tunc ego ; acute animadvertis Nauti ; atque hinc fluxit illa ⁵⁵ Accursii futilis gloriatio , quâ inepte praedicat , nihil Theologiae studio opus esse ad divina nostrae Religionis arcana cognoscenda , utpote quae ex legum Romanarum libris affatim peti queant . Sed nil mirum ; quem enim latet , ad has res quam sit perspicax Accursius ? utinam pejora non legeremus ; illud tamen miror quamquimaxime , eo furoris devenisse ⁵⁶ Albericum Gentilem , ut pro hisce ineptiis arma viriliter sumat , putetque arroganter nimis , Accursium recte conjectare , Sacra , quae in Pandectis memorantur , ab Religione nostra

ne-

⁵⁴ *Nugarum*] Papinianus l. 50. D. de petit. heredit. ait , *Quamvis enim stricto jure nulla teneantur assione heredes ad monumentum faciendum , tamen Principali , vel Pontificali auctoritate compelluntur ad obsequium supremae voluntatis .* Ibi Accursius Pontificalem auctoritatem interpretatur *Papae* , vel *Episcopi* . Ulpianus l. 5. D. de mort. infer. inquit , *Sed si Religiosus locus factus sit , Pontifices* (idest *Episcopi*) notat Accursius) *explorare debent , qua-*

tenus salva Religione desiderio reficiendi operis medendum sit . Modestinus l. 1. D. de Rit. Nupt. scribit , *divini juris communionem esse inter conjuges ;* Accursius exponit , ut *Judaeus Judaeae , Christiana Christiano nubere debeat .* Atque alibi alia huiusmodi .

⁵⁵ *Accursii*] In Gloss. ad l. 10. D. de Just. & Jur.

⁵⁶ *Albericum Gentilem*] In Dialogo v. , qui inscribitur , *Pomponius* .

JURISCONSULTORUM. 27

nequaquam abhorrere, cum opus illud ad Justiniani mentem, Christianique cultûs formam sit concinnatum, utut, in veterum Jurisconsultorum obsequium, Horum nomina in fronte legum praeferat. Non abs re, inquit Nautius, miraris: sed, aedepol! quatenam sunt, vel inepta, atque ridicula, quae quandoque docti Viri acriter non defendant, & abnormi mentis impetu, dulcique animi insaniâ ducti, ac agitati verbis extollant amplissimis, & magnifice exornent? Non equidem clam te est fabella, quae nobis insulse ab Accursio obtruditur in speciem historiae, narrat enim, per id tempus, quando a Graecis Romani leges petiere, tot ante Christum natum annos, Graeculum Sapientem cum Romano nescio quo, obtuso, plumbeo, ac loquendi prorsus ignaro de trina in uno Deo persona, re adhuc plane gentibus incognita, mirum quantum perspicue per fortuitam gesticulationem disceptasse; est ne circulatorium commentum isto absurdius? & tamen §7 Stephanus Forcatulus peculiari dissertatione illud late pigmentis, & fūco puerili tuetur: Profecto si alia omnia deessent vitia in Forcatulo, vel hoc uno, dignus erit, qui, mutuo acceptis §8 a Papirio Massono vocabulis, appelletur *insulfus, atque ad docendum minus idoneus*, vel ut fatis insigniter, atque aspere §9 ab aliis notatus est, *ineptus, malignus, nugivendus, atque impudens putidorum errorum parens*. Sed cum aliquantulum alio tracti, a proposita per

D Cloe-

§7 Stephanus Forcatulus] Citata hujus auctoris dissertatio ad Jo: Terundum JC. legitur post ejus tractatum de Alimentis.	ta Cujacii. §9 Ab aliis] Praefertim Henr. Brenemann in hist. Pand. cap. 10. lib. 1.
§8 A Papirio Massono] In vi-	

Cloeliam disputatione digressi simus, & rursus ad illam redire, nox altius producta non sineret, petimus veniam, ut liceret discedere, & domum nos recipere; promissimus tamen in gratiam Cloeliae, redeuntes ab Republica Jurisconsultorum, aliquid certi, ac peculiaris inde nos esse allaturos, quo incoepta quaestio possit exactius absolvi. Tum Cloelia; mihi sane facietis benigne; nam ex vestra altercatione maneo adhuc animo suspensa; Caeterum si quis vestram fallaciis mihi imposuerit, non id gloriae sibi vertat, cum nihil aequè viris facile sit, quam credentem fallere Puellam. Risimus ad mendacem modestiam argutulae adolescentulae, & praestitis invicem officiis, terga vertimus; & per viam. L. Pinarii amorem, quem nobis frustra celare contendebat, jocis, ac disertiis pupugimus, & ex Ovidio recitabamus de Eo, utpote Jurisconsulto, nunc illud, ⁶⁰ *quique aliis cavet, non cavet ille sibi*; nunc hoc aliud, ⁶¹ *qui modo Patronus, jam cupit esse Client.*

Paucis interpositis diebus, praefulsit tandem lux profectiōni dicta: candidus Sol, aër innubilus, aura mollis, ac parum obstrepens amoenitatem omnium amoenissimam induxerat, qualem adventu suo Ver dulcissimum poterat expectationi nostrae benignius largiri. Ipse auctor extiti, ut clam abire tentaremus; ne, veluti per vim, res semel transacta, iterum ad discordiam rediret; Quamobrem priusquam Parentes, alique sanguine obstricti in suspitione ponerentur discessus, sub primo lumine, adhuc dubio nascentis Aurorae, omnibus insalutatis, ad litus, ubi pacta

⁶⁰ *Quique*] Ovid. de art. a-
mand. lib. 1.

⁶¹ *Qui modo*] Idem eod. loc.

pacta omnia cum nautis, ac parata erant, nos consulimus. Fluquabat inter undas, leviter crispatas, vacua Navis, morae impatiens, quam nos, quasi adhuc ancipites, nectebamus, collectis in unum cogitationibus, quae difficultates suscepti consilii, non bene antea ardore animi perpensas, objiciebant; Sed, facto impetu, fregimus importunam tarditatem, & navem conscendimus. Verum statim ac vela dedimus, injecit nostrum quisque furtivam contemplationem super altricem Tellurem, jam derelictam; & omnes ad ultimam perducti tristitiam, exanimati conticuimus; utque falleremus fidem oculorum, qui turgiduli lacrimis, sponte manantibus, rubebant, candidum linteolum, pugno complicatum, suspirantes ante pallidum, ac exanguem vultum apposulimus; & quae verba, singultibus mixta, ac non integra, passim ab ore excidebant, ea ad Superos ferebantur, quos rogabamus, vellent nos feliciter, ac prospere Laribus patriis, Italoque Coelo redonare. Tum collecto paululum animo, exclamat Pinarius, quam recte inquit Poeta,

⁶² *Usque adeo non est sincera voluptas,
Solicitemque aliquid laetis intervenit.*

Sed C. Nautius misericordia sociorum turbatus, & metu, ne moeror primordia navigationis interventu suo funestaret, quia erat non humillimi spiritus, vultu, ac verbis bonum animum habere nos jussit, duxitque optimum factu, nostrum pectus, adhuc a fletu tenerum, delinire non injucundâ Elegorum recitatione, quos lepide in illos conscripsit, qui Foro, ac legibus, non serio, ac decore: sed aut inepte,

D 2

aut

⁶² *Usque adeo*] Idem lib. 7. metamorph.

aut ridicule vacant ; Nos id Pinario cum voluptate assentimur ; & Ille ita exorsus est .

*Felix Ars Juris , felix hac Arte peritus ,
 Si foret huic Arti dedita turba minor ,
 Cui facile ingenium , cui sit custodia morum ,
 Cui constans Recti sit bene cultus amor ;
 Nostra foret sors grata magis ; nec dicere multi
 Auderent , nocuum nos genus esse sibi ;
 Da paucos , dabis egregios ; Rem copia vilem
 Reddit ; Quod rarum est , id solet esse bonum ;
 Est auro pretium , quia non reperitur ubique ;
 Tanti non esset , si jacuisset humi .
 Sed qui sunt , quorum tota est industria Juri ,
 Quorum spes lucri tota locata Foro ?
 Qui sunt , forte rogas ? Omnes , qui velle fatentur ;
 Nullus , ut expertam est , inde repulsus abit ;
 Atque boni , atque mali ; stupidi , nimiumque sagaces ;
 Infima plebs , & flos nobilitatis item ;
 Divitiis pollens , & paupertate laborans ;
 Civis , & ignotâ vir regione satus ;
 Horum sunt plures , quos ornat gloria ; Plures ,
 Nolint , sive velint , sunt mihi ridiculi .
 Incumbunt Primi studiis , & lege severâ
 Calcant Virtutis non sine laude vias ,
 O utinam hoc uno floreret Curia coetu ,
 Curia prae reliquis nostra superba foret .
 Non ita Postremi ; quare super Hisce jocabor
 Paulisper ; res est , credite , digna jocis .
 Ecce tibi ante alios sese insulsissimus offert ,
 Qui nullam esse sibi credit in Arte parem .
 Vix anno , ni forte etiam sex mensibus , ad jus
 Incubuit ; sed qua sedulitate ? latet .*

Post

Post e plebe Fori Scriptorem triverat; & jam
 Callidus in toto Jure Magister adest.
 Quære, Codex qui sit, quæ sint Digesta? quis horum
 Auctor? quodque prius, posteriusque fuit?
 Si lubet, inde roga; Quanam Jus parte sit auctum,
 Quave reformatum, qua magis explicitum?
 Haesitat infelix; alio traducere tentat
 Sermonem; his nugis applicuisse negat.
 Si legem recitet, nec cuncta, nec integra verba
 Reddit, & illorum vim tenet ore tenus;
 Omne interpunctis discrimen vocibus aufert,
 Junctaque dissolvit, dissoluenda ligat;
 Syllaba ubi brevis est, longam facit; atque ubi longa,
 Ille brevem; tantum tutus in ancipiti est.
 Porro in Personis, Numerisque, & Casibus errat:
 In reliquis quanti possit Hic esse, vides.
 Et tamen invenies nullum, qui audacior Isto
 Turgeat, immenso plenus amore sui;
 Ambulat inflatus, diffundit verba superbe,
 Atque oculos multâ sub gravitate movet;
 Aut raro, aut leviter flexâ cervice salutat,
 Instar portentis est, si cui dicat, Ave;
 Septus non paucis incedere gaudet alumnis,
 Hisque suum cingi gestit utrumque latus;
 Si cui, quaerenti de jure, accomodat aures,
 Corrugat frontem, lumina figit humi;
 Postea respondet; Sed quæ responsa? puderet
 Haec dare, qui in triviis, ut puto, vendit olus.
 O lepidum caput! o dignum, quod ubique cachinnis
 Ludentes Pueros post sua terga trahat!
 Hoc satis: Ad Reliquos pergo, ridentur. & Isti
 Non minus; & moniti vix resipire student:

Hi

Hi sunt, qui leviter cincti de rebus, in omni
 Imperium indociles latius Arte gerunt.
 Sunt Vates, sunt Historici, sunt Jure periti,
 Quam poscis linguam, quae sit in orbe, tenent,
 Omnia scire putant; licet hoc nescire videntur,
 Quod, qui plus jactat scire, scit ille minus.
 Ut res quaeque placet, res quaeque ut displicet ipsis,
 Sic placuisse aliis, displicuisse volunt.
 Dii faxint, & prima sciant elementa Latinae
 Grammatices, nec enim dos foret ista levis;
 Mane Forum repetunt, lacerant sermonibus aures,
 Nunc Hunc, nunc Illum non sine felle notant;
 Non raro versus recitant, quos nocte creant,
 Vi tortos, succo deficiente maeros;
 Et sese laudant, alienae laudis egentes,
 Inque suis nequeunt laudibus esse breves.
 Quisquis es, abstineas istas obtrudere nugas,
 Quem minus ipse putas, censor acerbus erit;
 Non poteris, si forte velis, Huic vendere fumum;
 Quanti sis, totus naribus Hujus oles,
 Noscet, quod nullo collectas ordine voces
 In metri speciem conseruisse studes;
 Incolumique pedum numero, vix cetera cures,
 Tempus in hac opera tam leviori terens.
 Ulterius perget: Vox haec est barbara, dicet;
 Haec alia est vacuos apta replere situs;
 Hic vanus tumor est; illic sententia friget;
 Prorsus ubique nihil, praeter inane melos.
 Si quid forte boni, quod clam furaberis, offers;
 Ne dubites; furtum detegit Ille palam,
 Et ridens digito monstret, qua parte resectum
 Sit, quod dignosci vix potuisse putas,

Quod-

Quodque tuum non est, Auctori reddere coget,
 Pauper ut exadas, qui modo dives eras;
 Atque ita, non meritum cum velles quaerere plausum,
 Fies materies turpis in urbe joci.
 Nunc venio ad quosdam Juvenes: Hi ostendere sese
 Pulchros, & plenos nobilitatis, amant;
 Hos ne tange; cave, multa sine honore salutes;
 Quodve roges, humili non sine voce roga,
 Picta velut minio Illorum resplendet imago,
 Atque Viri, formae plus muliebris habent.
 Omne locant studium, qua bella incedere possint;
 Brachia, crura, pedes, os, caput, arte movent..
 Albescit niveo mendax coma pulvere sparsa,
 Emicat alterno barba recisa die.
 Vestis it ex humeris formas imitata recentes,
 Sive, a Galle, tuas, sive, Britanne, tuas.
 Pileus haud geritur, ni longo advectus ab orbe
 Et ni forte novo more revinctus eat.
 Quaeruntur missa a Batavis subtegmina lini;
 Gemmato digitos annulus orbe premit.
 Et crepidae est sua cura, manu quae sutura saggei,
 Ne quae pelle super ruga sit ulla, vetet.
 Machina distinguens animatis motibus horas,
 Praesto est, ut quota nam lapsa sit hora, sciant.
 Ne desit naso contriti pulveris usus,
 Hunc ex argento capsula parva gerit,
 Capsula, quae nimio sit reddita pumice laevis,
 Cui ductum ex omni sit bene parte latus;
 Vel testudineo quae sit de cortice facta,
 Et nitet argenti desuper aucta notis.
 Ah! misera, ah! quanto pascis te errare, Juventus;
 Respuit has Veneres, blanditiasque Forum.

Aspice

*Aspice Majorum vestigia; dic, ubi luxus,
 Dic, ubi femineus, tantus in ore lepos?
 Ludimus? ane Foro tractamus seria? nil ne
 Discrepat a Scenis Curia, Jura jocis?
 Sed quid ego? Mala difficile est evellere, quando
 Coeperunt speciem jam retinere Boni.*

Finierat Nautius; Tum ego; carmen tuum, Nauti, plenum est succi, ac leporis, neque ulla esse res poterat sublevandae nostrae moestitiae aequae accommodatior; conditum tamen est sale multo, & habent, quo doleant non pauci, quos pungis acriter; an ex industria feceris, ut cum velles auditores allicere, eorumque aures demulcere, non alio scires confugere, quam ad acerbam censionem, qua sermo est non infacetus semper, & licet in longum protractus, nunquam languidus est, ac exosus? C. Nautius ad haec; Dic quaeso, falsi quid in medium attuli? Non moveor, quod ⁶³ *obsequium amicos, veritas odium parit*, non enim ingenuos animos, sed debiles; ac stupidos misera isthaec prudentia, seu verius, fatuus hic timor percellit; Caeterum illos, qui Virtuti, ac Gloriam sunt mancipati, exceptos, ac praecipuos habui; eorum vero, qui alio inepte abeunt, neminem singillatim offendo; vitium ipsum carpo, ac infector; quis hoc mihi culpae vertat? Caveant, qui in forum veniunt, ab puerilibus hisce ineptiis, si, quod dixi, de se dictum nolint; hoc pacto, nil praeter inanem lusum nostri elegi habebunt, Respublica vero numerabit longe plures forensis disciplinae severiores amatores; quotusquisque enim

⁶³ *Obsequium*] Terent. in Andr. Act. I. Sc. I.

enim nunc est , qui illud de se merito praedicet , quod Cicero in Bruto , rationem vitae suae exponens , de se inquit , *Tum primum ad causas privatas , & publicas adire coepimus , non ut in Foro disceremus , quod plerique fecerunt ; sed , quantum nos efficere potuissemus , docti in Forum veniremus .* Itaque prima causa publica pro Sex. Roscio dicta tantum commendationis habuit , ut non ulla esset , quae non nostro digna patrocinio videretur . Deinceps inde multae , quas non minus diligenter elaboratas , & tanquam elucubratas afferebamus ? In hunc ferme modum coepta est navigatio , & plures subinde dies vario , ac non insuavi sermone producta , quo lenitus est dolor , & erectus animus ad iter hilari vultu perficiendum ; & si quando nostram aliquis vel imprudens ad aegrimoniam excurrebat , illud identidem C. Nautius repetebat ex Horatio ,

64 *Laetus in praesens animus , quod ultra est ,
Oderit curare ; & amara laeto
Temperet risu ; nihil est ab omni
Parte beatum .*

Interea nescio quo pervenimus ; & vento impediti , cogimur ad proximam tellurem deflectere , ubi aëris clementiam praestolantes , immorari parumper oportuit ; Erat enim statio non injucunda , & procurando corpori aptissima ; Nos in reducto , amoenissimoque secessu , in quo limpidae undae , placido aestu crispatae , invicem recurrentes , arenam , & litus suaviter lambebant , sub cava rupe confedimus ; dum nautae , alique prandio parando studebant . Verum , ut eo loci , qui terrarum nobis praeter omnes angulus risit , tempus confabulatione fal-

E lere-

64 *Laetus*] Horat. Od. 14. lib. 2.

leremus, L. Pinarius, veluti oestro percitus, quaesivit, an Juri Civili haecenus vacasse, foret nostrum quisque contentus, an ad facultates alias incubuisse maluerit? Mirati sumus, id a Pinario tam improprie, ac pene inconsiderate quaesitum; Et cur, inquit Numicius, id postulas, Pinari? an aliam nobis honestiorem, utilioremque Artem objicias, quae Juri Civili, vel tuo, vel aliorum judicio, praefenda sit? Tunc Pinarius; Amici, ne vos in summam admirationem vultum componatis; mox eritis mihi paullo aequiores, ubi, quae sim allaturus, accipietis; quare praestate mihi aures benevolas. Repertus est olim a me nescio quis, Vir amoenioribus studiis deditus, nostrae vero facultatis hostis infensissimus, qui, ut me asperere, atque inurbane vellicaret, in ludibrium Artis nostrae illud Plauti ⁶⁵ in Aulularia subridens recensebat;

At scio, quo vos pacto soleatis perplexarier;

Pactum, non pactum est: non pactum, pactum est: quod vobis lubet.

Tunc tristi fronte illum insalutatum dimitto; & egomet mecum multa cogitare inter vias, ubi id accidit, occepi; & dixi; tanti igitur sunt Jurisconsulti apud hos homines, ut non nisi captatoriam verborum industriam, & splendidum fallendi artificium praestent munere suo? Ergo scientia nostra ⁶⁶ fons erit Dodoneus, qui si faces excipiat extinguitas, accendat; si accensas, extinguat; erit ⁶⁷ virga illa, qua Circe mentem adimebat, reddebatque, pecudes faciebat, ac homines? Ita animo fluctuans domum

⁶⁵ In Aulularia] Aët. 1. Sc. 4. | ⁶⁷ Virga] Hujus meminisse
⁶⁶ Fons erit Dodoneus] Uti Paullus Manutius in Adagiis ex
refert Plinius lib. 2. | Plutarcho.

mum venio; &, in eadem meditatione defixus, super lectulo affideo; inque manus sumo Ciceronis de Oratore libros; aperio; & forte fortuna in illum locum incidi, in quo adeo inter se acerrime pugnant Crassus, & Antonius, ut ille dignitatem Juris Civilis augeat mirabiliter, Hic, quamquimaxime potest, diminuat: En vobis eloquentissimi Scriptoris tractus, quem, quia saepius lectitaram, memoriâ teneo: *Accedit vero, ita Crassus, quod facilius perspicui, cognoscique Jus civile possit, quod minime plerique arbitrantur, mira quaedam in cognoscendo suavitas, & delectatio. Ex his enim, & dignitatem maxime expetendam videmus, cum verus, justus, atque honestus labor, honoribus, praemiis, atque splendore decoratur; Vitia autem hominum, atque fraudes, damnis, ignominis, vinculis, verberibus, exiliis, morte multantur; & docemur, non infinitis, concertationumque plenis disputationibus, sed auctoritate, nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, alienis mentes, oculos, manus abstinere. . . . Senectuti vero celebrandae, & exornandae, quod honestius potest esse perfugium, quam Juris interpretatio? equidem hoc subsidium jam inde ab adolescentia comparavi non solum ad causarum usum forensem, sed etiam ad decus, & ornamentum senectutis; ut cum me vires, quod fere jam tempus adventat, deficere coepissent, ab solitudine domum meam vindicarem. Contra vero Antonius; Nam quod inertiam accusat adolescentium, qui istam Artem primum facillimam non ediscant; haec quam sit facilis, illi viderint, qui ejus Artis arrogantiam, quasi difficillima sit, ita subnixi ambulant. . . . Deinde quod sit plena dele-*

*Stationis ; in qua tibi remittunt omnes istam voluptatem, & eâ se carere patiuntur; Nec quisquam est eorum, qui, si jam sit ediscendum sibi aliquid, non Teacrum Pacuvii malit, quam Manlianas venalium vendendorum leges ediscere. Audistis? Quidne vobis videtur? an hac lectione non ita dubius quisque, incertusque evadat, ut ignoret, in quam partem inclinet? Ipsi etiam Sulpicius, & Cotta, adolescentes optimi, ubi in Tusculano isthaec a Crasso, & Antonio exceperant, nequaquam pronunciare facile potuere, utrius oratio propius ad Veritatem accederet. Tum ego: Desine, Pinari, isthaec nobis commemorare; Tuumne agitat animum Is, qui Plauti nos versus Arti nostrae, contractis superciliis, opposuerat? nimis profecto delicatus es, qui hisce inanitis tam graviter offenderis; quod enim unquam invenias remedium, ut fileant blaterones, nec nugae effutiant, nisi, quod suggerit prudentia, risum, ac contemptum? Si vero Antonius te movet; fuge suspicari, ea, quae ipse contra Crassum dixit, ex animo dixisse; facile id colligas ex his, quae Crassus respondet in haec verba; *Haud scio, an aliter sentias, Antoni, & utare tuâ illâ mirificâ ad refellendum consuetudine, qua tibi nemo unquam praestitit.* Verum ex animo dixerit; demus hoc cuivis, ita existimanti: Sane non aliud ab Antonio expectabam, qui orator, ut erat Juris civilis ignarus, illud ne teruncii quidem faciebat, quo carebat infeliciter, & quod non assequeretur, oculo spectabat maligno, ac lividulo. Sed quid alienam hac in re moramur auctoritatem? prohi Superam fidem, ac hominum! quatenus est facultas praeter Artem Juris, quae sit aere perennior, unde spiritus, & vita redeat*

redeat Reipublicae, & quam non possit dirigere innumerabilis annorum series, & fuga temporum? Reliquarum enim facultatum inventrix non alia est, nisi curiositas, & liberum quoddam animi oblectamentum; Jus vero ipsa rerum omnium parens Natura eduxit, & quae, earundem est sedula conservatrix, industriosa necessitas amplexa est, ac nutrit; quamobrem qui Juri vacat, divitias, & bona auget animi; privatae consulit fortunae; publicae servit utilitati; hoc praesidio, socios, & amicos in foedere retinet; cives caritate devincit; externos rerum aequabilitate allicit; barbaros culturâ lenit, atque expolit; Per ipsum tuta est ubique innocentia; timidum ubique scelus; injecta fraena vaganti licentiae; non destituta praemio Virtus; non defraudatum fide commercium; Qui haec non videt, communi sensu plane caret. Sed ego sagacius, quam canis acer, odoror, qui sit, qui Antonii sententiam tueatur, & Jus improbe retractet, Is nempe, vappa, ac nebulo, cui male sapiunt diuturna, & per asperum laborem durata meditatio; multa sensim edocens Fori aspectus; domestica in perscrutandis, conferendisque Scriptoribus sollicitudo; pudor interrogandi non difficilis; attentio non impatiens audiendi: Hisce severis artibus, hac industriâ pene intolerabili fingitur, ac consummatur Jurisconsultus; non brevi annorum curriculo, non exigua animi intentione, non remissis ingenii viribus, non in agro inter rusticandum amoene, non domi inter placide confabulandum; Haec est sors aliarum facultatum, quae aequè bene hac viâ, ac aliâ quacunque minus imperviâ, ac acrumnosâ perdiscuntur. Ex his igitur raptim, atque turbate dictis videas, Pinari,

num

num contemnenda , ac parvi aestimanda sit Jurisprudencia , & an aliquem nostrum poenitere debeat , ad hanc Artem animum appulisse ? In hoc autem sermonis articulo nuncius supervenit , monetque , prandium esse instructum ; Nos ad litus pergimus , ubi lectiore cibo , sed exiguo , vires refecimus , cauti ne quid mali in itinere obtingeret , non servatâ rigide victus lege . At nautae , qui nunquam agunt esuriales ferias , gens , cui semper aridum est guttur , & fame dentes pruriunt , & inanitate intestina murmurant , quaeque non alia praesentia , & amica numina adorant , quam pingues commestationes , & potationes minime languidas , ac emortuas , ad plenum esculentis onerata , exsiccat uno spiritu caducos praegrandes massici obliviosi ; & , hac suavissimae felicitatis particulâ , exclamabat , noster calet vigor , & redit in praecordia virtus ; Tum , quia laetitiae dator est Bacchus , in gaudium sese cum fremitu , & hilari tumultu dissolvit , & fictilem urceolum , tot potationibus liberum , sursum ejaculat , ut , in occasu humi fractum , amabili Stultitiae , & Ebrietati litaret . Post haec , de discessu non bene inter nautas conveniebat ; alii statim celerandum , prolatum alii putabant in crastinum ; posteriorum vicit sententia , nostro timore adjuta , qui , ut mare in tranquillioris sese componeret aspectum , nervis omnibus contendebat . Rebus ita dispositis , coepimus lento gradu procul ab eo loco deambulare , & quibusdam superatis scopulis , non inelegantem pagum , ad maris litus positum , conspeximus ; & inter humiles aediculas , una prae caeteris cultus paulo lepidioris primo oculis sese objecit . Duos Piscatores , qui super parum edito saxorum acervo fal-

len-

lendis hamo piscibus taciti vacabant, interrogamus; cujus esset ea domus? Illi in pedes erecti, & timidi praesentia hospitem, ne verbum quidem ausi mutire; Nos placido, ac amico nutu, jubemus eos spiritum colligere; quamobrem, sui compotes facti, respondent; illam domum incolit vir, aevi maturus, qui, ni fallimur, M. Minucius nuncupatur. Tunc ego; M. Minucius ergo huc se contulit? hic habitat? Ita sane, Illi ajunt. Iterum ego, ad sodales conversus; Quaeso ne dilabatur tam fausta occasio, citi eamus invisendum Virum, numeris omnibus absolutum, vitae dimidium nostrae, & alterum veluti Parentem. Omnes ad id consentiunt; Pergimus; & prope ostium, dum manu jam elata C. Nautius pulsat fores, Minucius, qui erat e re sua egressurus, illas ultro aperit, & nos aspiciens, ad spectaculum inopinatum attonitus, laetus simul, & admirans substitit, & nullum adjecit verbum. Nos, gaudio perfusi, injecimus in illius cervicem manus, totaque animam adstringimus, atque exosculamur pectus sapientia plenum; & salve, diximus, amice oculissime. Ille vero nobis, sibi aequae caris, multa dividit oscula, applicansque collum, nostrum os, oculosque suaviatur; Et, cur in eam regionem pervenerimus, qua de causa patrium solum commutare placuerit; quo iter tenderemus, curiose quaesivit. Nos omnia narramus ex ordine, quae Ille gravi nutu, ac verbis amplissimis probavit; tum doluit, sero nos illuc post prandium accessisse, rogat tamen, ut saltem proximam noctem secum una commoremur: Nos officiis devincti, Amico obtemperamus; &, qui rem omnem nautis nunciaret, misimus; ne nos diu, ac frustra praestolarentur; ac tenerent, ubi moram tuto ageremus.

remus : Deinde in primo domûs cubiculò cum M. Minucio confedimus ; Quem interrogamus , cur ipse , Vir cultissimus , peritiâ Juris apprime consummatus , & Fori consuetudinem edoctus , amicitia potentiorum , & clientum favore , suavissimisque moribus acceptissimus , urbem reliquerit ; & passus sit , in humili fortuna , procul a fastu , ac honoribus , in illo terrarum incognito situ vitam obscuram , ac pene pauperrimam ducere ? M. Minucius ad haec , quis vestrum , inquit , non tenet illud , ⁶⁸ *nescio quomodo bonae mentis soror est paupertas ?* hoc dictum olim inter ancipites fortis fluctuationes diu animum perculit , donec , mutato consilio , mihi vivere statui ; Fateor quidem , ⁶⁹ *judicio Ciceronis , Magnam esse laudem , ac admirabilem , tulisse casus sapienter adversos , non fractum esse fortunâ , retinuisse in rebus asperis dignitatem ;* Sed mihi alia prorsus mens fuit ; & placuit tranquillorem vitam tumultuosae praeponere ; selegi hunc amoenissimum locum , non curis fastidiosis , non strepitu , ac fraude civili violatum , ubi juvat me , rusticari , ac veluti repuerascere ; Hinc colles , hinc mare meos suis pascunt oculos deliciis , quibus variam anni tempestatem experior semper laetam , semper amabilem ; non alio cultu mihi nitet mensa , quam eo , quem parat genius , parvo contentus ; oliva lecta de pinguiissimis arborum ramis , molles asparagi , inter silvas reperti , amara cichorea , aut si quod est aliud salubre olus , satum in hortulo meo , latatumque aquâ perenni , & limpidâ , saepe agnus , lupo ereptus a custode , saepe pisciculi , quos aliquis

⁶⁸ *Nescio*] Dictum T. Petro-
nii Arbitri in Satyr.

⁶⁹ *Judicio Ciceronis*] In li-
bris de Oratore.

morosâ cepit arundine, sunt carae, suavesque divitiae, quibus instruo prandium, mihi regali apparatu pretiosius, & si quae sunt ambitiosi palati condimenta, longae industriae non lene tormentum, & fortunarum sensim properans eversio, aliis, libens, ac volens, prudenti mancipatus parsimoniae, relinquo;

70 *Quanto quisque sibi plura negaverit,
A Dis plura feret, nil cupientium
Nudas castra peto, Et transfuga divitum
Partes relinquere gestio,
Contemtae dominus splendidior rei.*

Illud vero in rem meam est valde conducibile, quod tempus, quaecunque legam, studiis meis vacuum suppetit, ac expeditum: Nunc in longam noctem, hieme nivosâ recurrente, ante familiarem focum, igne assiduo lucentem: nunc aestate novâ ad matutinas, five pomeridianas, molliter obstreperentes auras, sub vite, ac pampino, umbrante caput ab ardente Sole: nunc Vere redeunte, placidissimâ florum, ac mitium dierum parente: nunc in pomifero Autumno, inter vindemiae jocos, & dicatas Baccho licentias; Nullique sum, quod sane reputo praecipuum, de vitae meae instituto, ac ratione infelicitate obnoxius. Tunc ego: Quis est, Mimuci, qui tuae non invideat forti? aut qui falso existimet, posse aliud homini beatius accidere, praeterquam hoc vitae tenore dulcissime frui? Sed, quaeso, quibus potissimum studiis in praesentia vacas? an Jurisprudentiam, quae tibi olim maxime cordi fuerat, desertam habes, ac incultam? Minime quidem, inquit

F

70 *Quanto quisque*] O. Horatius Flaccus Od. 16. lib. 3.

quit Minucius, immo illam unice prae reliquis facultatibus, quas Huic semper postposui, colo, ac veneror; & plerumque in eo versor, ut attente, quo laborent vitio Artis hujus Scriptores, observem: Ipse enim ex me, quod raro ab aliis fit, scrutari conor, quanti sit unusquisque; neque alienis incaute acquiesco laudibus, quas ad imperitos etiam defert quandoque gratia; neque aliorum acerba dicta improvide amplector, quae saepissime excitat invidia. At ego: quoniam egregie in id incumbis, si molestum tibi, ac grave non sit, rogo, exponas nobis aliquid breviter, ne a te, quod accidit nunquam, discedamus indocti; juvatque mirum quantum ducem te habere, ac auspicem; ne nobis illud sinistre eveniat, expertum quod fuit olim a Gulielmo Budaco, qui postquam, venatione, & aucupio relictis, literarum amore incaluit, immensos evolverat, sed delectu nullo, & majore ex parte deterrimos Auctores, quorum labem, sensim irrepentem, non sine diuturno labore, a se coactus est expellere; Quamobrem incipe; nec enim a te nisi exquisita, ac sana documenta expectamus, qui tam acute, tam sapienter, tam proprie de unoquoque disputas. M. Minucius modeste ad haec: Neque natura, inquit, nec industria ita me comparavit, ut tanti sim habendus, quanti vestra me habet humanitas; caeterum non fraudabo vos hoc sermone; nec enim insuaves illorum mores probo, qui, quod sentiunt, in secretiore animi parte obtegunt; & multo minus expecto, ut, qui me roget, precibus tandem iracundiam misceat. At ne omnia, quae sunt innumerabilia, confectus, paucis multa comprehendam; & sic statuo. Praecipua, quae classẽ ducunt, uti reliquorum omnium, ita

Scri-

Scriptorum Juris, vitia tria sunt; Aut quod minute nimis, ac inutiliter; Aut quod plus aequo subtiliter, ac obscure; Aut denique quod barbare, ac involute res pertractent. Laborant priore labe, qui, feriatorum more, in nugis futilibus, ambitiose magis, quam solide, versantur; In scopulum alterum impingunt, qui non in usu facili, ac proclivi, sed in tortuoso cogitationum ambitu Jus reponunt; Malum vero, quod est horum postremum, amplectuntur ii, qui Jurisprudentiam sordide forensi disciplinae dumtaxat servire autumant; & ventosâ, enormique loquacitate utuntur, quique non magis sapiunt, quam bene olent, qui in culina habitant, nilque habent in suis scriptis, nisi litigiosum, acre, tractum ex aliorum ineptiis, & cavillationibus, invicem mutuatis. Et, ut de primis aliqua generatim attingam, Hi luxuriam, ut ita dicam, Arti addiderunt, &, ut inquit ⁷¹ Tullius, *levissimam delectationem gravissimae utilitati anteponunt*. In rebus minimis, in ipsis pene ineptiis, ad derisum expatiantur; & malunt sibi oculum erui, quam abstinere sese a futili quaestiuncula, per longam, importunamque orationem productâ. Graecorum hic olim morbus fuerat, ⁷² *qui quem numerum Remigum Ulysses habuisset*; Priorne esset scripta Ilias, an Odyssæa; pueriliter inquirebant: Fluxit postea ad Romanos sequioris ætatis; & ⁷³ Tiberius Cæsar Grammaticorum ingenia traduxit ad disquisitionem hujus generis nugarum; *quæ esset mater Hecubæ; quod Achilli nomen inter Virgines; quid Sirenes canerent*. Sed si in reliquis artibus

F 2 tibus

⁷¹ Tullius] De Orat. lib. 1.		⁷³ Tiberius Cæsar] Ex Suetonio in ejus vitæ cap. 70.
⁷² Qui quem numerum] Seneca de brev. vitæ, cap. 13.		

tibus id reor execrabile, in Jurisprudencia vero maxime putidum est, ac exosum: Et quamvis Viri summi istas negligere minutulas concertationes debuissent, ut vetus paraemia est, *A'etòs è Ìnpòll ràs m'ias*, *Aquila non aucupatur muscas*; non raro tamen aliud evenire experienciâ compertum est; & quis, per vestram fidem, non stomachabitur, ubi ⁷⁴ super orthographia Papiniani, vetusne illa sit, an recens, maximum spectet exortum bellum inter ⁷⁵ Claudium Salmasium, ⁷⁶ Desiderium Heraldum, & ⁷⁷ Jacobum Gothofredum? Quis ⁷⁸ Politiano non acriter succenseat, qui odio prorsus vatiniano contra Bartholomaeum Scalam, non obscurae dignitatis Virum, flagravat, ortâ inter eos diffensione de orthographia paucorum vocabulorum, in Pandectis extantium, usque adeo, ut, contentionis impetu, manifestis mendaciis sese involverint? Sane quanto potiore jure nunc ea Cicero praedicaret, ⁷⁹ *Dignitas in tam tenui scientia quae potest esse? res enim sunt parvae, prope in singulis literis, atque interpunctionibus verborum occupatae*. Verumenimvero Jurisconsultis non adeo injucundum est, Grammaticae adhaerere; Olim Andreas Cioffus, Pisanus, legum peritus, factus e to-

⁷⁴ *Super Orthographia Papin.*] in l. 6. D. De collatione honorum.

⁷⁵ *Claudium Salmasium*] cap. 18. observationum ad *Jus Atticum*, & Romanum.

⁷⁶ *Desiderium Heraldum*] cap. 7. observationum, & emendationum.

⁷⁷ *Jacobum Gothofredum*] Ad leg. 75. D. de Reg. Jur.

⁷⁸ *Politiano*] Hujus cum Bar-

tholomaeo Scala contentio deprehenditur ex ejusdem Politiani epistol. lib. 5. & de hac contentione haec habet Jac. Gaddius de Scriptor. tom. 2. *Scalum Politianus pluribus epistolis acriter, ac acerbè pupugit, contempsit, atque damnavit, amarulentus judex, vel potius accusator.*

⁷⁹ *Dignitas*] In oratione pro Licina Murena.

e togato viro ludimagister, insuavi genio ductus est ad scribendum ³⁰ *de Gerundiis*; mirum id alicui videbitur, mihi non item, qui alias observaveram, ad hasce quisquillas animum serio appulisse Viros lectissimae eruditionis; quis crederet, quantum praeliatum sit de hac voce *Pandectae*, sitne feminini, an masculini generis? Primum id in dubium revocavit ³¹ Antonius Augustinus; subsequutus est inde Cujacius, qui in quam partem inclinaret, incertus haesit; Tota postea familia Jurisconsultorum primae notae, in factiones divisa, pro sua quisque opinione strenue pugnavit. Ultra tamen progressus est inutilis ardor nonnullorum, & statim ac legerunt apud Papinianum illa vocabula, uno in loco ³² *immemoria*, alibi vero ³³ *facti sceleritas*, quae fortasse parum latine sonant; quid, ut latina defenderent, non excogitarunt ³⁴ Jo: Christianus Itterus, ³⁵ Grotius, & ³⁶ Scipio Gentilis? Minus profecto aliquibus forem acerbis, qui vel de Nomine, vel de Patria Jurisconsultorum, vel de Sede, ubi hi docuerint, latius, quam par est, differunt aliquando: nisi isthaec etiam nimis exaestuans libido, immensum, ac miserum in modum excrevisset; Acrius quam de Homeri, disputatum est de ³⁷ Irnerii Patria; aliis est Germanus,

³⁰ *De Gerundiis*] Refertur hoc in epitome Virorum illustrum, a M. Mantua conscripta.

³¹ *Antonius Augustinus*] In libello, de Nominibus propriis et pandectis Florentini.

³² *Immemoria*] In l. 44. D. de acq. vel amitt. poss.

³³ *Facti sceleritas*] In l. 3. D. de bonis eor. qui ant. sent.

³⁴ Jo: Christianus Itterus [Ad Briffonium de verb. signif.

³⁵ *Grotius*] In floribus sparsis.

³⁶ *Scipio Gentilis*] Lib. 1. Pargem, cap. 6.

³⁷ *Irnerii*] Quae hic de Irnerio recensentur, latius persequitur Henricus Brenemannus in historia Pandectarum lib. 1. cap. 5.

nus, Florentinus aliis, iudicio plurimorum Mediolanensis: Ubi vero docuerit, quaestio item est non obscura; quidam Bononiae, Romae plerique, Pisidis nonnulli putant. Ad Nomen vero quod attinet, videte, quantum super illo homines ex arbitrio variaverint importune! dicitur enim, seu scribitur hoc ferme pacto; *Irnerius, Trnerius, Hirnerius, Hyrnerius, Wirnerius, Wernerus, Wernerius, Wernberius, Warnerius, Guarnerius, Vernerus, Vernerius, Ireneus*. Sed ocium non est, ut omnia huiusmodi percurram, in quibus Scriptores, *omissis*, ut ait ⁸⁸ Cicero, *fontibus, rivulos consecrantur*. Illud tamen animadverto, vitium hoc maxime esse commune, & pervagatum, quia non multo studio adhibito, & usu, plerumque Auctores id praestant, & non raro plausum inveniunt, praesertim apud eos, qui, non omni mente, ac curâ in cognitione Juris, versantur. At ego non haec eo consilio disputo, ut eruditos, qui ita sunt animati, redarguam, sed quia movet me ⁸⁹ Phaedrus, qui inquit,

Nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria.

Haecenus de his dictum satis. Alterius generis sunt, qui in steriles, inextricabilesque subtilitates perdit, nihil amant impensius, quam obscuris obscura pessime miscere; Quid enim contorte, atque implicite scriptum non est in disputationibus Juris abstrusioribus? quantum mire cruciant se, ac distorquent Auctores, caeteroquin eruditissimi, iis in rebus, quae per asperum laborem cognitae, utilitatis parum, per honestam negligentiam ignoratae, damni mercantur nihil? Profecto plerisque haec est, ni fallor, insita in animo inanis superbia, ut cum videant minus intel-

ligi,

⁸⁸ Cicero] De Oratore lib. 2. § 1 ⁸⁹ Phaedrus] Fab. 17. lib. 3.

figi, forte quia aliquid in medium afferunt numeris Platonis involutius, tunc scripsisse sagacius, sibi falso persuadent; & si quid planum, perspicuumque e manu dilabi sinant, de opera sua irrequieti, munus suum languide nimis, ac remisse implere, opinantur; & Horum aliquis vel ex composito *ἡδὺς ἔργος*, serenitati nubem inducit, ut ait ⁹⁰ Plutarchus. Quid hercle malum hoc? an Jurisprudentia ars est macerandi, contundendique in inutilem ostentationem ingenia, ut in aridis, nulloque succo praepinguibus quaestionibus spiritum corrodiamus, & ad extremam macritudinem hisce salebrosis meditationibus exsiccatam mentem delassemus? Equidem poeniteret hos, quicumque sint, male suscepti instituti, si ⁹¹ ad Agellium tantisper animum converterent, qui inquit, *Aetas M. Ciceronis, & C. Caesaris praestanti facundiâ Viros paucos habuit, doctrinarum autem multiformium, variarumque artium, quibus humanitas erudita est, columnina habuit, M. Varronem, & P. Nigidium; sed Varro nis quidem monumenta rerum, ac disciplinarum, quae per literas condidit, in propatulo, frequentique usu feruntur; Nigidianae autem commentationes non proinde in vulgus exeunt, & obscuritas, subtilitasque earum, tanquam parum utilis derelicta est. Julius Paullus ita obscurus in scribendo habitus est, ejusque leges adeo verborum tenebris involutae, ut id, quod de Chrysippo Cicero in divinatione narrat, ⁹² de Paulo dici non immerito possit, *Illum**

im-

⁹⁰ Plutarchus] In commentario de dignoscendo Adulatore ab Amico.

⁹¹ Ad Agellium] Noctium At-

ticarum lib. 19. cap. 14.

⁹² De Paulo dici] Ex judicio Jo: Bertrandi in vita Jurisconsultorum lib. 1. cap. 25. §. 4.

implevisse totum volumen oraculis flexiloquis , & obscuris , ut interpreter egeat interprete , & fors ipsa referenda sit ad sortes . Quaeso suam non detrahamus indolem Jurisprudentiae : ea quippe nata est ad regendas privatas res , ac publicas ; ad instruendos animos pro colenda justitia ; si huic proposito perspicuitatem demas , facilitatemque , & omnia scrupulosis observationibus , & altius quaesitis , latiusque circumductis differentiis , implices , quibus nihil nisi tenebrae , & obscuritas oritur , plane non video , quâ viâ facile nobis sit , illud assequi , quod publice , privatimque expediat urbium , populorumque regimini . Zeleuco ea mens infederat , ut Thuriis leges daret , numero paucas , sententiâ perspicuas ; qui Huic successerunt , subrogatâ importune simplicitati supersticiosâ interpretatione , quo plus nominis ab ingenio , eo laudis minus ab utilitate (si solidum est ⁹³ Strabonis iudicium) sunt adepti . Tenetis , quam late olim in Romano Jure Pegasianorum ambages , fraudesque verborum , ac circuitiones triumpharunt ? has exilio multaverat omnes Justinianus , nec amplius postliminio donatae sunt ; Papiniani vero simplicitatem sequi , ac in primis probare unice curavit , ac in deliciis habuit . Quare fileant aliquando , & pulverulento situ consepultae jaceant proluxae , infinitaeque disputationes , pacem , tranquillitatemque ingeniorum , quae pinguius adolescunt , turbantes , & quae doctrinae femitam , dumis , ac vepribus squallidam , horrentemque reddunt in perniciem literarum . Faciam postremo de iis verba , qui barbariem , dulce studiorum suorum praesidium , tenaci vinculo amplexi , toti se dant in corruptum , ac depravatum Fori

ge-

⁹³ Strabonis] Lib. 6.

genium . Hi sunt asperi , tristes , horridi , inquinatè loquentes ; non instructi , non terminati ; nihil habent luminosum , nihil dicunt tranquille , leniter , partite , definite , distincte , facete ; sententias fovent abnormes , & nescio unde ex abdito erutas , a quibus succus ille , & sanguis legum incorruptus abest omnis ; *Verbosi etiam* , ut testatur ⁹⁴ Cujacius , *& prolixi more suo , ut soleant , in re facili esse multi , in difficili muti , in angustia diffusi* ; quodque est dolendum magis , inter hos ille supereminet excelsior , qui scribit sordidius , non secus ac in Graeco proveibio est , ⁹⁵ ἡ πιτῆων ἀμορφότατος δέσμορφος ὢν , *Simiarum pulcherrima deformis est* ; & tamen superbiunt , seque mutuo laudant , & , ut muli , invicem scabunt , ita alterum fricantem alter refri- cat . Sed , Amici , ⁹⁶ ad Antonium Fabrum , Istorum

G

ho-

⁹⁴ Cujacius] In lib. 5. Respons. Papin. ad l. 17. D. de injust. rupt.

⁹⁵ τῶν πιτῶν] Citatur à Platone , & ad Heraclitum auctorem refertur .

⁹⁶ Ad Antonium Fabrum] Ita scribit Faber in epistolâ ad Carolum Emanueleum , Sabaudiae Ducem , præfixâ tom. 1. De errorib. Pragmat. Mos enim solennis ille est istiusmodi hominum , ut si ve delirent , si ve recta sentiant (quod nonnunquam , sed casu evenire necesse est) omnia referant ad æquitatem , quam pro arbitrio sibi fingunt , ut magni non Juris tantum , sed , quod etiam in Jure præcipuum est , æquitatis Arbitri existimantur . Quod si ad eorum ineptias profligandas Papiniani auctori-

tas , & , quod est consequens , non mera solum , sed vera etiam , probaque Juris æquissimi ratio aliqua obiciatur ; tum isti nudis , quod ajunt , ridere dentibus , & subtilitates istas , aucupia , & apices dicere , ut quia nihil habent , quod commodè respondere possint , bone- ste saltem conticescant , quorum inscitiam , sicuti detegere facile , ita negligere expeditum esset , si non eo maxime hominum genere , toto terrarum Orbe , Tribunalium fere omnium subsellia undique redundarent ; quibus nihil familiarius , aut antiquius est , quam ut inveteratos pragmaticorum errores pro certissimis legibus obtrudant , a quibus in judicando , & consulendo recedere putent non oportere .

hostem acerrimum, & exasperatae patientiae igniculis accensum, eundum est, si indolem hujus notae hominum cupitis ante oculos perbelle depictam propius contemplari. Habetis jam ea, quae a me accipere pro vestra humanitate voluistis; atque ex his, quae jam dicta sunt, reliqua nascuntur omnia, quae dici possunt; illud addi, e re maxime puto, posse haec vitia ad virtutem accedere, irritum modo non sit, quod monet 97 Horatius,

Singula quaeque locum teneant sortita decenter;
 Minutis enim rebus, ac curiosis allicimur; subtilibus excitamur; forensibus, quibus actuosi evadimus, confirmamur usu, ac experiētiā; Ubi autem id non caute, non proprie, non parce, non denique prudenter, ac longā animi provisione, fiat, alia prorsus omnia eveniant, necesse est: quippe per minutas res fordide affectata nauscat eruditio, delassat disputatio per subtilitates involute excurrēns; Indigesta, ac perturbata forensium disputationum moles vim ingenii frangit, ac enervat. Ita sentio; utrum autem dignum ad fontes intendam, sodales dulcissimi, vestrum est unice iudicium. Plaudimus nos unanimes, testamurque, rem omnem acu attigisse; & istius sermonis, tam accurati participes factos fuisse, gaudemus, ac in eo, quasi in aliquo peropportuno diversorio, requievimus. Post haec, disposita coenā, ad eam invitat Minucius: laudavimus modestissimi Viri sobrietatem; non enim laute, ac magnifice curati fuimus, quā pompā, familiaritatis amantissimae foedus violatur; neque adeo arcte, ac misere, quasi laetitia conventūs hospitalis cederet in jejunium: Commodum deinde quievimus; ac bene mane consurreximus;
 Tunc

Tunc antequam plene diluculum illuxisset , iterum in mutuos amplexus effusi , grates maximas Minucio , subortis pene lacrimis , tenerrime reddimus , & vale inter suavem moestitiam dicto , ad navem tendimus ; sedatisque pelago , ac caelo , institutum cursum prosequimur , & plures dies usi sumus auris secundis , & iter tuto celerantibus .

Sed quia instabile est mare , & momento e tranquillo in procellosum vertitur , coepit statim inter ventis sibilos albescere , & spumosa aquarum mole ex imo fundo ad caelum assurgere tumidum , ac iratum ; postea tempestas saevior evadens aërem cingit atrâ caligine , negatque lucem omnem praeter malignam , quam per pauca , horridaque intervalla pariunt tonitrua , formidabili mugitu roboantia , & nubes scintillantis igneo fulmine ; sequitur effusissima pluvia , veloci grandine permixta , in contrarias partes furans , fremensque , acta pugnantibus inter se Aquilonibus ; Nos muti , pallidi , esangues , neque concipiendis votis , neque vicinae morti deplorandae pares , eo deducti sumus , ut ultimum miserorum solatium , lacrimas , gemitum , suspiria glacialis horror nobis eriperet . Tres dies , noctesque , neque nutriti cibo , neque somno consopiti , neque ullo sermone erecti , nec denique aliquâ spe sublevati , inter tenebras , & pericula , & semper vivam mortis imaginem , huc illuc jactati fuimus , & ad confinia desperationis ejecti . Tertio autem die , sub noctis initium , longe per obscurum aërem aut vidimus , aut vidisse putavimus tellurem , de qua paulo post certiores facti sumus , cum eo loci lumen , quod nimis infirme distantia oculos feriebat , non sine inopinata animi laetitia cognovimus ; sed adhuc ventus , pietatis

tatis expers, navi ferox adversabatur, ita, ut praesentiâ vicini portûs, nescio, plus metu, an gaudio perfundebamur; tandem, providentiâ Caelitum, non nisi sub insequentis diei vesperem illuc pervenimus; ubi cauponam petimus, litori proximam, a qua pensilis lucerna, ad ostium posita, illud lumen dabat, quod externâ die inter languentis procellae reliquias e mari aspeximus: Sed quae post haec infortunia lepidissime hic acciderunt, L. Pinarius concinnis Elegis consignavit, quos nobis legendos tradidit.

*Si quis amat ridere, legat quae scribimus; haec sunt.
 Digna quidem scribi, sunt ea digna legi.
 Iratas, tres forte dies, sulcavimus undas,
 Jactati pelago, naufragique metu;
 Nescio quas tandem lassuti venimus oras;
 Incerti, quae Gens, quod mare, quisve locus.
 Sed tanto quia danda quies erat inde labori,
 Cauponam petimus, quae prope visa fuit.
 Accessit Caupo, visu quo turpior alter,
 Aut alter pejor moribus esse nequit;
 Exemplar Furum, vitiorum maximus auctor,
 Inventor fraudum, flagitiique Parens.
 Una manus, pes unus, & integer unus ocellus
 Hic fuit; ereptus litibus alter erat.
 Nos subodorantes hominem, Quis, diximus, unquam
 Hujus ab insidiis tutus abire potest?
 Sed quia jamdudum stimulo cruciamur edendi,
 Aegre tam longas ventre ferente moras,
 Illic nos refici, nocte impendente, parati,
 Oramus, coenam disposuisse velit.*

En,

*En, ait Ille, lubens: exquisitissima semper
 Hospitibus servat prandia nostra penus.
 I, credas homini, mire ad mendacia factō;
 Prandia se vacuus venter ad ista paret.
 Linteolum explicuit: fuerat quis foetor in illo,
 Hinc discas, lotum quo fuit, annus erat.
 Si sordem in patinis spectes, quas obtulit ante,
 A vomitu stomachus mox veniente timet;
 Dein nigrum panem, quo nil est vilius, affert;
 Saxum, jurarem, durius esse minus;
 Apponit vinum, melius gustabis acetum:
 Gratia in hoc forsā, qua caret illud, inest;
 Pisciculos praebebat, mensē quos frixerat ante,
 Non olei, aut piperis, non ibi mica salis;
 Non placuit multis exsuccus caseus annis,
 Pernaque nec rancens, nata nec ova diu.
 Tactis jam leviter dapibus, (quis crederet?) ingens
 Est renovata magis, quam reparata fames;
 Fervebatque accensa sitis; meritoque dolebat
 Non sibi delatam venter inanis opem.
 Post haec: O Caupo, rationes collige, dixi;
 Is vaser, arbitrio contulit omne meo;
 Verba metum mellita dabant; iterumque rogavi,
 Ultra ne sensus occuluisse velit:
 Tum jussus, digitis rationes supputat Ille,
 Et verbis ornat, doctus in arte, dapes,
 Dein rursus officiis usus fallacibus, inquit,
 Quinque petens solidos, nil petuisse reor;
 Namque ad mercedem curae, nostrique laboris,
 Haud specto: dono cedat utrumque libens.
 Quinque petis solidos? Sed quid, clamavimus Ipsi,
 Si donata minus cura, laborque foret?*

Nec

*Nec duplo, nec forte triplo contentus abires,
 Et reddenda esset gratia multa tibi;
 Tandem vix multo conatu effecimus, ut tres
 E quinis solidos sumeret ille sibi.
 Post talem coenam dormitum pergimus; at qui
 Lectus erat, non sum differuisse satis.
 Hic cimices, pulices, hic quidquid in Orbe repertū est,
 Quod somnum ex oculis trisle fugare valet.
 Sed jam per lassos, fractosque laboribus artus
 Coepit paulatim serpere lenta quies.
 Nocte super mediā, ventrem exonerare coactas,
 E lecto ereptus quisque repente fuit.
 Surgimus, & lychni extinctum conspeximus ignem;
 Hanc quoque nocturnam Caupo negavit opem;
 Non quia nos istum pretio non emimus usum,
 Ipsa etiam nobis aura locata fuit;
 Sed quia vix olei tantillum adduxit, & illud
 In testa, quo nos falleret, auxit aquā.
 Quare imus vacuas manibus palparentibus umbras,
 Ne premat incaute pes male ductus humum:
 Quaesitus tandem locus est, his usibus aptus,
 Cujus non multo novimus ante situm.
 Sed frustra ventum est; nam omnis confluxerat illuc
 Per totum hospitio Turba recepta diem,
 Haec stimulo compulsa pari, deponere coepit
 Ventris convulsi praecipitanter onus.
 Nos miseri admitti nequaquam possumus; & vix
 Ultra sufficimus sustinuisse moram.
 Oramus, fremimus, non ulli parcimus arti,
 Dent spatium, ne nos mox crepuisse, velint.
 Intus qui stabant, subsellia tuta tenentes,
 Irridentque preces, prospiciuntque sibi;*

Ac

*Ac bene conclusis foribus, securius ajunt ;
 Jus cavet hac in re : qui prior , est potior ;
 Huc sero nimium vos accessistis ; habenda est
 Nostrum cura prius ; quis secus egit adhuc ?
 Et quasi spernentes aliena pericula , monstrant ,
 Arrepta placide commoditate frui .
 Tunc ego , quid facimus ? quidve expectabimus ? inquã ,
 Nullã hic obtentã nos moriemur ope ?
 Quis pudor est ? hic , hic , ubi nunc consistimus , alio
 Suppetias , memet judice , ferre licet .
 Si queritur Caupo ; pugnis certabimus ; hisce
 Exossatus humi (quod meret) ipse cadet :
 Culpa sua est , quidquid patimur ; nam pessima vina ,
 Quae dederat , nobis hanc peperere luem .
 Dictum , jam factum : bene res successerat . Inde
 Accidit hoc aliud , quod retulisse placet .
 Ganeo sat celebris , quasi jejunasset ab anno ,
 Huc celer exortum venerat ante diem ;
 Dente dapes vorat , & vinum tam saepe bibendo
 Se totum ad fauces usque replere studet .
 Sic animam e cyathis exhaustit avariter omnem ,
 Dicens , sive nihil , sive bibisse parum ;
 Et rogat , ut rursus fieret sibi copia vini ,
 Clamans , nolle truci se macerare siti .
 Sed postquam in stomacho , velut in putente cloacã ,
 Undavit vinum , coepit adire caput .
 Tum caligantes oculi , aspectuque minaces ,
 Non valere suo se retinere situ ;
 Et discurrentes huc impatienter , & illuc ,
 Implebant fletu , sponte cadente , genas ;
 Fumabant nares , frons inflammata rubebat ,
 Assiduumque tremens ibat utroque caput ;*

Artu-

Artubus accisis genua inclinata cadebant:
Spiritus obductâ fauce tepebat iners;
Et cupiebat adhuc bibere, atque explere bibendo
Os avidum, immensae sorbitionis amans;
Et quem supremâ guttâ evacuaverat ante,
Admouet imprudens rursus ad ora cadum,
Sed nihil inueniens, gestum tendebat inanem,
Exclamans, solito more, refunde merum.
Postea ructabat, reserans deformius ora,
Quo ructu tota est foetida facta domus,
Pars nostrum extremis digitis, pars altera plexo
Linteolo nares claudit utraq; statim.
Namque parum abfuerat, quin unusquisque supinus
Hoc ad spectaculum procubisset humi.
Ille tamen, subitâ veluti formidine tactus,
Quis tremor est, inquit, vertitur ecce Solum;
Ecce labat totum trabibus laqueare reuulsis,
Moenia nil sese sustinuisse valent:
Me regite, & misero tantas arcete ruinas,
Ne finite, ut saxis obrutus ipse cadam;
Praesentem date opem, nunc nunc succurrite tantis,
Quae circum impendent per mea membra, malis;
Diuisum caput est; manus est diuisa; pedesque
Diuisi; sani jam mihi nil superest;
Condite me tumulo, moestum properate feretrum;
Funeris huc comites, huc modo ferte faces.
Post haec extemplo, haud secus ac foret alter ab iEolo,
Qui fuerat, plausu, laetitiâque fremit.
Atque relaxatis coepit ridere cachinnis,
Et fletu ridens uberiore tegi.
Accedunt famuli, lumborum cingula solvunt,
Ut spirare animâ liberiore queat;

Acci-

*Accipiuntq; manu lymphas, perque inguina fundunt,
Creditur haec vulgò prompta medela malo.
At nos nescio plus turbati, an forte resecti
Casu ridiculo, linquimus hospitium.
Deliciae hae fuerant, quæ nos Caupona replevit:
Invitamus ad has, qui velit hisce frui.*

Orto jam Sole, & Caelo in serenitatem composito, molestissimi hospitii incommodis deartuati, citissime discessimus; & placidos fluctus quindecim dies experti feliciter sumus. Defatigati tandem longo itinere, impatientes ulterius sustinendi mare, ad proximam tellurem, quam conspeximus, appellere decrevimus; Sed loci conditionis ignari, navem, contra ventientem, oculis rimamur, quæ ubi prope adfuit, rogamus Nautas, docerent, quæ sit ea tellus, non procul affurgens? Illi humaniter; aufugite quaeso, ac tutius litus quaerite; laboratur hic gravi pestilentia; & uti nobis renunciatum est nuper, caeli vitio nescio quis hominibus morbus ingruit, ut in hunc quicumque incidat, vitam die claudat tertia, aut quarta ad summum; Luctuosa rerum omnium facies; & praeter miserum solatium communis aerumnae, nihil superest Civibus, nisi citius obeundae mortis votum; Occidit infelix Pater, dulci Natorum praesentia orbatus; lacrimantia tenella pignora arent inter languidos moribundae Matris amplexus; Amicorum opem frustra Amicus expectat; & extremum pietatis officium inter consanguineos est, invicem sese deferere, ne alterius graves, & vicinam mortem minantes anhelitus intueatur alter stupidus, ac inutilis spectator. Viae omnes insepulorum plenae; Fames canum, & vulturum, multo satia-

H

tia-

tiata humano sanguine, humi jacentia, nulloque violata morsu, praeterit cadavera; Domus lugubres, ac derelictae; Inculta templa, & solitaria; Pigri, & sterili rubigine obsiti campi; Ubique singultus, ubique ululatus; & qui est morte pejor, mortis ipse ferox, & crudelis aspectus ubique circumspicitur. Iccirco iterum monemus, aufugite; Quod si forte a pelagi molestia paulisper cupitis relevari, quem incepistis, cursum sequimini; cras, ante meridiem, elegantissima sese Insula vobis obiciet, hinc distans milliaria quinquaginta, quo nonnulli honestiores viri, & mulieres, incolae telluris hujus, quam aspicitis, se contulere, loci salubritate ducti, unde periculum bacchantis pestilentiae vitare, non male opinati sunt; ibi poteritis, si lubet, capere aliquantulum levaminis. His non sine gravi, ac gelido timore cognitis, proram extemplo avertimus ab infesto litore, multasque Nautis grates reddimus, quorum consilio adjuti, ad commonstratam Insulam tendimus. Verum statim ac eo pervenimus, amoenissimae stationis nativam elegantiam attentam curiositate contemplamur; Humiles ibi colles, studio, ac culturam agricolarum, ornati omnes foecunda, ac semper viridi arborum prole; muscosi circum scopuli, ridentes inter lulum placide furentem subsilientium aquarum; Litorum planities, nullo conspurcata vili commercio, & flavam, lucidamque arenam scintillans, vix paucos piscatores raro excipiebat; aediculae sparsim positae, & sub quadam amabili negligentia, Haec ad oram maris, Illa ad clivi moliter tumentis radices, Alia super culmine non asperae, nec inviae rupis, omnes diverso situ, ut gratiam, ac leporem loco emendatissimo majorem, jucundiorumque conciliarent. Huc convenerant, ut
non

JURISCONSULTORUM. 79

non falso a Nautis accepimus, qui procul a patrio Solo abeuntes, morbi vim, late serpentem ab ipsis avertendam, curarunt; sepositisque curis omnibus, iisque valere iussis, tuendae salutis, ut par erat, unice dediti, illud dumtaxat, quod voluptati non indecorae, ac solatio innocuo conducebat maxime, laeti, & malorum omnium immemores, amplectebantur. Interea nobis obviam fit Vir gravis, nec indiligens, cui forte hoc datum erat negotii, praeesse litori, ne qua navis accederet, quae hujuscemodi morbi laboraret suspicione; Multa Ille prudenter interrogat; multa Nos opportune respondemus; recte inter se omnia congruunt; signis datis, inspecto vultu, cognita gentis origine, notato virium robore, colligit, tuto posse nos excipere; & benigne veniam dat e navi pedem efferendi. Dum haec agebantur, curiositate nostri adventus ducti, duo adolescentuli, non inelegantis formae, quorum alter, sive genio erga nos, quo statim fuerat occupatus, sive humanitate, quâ erat apprime praeditus, invitat ad proximam domum; & ita lepidis ornabat verbis invitamentum, ut nonnisi per summam rusticitatem liceret repugnare; quamobrem invitanti parvimus; & Ille, dato nobis viae duce altero adolescentulo, citato gradu anteivit, causâ faciendi eos in antecessum de nostro adventu certiores, qui hanc aedem incolebant, quique illuc de more convenerant. Nos ad nutus traditi ducis pergimus, & occultae laetitiae pleni, Geniis hospitalibus grates tacito pectore agimus, qui tam acceptos in regione, prorsus ignotâ, nos ex insperato redderent. Tandem domum pervenimus; Ecce noster adolescentulus, nuper a nobis divulsus, qui festivo risu genas colorans,

digito nos commonstrat; & manu acceptas quasdam puellulas ad fores ducit; jubet, ut advenas conspiciant, ac salutent; novis hisce additis beneficiis devincimur magis, & limen fausto omine ingredimur. Hic omnia ad delicias composita; non procul ab atrio mollia prata, ibi odoraë herbae, ac salubres, & inter has mixti flores nitidi, vario succu, & risu colorum areolam docte ornantes; Rarum ibi arbutum, praeter laurum, & cedrum, aut populum, imbecillis vitis maritum; In medio e pumiceo lapide mensa non insuavis, circum sedilia, & super his molle umbraculum ex hederâ ad defendendos vel ab ardore caniculae, vel ab humido Jove convivas. Huc officiosissime ducti sedimus, & paulo post paratur prandium; Accedunt famuli; explicatur in mensâ, mox descriptâ, candidum linteolum; sparguntur desuper rosmarinum, & cedri frondes; apponuntur pocula, floribus coronata; tandem affertur cibi non multiplex genus, sed lectissimum, & probe curatum; epulamur dulcissime, ut ne quid nimis; & nescio quis in hunc modum nobis bibendo propinat,

*Convivae, en vitae sanguis, de vitibus humor
Pressus; in hoc Vobis sit bene parata salus.*

Nos vero ita;

*Sit verum augurium, sed sit commune, precamur;
Nosque pari liceat, vosque salute frui.*

A prandio statim deducimur ad tectum: & postquam sese suâ quisque sede locaverat, Vir suavissimis

simis moribus ornatus, cui nomen, L. Veturius, delicatioris Jurisprudētiaē non jejūnus, ut palam sermonis progressus fecerat, Parcite, inquit, hospites jucundissimi, si pro vestrā dignitate, epularum copia, & apparatus minus arriserint: hic territi morbi efferā pertinaciā, vobis, ut opinor, non incognitā; curae sanitatis studemus quammaxime; Vivimus parce, ac frugaliter, contenti eo, quo vires reficiantur, non opprimantur; qua de re in delectu cibi magis, quam in pompa, ac ubertate sumus perditē accurati; interdictum est rebus omnibus, quae pravi, & gravis sunt succi, concoctioni impares, & faciles, quae corrumpantur; praeter haec non negligimus alia, quae per haec tempora ab utilitate non abhorrent; In primis, licet hic clementiā sitūs pulcherrimi semper purus sit aēr, & dulci aurā dimotus, ut scrupulosa, & nimia sit nostra in tuendā valetudine diligentia, perpetuo focus lucet igne; quotidie roseo aceto pavimenta irrorantur; incultos hortos reliquimus; arcendas curavimus palustres aquas; nuces, taxus, & si quae sunt hujuscemodi arbores, eradicavimus; Connubii sanctas leges, quae ad animorum concordiam spectant, religiose colimus omnes, caetera loco fratrum, & sororum sumus; somno tantum damus, quantum nec nimia quies, nec longa vigilia sanitati obsit; ociamur semper, jurgamus nunquam, paullum deambulamus, multum laetitiae indulgemus. Optimum sane, inquit C. Nautius, vitae moderamen in his aerumnis; rogo, unde accepistis? Ad haec Veturius; a natura, ab experientia, a prudentiorum hominum colloquio; an aliunde accipi posset exactius? Nautius vero: putabam, te isthaec decerpisse a lectione

ne

ne ⁹⁸ Francisci Ripae , aut ⁹⁹ Hieronymi Praevidelli , Juris interpretum , qui late de Peste tractarunt ; habent enim Hi multa , quibus a morbo caveas , & huc summa redit , quam tenes tam accurate . Subrisit Veturius ; & neque Ripa , inquit , neque Praevidellus incogniti Scriptores mihi sunt ; sed non omnia , quae in libris sunt , a libris sunt addiscenda ; satis idoneus magister usus est , ut quae ipse doceat , non opus sit aliunde conquirere : Caeterum quae fuit ista utriusque Scriptoris amens libido , ut super ea re , de qua fere nihil veteres Jurisconsulti , disputationem integram conglutinant ? Ergone tam abdita Jurisprudentiae gravis est infanda pestis , ut , immerito neglectam ab Antiquis ; hanc provinciam Ipsi religiosius susciperent excolendam ? Quid hic profecto peculiare , & a generalibus regulis tam late aberrans , ut controversiam postulet novam & uberiores ? Non me latet in his quaestionibus medica inesse multa , pro maximis Superum favor ! jam sociam sibi Jurisprudentia adscivit Medicinam ; factus est sui compos deliramenti ¹ Mercerius , & nescio

⁹⁸ Francisci Ripae] Hic patriâ Papiensis , staturâ pusillus , & , ut ferunt , deformis , animi virtutibus corporis vitium emendavit ; & inter plura , quae in Jus Civile , & Pontificium scripta reliquit , & his non pauca responsa adjecta , de Peste quoque librum edidit , ut ex Guid. Panziolo de clar. leg. Interp. lib. 2. cap. 157.

⁹⁹ Hieronymi Praevidelli] Fuenat is Regiensis , Caroli Ruini au-

ditor ; & Bononiae Antecessor , Sicarii cujusdam manu , contra quem patrocinium praestiterat , interfectus , nihil praeter tractatum de Peste scripsisse traditur in epitome Virorum illustrium Marci Mantuae.

¹ Mercerius] Jo: Brandes in libello , quem Francofurti , an. M.DC.LXVIII. edidit , inscripsitque , De vera , ac simulata Jurisconsultorum Philosophia haec habet.

scio quis alius, quibus non subolet Jurisconsultus, qui se unà medicum non profiteatur; Videte ineptias hominum, qui volunt nobis isthaec tam bona fide persuadere! Sed quid ego frustra detestor? jamdiu Jurisconsulti, & Medici simul coeunt, & invicem auxilium sibi praestant; postquam enim praeter Ripam, & Praevidellum e turba Jurisconsultorum eruperat Vincentius Carrarius, & de medico, ejusque officio scripserat; e coetu medicorum in medium prosiluit Paullus Zacchias, & arti suae factam injuriam censuit, nisi per ipsum honos restitueretur editione *Quaestionum medico-legalium*; O mutuam caritatem, natam in ludibrium severiorum disciplinarum! Sed abeant isti doctrinarum conturbatores, & sinant, ne importuni velint esse, ut in suo quisque sese contineat munere, nec alienae afferant facultati tam impudenter inutilem laborem: An hi nesciunt, quod est in Graeco proverbio? Ο' δύο πῶδας διώκων, ἑδέτερον καταλαμβάνει. *Qui duos insectatur lepores, neutrum capit*. Tunc ego: ex his, quae docte, & argute dicis, dulcissime Veturi, conjecturâ auguror, Jurisconsultum Te esse plenum, ac perfectum; Ad haec Veturius: non ita est sane, uti ex tua humanitate praedicas; ea enim, quae audiebas, me imprudente, ac invito exciderunt. At ego; non aliud a tua modestia responsum expectabam; De reliquo, eos

bet. cap. 5. Qui ad juris studium pergit, ante omnia jus Pacis, ac Belli bene discat, quod Modernis est Jus Gentium... Plura alii de Theologum, & Medicum vult post Mercurium Auctor de necess. Ju-	risconsulti; Prius laudo, regnum enim Dei non tantum quaerendum est primo, sed Theologia, ut ajunt, publica, quae in sacris consistit; posterius, quod de medico dicitur, superfluum est.
--	--

eos magis diligo, ac pluris facio, qui, quae dicunt, proferunt veluti imprudenter, ac invite; taedium creant, qui ex industria omnia, quae improbo labore a libris, plerumque putidis, mendicarunt, importuno hiatu eructant; Quoniam vero insperanti mihi, sed valde optanti cecidit, ut in istum sermonem de Jurisprudentia dilaberemur, parcas quaeso seu verecundiae, siue officiis, quae, si in te animi moderationem commendant, mihi, meisque sodalibus impedimento sunt, quominus fructum aliquem ex colloquio tuo de his rebus percipiamus, quem unice quaerimus ex hac susceptâ peregrinatione. Tunc Veturius: quamquam in Jurisconsultorum numerum venire non ausim, teneo enim & difficultatem Artis, & mearum virium imbecillitatem, ne quis tamen sit, qui superbiae imputet, quod ex animo, & meâ consuetudine est, non sinam vos me diutius rogare; quaeso quid est, in quo vobis satisfaciam, utut rudis est oris mei facundia, hebes, ac infirmum ingenium? Cui ego; sane his dictis praestas te hominem ingenuum, liberaliterque educatum; & quia, in quo egregie differas, a nobis expectas; dic quaeso, unde est, quod nullum Jus aequae, ac illud Pop. Romani, & tamdiu duraverit, & tantam sibi comparaverit famam, ac gloriam, & a tot Nationibus tam magnifice fuerit exceptum, & immensis egregiorum hominum sit insigniter ornatum laboribus? Postulas, inquit Veturius, rem neque levem, neque paucis dignam absolvi, quam ego conabor breviter, & si potero planius, expendere. Jus Pop. Romani non in ipsâ dumtaxat Naturae simplicitate, neque in solis, angustisque Necessitatis limitibus, ut caeterarum Jura gentium, repositum est; sed instruitur pom-

pompâ salutari , ac non inutili solennitate ; ita , ut oraculi , & absconditae religionis plenum videatur ; Nullam profecto invenies Nationem , quae in reddendo cuique , quod suum est , ad tot cum majestate excurrat ambages ; tantis utatur sine veritatis injuriâ fictionibus ; tam varias gignat sine obscuritatis vitio formularum apparatus ; tam subtiliter , sed simul graviter Jurisdictionem dividat ; tam acute , sed non minus perspicue statum hominum , ac rerum genera distinguat ; tam minute , sed aequè proprie contractus , supremasque voluntates dirigat ; doctè superstitiosa ; blande rigida ; suaviter imperiosa ; aliena si admisceat , nihil habet barbarum ; nova si proferat , nihil invidum ; si colat vetera , nihil exosum ; si placidiora sectetur , nihil leve ; si amplectatur severiora , nihil asperum , ac difficile ; sed quid plura ?

² *Caetera de genere hoc (adeo sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium ; nec te moror , audi
Quo rem deducam ;*

Haec tam ampla , ac speciosa rerum supellex , hereditarium , ac peculiare Pop. Romani decus , ac ornamentum , tam faustis orta natalibus , nullo alio adjumento ad suae dignitatis culmen , suumque absolutissimum statum feliciori progressu inde pervenerat , quam ope sublimium Ingeniorum , quorum solertia , quod rude visum est , perpolivit ; quod involutum , dissolvit ; quod dubium , confirmavit ; quod diffitum , ac incompositum , digessit , ac conjunxit . Nec sane minori operâ , ac studio indigebat Jus egregium , quod , ut antea dixi , non quadam nititur simplicitate , quae cuique obvia est , neque sola neces-

I

sita.

² *Caetera de genere hoc*] Horatius Sat. 1. lib. 1.

sitate, quae ex seipsa persuadet ; sed longe requisitis, ac sapienter excogitatis observationibus. Ex eo est, quod alii cultiores Populi leges quidem habuerunt, optime institutas, sed simpliciori aspectu ad naturae normam conformatas, & pro necessariâ civilium operum concordia dispositas, omnibus prorsus viduatas solennitatibus: quamobrem nullas unquam in incrementum nobilissimae Scientiae Jurisconsultorum sectas, ac familias excitarunt. En igitur quo pacto Romana Jurisprudencia prae caeteris tam splendide fulgeat, ac tam late dominetur ; Ipsa enim inventionum copia, aequabilitate sanctionum, disputationum subtilitate, ac perspicuitate, structurâ artis, vi rationum, luminibus sententiarum, ac interpretum frequentia rapit, allicit, omnesque ad sui admirationem vel invitos impellit. Sed tu, Jenuti, tecum nescio quid compressis agitas labris ? an habes, quod contra reponas ? Tunc ego ; Plane cognosco, Veturi, quam impense, efficitimque haec jura Pop. Romani deperis : Sed, si tua humanitas, & familiaris consuetudo sermonis mihi obiiciendi libertatem non aufert, dicam aperte, quod sentio hisce de legibus, antiquitatem praesertim redolentibus, quae mihi videntur non ex omni parte illam obtinere dignitatem, quam tam magnifice extollis. Veturius, teneo, inquit, quae in hanc rem es dicturus, ea nempe, aut his similia, quae 3 apud Agellium Favorinus Philosophus recenset, dum multa in Romano jure ostendit, aut obscurissima esse, aut dura, aut lenia nimis, & remissa, aut nequaquam
ita,

3 *Apud Agellium*] Disceptatio XII. Tabularum legitur cap. 1. titio Sex. Caecillii Jurisconsulti, & lib. 20. Noct. Attic. Favorini Philosophi de legibus

ita, ut scriptum est, consistentia; Sed has calumnias Sex. Caecilius egregie refellit, omnibus, qui aderant, ipso quoque Favorino, approbantibus, atque laudantibus. At ego, refellit sane; dubito, an egregie; Sex. enim Caecilius, sive ipse Agellius sit, ad sui arbitrium, quoquo vult, omnia contorquet, & ludit potius ex ingenio, quam ex reipsa serio disputat; Non ego hic in arenam contra Agellium descendam; suscepit olim hanc sibi provinciam * Cl. Salmasius, qui de dissectione corporis debitoris, pluribus obnoxii, verba faciens; *Ridiculum plane*, inquit, *ac futilem, vanumque se probat cum illa sua nugatoria ratiocinatione Agellius*; Sed isthaec non moror: nec me latet habere etiam Agellium suos non paucos, nec contemnendos favitores. Ipse autem aliud quiddam, longe aliud sum dicturus, neque ad Agellium respexeram, ut putas; E. M. Tullii oratione pro L. Murena totus mihi, quantus ipse est, injectus est scrupulus; Orator enim eloquentissimus in Artem Juris hoc loco viriliter, ac aperte irruit; Ipso veluti proecone, nil aliud est haec Ars, nisi scientia mysteriis onusta, verbosae ineptiarum conceptiones, litigiosa loquacitas, absurdus, & nullius usus labor, occulta oracula, apud paucos custodita, sed quae postea promulgata, atque in manus jactata, & excussa, inanissima prudentiae reperta sunt, fraudis autem, & stultitiae plenissima. In hos sensus excurrit tantus Vir, quantus est Cicero; & jamdiu suboluit eruditus, non ad-

I 2

huc

* Cl. Salmasius] In dissertatione de modo Usurarum cap. 18. scripsit, *Papinianus, sive de vita, studiis, moribus, & morte Aemilii Papiniani, Jurisconsultorum Coryphaei.*
 & Suboluit eruditus] Inter quos Cl. V. Everardo Ottoni in dedi-

huc ab aliquo, neque ab ipso Antonio Paleario, qui hoc sibi negotii dederat, satisfactum esse Tullii objectis. Post haec Veturius, immerito, inquit, tam impense adhaeres Ciceroni, & ab Agellio recedis tam improvide; suspectus tibi esse debet Cicero, qui eo loci causae servit, & ut Militiam extollat, Jurisprudentiam deprimit; nulli enim non est indoles hujus hominis plene comperta, qui, dum orat, jurat in occasionem praesentem, alia omnia dicturus, ut alibi dixerat, si oratorem non gereret; quare facile te fallit Cicero, ubi causam agit, difficile, ubi ex re ipsa disputat; Verum an non ille est Cicero, qui egregiam, diuturnamque Jurisprudentiae navaverat operam? ⁶ Franciscus Hotomannus saepius monebat, *neque Ciceronis orationes sine legum Romanarum subsidio, neque illas admodum sine Ciceronis adminiculo perfecte posse legi*; asseritque ⁷ Franciscus Balduinus, Ciceronis scripta magnam Romani Juris studiosis adferre lucem; tantumque oculi sibi optabat, ut Jurisprudentiam Ciceronianam colligere, & eam, uti instituerat, in locos communes digere possit. Agellius vero solide, ac prudenter differit, non autem nugatur, ut est Salmasii opinio, ⁸ qui nimiam de se persuasionem, acerbius, quam par est,

⁶ Franciscus Hotomannus] Quae hic referuntur, habes in Elogio Hotomanni ad V.C. Jacobum Bongarsium Bodrianum, auctore Petro Neveleto Doschio J.C.

⁷ Franciscus Balduinus] In epistola de optimâ Jur. docend. discendique ratione.

⁸ Qui nimiam de se persuasionem] De Salmasio hoc est Deside-

rii Heraldii judicium, in Animadvers. in Salmas. observat. in Jus Antict. & Rom. l. 2. c. 7. *Vir alioquin ad literas summo honore tractandas, & illustrandas natus, si modestiam adhibere, & arrogantiam de se persuasionem, ac erga alios malignitatem excusâ, mentem animi in iis sedulo occupare potuisset.*

est, ni fortasse etiam malignius erga Veteres se gerit; nam quod desideras argumentum validius eo, quod ex verisimilitudine per non leves conjecturas ducitur, in quam Agellii sermo tam eleganter incumbit? Porro convertat paullulum Salmasius animum ad id, quod monet Scriptor diligentissimus, & bonâ fide perpendat, an ille a recta semita aberret; *Non enim profecto ignoras, haec obiicit Agellius Favorino, legum opportunitates, & medelas pro temporum moribus, & pro rerum publicarum generibus, ac pro utilitatum praesentium rationibus, proque vitiorum, quibus medendum est, fervoribus mutari, atque flecti; neque uno statu consistere; quia, ut facies caeli, ac maris, ita rerum, atque fortunae, tempestatibus varientur.* Sed tu, Jenuti, qui in Romano Jure, nescio quâ causâ, non omnia indiscriminatim probas, dic per tuam fidem, an ea quae respuis, ac damnas, ita sunt deridicula, ut in aliis Nationibus passim deprehendimus? Non hic ad barbaras, incultasque Gentes mentem adiicio, in ipsis Graecis, Natione omnium lectissimâ, apud quos summum receperat Sapientia incrementum, consisto; Quaesio, proh Deus immortalis! quam multa in his Populis, nonnisi cum risu, excipimus? En tibi 9 sanctionem illam, qua cavetur, Puellam, parentibus orbam, florentemque aetate primulâ, quae maritum nacta est, parum ad conjugii leges accommodatum, posse, quem velit e mariti Cognatis, provide ad reparandam Illius inertiam conducere; Cui malo si maritus prospectum ire voluisset, cautum, ut saltem ter in. mens-

9 Sanctionem illam] Quamquam eam ex nonnullorum refert Plutarchus in Solone, cui opinione defendat Tho: Stanley, in hist. Philosoph. in vit. Solon. c. 6. videtur lex hujusmodi;

sem thalami ferias intermitteret ; coactus hac viâ , veluti in testimonium non violatae sanctionis , Kalendarium maritalis officii sibi conficere , quo festi , profestique dies muneris sui deprehenderentur . Profecto non potes non mecum de fracta connubii religione , ac prostituto pudicitiae decore conqueri , ac mirari ; Quamobrem Cicero , tunc , cum non in Foro , nec studio Clientum abreptus , verum , ac solidum de legibus Romanis iudicium protulit , caeterarum gentium nugas despiciens , recte inquit ; ¹⁰ *Percipietis etiam illam ex cognitione Juris laetitiam , & voluptatem , quod , quantum praestiterint nostri Majores prudentiâ caeteris Gentibus , tum facillime intelligetis , si cum illorum Lycargo , & Dracone , & Solone nostras leges conferre volueritis . Incredibile est enim quam sit omne jus Civile , praeter hoc nostrum , inconditum , ac pene ridiculum , de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere , cum hominum nostrorum prudentiam caeteris hominibus , & maxime Graecis antepono .* Dum haec invicem recensebantur , & jam ipse acquiescebam in elegantissimo Veturii sermone , quem valde admiratus fueram , & longâ oratione laudaveram , accedit famulus ; nunciat Domino , adesse prope fores , qui a Gallonio missus , rogat sibi reddi tres illas membranas , quas nudius tertius attulerat . Praesto sunt , inquit Veturius ; accipe illas e taberna libraria ; aspice , en ubi sunt : invenisti ? non vides ? hae , quas cubito tangis , ipsissimae sunt ; sume illas cito ; affer huc ; nam priusquam ad Gallonium remittam , ea , quae in his aservantur , legam meis hospitibus , ut porrectiore fron-

¹⁰ *Percipietis etiam*] Ita ad laetitiae gloriam scribit Cicero sub peraugendam Romanae Jurisprudenz-sona Craffi in lib. 1. de Oratore .

fronte sint ; Interea ito ad fores , mone hominem , qui has expectat , maneat paulisper , & finge me rebus aliis vacare . Tunc Numicius , quae sunt hic subscripta nomina , quae isthaec signa ? an in his testamenta continentur ? Rem tenes , inquit Veturius ; & profecto lepidissima sunt , quibus tamen nihil deest eorum , quae in solennem ritum statuit Jus Romanum , ut religiosius prae caeteris Nationibus Defunctorum voluntates per omne aevum custodiret ; maximum sane argumentum , quo discimus , usque adeo non esse inutilem solennitatum observantiam , ut iis maxime indigeat Respublica ad repellendas fraudes , quibus hominum malitia late grassatur ; id , quod non plane intelligunt , qui Jus Pop. Romani sibi fingunt in superstitione frustra occupatum . Sed ne iterum ad hoc redeamus , de quo satis ; capiamus aliquid solatii ex recitatione horum testamentorum ; Primum hoc scripserat A. Postumius , vir ad mores antiquos factus , & in studiorum cultu non impiger , qui cum parum esset amicâ sorte usus , ita supremis tabulis sapienter cavit , ut postquam fatale exitium corde durato tulerat , fortuna criminis puderet sui .

*Qui fueram : uti vixi : quod cupio
fieri post mea fata : hoc supremo
elogio palam facio . Diu literis incubui ,
ut sero discerem , quantum parum didi-
cisssem . Lucri cepi nihil , ut est literarum
infortunium , quae asperae erant minus ,*
nt

*ni praeter negatum praemium, non aliquando apud vulgum substituant contemptum. Vixi annos LXXX; primos, quos stupida abstulit infantia, obscuram vitae partem reputo; sequentes, quos negociis mancipavi, amabilem, & placide noxiam insaniam; reliquos, quos mihi vixi, ocium felix satis, & paucis cognitam sapientiam. Facilitatem in rebus meis expertus sum nullam, praeter eam, quae in inveniendis quotidie difficultatibus fuit uberrima; bis grande pretium comparavi, quo emta est constantia, maximum miseriarum levamen. Amicos colui, quos sibi poterat inopia conciliare; diu retinui, quia paupertatis raro sunt comites Fraus, ac insidiae, quibus in odium amicitia vertitur. Nunc etiam paullulum pecuniae deest, quo mandem, extrui sepulchrum; id posterorum arbitrio relinquo; & incertus hujus beneficii vitam claudio extremo hoc mearum calamitatum monumento. Hujus tam acerbae fortunae heredes sunt Luc.,
& Gn.*

& Gn. Postumius, filii mei amantissimi. Oro, obtestorque, ne damnosam sibi putent hereditatem; Habebunt, quod ad vitam optime instituendam aequè melius conducatur nihil; & aequalis sortis, exemplo paterno, non erit indocile pectus, bene praeparatum; & si meliore frui, contigerit, accedet gratior nova conditio. Lacrimas, & singultus non posco, quibus deseritur potius, quam servatur Parentum memoria; Recte formatus animus, & sanæ a me acceptae institutionis tenax documento erit, quantum extincti Genitoris memores sint superstites filii; & Paternarum umbrarum solatium illud erit unicum, spectare ad nepotes felici successionè hereditariam virtutem pervenire.

Testamentum A. Postumii, sponte cadentibus lacrimis, & placide per animum serpente dulci moerore, attente excepimus; & inter amabilem tristitiam cognovimus, quantum Sapiens rebus angustis generosus, atque fortis appareat. Deinde Veturius, alterum hoc, inquit, est Asinii, qui fuerat Pater Esurionum, non horum modo, sed quot aut fuerunt,

K

aut

aut sunt, aut aliis erunt in annis; en ejus misellus spiritus in ipsa arida testamenti dictione.

*Ne testamenti longior scriptura plus
tabulae, quam par est, in ruinam
patrimonii consumat, brevi animi mei
sententiam aperio. Qui e Staphilâ, concu-
binâ, nescio quâ imprudentiâ, in hoc ex-
tremo senio domi retentâ (nisi quia vi-
sa est concipiendo impar) postumus na-
scetur, heredem facio. Curet mater, spif-
sum jejunium a me perdocta, lac ei parcius
dare, ne grandior factus, beluo substan-
tias meas devoret; & si quid lactis mam-
mis supererit, babeat Superis gratiam,
& alium quaerat, quem, pactâ mercede,
nutriat, ut suo victui sine meae heredi-
tatis intertrimento consulat. Ut firmior
sit nascenti proli valetudo, & sentiat,
ut fuit veterum mos, tempestatum in-
commoda, pannis filium meum non obtegit,
ita domui fiet tot expensarum compendium.
Oro, ne negligens Staphila sit, vicinis ad-
ultum filium osculandum tradere, ut ama-
biles*

biles lacrimulae, & gestus loquaces sciant frustulum panis, aut pomi particulam ei mercari, & ita aliquot dies sustineat sine nostro dispendio. Quod praecipuum est, mandando, ne pecunia, meae vitae succus, ac sanguis, caute sub Lare ad dextrum latus in arcâ ferreâ diu reposita, ubi timidae custodes pervolabunt meae evigilatrices umbrae, beredi meo commonstrêtur, prius quam ad annos xxx. adeptus sit spiritûs siccitatem, & ad aridos meos mores didicerit, ne ipso quoque nimis abunde uti, frui Sole, & frigore. Porro ne qua sit in curando funere diligentia, veto; Antequam tota exierit anima, ne qui veniant pietatis ritu ad invisendum cadaver, & solum scalpant, frangant fores, & domesticam auram spirando furentur, statim, cito deferar ad fundum meum: praesertim ut circumcisa sit omnis funeris impensa, & nullum Libitina de meo faciat lucrum. Si cui tamen usui esse poterunt humani corporis ungues, pili, ossa, adeps, si qui est in hac pelle extenuatâ, excar-

nificer prius , modo supremum aliquid pecuniae ex reliquiis nostris emungatur , quam servandam volo latebris occultioribus , ne spectantium oculi emissitii rapaci intuitu partem eradant , ac diminuant . O quicumque praees incolumitati mearum fortunarum , sive tu sis aut Jejunium , aut Nuditas , aut Miseria , fac me , si merui , post cineres voti compotem.

Ipse ubi haec audieram , continere me non potui , quin exclamarem : & haec est brevis scriptura Asinii ? nisi forte ipsi visa est brevissima , qui uberioribus , si invenire potuisset , suae macritudinis sensus aperire cupiebat . Profecto huic , si unquam de facie novissem , illud vatis lepidissimi sive per iram , sive per jocum recitarem ;

¹¹ *A te sudor abest , abest saliva ,
Muccusque , & mala pituita nasi ,
Hanc ad munditiem adde mundio rem ,
Quod culus tibi purior salillo est ,
Nec toto decies cacas in anno ,
Atque id durius est faba , & lapillis ,
Quod si manibus teres , fricesque ,
Non unquam digitum inquinare possis .*

Tum mihi Veturius ; recte quidem , & argute ; carmen.

¹¹ *A te sudor abest*] His sal- | lis infectatur Catullus Furium.
sissimis , jucundissimisque versicu- | Pisaurensem.

men in hunc hominem quadrat aptissime. Deinde reſerata diligenter poſtremâ membranâ, in hac, inquit, ſcripſit teſtamentum ſuum impurus, & vorax, & aleo, Theodorus, qui ſinistrâ ſuâ liberalitate, & dulciſſimo omnium vitiorum conſortio, bene uncta oblimaverat patrimonia; Quare in teſtimonium ſuæ indolis ita de rebus ſuis cavit.

Quia uxorem, non raro perpetuum malum, mibi non conjunxi; Filios juſtos non habeo; eos, qui ex vulgi-vagâ Venere nati ſunt, qui multi ſunt, non cognoſco; adoptavi nullos, ne miſero artis remedio ſolatium, poenitentiae proximum, compararem; Ut ſucceſſorem attentè inveniam; qui meae vitae injuriam non faciat, & meorum morum imaginem ad poſteros referat; Pbaedromus, heres eſto, qui e meis cognatis, agnatis, amicis ſupra alios egregius eſt opum everſor, ac devorator, cui ſua ſunt Numina, infinita Saturitas, Jocus, Feſtivitas, Feriae, Gaudium, Penus, & neſciae numerari Potationes. Si quid bene lactantis, ac probe ſiccati ſuminis, ſi quid odoriferi aprugni calli, ſi quid ve-
tuſti

tusti lacrimantis laridi, aut si quid aliud in carnario, post consopitum famis meae pruritum, asservabitur, quae fuerunt olim mei ventris, aegre jejunantis, stabilimenta, dum cibi vacivitate lippiebant fauces, do, lego, viritim inter eos berciscundum, Coquis meis, Pistoribus, Laniis, Porcinariis, quibus fui quotidiana intemperies, ac lassitudo. Si qui ventriosi, multibibi, ac merobibi, homines mihi oculissimi, funus meum sequentur, in amaritudinem, & luctum os compositi, ejulantes, suspirantes, lugentesque extinctum in me Continentiae adversarium, Helvonum principem, Potantium solatium, ut sit eis sedata paullulum irrequieta fitis, & siccis faucibus accedat gaudium, habeant singuli in dies XL. duos modiales calices pbalerni, in cella mea vinaria per annos plures servati, eâ lege, ut uno spiritu illos ingurgitent, & avariter in baratrum, crepitante gutture, infundant. Stichus, ac Pamphilus, servi mei, liberi sunt, si proximis mensibus quatuor ter
in

in diem sepulchrum meum, quadrato lapide extructum, prope rusticam aediculam Bacchi Patris recolant, opiparis obsoniis, & praestantissimi vini ampboris utrumque bumerum onerati cum olis, mortario, pistillo, sartagine, abeno, patinis; & ante meos Manes indulgeant prandio, ac ebrietati, ut madeant pavimenta exquisitissimo mero, & sepulchri fornices redoleant nidore culinae, & meae volitantes umbrae gratissimo praeteritae voracitatis spectaculo recreentur.

O factum bene! inquit C. Nautius, Hic vir profecto mera gula fuit, seu verius, mera cloaca; O impudentis vitae exitus impudentior? Caeterum, Veturi, rem nobis fecisti gratissimam, hisce lepidis recitandis testamentis. Quamobrem de tot in Nos collatis beneficiis *gratias ago*, ut Ausonius ad Gratianum, *referrem etiam, si possem, sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem*. Hoc pacto primum illum ab adventu nostro transegimus diem; qui inde exortus est, aequae jucundus, ac suavis, & dulci cantu, & erudito sermone, & non infacetis jocis, animos recreavit. Tertia luce, diu in amplexus, & oscula effusi, ore, verbis, ac gestu conati sumus ostendere L. Veturio, aliisque, quantum arcte nos eorum devinxerat comi-

mitas, ac benevolentia; & precati ipsis fausta omnia a Superis, fortunata, ac felicia, discessimus.

Et jam in altum progredimur, & brevi cursu in Graeciam pervenimus. A fletu temperare nos aegre potuimus, inspecto eo Regionis tractu in solitudinem, ac moestitiam converso, quem olim militaris gloria, & literarum eximius cultus illustrarant; Nunc spectra, ac reliquiae male congestorum rudera, litora inhospita, & commercio spoliata, & vasti ac infelices aspectus planitie, & collum, sylvarumque luctuosae imagines, moerorem undequaque spirantes ad suspiria, lacrimasque effundendas viatores impellunt. Tendimus tandem ad Cycladas, in Aegeo in orbem amoenissime positas, quarum in medio, famâ sui celeberrima, situque elegantissima, sedet Insula Delos; quo appulimus, & jactâ anchorâ, litus ingredimur; non tam coacti taedium navigationis dulci statione paullum commutare, quam impulsu genio lustrandae Regionis, non ignobilis, quae omnium prima occurrit, ad quam, ut accepimus, accedere quandoque Jurisconsulti, vitâ functi, interque mortales versari, eorumque commercio uti, solebant. In Incolam, juvenem comtissimum, incidimus, cui nomen, Aelius; rogamus nonnulla de loco; Ille paucis ¹² ex Marone mutuatis, non invitatus nobis satisfecit; en, inquit, Hospites, quo loci accessistis;

Sacra mari colitur medio gratissima tellus

Nereidum matri, & Neptuno Aegeo

Quam pius Arcitenens oras, & litora circum

Errantem, Mycone celsâ, Gyaroque revinxit,

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Bene

12. Ex Marone mutuatis] Aeneid. lib. 3.

Bene est, inquit L. Pinarius, sed quaeso adsunt hic Jurisconsulti, ut accepimus? Ille ad haec; Profecto hoc me latet; verum frequens Horum fuerat, & est quotidie huc accessus. Iterum Pinarius; qua de causa? At ille; en vobis aperio. Delos, ut fama est, natalibus Dianae, & Apollinis clara, ac superba, Templum habet, eidem Apollini sacrum; hoc veneraturi adeunt Jurisconsulti, forsan ex suo instituto; nam ¹³ ex veteri Juvenalis Scholiaste didicistis, jamdiu morem apud Hos obtinuisse, sedendi, ac tractandi juxta Apollinis Templum; nec sane abs re id factum; unusquisque enim vestrum probe callet, quantum in augurio potens sit hoc Numen, ideo colunt Jurisperiti, cum artis suae partem potiore in conjecturis, in quibus augurem se gerere oportet, collocent; Quamobrem propitium sibi Apollinem obsequio comparant, ne in difficili negotio inepte hariolentur; tum etiam ut agant grates Illi ob navatam forte feliciter operam huic studio, quo ipsis facere licitum plerumque est

¹⁴ *Candida de nigris, & de candentibus atra.*

Tunc Numicius; miror sane, quae dicis; ergo ne Ars nostra ita fallax est, & anceps, ut Apollinis quaerendum sit patrocinium, qui nos reddat in augurio expeditos, dum, cum opus est, conjectamus? Conjecturae sane, non inficias eo, sunt ex arte nostra: sed illae non sunt ex arbitrio nostro pertractandae; ratio nos devincit; hac veluti duce, ignotas calcamus vias; non eundem est ad auguralem for-

L

tem,

¹³ *Ex veteri Juvenal. Schol.]*
Ad Satyr. 1. lib. 1. sup. vers. 128.
Sportula, deinde Forum, ju-
risque peritus Apollo.

¹⁴ *Candida de nigris]* Ovi-
dius lib. 11. *Metamorph.*

tem, nec fatidici Nūminis tutela est expectanda. Ad haec Aelius: differis ex re ipsa; Sed horum copia est longe major, qui amant potius vates se gerere, quam Jurisconsultos, & ex arbitrio potius, quam ex ratione loqui; seu quod facillime id agant, sive quod mutuo exemplo in mutuam perniciem ad id hortentur, sive quod coecutiant in sua opinione, nec plane videant, a quot quantisque debeant praepjudiciis extricari. Ubi haec invicem dicta sunt, petimus ab homine, hercle, suavissimo, ut ducem se nobis praeberet ad visendum Phoebi Templum; Ille non abnuit: & unā secum e litore discessimus; atque brevi ad Templum devenimus, in cujus fronte haec visebatur ex Ennio apposita Inscriptio;

SUARUM. RERUM. INCERTI. QUOS. EGO. OPE. MEA. EX.
INCERTIS. CERTOS. COMPOTESQUE. CONSILII.
DIMITTO. UT. NE. RES. TEMERE. TRACTENT. TURBIDAS.

Verum illud nobis admirationi erat, Templi aspectum non videri, ut opinabamur, nimia vetustate incultum, & ruinae proximum, sed perpolitum aliquantulum, & recenti curā resectum. Incola, nobis id valde mirantibus, inquit; nihil est, Hospites, cur miremini; Templum enim hoc, novum, quem habet cultum, elegantioresque formas, debet unice Baldo, qui olim, ut rumor est, huc advenerat, voti reus; nam ¹⁵ in substitutionum litibus, quas pertractavit non paucas, & in quibus conjectandi audacia est major, adjuvante, ut opinor,

¹⁵ In substitutionum litibus] s. ex Coman. & Alex. in R. D.
Quod a Guid. Panzirolo refertur de vulgar. & papill. substitut. in
de clar. leg. Interpr. cap. 70. lib.] princ.

nor, Apolline, xv. millia aureorum congeffit; horum partem non exiguam, cum e vivis discessit, arte, nescio qua, avaris adhuc incognita, & forsan ab ipsis nimis optata, secum abstulit; illamque locatam optime existimavit in reparanda hujus Templi ruina, proxime impendente. Pietatem Baldi laudarunt plerique, improbarunt alii, ea ducti opinione, quod in vetustis monumentis aliquid novare, piaculum sit; praestetque potius, antiqua venerari, quam nova persequi. Ita est, inquit Numicius, immo etiam in dicendi genere isthaec inter homines exarsit discordia; ¹⁶ Adrianus Imperator Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Caelium praetulit; & ¹⁷ M. Accio Plauto adhaeserat, qui inquit,

Qui utuntur vino vetere, sapientes puto.

Sed ad alia pergamus; & dic, si tenes, an huc accessit Antonius Faber, is, qui fuerat conjecturarum Scriptor praecipuus? Sane accessit, inquit Ille; atque ex industria id temporis opportune selegerat, quando Insula haec ab aliis vacabat Jurisconsultis hospitibus: quâ causâ, est in propatulo: cum iis enim nolebat congregari; praesertim si qui essent foro addicti, & in fidem jurassent Bartoli, ac Baldi, contra quos odium fovebat exitiale; Illud etiam cupiebat, quamquimaxime, ne quem e numero eruditorum inveniret; nam etsi aliqui eum laudibus ornabant; alii vero longe plures *Perturbatorem Jurisprudentiae* nuncupare, minime verebantur: Nonnulli, inter utrosque medii, hoc de Ipso elogium emittebant in vulgus, quod jam in manus pene omnium

L 2

nium

¹⁶ *Adrianus Imperator*] Uti | ¹⁷ *M. Accio Plauto*] In Pro-
refert Spartianus in Adriano cap. 10. logo Celsae.
^{16.}

nium pervenit, & est hujusmodi;

Antonius Faber, Vir, nec sine invidia, admiratione dignus, nec cum injuria obtrectationi obnoxius; Ubique plus aequo, quamquam non citra expectationem ingeniosior; Sui, quam veritatis amantior. In Conjecturis, audax novarum inventor opinionum; In Rationalibus, tempestatum saepe in tranquillo agitator; In erroribus Pragmaticorum, virulentus; In Jurisprudencia, nimius; In Codice, quanto sui dissimilior, tanto se ipso melior. Caeterum dubio procul Jurisconsultorum omnium maximus, si minor videri voluisset.

Convenit profecto, inquit C. Nautius, elogium; & qui audacem Illum in *Conjecturis* praedicat, a vero minime aberrat; aetati tamen parcendum; 18 annos natus vix quatuor supra xx, operam, sane non juvenilem, est aggressus. Ad haec Aelius; immo hoc tanti apud me non est (Fabrum excipio, & de aliis loqui, placet) ut juvenum libidini blandiar, qui, quam humeri recusant, provinciam superbe, vel improvide suscipiunt; Ad grandia adspirare, generosi animi est; a parvis incipere, prudentis; insi-

18 Annos natus vix quatuor supra xx] Ita Ant. Faber in epistolâ, scriptâ Renato Lyobardo Chatelartio in Suprem. Sabaudiae Sen. Praefidi primario, praefixâ libris Conjecturarum. Cogitabam, quam difficile sit, praesertim novo homini, novas opiniones inducenti, de Jure sic scribere, ut omnibus satisfaciat, & vanitatis notam fugiat, aut temeritatis;

Quae mihi eo magis pertimescenda erat, quod ego, nec ingenio excellens, nec longi temporis studio in hac disciplinâ exercitatus, nec dum quatuor, & viginti annos natus (sunt haec non industriae meae laus, sed errorum potius meorum excusatio) videbor exprobraturos mihi plerosque, quod praemature de Jure scriberem.

insipientis vero, statim ad magna devenire; & horum mole gravari potius, quam extolli. Recte mones, inquit Nautius, laudo exactum in hac re judicium tuum: sed tamen hujuscemodi juvenum conatus, si minus re, & maturitate, spe saltem & expectatione digni sunt, qui laudentur. Nunc vero pergamus ad caeteras elogii partes; Dicitur audax in novandis opinionibus; ita, ita sane est; in hunc scopulum plerumque impingunt, qui ingenio valent; nolunt enim aliquid efferre, nisi ex se efferant; & alieno ore loqui, quamvis recte, pudori ducunt; amantque speciose errare, quam ignaviter sapere. Porro vera de *Rationalibus* referuntur; illud addo, quod nomen sit exoticum, & minus operi conveniens, quod arripuit Faber; Nullibi vocem hanc, *Rationalia*, mihi quis repertam commonstret; ingenua ea non est, & latia nobilitate minime donata; Nec mihi quis¹⁹ Ulpianum obtrudat, qui vocem *Rationalia* usurpare, non est dedignatus; ea scilicet supposititia vox est, quorundam judicio, ²⁰ qui ex Norica scriptura legendum putant, *Auctionalia*, quae tabulae auctionariae erant, ubi pretium rerum publice distractarum describebatur: praeterquamquod eo loci *Rationalia* interpretatur Albericus *instrumenta Rationum*; male, vel bene, juxta cum ignaris scio; qua tamen interpretatione quid juvari possit Faber ad tuendam sui operis inscriptionem, non video. Miror sane, ait Aelius, quod Faber titulum adsciverit barbarum, homo eruditionis, & culturae amans. Nautius vero, non adeo amans, inquit, ut tibi persua-

¹⁹ Ulpianum] In l. 1. §. de ser- Ita Joannes Calvinus in suo Le-
gis quoque D. de Tut. & rat. distr. xico Juridico in voce *Rationa-*
²⁰ Qui ex Norica Scriptura] *lia*.

suades; habet non pauca, ni fallor, vulgaria; & incorruptae latini sermonis integritati non valde studet; uti neque in id viriliter incubuere ²¹ Aretinus, Jason, Zasius, Alciatus, Cotta, Cujacius: Faber enim rerum copiâ, & sententiarum varietate est abundantissimus; verborum autem compositione non satis perpolitus, quippe qui totus est in eruendis ex ingenio rationibus, fovendoque pruritu refellendi quemcumque, quem in scribendo sibi adversarium offendat. Sed quaeso, quid tibi videtur, Nauti, inquit Aelius, de venenata in *Pragmaticos* indole? Debebat, ait Nautius, ita se gerere erga hominum genus, plerumque noxium; consultius fecisset aliquando, si suae reprehendendi libidini pepercisset tantisper; non enim ubique coecutiunt Pragmatici; & de iis sapienter, ac proprie scripserat ²² Grotius, quod *ubi sunt mali Legum interpretes, optimi sunt Legum conditores*. Caeterum satius est nobis, in hac parte defecisse Fabrum, & insignem operam suam posteritati tradidisse; quam nos tanti laboris desiderio teneri; Curet sibi quisque in decursu lectionis, ea probare, quae sunt saniora; ea praetermittere, quae quantum ad acumen accedunt, tantum ab aequitate aberrant. Atque haec de *erroribus Pragmaticorum*. De *Jurisprudencia* vero pauca, nam in elogio satis multa sub illa dictione, quod *nimius* est; Principia Juris, quae ibi tractat, fusius, quam

²¹ *Aretinus, Jason, &c.*] Uti existimat Albericus Gentilis in Dialogo secundo, quem inscripsit, *Paulus*. 54. qui illud in annotatis addit, *Reflissime tradant, quid Juris sit; etsi ad id male applicent, & oborto collo trahant veterum*.

²² *Grotius*] In prolegom. op. *J. C. loca, unde id colligunt.* ris sui de Jure Belli, & Pacis m.

quam par est tractantur: Illationes, quas deducit, excurrunt latius, ac uberius; nec institutum suum, de redigendo in artem Jure, plane deprehenditur; inchoatum hoc suum opus, nec ab ipso perfectum vidimus, nec ab aliis, ut ipse sibi persuadebat. Restat *Codex*, conscriptus, teste ipsomet Fabro, in gratiam Pragmaticorum, ut quos unâ irritasset, parte ex altera leniret: Rectissimum in hoc Fabri elogium, quod quanto sui dissimilior, tanto se ipso melior; ibi enim sententias aliorum sequi, non erubuit; nobisque documento fuit, periculosum esse in Jurisprudencia, sibi uni perditæ adhaerere, inque sui arbitrii sinu placide quiescere; idque a veterum Jurisconsultorum consuetudine longe diffitum, quibus, postquam ratione rem perpenderant, nihil tam fuit familiarius, quam aliorum opiniones & probare, & amplecti; qua de re inconsiderate dictum²³ ab Vincentio Gravina illud puto, alios Jurisconsultos Papiniani auctoritate niti, Ipsum vero nihil tale unquam tentasse; fortasse²⁴ locum non animadverterat Gravina, ubi Papinianus laudat, sequiturque Ulpianum. Haec de Fabro; cujus bellissime clauditur elogium; quod esset Jurisconsultorum omnium maximus, si minor videri voluisset: Additumque, si modo liceret, hoc unum fortasse vellem, quod praestaret magis incremento Jurisprudenciae, Fabros plures cum istis vitiis habere, quam cum suis virtutibus delicatulos quosdam Scriptores, qui languidi, ac ex succi de suo nobis afferunt nihil, nisi, quod carptim ab aliis excerpunt.

Dum

²³ Ab Vincentio Gravina] In opere, De ortu, & progressu Jur. Civil. n. XCIX. ²⁴ Locum non animadverterat] In leg. 3. §. ult. de negot. gest.

Dum mutuo sermone haec differebantur, oculis collustramus Templi partes omnes, situm, structuram, vota, ordine suo circum pendentia, & imagines, gesta Apollinis referentes, quarum vetustiores, & injuriâ diuturnae aetatis oblitteratas, Franciscus Fatius, Jurisconsultus Patavinus, qui etiam ²⁵ picturae studuerat, in obsequium Numinis restauraverat, ut ab Aelio accepimus. Placuit interea propius intueri dona Numini oblata, Far, Hordeum, Placentas, vimineis servatas canistris, flore vario, ac recenti, & fronde odorâ contextis. Petimus ab Aelio, num aliquando Jurisconsulti dona obtulissent? Ille, en inquit, ea, de quibus vos possum certiores facere. Coeptum erat a Jurisconsultis, hunc servari morem, ut statim ac unusquisque de re augurali, de Conjecturis intelligo, ac de omni scriptionis genere, in quo vaticinari cum aliena jactura impune licet, opus compegisset, ad aram Apollinis sisteret. Eo creverat indigesta librorum moles, ut pene visa est Templi species, ampla, & magnifica, quanta est, in abnormis Bibliothecae formam abire. Variis portentis indignari visum est Numen honoris significationem exosam; & noctu, suâ quadam providentiâ, (nam ex ritu ignis ab hoc Templo abest semper,) omnis librorum incompositus acervus abiit in flammâs: Mane accurrimus, insperato successu timide perculsi: veniunt Jurisconsulti, qui per id temporis mo-

²⁵ *Picturae studuerat*] M. Mantua in Epit. Viror. illustr. de Fatio scribit; Floruit anno 1501. literis humanis, ut frater, delectabatur, & sacris amplius, quandoquidem praelaturâ quoque esset decoratus, & picturae mirum in

modum deditus; Imo quod plurimumque tam belle pemicillo, naturam imitabatur certis in rebus, ut nil melius fingi potuerit, ac desiderari a quovis etiam probatissimo artifice.

moram in Insula agebant ; spectaculo omnes interfuimus . Lugebant alii jacturam , hi nempe , qui in deliciis habuere semper , domum instruere putido , ac incomto librorum cumulo , quo videri volunt docti , legum periti , & assiduae lectionis non impatientes . Ridebant alii ; sibi non parum gratulabantur de fausto , fortunatoque eventu utilissimae uisionis hujuscemodi librorum , omnium ferme e faece forensium , quibus pestis Orbi pene toto miserrime ingruit , & jamdiu longe , lateque , omni destituta remedio , grassatur ; concipiebantque ferventissimâ consensione vota , ut , eodem ferme miraculo , salutare flammae sese , per Regiones omnes , victrices expanderentur ad extinguenda cuncta isthaec defloratae , constuprataeque Jurisprudentialae monumenta . Interea auxilio aquarum , & curâ nonnullorum hominum , ad id convocatorum , ignis consopitus nobis aditum prae-buit , quo in Templum ingrederemur ; & non-nisi irâ offensi Numinis , infortunium evenisse , compertum apud omnes fuit ; nam nil praeter libros , qui nauseam creant , ignis , vel tunc minime rationis inops , absumserat ; incolumes superfuere codices multi melioris notae , praesertim nobile depositum corporis Juris Civilis , quod ante aram Apollinis Andreas Alciatus , ubi primum ad haec sacra limina accessit , collocavit ; & est illud , quod commonstro ; accedite ; & intuemini . Nos manibus avide contrectamus libros Juris , perculsi desiderio cognoscendi , quam formam praeserferrent ; Nec leviter fuimus mirati partitionem Digestorum in duo volumina , in quorum priore omnia ea , quae ab initio ad Senatusconsultum Trebellianum excurrunt , continebantur , in altero vero quidquid a Senatus-

M

con-

consulto Trebelliano ad operis calcem protrahitur, erat conclusum ; atque in his voluminibus minime glossas, circum appictas, deprehendimus . Tunc ego : Superis ago grates quammaximas, quod video libros Juris, tam nitide compactos, nec misere glossis oneratos, involutosque . Laudavi semper ²⁶ consilium Andreae Pithoei, qui ubi Petrum Filium miserat Avaricum Biturigum ad addiscendum Jus Civile, illud in primis monuit pro virili, ne glossas, aut commentarios Doctorum moraretur, sed pura, ac puta Jurisconsultorum expenderet, Imperatorumque verba, a quibus, accurate perpenſis, vera lux Juri Civili, sicuti ex imperitissimorum Scriptorum dubiis interpretationibus, & vacillantibus responsis merae tenebrae . Nec sane parum arriserat, quod perbelle habet ²⁷ Antonius Syphrianus, is, qui malum hoc strenue, ac argute exagitat, ac perstringit; & novae Pandectarum editioni studens, ab his *Citationum furias, glossas aureas, solitarias, columnas, versiculos, numeros*, & reliqua id genus foeda memoriae cruciamenta labefactare, & convellere instituit; putabat enim recte, ab hoc insigni deliramento omnem in Jurisprudencia obscuritatem fluxisse, & huic Arti, nobili, ac ingenuae exortam ignominiam: Viderat sane, quam cladem rei literariae intulerit praeclara illa horum Interpretum consuetudo, summâ cum audaciâ, & faeditate, invecſta, ut statim,

²⁶ *Consilium Andreae Pithoei*] Quod legitur in vita Petri Pithoei F.JC. scriptâ a Josia Mercero .

²⁷ *Antonius Syphrianus*] In

epistolâ, quam Carolo Cardinali Lotharingo scripserat, & praefixa est ante Pandectas, editas Lugduni an. 1551. apud Gulielmum Rovillium .

tim, & saepius temere, unico arrepto verbo, ad illud tempestate quadam delati, tanquam ad saxum adhaerescerent, absurdissima, ineptissima, & iniquissima colligentes, huic unice intenti, ut omnia opinionibus miscerent, ac remiscerent; & nedum rusticam asperitatem, & peregrinam verborum insolentiam studiose sectari, sed de industria etiam tanta portenta nugarum amplecti viderentur. Praeterea commendavi partitionem illam Digestorum in duo volumina; & suspicatus sum, ut fociis retuleram, hoc esse illud antiquissimum Digestorum monumentum, quod ²⁸ Alciatus diligenter nimis, ne dicam religiose servabat. Putabat enim Vir doctissimus, ab imperito aliquo literatore inductam, & ad incautam posteritatem per manus inde veluti transfusam divisionem illam Digestorum in tria volumina, parum probatis, ineptisque inscriptionibus, designata, *Digestum Vetus, Infortiatum, ac Novum*; nam quae vetustas, quae novitas in uno, eodemque non interrupti operis contextu, tam bene composito? aut cujus significationis vox illa informis, ac barbara, *Infortiatum*? Recte judicabat Haloander, Bulgari, & Azonis aetate hasce pullulasse ineptias; Per ea quippe tempora mos ille invaluit, ut nihil sciret, nisi conditum aliquâ novitate, quam unice praeestabat barbaries; neque aliâ unquam tempestate, praeter istam, a sapientissimis majorum institutis longe itum est, in qua parum docti credebantur ii, qui erant in novandis rebus parum audaces; noverant enim,

M 2 quan-

²⁸ Alciatus diligenter nimis] partitum, tanquam antiquum,
 Ut ipse habet in prooemio pri- ac fidelius, castigatumque exem-
 mi libri Dispositionum suarum; plar honorifice colebat.
 & opus Digestorum, hoc modo

quantum vulgo commendetur novitas, quod vel ab Homero accepimus, qui cecinit Odyss. α.,

Τὴν γὰρ δοιδὼν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄφθρωτοι,

Ἡ' τις ἀκρόντεος νεωτάτη ἀμφιπέλη).

Contio enim haec hominū longe est celeberrima vulgo,

Et gratissima, quae nuperrima venit in aures.

Teneo, ²⁹ non insuavem esse Contio hanc divisionem; sed futili ejus ratiocinatione non moveor; judicio meo pueriliter hariolatur; quae enim recenset, lubrica sunt omnia, ac commentitia, & digna, quae a viris doctis floccipendantur. Atat habeo, ait Aelius, quod vobis referam de voce *Infortiati*, non ea est macra vox, atque exsucca, & suae expers significationis; nam Joannes Dovjatus, quem in hac Insula, dum huc se contulit, novi, & amicitia mihi arctissime conjunxi, familiares inter sermones affirmaverat, in sua, quam exaravit, ³⁰ historia Juris Civilis Romanorum, diligenter disputasse de origine hujus vocis; Ipsumque in ea sententia haerere, quod ³¹ e Chaldaicae linguae fontibus ea deducta sit, uti antea Accursius hoc in vulgus emiserat. Tunc ego, contorto ore, noli, inquam vir humanissime, hasce fabel-

²⁹ Non insuavem esse Contio] quod novissime Pisis descriptus est. In praefatione ante suam editionem Pand. ubi haec scribit; Equidem nunquam frustra, aut temere nuncupator tres illos Digestorum tomos ratus sum, Vetus, Infortiatum, Digestum novum: Sed vetus dictum, quia ab omni vetustate haberetur; Infortiatum, quia Veteri adcrefcendo, totum opus amplius, & fortius reddidisset, ut ipse barbarae appellationis sonus indicat; Novum vero,

³⁰ Historia Juris Civilis] Quae Lutetiae Parisiorum excusa est, anno 1678., hoc titulo; Historia Juris Civilis Romanorum, quae ejus tunc origo, & progressus, auctoritas, & utilitas, tum Justiniani partes, atque ordo partium demonstratur; Ubi & Gallici Juris origo perstringitur. Exarabat Jo: Dovjatus, Antecessorum Parisiensium, & Regiorum Professorum Primicerius.

fabellas reminisci ; satis , superque & Accursium , & Dovjatium novimus ; Habeant hi suas Chaldaicas eruditiones , & videri gestiant , quantum cupiant , etymologici accurati in penitiorē doctrina ; delirabunt tuto in lingua , quam callent pauci ; & erunt milites gloriosi , ubi nullos habebunt , qui velint ipsis fieri adversarios ; Hic est circulatorius mos , & bene vetus , sed diu relictus , & solenniter exprobratus , ut , cum aliquid nesciatur , inepte plerumque conflatum , & ad deludendam fortasse aliorum expectationem compositum , statim eatur ad Aegyptios , ad Chaldaeos , ad Hebraeos ; & abest parum , quin attingantur primi Parentes ; Caeterum Scriptorum letissimae notae nullus est , qui nobis haec portenta venditet ; pedibus eunt in hanc sententiam omnes , barbaram , fatuamque vocem esse , & inter reliqua Jurisprudentiae infortunia , in gratiam antiquitatis ferendam . Ad haec modeste Aelius ; Accursium apud te tanti non esse in interpretatione hujus vocis , non miror ; quaecumque habet ³¹ eo loci , nugae

³¹ *E Chaldaicae linguae fontibus*] Ita Dovjatius de voce *Infortiatum* in extrema operis sui parte . De hujus nominis origine , quam e Chaldaicae linguae fontibus apud Accursium deduci , videbam , consultus a me Clariss. Collega , Claudius Capellanus Sac. Theol. e Sorbonae Collegio Doctor , & literarum Hebraicarum Professor Regius , peritissimus idem linguarum Orientalium , primo quidem mecum senserat , ejusmodi vocabulum idiomatis Chaldaici formam non satis

redolere : Aliquo tamen post tempore evolventi ei Jo. Buxtorfii *Lexicon Chaldaicum , Talmudicum , & Rabbinicum* , occurrit parum cognita , nec usu vulgari trita vox , & radice carens (quae quidem cum ea sensu cohaerere videatur) sed literis multum abhorrens a re , quae agitur , & significatione apprime conveniens ; Cum enim *Digestorum* libri , qui *Infortiati* nomine continentur , circa testamentorum Jus versetur magna ex parte פורטיות

(quod

gas sapiunt, & ni legenti risum pariant, instar prodigii est: Miror profecto, quod a Dovjatio discedas, qui olim mihi visus est non infacetus homo, & amans eruditionis; nec enim aliter is esse poterat, qui ad scribendam historiam Juris Civilis Romanorum animum appulit, in qua valent, qui sunt palati delicatioris. Ipse vero: quo me, Aeli, trahis invitum? Quanto enim magis studeo, avertere animum a ferendo judicio de quibusdam Scriptoribus, eo magis, veluti ex industria, fortuna ad has angustias redigit; quaeso ne cogas me, plura loqui, Dovjatius qui sit, dijudicent alii; nolo quemquam carpere, est sane Vir doctrinae non vulgaris, & in studiorum cultu, ³³ praesertim quae ad Jus Sacrum spectant, non leviter consummatus; suam tamen de Jure Civili historiam, etiam pacta lectionis mercede, rursus non legerem. Tunc Aelius, per tuam fidem,

(quod & Portitha & Fortiatha legi potest) pro testamento, & ultimâ hominis voluntate, scripto comprehensâ, &c. Fieri itaque potuit, ut nomen, accepto a Rabinis vocabulo, cum de materia testamentaria ageretur, sive per ludum, sive ut se vendicaret, dicerit in-Fortiato, pro in testamento; indeque ad Justinianei Juris partem, quae media est inter Vetus, & Novum Digestum, agitque de testamentis, manaverit haec appellatio.

³² *Eo loci*] In Rubr. tit. D. solut. matrim. Tertio quaero, inquit Accursius, quare iste liber nominetur Infortiatum? Respon. Quia cum Romae esset studium destru-

ctum, & Bononiae inoleret, ejus recuperatione facta Ravennae, cum esset amissum Jus, est redditum forte, cum multa assint, quae deerant, & sic ponitur in pro valde... Alii dicunt, quia fortes leges sunt in eo, sed certe & in Veteri. Alii ab Inventore, seu Autore, ut Publiciana, & Tritticaria. Alii ab Infortias, Chaldaeo vocabulo, quod est dispositio; quia ultimae dispositiones hic sunt, &c.

³³ Praesertim quae ad Jus sacrum spectant] Ut patet ex ejus Praenotionibus Canonici, quibus Sacri Juris, atque universi studii Ecclesiastici principia, & adminicula enucleantur.

dem, inquit, quid sibi vult sermo iste intercifus, & non sat sibi constans; rem ipsam, uti est, eloquere; nec ullà studeas. uti circuitione; non enim adeo sum Dovjatio obnoxius, ut respuam exactum de suo libello judicium; erit mihi profecto gratissimum, si aperias sensus tuos, neque meam curiositatem per hasce loquendi ambages fallas, & simul crucies. Ad haec ego: dicam, quoniam ita jubes; Historia Juris Civilis a Dovjatio conscripta ad quartum usque caput; liquido jurare possem, merum *Manualis* Gothofredi furtum est; paucis affectat Auctor hic alium se praebere, sed frustra; quae subinde tractantur, qua nempe ratione laudari soleant leges, & loca Juris Civilis, quibusque notis, brevitatis gratià, utantur Jurisconsulti, ociosi ludimagistri frivola opera est, & Scriptore, nedum castigato, sed pene mediocri indigna; quae exequitur de auctoritate, & utilitate Juris Civilis, quaeque de Gallici Juris origine expendit, non mala sunt, sed pleraque non sua. Justiniani vita, ipsissima est, quae ubique legitur; & quae habet de Juris primariis Interpretibus, interpretandique Ratione, aliena industria est, ab ipso per transcriptionem mutuo sumta. In recensendâ serie Institutionum per libros, & titulos provinciam suscipit omnibus humeris, vel ipsorum, qui sub primo limine Jurisprudentiam salutarunt, facillime sustinendam. Illud minime fero, ubi in Poesim dilabitur, & quatuor Institutionum libros carmine insulse exprimit; metri leges si demas, aspera, & obtusa reperies omnia; Non alium profecto se gerit in tota supellectile Digestorum, & Codicis enucleandâ, & poetice describendâ. Hoc sane est meum de Dovjatio judicium; si quod dictum in eum incle-

clementius existimas; mone, ubi erraverim; sin vero cuncta ex seipsis constant; parce, si amicū tuum non injuriā perstrinxerim. Aegre tulerat Aelius judicium de Dovjatio, quamquam auctor ipse fuerat, ut a me invito, ac reluctante extorqueretur; Ita est ingenium plurimorum, amant aliorum sententiam cognoscere, renuunt tamen, seu nesciunt, persuaderi; verum sapienter Aelius, quod raro fit, dissimulavit, nec aliquid contra tentavit edisserere. His mutuo dictis, e Templo discessimus; sed in reditu non illam ipsam calcavimus viam, quae in adventu fuerat brevissima, & nihil incommoda; Sed aliam, longitudine, & asperitate, difficiliorē, quae ad Aelii villulam ducebat, quo nos humanissime invitaverat; Quamobrem exorsi iter per saxosum, ac declivem collem, ad immensam planitiem pervenimus, ubi per non exiguum viae tractum, ardente Sole perusti fuimus, indefensi ab omni umbra, quam infrequentia arborum negabat; miseri aestuabamus, & largo sudore, & molestā lassitudine, & gravi anhelitu cruciati; Sed nacti oculis non longe mapalia, & sono citharae edocti, non illa esse prorsus inhospita, illuc, citato cursu, desiderio relevandi corporis, contendimus, quo statim ac accessimus, recreamur mirum in modum; Locus erat palustris, junceo tectus vimine, & caricis manipulis; Villicus, assiduae non impatiens diligentiae, curabat, ut herba dumosa, & aspera esset remota, sed virent luteae violae, luteumque papaver, pallentesque cucurbitae, & suave olentia mala; Per vicina pascua timidae errabant capellae, adulta lacte portantes ubera; & tenera vaccula, recentibus turgida cornibus, mugientis matris premebat

bat vestigia : Ostium pauperis tugurii , & latus utrumque , mediamque viam ab omni calore aestivo vitis late , extensa tuebatur , gravida pampinis , aurâ levi undantibus , & uvâ sensim maturescente , & ad obiectam lucem gemmarum in morem refulgente ; & pinus ingens , & alta populus umbram hospitalem ramis suis amice confociabat ; & lympa fugax obliquo rivo susurrans trepidabat . Duæ rusticae mulierculæ recens e sinu fluvii haustam aquam providâ manu per pavementum distribuentes , illud totum consperferant , ad excitandum frigus ; Interea Senex argutulus , utroque lumine orbus , & dente putrido , & fumosâ facie , totâque , quanta est , sive annis , sive morbo corrosâ , sed festivi , lepidique ingenii , super caespite accubans , & pectus corrugatum , ac pilosum ad captandas auras apertus , citharam pertrabat ; subridensque nescio quid molliusculum , ac ludicrum canebat ; In plausûs speciem puellus non languidulae indolis , coronam , quam ex hedera subrustice , & festinanter compegerat , senili capiti , non reluctanti , tanquam praemium cantûs , imponebat ; Ad haec , Canis , erectus in anteriores pedes , caudam utroque movens , spectaculi non incuriosus observator , immobilem obtutum seni canenti affixerat , & impositam coronam oblatrabat , cui Puellus minaci gestu lapidem , intra manus sumtum , & jactui paratum , objiciebat , ut obmutesceret : At Puelli Soror non impigra , & aetatis tenerae , & faciei bonae , & cujusdam nimis placitae rusticitatis , cadum ante senis pedes locaverat , qui frigidâ oppletus excipiebat refrigerandas duas vitreas phialas , nitidas , ac pellucidas , & sat bene commodas , plenas rubicundi , ac spumantis falerni , quas senex per certa

N

in-

intervalla sitim suam extincturas , novumque oestrum , ac hilaritatem excitaturas , avide identidem siccabat ; Puella vero saepius , ut erat in lufum , ac blanditias prona , accedens ad senem , suspenso gradu , nec insuavi dexteritate , nasum illius digito vellicabat , & celeriter manum surripiebat non sine voluptate , & risu astantium ; quod neque senex ferebat indigne , immo puellarem innocuum jocum tacito quodam risu , ac nutu facili probabat ; Non procul pupus alter , non adhuc a lacte divulsus , in sinu Genitricis tenere exceptus , desertâ mammâ , quam fugebat , converso tenellulo capite , spectabat ignarâ attentione seniles lusus ; & ad risus , jocosque spectantium , ipse etiam inter maternas ulnas blande cachinnando saltabat . Nos haec omnia non sine solatio spectavimus , & refectis paulum viribus , ultra pergere coepimus ; Sed occasio , hercle , non illepida , iter nostrum morata est , non procul ab hoc loco ; Invenimus enim duos Pastores non infaceti spiritûs , acriter , ac perbelle inter se contententes , quos clam subauscultare , ab umbrosâ quercu tecti , statuimus ; & Nautius , quae pastoribus ex ore exciderunt , quia nimis arriserant , transcripsit .

PALAEMON . LYCIDAS .

PAL. *Te , Lycida , te , mi Lycida dulcissimo , quaero
Jamdudum ; longo sum lassus itinere , multo
Lassus sum clamore ; per haec querceta , per illas ,
Quas cernis , rupes ivi celer , atque redivi ,
Clamans , o Lycida ; o Lycida , responderat echo ,
Meque , tui quaerendi avidum , hoc errore fefellit .
Nunc , quid agis ? cur nostra fugis consortia , Et unde*
Iste

Iste tuus dolor est, dolor, eheu! non tam ante?

Nec pecori de more stades, nec mane fereno

Auroram cantu praevertis, Et otia agrestis

Fortunae non ore hilari felicia reddis.

Nosco equidem, quod amas; ab amore haec omnia manant:

Tristis amor, cur pacem animi, Et solatia turbas?

LYC. *Ab nec amo, nec, si voluisssem, forsam amandi*

Copia suppeteret; Qui rebus in omnibus, eheu!

Fatorum ingenium semper sum expertus acerbum,

Posse mihi faciles agnoscere credis amores?

Patrem habeo, Dis sat notum est, quam noxius Ille,

Atque, meo damno, quantum sine lege sit asper,

Isti sunt testes humeri; Dulcissima mater,

Unica spes, quae me subducere saepe solebat,

Caute, (namque id erat doctissima,) Patris ab ira,

Occidit, ab tristis memorandi occasio! nuper

Occidit, amissamque fleam, dum vita manebit.

Et dices, quod amo? nec quae moestissima signa

Aspicias, ad causas referes, quam verius, istas?

Nunc mihi lugentes silvae, lugentia prata,

Lugens omne pecus, lugens fons, collis, Et aura,

Spiritus ipse meus lugens, anima ipsa videntur.

PAL. *Excusare aliis te velles; irritus omnis*

Est metum labor; haec eadem nos finximus; hujus

Non adeo ignari, ut credis, sumus artis, Et olim

Nos etiam his tricis, fraude hac tentavimus uti;

Sic taelatur amor, sic quisque sic hostis amoris,

Cam magis infelix sacro truciatur ab igne.

Dic mihi, ne te alio veritas, car saepe Myconis

Tecta petis? dic, car colis Hunc, Haec semper adhaeres,

Quo pergit, quo forte manet? quid plura fatebor?

Non ita serviris, ni Phyllis, pulchra Myconis

Filia, servitii pretium tibi dulce fuisset.

*Certe Phyllida amas, a Phyllide poscis amari;
Nomen ad hoc, palles, suspiras, deperis, ardes.*

LYC. *Isthaec unde tenes? an tu mendacia curas,
Quae vulgus ferit, aat aliquis, qui nostra tuetur
Obliquis oculis, atque haec deliria jactat?
Ab! miror; nec enim de te mihi tale sponendi,
Immerito cui nostra fides suspecta videtur.*

PAL. *Ne doleas; mihi suspecti sunt semper amantes;
Discere quae cupimus, vix ullus discet ab ipsis:
Quippe tacent caute, parce ad quaesita loquuntur,
Vera etiam involvunt dubiis, & serio miscent
Lusibus, inque uno nunquam sermone morantur.*

LYC. *Nulla quidem causu est, cur his ambagibus utar;
Cur simulem, quod corde gero? non sum indolis hujus,
Dixissem, quod amo, si, ut tu contendis, amarem.
Quid? non haec aetas tales consentit amores?
Caelarem, si res sit Amor, juvenilibus annis
Non bene conveniens; caelarem, si modo nullum,
Qui foret exemplo mihi designandus, haberem;
Mopsus amat; non sunt Alcon, & Moeris amantes?
Inter nos dispar quae vis, quae forma, quod aevum?*

PAL. *Quo tete magis excusas, mage suspicor; illud
Nosco, quod ingenium cunctis sis amantibus acre.
Et facile, ut praesto nunc hic, nunc diffuat illuc,
Atque etiam invitis quodvis persuadeat, in tot
Excurrit rimas, a quæis vix se explicet ullus.
Non hodie efficies, ut non referentur amores,
Quos tu abscondis; ero, si vis, adjutor; & illud
Quod caelare cupis, forsitan retulisse placebit;
Solutus non valeas, votis, & amore potiri;
Me duce, me comite, ut mox experiere, valebis.
Si pudor est, animi sensus aperire repostos,
Sponte sua pudor hic subito dilabitur, & tunc
Dulce*

Dulce loqui, nocuumque tibi tacuisse, putabis.
 LYC. *Hoc modo defuerat, quod in has me involvere velles*
Insidias; nosco fraudes, quibus uteris; istis
Non capiar; ne post, pleno, effusoque cachinno,
Illudi patiar. Sed tandem desine, lassae
Sunt aures, quas tu cumulas, his rebus ineptis.
Aut aliud quaeras, aut hinc discede, Palaemon;
Iusta quidem est, quae, pressa diu, se exasperat ira.
 PAL. *Non aequum est, mecum irasci, quae e lusibus ira*
Gignitur, injusta est: abeo; Sed sis memor, olim
Tempus erit, quo sic mecum te egisse, dolebit.

Laudavimus lepidissimam concertationem; mirati, quantum aleret calliditatis pastorale ingenium; & illinc tacite migravimus. Quae successit non adeo salebrofa, ac durior soli facies brevi ad villam Aelii perduxit, ubi postquam eleganti excepti fuimus convictu, suavissime pernoctavimus; Primo mane experrecti, ad navem contendere decrevimus; rogavit Aelius, ut ipsi liceret, nobiscum una pro re sua ad Paron, aliam e Cycladibus Insulam, accedere; monuitque, ipsum ejus telluris, quam non raro invisebat, apprime gnarum esse, & facile futurum, ut aliqui invenirentur ibi Jurisconsulti, aut sibi, aut suis amicis, non prorsus incogniti, quos alloqui de re civili, proclive foret. Lubentissime morem Aelio gerimus, cui plurimum debere, quisque nostrum profitebatur; Et Ipso comite, non sine magna animi voluptate, undas fulcavimus.

Ad Paron felici cursu pervenimus, & statim in litus insiluimus, proximumque litori vicum coepimus lento gradu circuire. Aelius, quippe qui non erat in ea regione omnino hospes, passim salutatur, & ab omni-

omnibus benigne excipitur; & , vix paululum progressus , Senem convenit , honestae facti , & ad amabilem morum facilitatem mire compositum , quem , utpote sibi jamdiu carum , & acceptum , multo perfusus gaudio , arctissime complectitur ; & rogat plurima , uti valeat , quid agat . Et ille ; bene quidem valeo ; ago autem , quae his annis conveniunt , ocior , paululum deambulo , colloquio utor eorum , quos amo , & ita vitae , mox periturae , spacium traduco . Tunc Aelius ; laetor quidem , quod incolumem te invenerim ; & jube , si quid me velis , quod effectum tibi reddere cupio avidissime ; caeterum dic , an in hac Insula Jurisconsulti obversentur ? Sane quidem , inquit Senex , immo a me nuper divulgatus est Franciscus Balduinus , qui in re sua occupatus hic moratur ; Valde enim , ut vestrum latet neminem , historiae studium Ille deperit , quamobrem vacat quotidie inveniendis marmoribus , quae in hac regione aderant non pauca , inscriptionibus suis veteri historiae lucem afferentia , quorum nonnulla aliquot abhinc annis ³⁴ Thomas Arondelius aliò transtulit . Tunc ego , cognoscendi , videndique Balduini , desiderio accensus , ad Senem conversus , edoce , inquam , edoce quae-
so ,

³⁴ Thomas Arondelius aliò transtulit] Haec marmora in Paro inventa , Comes Thomas Arondelius e regionibus Orientalibus non levi impensâ in Occidentales transtulit . Vocantur etiam *marmora Oxoniensia* , quia Bibliothecae Oxoniensi donata ; & sita sunt in exteriori pariete Theatri Schekdoniani ; In

illis , praeter alia , scripta erant literis uncialibus Chronica Athenarum , ibi insculpta CCLXIII annis ante Christum natum : Super hisce marmoribus , quae non parum illustrandae historiae conduxerunt , egregios edidere commentarios Seldenus , & Prideauxius .

so, quo ivit Balduinus; Illum enim cupimus, si modo liceat, propius intueri, & tanti Jurisconsulti colloquio frui. Senex; pergite hac viâ, inquit, quam commonstro; statim ac planities occurret, & trivium vestris sese oculis offeret, dextrorsum gressum flectite, paulo post, prior, quam conspicietis, domus non inelegans, ipsa sane est, in qua, a nonnullis amicis suis carissime exceptus, Balduinus moras agit, & illuc, ubi a me nuperrime discessit, dixit, se esse recepturum. Nos, Sene officiosissime consalutato, celeri gradu pergimus ad Balduinum; Illumque, inter amicos sedentem in xisto ad amoenissimum prospectum, offendimus; excipimur hilari vultu, & ad sedendum unâ cum ipsis invitamur. Nos redditis, ut par erat, gratiis, precamur, ne quem jam incoeperant, sermonem, interciderent; optare nos hujusmodi eruditis confabulationibus, quibus lectissimi viri per non indoctum ocium utuntur, interesse, ut nostra nec exiguâ delectatione, nec levi profectu alerentur ingenia. Balduinus, faciam, inquit, ut vobis collibitum est; 35 & quoniam auctor ipse, suasorque semper extiti, ut, qui Jurisprudentiae vacat, toto, quo maxime potest, conatu historiam potissimum amplectatur, summâ inter utramque intercedente conjunctione, super hoc argumento mox disputare in nostro familiari conventu, incoepimus: quamobrem exequar, vobis ita jubentibus, propositi ordinem; & illud, ut mox dicebam, in primis statuo, frustra tentare plurimos inter perfectos, consummatosque Jurisconsultos numerari, nisi una simul Hi-

35 *Et quoniam auctor ipse*] institutione Historiae Universalis in praefatione ad Jurisprudentiam, & ejus cum Jurisprudentiam Mucianam, & lib. 2. de Conjunctione.

storiarum periti sint, & antiquitatis colligant memoriam; Nam si Jurisconsulto detrahas historiam, qua hominum mores, temporum vices, locorum instituta, laeti, seu infausti, difficiles, seu proclives rerum eventus plene referantur, is mihi erit caudex, stipes, asinus, plumbeus: nec falsus animi sum; pervolvat quaeso, qui id habeat in deliciis, antiquos Interpretes, risu disrumpetur, tantis onerabitur ineptiis, quarum pudendâ supellectile Illi magnifice ad ignominiam literarum instruuntur. Minutas res, & cuicumque, vel leviter literis tincto, obvias, pro Superum fidem! prorsus non intelligunt: Voces istas: *Divi Fratres, Patres Conscripti, Fasces Consulares*; & alia hujuscemodi sexcenta, quis ex ephebis excessus non probe callet? Ipsi in miseras sese tricas involvunt, a quibus vel summa cum ignominia nequeunt, vel cum effuso aliorum risu inepte tentant se dissolvere. Ea tamen digna mihi videntur cachinno pleniore, quae nonnulli ex arbitrato suo sibi ³⁶ insulse fingere, non sunt veriti; Bartolus, parum abest, quin juret, a Tiberio Imp. Tiberim fluvium appellatum; Castrensis, nullo perturbatus putidissimi mendacii metu, ait, ab Antonio Triumviro occisum Papinianum; Odofredus est prae caeteris suavissimus, testaturque eâdem navi Aeneam, & Romulum in Italiam adventasse; Accursius, felicissimus Temporum conciliator, ridicule monet, Ulpiani aetate Christum natum adhuc non fuisse; vitamque Justinianum ante Christum vixisse, nec alia de causâ usum non

³⁶ *Insulse fingere &c.*] Nonnullos Interpretum e schola Accursii, & Bartoli in historia errores numerant Albericus Gen-tilis in Dialogo, inscripto *Pomponius*. Everardus Otto in *Papiniano*. Brenemannus in *Historia Pandectarum*; Aliique.

JURISCONSULTORUM. 105

non esse aerâ Christianâ; Jason, acutiore invento superbus, quadam vocis affinitate captus, scribit, a Numa Pompilio dictum esse *Nummum*; sed sunt alia, quae praetereo, quaeque, ut mihi fertur, enumerant non pauca ii, qui viriliter contendunt, ad perfectam legum intelligentiam, historiam omnino esse necessariam. Nos interea patiemur has solennes, ac vilissimas nugas in Jurisperito? Dum haec commemorabat Balduinus, Septimius quidam, qui prope nos affidebat, nuper e Republica Jurisconsultorum illuc advectus, ad aures cujusdam sui sedalis clam loquitur, &, (ut nobis licuit, adhibitâ non suspectâ aurium diligentia, subauscultare,) vide, inquit, importunitatem Balduini! anne vult istâ suâ tinnulâ oratione, ut omnes historias, quasi huic studio unice intenti, nos avide addiscamus? non male de eo mihi narraverat Albericus Gentilis, quod hac de causa ³⁷ suis ipsis ridiculo fuerit. Tum palam hic idem Septimius, modeste tamen, in haec verba Balduino respondet; Nolo irascaris, Vir eruditissime, si aperte rem ipsam loquar, & libere dicam, non tam quod sentio, (tanti enim non sum, ut isthaec ex mea penu depromam,) quam id, quod in Republica Jurisconsultorum a nonnullis excepi; & pro tua humanitate des veniam imprudentiae, si quid ineptum, alieno deceptus sermone, contra tuam sententiam in medium afferam. Qua de re teneas, omnia ea, quae ad detegendam veterum Interpretum insipientiam diserte nuper referebas, obscuranedum in Republica Jurisconsultorum non esse, sed illa salibus, & facetiis condita ubique locorum derideri;

O

³⁷ *Suis ipsis ridiculo fuerit*] laudato nuper Dialogo, *Pomponius*.
Ut scribit Alb. Gentilis eodem *nins*.

deri; Non desint tamen, qui alia docent, contenduntque, hujusmodi errores Jurisperito minime officere: Rectius, sine diuturno morae dispendio in cognoscendis historiis, Jurisprudentiam coli posse; nil commune habere leges cum Historia; &, sine hoc praesidio, quod solidum est in Jure, ac utibile, satis abunde fuisse perceptum, optime dissolutum, perfecteque conciliatum; Atque ad hanc rem commemorant illum versiculum, qui est apud Athenaeum,

Παλομαθημοσύνης τῆς ὃ κοινώτερον ἄλλο.

Non aliud magis inane puta, quam plurima scire.

Haec late per multorum animos diffusa, quamquam apud prudentissimos viros parum profecerint, traxere tamen non paucos in hanc opinionem: Praesertim cum isti historiarum contemptores clamitent; quaeenam cura, & industria in interpretatione legum adhibebitur, si opera historiae danda sit, quae tota, quanta ab homine laborioso sustineri potest, exigitur? An non inter Graecos, & Latinos, Populosque recentiores tot pullularunt Historici, quot nedum legi, sed ne numerari quidem possunt? Et an demum illud verissimum non est, quod saepe nulla, non raro inepta, quandoque etiam periculosa ex historiae lectione manat utilitas? Et, ut fidem dictis faciant, ita de historicis loquuntur; 38 Si quis in Herodotum, Historicorum Graeciae antiquissimum, aliosque hujus gentis non paucos incidat, fiet brevi fabularum magister, quarum parens vulgo dicitur

38 Si quis in Herodotum] Inconstans est scriptorum De Herodoto judicium; alii fabularum patrem vocant; alii convitium hoc putant, & prae reliquis illud eleganti dialogo confutat Hen. Stephanus.

tur Herodotus . 39 Thucydides plerisque in locis obscurus est, res ordine suo dispositas involvit, atque perturbat . 40 Nil familiarius Xenophonti, quam a proposito digredi, & parum constanter, ac scrupulose mores servare . 41 Polybius diffunditur late in rebus, minime necessariis, & Religionem, quam nullam profitebatur, a legentium animo conatur evel- lere . Nulli dubium, quin Graecorum nugae primum desierint 42 in Diodoro Siculo, qui tamen, quoniam multa a Filisto, Timaeo, Callistene, Teopompo, aliisque excerpta cumulat, notam scriptionis ni- mis onerosae non fugit : 43 Dionysius Halicarnas- saeus, fatuae credulitatis Historicus, in vulgares ru- mores pronus, quae inverisimilia sunt, narrat, & saepiuscule evadit exosus declamator . 44 Summis

O 2

ex.

39 *Thucydides plerisque in locis obscurus est*] Tale est Longini judicium, & etiam P. Rapini; Eruditi viri in Thucydidem fusc laudes cumulant, cujus historiam oeties Demosthenes transcripsit.

40 *Nil familiarius Xenophonti*] Ita dijudicat laudatus nuper Ra- pinus; & ex Lipsio in Not. ad 1. lib. Polit. cap. 9. addi potest, Xenophontem, quae de Cyro scri- psit, magis ad exemplum vitae, quam ad fidem rerum scripsisse. Est tamen historicus Xenophon a- pud omnes commendatissimus, cujus extat luculentum elogium apud Dion. Chrysostom. in oratio- ne de dicendi exercitio.

41 *Polybius diffunditur late*] Ex eodem Rapino haec colliges; Casaubonus frustra defendere co-

natur Polybium ab iis, quae illi de contemptu Religionis apponun- tur.

42 *In Diodoro Siculo*] *Primus apud Graecos*, inquit Plinius, *desiit nugari Diodorus*; onerosam in e- jus historiâ scriptionem notat Ra- pinus.

43 *Dionysius Halicarnassaeus*] Vitia, quae huic tribuuntur, in- genti virtutum cumulo compen- santur; Verbo; sunt, qui illum Li- vio, aliisque Romanis Historicis meliorem faciunt.

44 *Summis extollunt omnes laudibus Plutarchum*] Inter quos Vossius, cujus testimonio est Phi- lologus, Philosophus, & Histori- cus summus; sed in quibus de- fecerit, notat Bodinus in method. hist. cap. 4.

extollunt omnes laudibus Plutarchum, sed non tam proprie historiam, quam historiae particulas scribit, parum bonâ fide Graecos cum Romanis comparat, & in rerum Romanarum notiâ non semel labitur.

45 Arrianus purus exscriptor, insuavem, ac illepidum Xenophontis imitatore se praebet. 46 Appiani opera furtum est; & Ipse aliis verax, a nonnullis falsus dicitur; nec defuere, quibus merus puer visus est. 47 Philostratus magna Homeri mendacia maioribus correxit. 48 In Dione Cassio occurrunt multa,

quae iudicium non sat constans, nec perfecte limatum arguunt, & ita ad mirabilia excurrit, ut pro fide non raro sibi risum conciliet. 49 Herodianus suspectus est in rebus Alexandri, & Maximini.

50 Nuncupatur Zosimus pessimus oblatrator. 51 Malignus, ingratus, & sibi contrarius existimatur Pro-

CO-

45 Arrianus purus exscriptor] Quae de Arriano hic recensentur, ex Photio, Scaligero, aliisque deducta sunt.

46 Appiani opera furtum est] Ex Scaligero, & aliis refert Vallemontius in elemen. Hist. Univers. lib. 4. cap. 6.

47 Philostratus magna Homeri &c.] Ludovicus Vives non secus existimat.

48 In Dione Cassio] Vossius, alique de hoc historico scribunt, quae hic memorata sunt.

49 Herodianus suspectus est] Uti monet Joann. Henric. Boeckerus in Herodian. praefat. ad Lector.

50 Nuncupatur Zosimus pessimus oblatrator] ex Photio in Biblioth. ; Teste autem Baronio ad ann. 306. n. 18. Zosimus est aduersissimus Ethnicismo, & in Christianam Religionem insensissimus ; cum de Christianorum rebus agit, manifestus saepe convincitur proditor veritatis, & in Constantinum pariter iniquissimus, quem, ut Desertorem Deorum, exagitat contumeliis, ut intelligas Ipsum in Constantinum Philippicas potius, quam Constantini historiam scripsisse.

51 Malignus . . . existimatur Procopius] Plura, huc spectantia, habet Gul. Cave in histor. Literat. Script. Eccles.

copius ; & ⁵² Agathias scriptor vulgo creditur styli tenuis , & crebris interpositionibus confusi . Haec de Historicis Graecis ; Quod vero ad Latinos spectat , ante Ciceronis aetatem , ⁵³ ipsomet teste Cicerone , aut nullae , aut paucae erant historiae , & nimis ex vitiiis suis neglectae , tunc , cum florebat maxime Jurisprudencia ; Qui infecuti sunt postea historici , habent , in quibus peccant , non levia . ⁵⁴ Caesar , in rebus suis elatus , eodem animo scripsit , quo bellavit , non est ubique integer , nec absurdis omnino caret . ⁵⁵ Titi Livii deliciae in narratione prodigiorum in primis sitae sunt , apud Hunc enim nunc bos loquitur , nunc mulus parit , mas , & femina vicissim in contrarium sexum abeunt , sudant Deorum simulacra , lapis , sanguis , lac in pluviam effunditur , & alia hujusmodi spectrorum inania portenta . ⁵⁶ Vellejum Paterculum adulatio domûs Augustae , & Sejani deturpat . ⁵⁷ Tacitus obscurus est , sive negligentia libreriorum , seu quodam suo peculiari scribendi genere .

⁵³ Cae-

⁵² Agathias , &c.] Ita scribit Carolus Sigonius de Histor. Roman. cap. 34.

⁵³ Ipsomet teste Cicerone] De legibus lib. 1.

⁵⁴ Caesar in rebus suis elatus &c.] Quintilianus l. 10. cap. 1. & Vossius de arte historica cap. 12. isthaec persequuntur.

⁵⁵ Titi Livii deliciae in narratione prodigiorum] Vossius de Historic. Latin.

⁵⁶ Vellejum Paterculum] Vossius de arte histor. cap. 32. inquit , Velleji , elegantissimi Scripto-

ris , pauca admodum supersunt , atque eorum honorem saepe adulatione in sui aevi rebus non leviter obscuravit . Idem de histor. Latin. Librorum Velleji bona pars deperit ; diffio ejus plene Romana , atque elegans , quaedam etiam habet , quae haud alibi invenias , sed in sui aevi rebus nimis domui Augustae , & Sejano adulatur .

⁵⁷ Tacitus obscurus est , &c.] Videntius laudatus Vallemontius in elementis histor. univers. lib. 4. cap. 6.

⁵⁸ Caesarum scelera a Suetonio minute nimis, ac parum decore describuntur. ⁵⁹ Florus reponitur sine injuriâ inter Poetas. ⁶⁰ Capitolini, Lampridii, Polliones, Vopisci, Spartiani, Gallicani, Marcellini, vicissitudine temporum, & exscriptorum foecordiâ pessime corrupti, parum integri, & nimium inculti taedium lectoribus creant, & non raro nauseam. Sed illud est historicis pene omnibus quo magis commune, eo a nobis dolendum magis, quod inter eos, miserum, saepius pudendum in modum, diffideant: ⁶¹ Patricius, non sat hujus patiens discordiae, cunctis historiis fidem abrogat; putatque, invicem illas non minus, quam horologia, diffidere. Herodianus, ⁶² ut notat Menckenius, Alexandrum Mammeae filium accusat, quem laudant Lampridius, aliique; Juliani virtutes commendant Ammianus Marcellinus, & Montanus, ejusdem vitia perstringunt caeteri; Dio gesta Bruti, & Cassii dampnat, probat contra Plutarchus; Paterculus Sejanum extollit, qui plerisque aliis est exosus. Claudianus Ruffinum proscindit, Arcadii praeceptorem, quem Zosimus, Zonaras, Eutropius, & Paullus Orosius summis laudibus afficiunt. Hac de causa quis est, tam in

⁵⁸ Caesarum scelera a Suetonio *temporum meliores scriptores non*
&c.] Bodinus in method. Histor. *habeamus.*

cap. 4. ⁶¹ Patricius cunctis historiis]
⁵⁹ Florus reponitur, &c.] Vossius de Historic. Latin. lib. 1. cap. 30. *Quod testatur Albericus Gentilis*
in dialogo 6. inscripto, Antipa-
ter.

⁶⁰ Capitolini, Lampridii, &c.] ⁶² Ut notat Menckenius] In
 Ex Carolo Sigonio de Hist. Roman. cap. 20. qui tamen addit, *opella, cui nomen apposit,*
Charlataneria Eruditorum, decla-
mat. 2.

in judicando praeceps, ut ⁶³ vel Accursium accuset, qui Rolandum quendam, & nescio quem alium suum amicum, historiis addictos ridet, ⁶⁴ seu Angelum Aretinum, qui, parvae, aut nullius utilitatis esse quaestiones historicas affirmat imperterritè? praesertim cum jam nostrum quisque experientiâ comperitum habeat, ⁶⁵ in tribus posterioribus libris Codicis, qui toti historiam olent, ipsos etiam Jurisconsultos, non fatuâ, ignavâque eruditione praeditos, turpiter lapsos fuisse. Haec ita Septimius recensēbat. Baldvinus vero non indecorâ percitus iracundiâ, qui sunt, ait, isti trivio concepti, educati stercore, & grandi lethargo oppressi, qui haec praedicant tam temere, tamque impudenter? si hos noscerem, si hos meo in conspectu haberem, eorum nimis acriter retunderem audaciam, redigeremque, ut quo se verterent, nescirent. Quaeso, quid volunt isti resides, & sequentes otium, & qui ad Sapientiam se ferre putant gressu delicato, ac languido cum ista longa vitiorum narratione, quae in Graecis, ac Latinis historicis tam accurate vident? anne putant, esse malum hoc graviore curandum malo, relicto nempe, profligatoque Historiarum omnium studio? Miseri delirant, ignorantque, quod est in ore Graecorum *Πῦρ δὲ σβέρ-
ουται πῆρ*, igne non extinguitur ignis; quam satius sibi consulerent, si egregias dotes, quibus Illi vitia, siquae sunt, cum decore, & gloriâ caelant, venera-
ren-

⁶³ Vel Accursium] Albericus Gentilis in Dialogo s. inscripto, Pomponius.

⁶⁴ Seu Angelum Aretinum, qui affirmat] In tit. Instit. de Legat.

⁶⁵ In tribus posterioribus libris Codicis] Idem Alber. Gentilis in laudato nuper Dialogo multa ad hanc rem scribit.

rentur. Anne cuperent, ut perfectus unusquisque ; ac humanae fortis expers , omnia exacte traderet posteritati ? non alia de causa , supremo Numine ita providente , non pauci se offerunt historici , ut quod deest uni , alter suppleat , obscuritatemque unius , alterius ope declinemus : Sane parum laboris patientes sumus , & alienae tribuimus culpaë , quod est nostrae inertiae accusatio ; & conciliandi , comparandi , explicandique curam , quae debet in nobis nedum praecipua esse , sed pene intolerabilis , seu remittimus , seu penitus arcemus , in difficultate Scriptorum nostrae locantes patrociniū negligentiae . Caeterum sapienter ⁶⁶ dixit Cicero , *nescire quid ante , quam natus sis , acciderit , id est semper esse Puerum . Quid enim est aetas hominis , nisi , cum memoria rerum Veterum , cum superiore aetate contextitur ?* Quis igitur , qui integer sit animi , putet , illum , qui iudicio Ciceronis semper puer est , Jurisconsultum posse consummatum , & perfectum evadere ? Multa adderem , nisi alias hanc provinciam suscepissem ; Curabo tamen pro virili , statim ac ad Rempublicam me recipiam , ut reducantur ad sanio rem mentem isti , qui a recta veritatis semita , vel ineptā aliorum opinione ducti , vel suae mentis pertinaciā occupati , aberrant . Postquam haec dixerat Balduinus , dissolvitur congressus . Aelius veniam a nobis petit , ut alio suos gressus vertat , rebus suis prospekturus , & , vicissim praestitis officiis , impetrat . Nos Septimio adjungimur , & in nostram lubentissime admisimus societatem , cum quo ad Diversorium contendimus . Per iter forte fortuna invenimus hominem , turbā sequentium praecinctum , ac veluti compressum , nimis

⁶⁶ *Dixit Cicero*] In libello , inscripto *Orator* .

mis fucatae modestiae, diffusi, ac celeris, & non raro nihil concludentis eloquii, ad gravitatem parum ingenuam mire compositum, plus aequo facilem quorumvis postulationibus, placide subridentem, respondentemque humaniter, sponte salutantem omnes, & ultro ad deosculandos, quos vel procul aspiciebat, accurrentem. Miramur nos indolem Hominis; & nescio quis nostrum, Septimio, illius regionis gnaro, inquit; Profecto vel Hic egregii, ac nobilis spiritus Vir est, & ad fortunam hujus Insulae natus; vel maximus Nebulo, ac illustris Nugivendus. Septimius ad haec; Rem ipsissimam tenetis, si posteriori haereatis opinioni; Viro enim hoc, quem vidistis demissum, mitem, quietum, magnum continentiae exemplum, alius non est nocentior, truculentiorque; Hujusce loci Curiae, nescio quo sinistro factorum ingenio, Ipse diu mancipatus est, ut cuicunque turpiter imponat, & opes, ac pacem Civium omnium inverecunde subvertat. Sed, si placet, accipite, Juvenes comitissimi, hos fortasse non infacetos Elegos, quibus Hic olim a me fuerat ad vivum depictus.

*Quid faceres: Non unius sunt indolis omnes;
Omnes nec nasci possumus Orbe pares.
Sunt plerique mali, sed sunt fortasse ferendi;
Quippe malum quadam sub bonitate tegunt.
Sunt alii, quibus esse malos non displicet; Et ni
Proficiant, credunt segniter esse malos.
Unus ex His, mediâ mihi quando fit obviâ Urbe,
Commoveor, nec se continet atra bilis;
Hujus quae fuerat, quae sit, quaeque inde futura est
Vita, ex his, quae sunt mox referenda, scies.*

It quondam e laribus patriis exire coactus,
 Huc properat, ventrem sollicitante fame;
 Correptus macie, lacero male tectus amictu,
 In misera degit semicadente domo,
 Hic ubi sunt unà lectus, latrina, culina,
 Nec locus exiguus, quo spatietur, adest.
 Cogitat hoc primum, victam qua quaeritet arte,
 Quodque genus vitae debeat ipse sequi.
 Haeret consilio facili, quod praebet egestas;
 Et bene consultos vendit ubique dolos.
 Ecce Foro sese miscet; Juxta nescit; Et illud
 Subridens jactat non opus esse sibi.
 Caudex, ac Asinus causas jam tractat; in omni
 Lite, licet non sit saepe vocatus, adest.
 Fraudes unice amat, fraudes amplectitur; est fraus
 Quidquid ait; fraus est, credite, quidquid agit;
 Vera negat, facie intrepidâ; sic ficta fatetur;
 Proclivem alterutro, cui magis possis, habes.
 Is, qui jam cedente die, solvisse rogatus,
 Solvendo piger est, nec numerare cupit,
 Confugit huc; rimas quotquot vult, invenit; ut se
 Solvendi possit sic relevare fide.
 Non tamen id mirum: Quod tu miraberis, hoc est,
 Quod solâ Hunc audis de pietate loqui:
 Congressu placidus, verbis tener, ore pudicus,
 Omnes commendat, palpat, adorât, amât;
 Nil olli magis exosum, quam nomina fraudum,
 Nec res mendaci turpior ulla Viro.
 Ista palam speciosa ferit; clam, quærere noli,
 Quantas insidias, perfidiamque tegat:
 Ut capiat, docte simulat; vultuque modesto
 Paulatim incantatos ad sua vota trahit.

Hæc

*Haec lente expilat miseris industria nummos,
 Pauca, sed assidue diripuisse studens.
 Maxima perniciēs, totū cum absconditur astus;
 Plus occulta mali, quam manifesta ferunt;
 Namque caves, ubi forte times: prudentia languet,
 Tutus ubi es, nec quae sint nocitura, vides.
 Hoc pacto vivit; nec jam se continet arte;
 Instituit vitā nobiliore frui.
 Vestibus induitur lectis; epulatur opime;
 Magnifice instructam curat habere domum.
 Unde tot impensae? credis, quod sufficit illud,
 Quod parum honorificā capiat ab arte lucrum?
 Nugae: quam major longe est impensa recepto;
 Res est sub pretii quaelibet emta fide.
 Ab! quoties Huius lustrando Creditor aodes,
 Solvendo memorat praeteriisse moram;
 Atque satisfieri rogans, haec verba reportat;
 Cras dabo; cras precor o (nunc patiāre) redi.
 Cras venit; it rursū, captus fallacibus Ille
 Promissis; pulsat terque, quaterque fores;
 Sentit obaeratus; famulo jubet, haec ita dicat;
 Quis tu? quem posais? non Herus intus; abi.
 Creditor ore fremit; deludi nescit; Et inquit,
 Jacluram facio temporis, atque rei;
 Ad Jus si pergā, res est mihi plena pericli;
 Cum Quo debet agi, satque, superque palam est;
 Forte minus perdam, statuam si perdere, quidquid
 Praecipit amitti fors inimica mihi.
 Audistis? quanti est igitur Vir tantus habendus?
 Anne alium Huic poterit quis reperire parem?
 Sed sua poena Malos sequitur; mox accidit Olli
 Nescia quid, quo fraus fraude repulsa fuit.*

*Hic peregre facturus iter, Cauponis avaras
 Incidit, ut Superam jusserrat ira, manus;
 Quodque magis nocuit, nummos secum Ipse ferebat,
 Ex his nata sibi est omnis origo mali.*

*Hoc aderat formosa loco muliercula; Caupo
 Uxorem vulgo sparserat esse suam;
 Sed latet, haecne foret Scortum Cauponis, an Uxor;
 Id certum, Hanc Olli non leve ferre lucrum;
 Inter eos constat, nodus quo textitur astu,
 Ut queat Is, multum cui sit in aere, capi.
 En fausta, en felix occasio ab Hospitis hujus
 Adventu; melius res cecidisse nequit.*

*Hospite jam excepto, Cauponi fecit adusto
 Nummorum indicium pera reperta gravis.
 Laute Hic curatur; quod vult, quod praecipit, & quod
 Optat mente, prius quam patefiat, habet.*

*Sic belle allicitur; technas, quas struxerat olim
 Ipse aliis, sibi nunc non videt hasce strui.*

*Postea dormitum pergit, multoque paratum
 Cauponis studio, molle cubile petit.*

*At Caupo, ante fores, suspensas admovet aures;
 Noscere enim, somno stertat an Ille, cupit.*

*Certior hac de re factus, caelavit eodem
 Uxorem testo, quo miser Hospes erat.*

*Dein abit; uxorem paullo post advocat; Ipsa,
 Id jam docta, tacet; Rursus at Ille vocat;*

Ista tacet rursus. Caupo turbatur; & eheu!

*Clamitat, heu! mihi quid contigit? Uxor ubi est?
 Hospes ad haec, somno excitus, multoque timore
 Percitus, ignorat, quid sit, & unde fragor.*

*Somniculosa manu fricat utraque lumina, non dum
 Qui circum impendent, apca videre dolos:*

In-

Interea prope se mulierem incedere spectat;
 Miratur; nec scit, cur reperitur ibi.
 Tunc Mulier timida, o ubi sum! jam protinus actū est,
 Inquit, si sciat hoc me Vir adesse loco;
 Qui sit, compertum est, hic Vir meus; efferus, atrox,
 Atque mei, plenus suspicionis, amans.
 Hospes, nescio quid, tunc dicere forte parabat;
 En Caupo, furiis exagitatus, adest;
 Et cernens ambos; Ergo simul Uxor, & Hospes
 Hic adsunt? honor est jam mihi laesus, ait.
 Et fremit, & dolet, & siste o, siste, inquit, adulter;
 Ne fuge, adulterii poena parata tibi est;
 Clamoresque edit, tectum undique questibus implet,
 Vult facti testes, ut necet, arma petit.
 Hospes ut est nudus, metuens Cauponis ab ira,
 Aufugit, & carpit praecipitanter iter.
 Non vestes curat, non aēs, non quidquid habebat
 In pera, incolumis sit modo vita sibi.
 Insequitur Caupo, sed fecte; scilicet optat,
 Ut fugiat, furto nam fuga praebet opem.
 Post Caupo, & Mulier; res est feliciter acta,
 Dicunt, & plausu, laetitiâque crepant;
 Ingeniumque suum laudant, & fraude triumphant,
 Et plenâ gaudent aēs numerare manu.
 O belle factum! o tanto res hospite digna!
 O scelere evictum non sine Jure scelus!

O carum Musis caput, Septimio diximus, quas ti-
 bi possumus pro hac suavissima elegorum recitatio-
 ne aequas grates reddere? Septimius modeste sub-
 ridens, laudari non est dedignatus; & hoc ferme mo-
 do ad Diversorium pervenimus.

Interea ex nostro sermone colligens Septimius
 sum-

summum in nobis cognoscendi Jurisconsultos, eosque alloquendi desiderium; oh, inquit, exemptum est vobis, uti dicitur, ex manu manubrium, si nudiustertius huc advenissetis, parata vobis foret occasio ad-eundi Angelum Politianum, concessumque, frui colloquio viri, sane lectissimi. Tunc ego; quâ causâ huc venerat Politianus? Septimius vero; dicam lubenter. Juvenili impetu, quo Politianus, dum olim vixit, agebatur, percitus etiam in Republica Jurisconsultorum, ⁶⁷ parum aequo animo ferre poterat Budaeum; qui importune vulgaverat, Politianum fuisse nimis frigidae scrupulositatis, & contemnendae; & quendam de Homero libellum parum ingenue totum a Plutarcho desumisse; quod famam illius nimium laeserat. Graviores praeterea simultates fovebat in Andream Alciatum, cui erat ingenium valde ab eo discordabile, quique illum, quavis oblata occasione, acriter carpebat; ⁶⁸ nec semel in vulgus Alciatus sparserat, unico Mariani Soccini Jurisconsulti verbo, multo suffectum rubore, Politianum obmutuisse. Quamobrem decreverat ab ea Republica discedere, rediturus, cum tumultuantes animi aerumnas tempus benigne leniret. Venerat in hanc regionem; & moram hoc loci longius traxisset, nisi illud doleret, ut conjecturâ ducor ad suspicandum, quod sciverat, in quamdam hu-

⁶⁷ Parum aequo animo ferre poterat Budaeum] Budaeus in notis ad l. 1. D. de contrah. emt. ita de Politiano; Plutarchus in eo libro, quem de Homero composuit, qui liber non dum latine ex professo factus est; licet Politianus, Vir ille quidem excellentis doctrinae, sed animi non satis in-

geniui, ex eo libro rerum summas ad verbum transcribens; quasque flores præcerpens, non erabuit, id opus pro suo edere, in quo nullam, praeterquam transcribendi, ac vertendi operam navaverat.

⁶⁸ Nec semel in vulgus Alciatus sparserat] Ut patet ex lib. 3. Dispunct. cap. 13.

hujus Insulae Solitudinem Franciscum Accursium se recepisse, cui etiam erat insensus; nam Ipse olim pleno ore jactaverat ⁶⁹ se in Jure Civili Accursium facile superaturum. Ergone, inquit Pinarius, hic adest Accursius? Adest, respondet Septimius; & totam causarum seriem, quibus coactus est Accursius, Rempubli- cam ingratis relinquere, planissime teneo, ab eodem Politiano, qui omnia plene callebat, affutim edoctus. Tunc Pinarius, quoniam, inquit, cessationem habemus liberam, & ociosam, oramus te, obtestamurque per humanitatem istam tuam, qua cunctorum animos devincis, & ad te perditte amandum impellis, ut rem omnem perspicue enodes. Ad haec Septimius; quamquam in sermonem longiusculum me revocatis, tamen, ne hoc meae in vos observantiae desit testimonium, aliqua articulatim, distincteque delibabo, quae vestram expectationem minime deludent. Accursius, ut vestrum quisque memoriâ tenet, annum agens quadragesimum se Juri Civili dedit sub Azonis, & Odofredi disciplina, tarditatemque suscepi consilii summâ laboris intentione compensavit; & nescio in qua alia solitudine abditus, ac pene conscriptus, libros Juris diu, noctuque versans, ac totos, quotquot sunt, avide conterens, Irnerii, Bulgari, Martini, Placentini, Pylei, Joannis, aliorumque glossæmata, in unum corpus confecta, sibi imperterrite adscripsit, quorundam tantum nomini- bus recitatis; Plurimorum opinio est, hanc Accursii industriam taedium legentibus feliciter abstulisse; 70 alii

⁶⁹ *Se in Jure Civili Accursium* | *tem abeunt*] Irnerii glossæ, & *facile superaturum*] ex eodem | quæ post eum ab aliis additæ
Alciato in loco superius laudato. | sunt, ab Accursio confusæ pri-
⁷⁰ Alii vero in diversam par- | tinum nitorem retinere, aut di-

alii vero in diversam partem abeunt, putantque, antiqua glossata pristinum nitorem, dignitatemque amplius non retinuisse, postquam opera Accursii tam illepide accessit; Ut tamen res sese habet, factus est Accursius stupore vulgi potius, quam merito suo nobilis, & famam suam longe, lateque diffudit. Sed e vivis sublatus, & in Jurisconsultorum Rempubli- cam ductus, ibi alium ab eo, qui misellus reapse erat, videri quamquimaxime flagrabat; palam quotidie efferebat, ipsum multiformi eruditione pollere, glossas suas ornavisse & Platonis, & Aristotelis sentiis, veterumque Poëtarum carminibus, & O- ratorum dictis. Quamobrem sibi nihil deesse, quo ad invidiam sui vel ipsos celeberrimos cultiorum aeta- tum Jurisconsultos adduceret. Gloriatio hujuscemo- di, ambullarum, & futilitatis plena, nonnullis, qui feliciter studia instauraverant, stomachum, & bilem moverat; quare sese continere minime poterant, quin pipulo ubique illum differrent, ac nomen intempe- ranter dilaniarent; Quidam vero, sagacior mente, in effusum risum se dissolvebant, & jocosos gestu, ac nutu festissimos ludos suos Accursium faciebant; cum recte, ac lepide dictum sit. 71 in fabella Pul- cis, & Cameli;

Qui se sublimi, nullo cum sit ordine;

Jactat, notatus in despectum devenit.

Ex eo coepit fama illius suo loco paulum decedere, prae-

gnosci, non potuere; Odofr. in l. jus Civile, D. de Just. & Jur. & in Authent. qui res ante, n. 4. Cod. de Sacrosant. Eccles.

71 In fabella Pulicis, & Ca- meli] Legitur hæc fabella apud

Rimicium iv. 16. & Anonym. lx. qui pro Pulice, Culicem habet; & locata est in appen- dice Fabularum, post Phaedrum editarum, curante Petro Burman- no.

praefertim , cum quidam ejusdem aetatis Jurisconsulti
 72 Bononienses , 73 Insubres , Normanni , Romani ,
 injuriarum memores , quibus eos pessimum in mo-
 dum cumulaverat Accursius , tandem naſti occasio-
 nem , publice de eo quererentur , tanquam de ho-
 mine nefario , ac tumultuoſo . Multum occulti li-
 gni in hanc flammam fuggerebat Bulgarus , ineptias
 non oblitus , quas Accursius in ipsum contexuerat ; 74
 is enim ridicule vulgaverat , quod Bulgarus poſtquam
 primam noctem cum viduâ , quam in uxorem du-
 xerat , concubuit , mane novellus jam maritus ad au-
 ditores ſe contulit , explicaturus , ut ferebat institu-
 tum , legem illam Codicis in titulo *de Judiciis* , quae
 incipit , *Rem non novam , neque inſolitam aggredi-*
mur ; Haec verba ſtatim ac ex ore effudit , quaſi ea
 in rem ſuam forent aptiſſime concepta , adeo ju-
 venilem indolem ſuorum auditorum , ad ludicra
 facillime pronam , titillarunt , ut fractâ per improvifum
 naturae impetum omni reverentiâ , ac modeſtiâ in
 Praeceptorem , laxatis cachinnis riderent , & li-
 bris , quos tum ſecum gerebant , plaudentes , ſtrepitum
 excitarent . Sed nedum Accursius in ſe minorum
 gentium iram converterat , eo devenit inſaniae , ut in
 priſcos Jurisconſultos , tantae facultatis lumina , in-

Q

ve-

72 *Bononienses*] Accursius in
 gloſſ. l. obſervandum 19. D. de
 offic. Praef. inquit ; Ubi nota mi-
 rabilem malitiam , quam docet
 haec lex , quod aliud gerant in
 corde , aliud ſimulant , quod opti-
 me faciunt Bononienses .

73 *Insubres , Normanni , Ro-*
mani] Idem Acc. in gloſſ. l. ſe-

quitur 4. D. de uſurp. & uſucap.
 ſuper vocibus illis *doli capaces*
 addit , quales Lombardia , & Nor-
 mania parit , & avaritiae caput
 Roma cunctos tales generans .

74 *Is enim ridicule, &c.*] Accur-
 ſius in gloſſ. l. rem non novam,
 Cod. de Judiciis .

vehi, non dubitaret. Observate quaeso, quid egregius nugivendus habet 75 de Cerbidio Scaevola, *quaestioni*, inquit, *propositae hic non respondet*, sicut *aliàs plerumque facit*. Porro legerat apud Marcianum ita scriptum, *Peculium nascitur, crescit, decrescit, moritur*; & inde eleganter Papyrius Fronto dicebat, *peculium simile esse homini*, 76 addit insulsiſſimus Commentator; *eadem ratione peculium simile est Asino*; Videte, asinarius censor quam vili comparatione elegantiam, quam in Papyrio Frontone commendat Marcianus, absurde deturpet. Illud tamen Accursio fuit exitiale, quod scriptis tradidit de librorum Juris Compositoribus, deque ipso Justiniano 77 in haec verba: *Sed quomodo Justinianus constitutionem illam sibi attribuit, cum etiam ante eum idem conſequebantur minores? Vel fuerat illud a Compositoribus additum, vel secundum Pla. biberat hic Justinianus, nec recordabatur de illis legibus*; Justinianus ubi de tanto sui contemptu certior factus est ab his Compositoribus librorum Juris, familiaribus suis, qui injuriam Principi non enervi oratione adornarunt, & teterrimam depinxere, ad vindictam paratus, nescio quid lethale in Accursium machinabatur. Ex illo coepit Accursius tristi, ac victo animo esse, & quotidie varios sibi ingratos aucupans rumusculos, parum visus in publicum exire, parcius loqui, incedere cautius, & praeter amicos sibi obstrictos, quos jam paucos recensebat, caeteros

75 De Cerbidio Scaevola] In adest in gloss. l. peculium D. De gloss. l. cum maritus §. Titius, pecul.

D. De pact. dotal.

77 In haec verba] In gloss.

76 Addit insulsiſſimus Commentator] Haec Accursii explicatio] l. Sancimus, Cod. in quib. caus. in integ. restit. necessar. non est.

teros consulto aufugere , & humi declinatis oculis averſari . At vero cum non molliter , neque per dilationes , ſed apertâ vi bellum geri , & res ſuas in extrema tegula ſtare , & paſſim inſidias ſtrui cognoſceret , ut multis emanabat ex inditiis ; nec erat , ut Plautinâ loquelâ utar , integumentum ſuis ſubdolis mendaciis , nullum mantellum ſycophantiis , ac fucis ſuis , nec deprecatio perfidiis , nec malefactis fuga , nec confidentiae ullum hoſpitiſmum , nec diverticulum dolis , ſtatuit ſe in alicujus fidem , ac clientelam conferre . In plures cogitabundus ſeſe converterat , a quibus , cum fuiſſet olim ſummis laudibus excultus , praefentem opem expectabat , & optimum factu cenſuit , ⁷⁸ Jacobum Cujacium ſeligere , eumque ſuarum fortunarum Patronum habere , a quo fuerat omnibus Interpretibus Graecis , & Latinis antepoſitus . Verumenimvero , cum neque foret ſub hoc praefidio tutus ; & praefentiret , nimis frigide partes ſuas Cujacium in ſummo periculo fovere , aut oblitum , aut negligentem tam honorificum , quod olim protulit , teſtimonium , (ut mos fuit Cujacii , qui inſimos Jurisconſultos non raro extollebat , ut praeclariffimos ex invidia deprimeret) diſceſſum ornare ab illa Republica decrevit ; & id perfecit , iſſis etiam impuſoribus amicis , atque in ſolitarium hujus Inſulae locum ſe contulit . Tunc Pinarius : belliffime , Septimi , iſthaec nobis omnia commemoras : Caeterum , quae cauſa eſt , cur Accuſſum non inviſemus ?

Q 2

an

⁷⁸ *Jacobum Cujacium ſeligere .*] Accuſſum antepoſuit ; ſed quid Jacobus Cujacius lib. 12. Obſervat. cap. 16. nedum omnibus aberraverint , ſomnia appellat. Interpretibus Graecis , & Latinis

an quia locum forte non tenes, quem ille sibi delegit? Teneo, inquit Septimius; perspicue enim mihi designatus est, nam non incuriose de eo aliquos sum percunctatus; & quae vestra est cupiditas, illum visendi, eadem me premit, atque impellit. Si ita est, ait Pinarius, nil restat, quin eamus; sodales mei, ubi silent, in mea vota descendunt, quae raro inter nos scinduntur. Tunc Septimius; Eamus; & quod fortasse solus non perfecissem, vobis comitantibus, alacriter expediam. Quamobrem dictum, factum; vix paucio cibo celeriter refecti, iter suscepimus; superatisque, prius quâdam silvâ, inde non aspero colle, postea frondosâ convalle, & quae successit, gramineâ planitie, ad oram fluvii, non multo murmure praetereuntis, aedem conspeximus, in qua morabatur Accursius. Accedit Septimius; pulsat blandâ manu fores; en Servulus; Et, quis ad ostium? inquit. Respondet Septimius; Hospites. Ad haec Ille; quâ gratiâ huc accessistis? Iterum Septimius; invisendi, salutandique Accursium. Ille addit, manete paulisper, finite id Domino nunciem, citius expectatione vestrâ me meo munere explicabo. Et sane brevi rediit; postibusque referatis, nos ad Accursium introduxit. Sedebat Accursius in Museo, oblitus circum undique libris, nullum ordinem servantibus; quorum plerique humi jacebant pulverulenti, ac neglecti; nonnulli semiaperti, alii super aliis impositi, seorsim quiescebant; duo, aut tres ante ejus conspectum locati inserviebant praesenti studio, deturpati multo sudore, qui ab illius fronte improvide distillabat, lineisque, ac notulis inconcinne onerati; Ipse, inclinatâ supra dexteram cervice, meditabundus, ac immobilis, defatigatos oculos

ab

ab assiduâ lectione non avertebat; Praeterea crines hispidi, prolixa barba, cadaverica facies, inculta vestis illum nobis, nescio quomodo, magnificum, ac grandem primo obtutu reddidere; Ipse vero, ubi strepitum introeuntium cognovit, assurrexit, & obviam factus aperuit officiosissime caput. Tunc eum in haec verba Septimius, non sine fucò, ac fallaciâ, est allocutus; Franciscè Accursi, tui nominis fama, nec recens, nec obscura, sed multis abhinc saeculis meritisime suborta, ac per orbem jam universum felicissime evulgata, hos, quos vides, hospites e patrio lare aberrantes, & Jurisconsultorum quaerentes Rempubli- cam, adegit, ut, interciso paullum itinere, spreto- que morae dispendio, una mecum ad te, Interpre- tem egregium, accederent; Quanti apud nos, seu ve- rius, quanti apud cunctos sis, nec te latet, nec no- strum est referre; illud satis, superque est dicere, quod in Foro, & in Scholis quotidie tuum reboat magnifice nomen, & tuo favore Causidicorum spes ad litium victoriam blande enutritur, & Ante- cessorum labores ad juventutem optime erudien- dam, instituendamque perbelle felicitantur. Accur- sius ad haec, gratissimo sermone inflatus, palpatum nempe suavissime, eâque parte molliter fricatus, quâ pruritum sentiebat, reddidit gratias, & plura, quam modesti hominis verecundia patiebatur, 79 in

79 In sui commendationem | bus accurrit, dictum fuisse ambi-
prosecutus est] Guido Panziro- | tiosius scribit in l. 34. §. 3. ad
lus de clar. leg. Interpr. lib. 2. | SCtum Trebellian. Nonnulli vero
cap. 29. de Accursio ita scribit; | id non ab Ipso, sed à Francisco
Jactabundus habitus est, quod se | ejus filio adjectum fuisse, contem-
Accursianæ, quia opportune legi- | dunt.

in sui commendationem profecutus est . Postea veram , & nobis jam antea plene compertam , tegens causam sui receptus ad illam solitudinem , aliam in medium protulit ; Et hunc amoenissimum , inquit , locum selegi , ut a civili strepitu procul , & inter amica hujus agri silentia , studiis vacarem , quibus me decet , in Gulielmum Budaeum stilum acuere , qui pessime me suis in libris , nescio quâ causâ , supra alios exagitavit ; Ejus scripta in Pandectas jamdiu evolvo , & delassatae sunt assiduâ volutione paginae , sed in his Jurisprudentiam enucleatam non deprehendo . Ubi in hoc opere definitiones , quae abditas res depingunt ? partitiones , quae involutas dissolvunt ? observationes , & solidae conjecturae , quae dubias illustrent , ac confirmant ? locorum juncturae , quae discordes , ac dissipatas componunt , ac in mutuam redigunt consonantiam ? Totâ viâ aberrat , qui callere Jus , aliud putat non esse , quam vocum depromere originem , nominum texere historias , decerpta Auctorum loca pro ostentandâ eruditione hinc illinc locare ; Inanis hic labor ociosas irretit mentes , & feriatorum vellicat fastidientem palatum ; Date quaeso juvenem Budaeo in arte Juris formandum , discedet hic ab sua disciplina , si aliquantulum doctus , non Jureperitus ; & in dubia re haesitans , si verborum copiam venditet , sanum , ac salutare , quod proferat , non habebit . Me contemnit , ridet , lacerat Budaeus ; non doleo ; Miror tamen , illum non fuisse adhuc probe affecutum , quid sibi deest , quid in me abunde nitet ; nec serio perpendiffe , plus ingenii , & acuminis in eo fulgere , qui abdita rerum scrutatur , quam qui externa collustrat ; plusque nervorum habere illum , qui causas rerum re-

pe-

petat altiores, quam qui earundem frontem primam poliat, atque adornet. Haec fufius contra Budaeum conabor disputare; & perfeciffem, ni propofito obeffet Graecarum rerum tractus non exiguus, quae fe in Budaei opere turmatim offerunt, quaeque me a lectionis continuatione importune averunt, nam rerum hujufcemodi nedum fententiam, fed ne ipfum quidem nexum, ac formam fcriptionis affequor; Non me latet, nimis diu Budaeum invigilaffe huic excolendo fermoni; fed ipfum forte poenituit tanti laboris, cum ad aures pervenit, vulgo exiftimari, eum hac de caufa ³⁰ non magnos feciffe in Jurisprudencia progressus. Quaeſo, quid ſibi perfuadet homo in hoc ſtudium tam perditus cum illa ſua tanta Graecae linguae ſupelleſtile? an non Ipſo fuerat hac in re multo doctior Cicero? de quo ſcribit Tranquillus uſque ad Praeturam Graece declamaſſe; & tamen quis Cicerone parcius hac externâ utitur divitiarum pompâ, cum nonniſi perquam raro Graecam uſurpet pro ſumma neceſſitate dictionem? Septimius ſecum una prius ſubtacite muſſitans, proh Superum fidem! dixit, videte, quid miſelli hominis, hoſtem habeat Budaeus! & parum abſuit, quin palam ³¹ illud Theocriti recitaret,

Τῷς ποτ' Ἀθλωσίῃ εἶν' ἤεστε.

Sus aliquando auſus eſt cum Minerva decertare.
Sed, mutato conſilio, ſic ad Accuſium, ut illum ridicule palparet. Mi venerande Accuſi, quo paſto
te

³⁰ Non magnos feciſſe in Jurisprudencia progressus] Ita de Gulielmo Budaeo ſcribit Antonius Auguſtinus lib. 2. Emendat.	cap. 1. & lib. ſing. ad Modeſt. in fin. ³¹ Illud Theocriti recitaret] In Hodoeperiſ.
--	---

te Graecarum literarum facis ignarum, ac plane jejunum, ⁸² cum longe aliud de te praedicet Albericus Gentilis, is, qui praesenti spiritu asserit, multa te Graeca vocabula interpretatum fuisse rectius, quam fecerint recentes Graecanice scribentes; & si quando in hoc per te forte peccatum, non alibi id evenisse, quam in iis locis, ubi corrupta sunt omnia, ac depravata; ita, ut non ad industriae tuae imbecillitatem, sed ad quoddam deturpatae scripturae fatum inepta recidat interpretatio. Praeterea idem Gentilis iners non est in purgando te ⁸³ ab illo glossmate, quod tibi tribuitur, ubi illud habetur, *Sequitur Graecum, quod intelligi non potest*; contenditque, hoc minime tuum nomen praeseferre, & illepide ab Anonymo appositum. Nugae, inquit Accursius; devinxit me hac honoris significatione Gentilis, cui plurimis de causis multum debeo; caeterum in hac re amoris suo erga me potius indulsit, & lusit ingeniose, ac peramoene, quam veritatem ipsam confectatus est; Graeca nunquam callui; nec pudet, id palam fateri; immo cum in praesentia animum ad hanc linguam vellem adjicere, ut iisdem armis, quae Ipse tractat, Budaeum refellerem, parum de sera deliberatione sollicitus, forte quia audiveram, ⁸⁴ M. Porcium Catonem, vel senem, hoc

⁸² Cum longe aliud de te praedicet Albericus Gentilis] In Dialogo 3. quem inscripsit Cato.

⁸³ Ab illo glossmate] Super l. heres 19. §. proinde, D. De Judiciis.

⁸⁴ M. Porcium Catonem, vel senem] Quintilianus lib. 12. cap. 11. M. Censorius Cato, ait, idem

Orator, idem Historiae Conditor, idem Juris, idem verum rusticarum peritissimus, inter tot operas militiae, tantas domi contentiones, rudi saeculo, literas Graecas, aetate jam declinatâ, didicit, ut esset hominibus documentum, ea quoque percipi posse, quae senes concupiscent.

JURISCONSULTORUM. 123

hoc studium omni conatu arripuisse ; re melius per-
 pensâ , aliud decrevi , non inepte autumans , mul-
 tum temporis hanc curam disciplinis detrahere se-
 verioribus , & post diuturnum laborem facile me
 posse in errores offendere ; Recordabar enim , quae
 coram me in Republica Jurisconsultorum ⁸⁵ saepius
 monebat Josephus Scaliger , non solum Plinium , sed
 Ennium , Attium , ipsumque Ciceronem in verten-
 dis Graecis hallucinari . Et sane huic , quam sum
 amplexus , opinioni adhaeserant non pauci ; ⁸⁶ O-
 dofredus nil curat , profiteri se totius Graeciae ru-
 dem ; & , ut mihi fertur , ipse etiam Uldaricus Za-
 sius , celeberrimus Jurisconsultus , qui , ⁸⁷ judicio Al-
 berici Gentilis , praestat mille Budaeis , literas Grae-
 cas ne de facie quidem novit ; & suâ Jurispruden-
 tiâ contentus , ⁸⁸ adolescentulis libens , volensque
 tales gloriolas reliquit . Nec abs re puto , priscos
 Romanos Jurisconsultos linguam Graecam parum
 cognovisse ; cum , praeter Modestinum , vix alium in-
 venies , qui Graecè scripserit ; nec peritiam hujus
 linguae in quibusdam conjectarem , quod verbum ,
 vel Graecam referant sententiam , ut idem , quem
 mox laudabam , Albericus Gentilis rectissime diju-
 dicat . Totum se exaestuans contorquebat Septimius
 in Accursii tam insulso sermone , cui se pro virili
 opponere cupiebat , paucorumque exempla refellere ,
 qui vel turbati difficultate rei , vel insuavi genio
 ducti , ab hoc studio , pro cultu Jurisprudentiae tam
 R utili,

⁸⁵ Saepius monebat Josephus Sca-
 liger] Inter ejus opuscula .

⁸⁶ Odofredus nil curat , &c.]
 Albericus Gentilis in Dialogo ,
 qui dicitur Cato .

⁸⁷ Judicio Alberici Gentilis]

In Dialogo , inscripto *Antipater* .

⁸⁸ Adolescentulis libens , vo-
 lensque tales gloriolas reliquit]
 Spieg. in Lex. Jur. in diction. *Im-*
perator .

utili, ac necessario, sese abstinuere; Sed callidam iterum fingens simplicitatem, inquit; Si ita existimas, Vir doctissime, quomodo se gerat is, qui Graeca prorsus nesciat, in pervolvendis Graecis Interpretibus, qui post Justinianum florere? Id a te expectabam, respondet Accursius; facili tamen negotio rem omnem paucis dissolvam, quae mea non sunt, sed a gravissimis Viris in Republica Jurisconsultorum olim accepi; & sane quid opus est, in hos Graecos Interpretes tam accurate, ac laboriose incumbere? ⁸⁹ retulit mihi Cujacius, ipsum olim ostendisse, hos Auctores, utpote linguae latinae rudes, ac imperitos, multis ineptiis suos libellos onerasse; ⁹⁰ Merillus digito monstravit, vel solum Harmenopulum in titulo *D. de testibus*, quatuor errores tradidisse; monuitque, hos Scriptores plurimarum rerum novitate allicere, quae facillime incautos fallunt, ac decipiunt. Sed aegre in hoc sermonis articulo Septimius, & nos risum continere potuimus, cum apud omnes compertum sit, ipsosmet Viros, quos memorabat Accursius, non alio praesidio, quam Graeci sermonis, ad culmen doctrinae, quae in eis tam splendide refulsit, pervenisse; nec aliquos errores, quos illi, pro summa diligentia in legendis Graecis adhibita, detegunt, tanti esse debere, ut potius homines a Graecorum studio avertant, & non immo majorem desiderent conatum, ac industriam, ut, rejectis putaminibus, nucleus comparetur; Quamob-

⁸⁹ Retulit mihi Cujacius]
 Uti scribit in Comment. ad l. 1.
 §. illud procul dubio, Cod. de rei
 uxor. act.

⁹⁰ Merillus digito monstra-
 vit] Lib. 2. Observationum cap.
 22.

JURISCONSULTORUM. 131

obrem iis , qui in Jurisprudentiam incumbunt , ⁹¹
illud Horatii foret perpetuo praedicandum ,

. vos exemplaria Graeca

Nocturnâ versate manu , versate diurnâ .

Sed quia cum Accursio conflictari , non erat in animo , cuncta , quae dixerat , silentio excepimus . Interea loci ab Accursii Servo introducitur Tabellio , qui ab Jurisconsultorum Republicâ ad Illum se ferebat ; deditque literas , quas Accursius , postulatâ prius a nobis veniâ , referat , recitatque altâ voce in hunc modum .

AZO F. ACCURSIO S.

*Quem Praeceptorem vivens habuisti ,
laudatorem , tuique amantissimum ;
eundem quaeso Azonem sinas habere ad-
monitorem in re gravi , & periculi ple-
nâ ; in qua & tuo commodo , & meo de-
essem muneri , si quod sentio , & saluta-
re existimo , tibi candide , & pro fide no-
strae amicitiae non aperirem . Institutum
tuum jam hoc loco evulgatum est ; to-
tumque te dedisse in dilaniandis Budaei
scriptis , jam compertum pene cuncti ha-
bent ; Superbus sane labor , sed difficilis*

R 2 omni-

⁹¹ Illud Horatii] In arte Poetica .

omnibus, plerisque irritus videtur, multis etiam ridiculus, cordatioribus vero, tuique studiosissimis non immerito poetitendus. Hostis, in quem irruis, bonore, & gratiâ apud omnes floret; socios, & amicos numerat plurimos, admiratores pene infinitos; & inter hos adsunt Galli adolescentuli imberbes, & calamistrati, satis probe in Plauti, & Terentii Comoediis versati, & in edendis fabulis lepidi, ac peramoeni, qui proximis Saturnalibus te in scenam deridiculi causa proferent, ut apud spectatores tibi contemptum, Budaeo gratiam, jocis, & salibus concilient. Susceptum igitur revoca consilium; iram, siqua in illum fervet, contine; & tutius reputa, adversarium non impetere, quam ab impetito turpiter superari; quorum alterum modestiam in te commendet, alterum ineptam, ac ridiculam coarguat audaciam. Immo nec tibi indecorum, nec molestum amicis illud erit, si in concordiam cum illo redibis; quod, me auctore, facilius
asse-

assequeris . Ille ingenti laudem tibi non detrahit ; ignorantiam selectarum rerum tempestati potius , qua viximus , quam negligentiae tuae tribuit . Tu siue per litteras , siue per nuncium venerare in illo summam in re Civili elegantiam , eruditionisque copiam , & delectum singularem . Spero id tibi minime ingratum fore , si tuo nomini consulere , meo satisfacere amori , & desiderio velis . Extenderem preces , ut dicebat Plinius , nisi & tu rogari diu nolles , & ego totâ hac epistolâ fecissem ; Rogat enim , & quidem efficacissime , qui reddit causas rogandi . Vale .

Perlectâ epistolâ , haeserat Accursius ; cogitabundus in eâdem immobilem obtutum aliquantulum defixit ; & genas rubore perfusus , in quam partem inclinaret , animo diu pependit ; bis , ac ter coeperat loqui , at toties substitit ; consurrexit , iterum sederat ; tandem sic Azoni rescribendum censuit .

F. ACCURSIUS AZONI S.

Quod candide scribis , mones humanissime , & anxie cupis , lubentissime exequar ;
dis-

discrucior tamen , quod inultus stilum cogor deponere ; verum discruciarī praeſtat , modo , ut par eſt , ſatisfaciam amantiſſimo Praeceptorī . Cura , ut inpoſterum , ſi minus magnifice , modeſte tamen de me Budaeus loquatur ; evulgetque , primo , ac calido ſcribendi impulſu , non ex plenā animi ſententiā multa in ejus libris contra me congeſſiſſe . Hoc pacto nobiſcum unā pax intercedet . Sin vero iterum ad cenſionem , tot dictariis onuſtam , redibit ; ſinas me pro meo inſtituto , par pari reddere , ne aſinus , aut fungus videar . Nec enim id eſt ingenium tuum , ut pro modeſtia a me ſtupiditatem exigas . Amas me , probe noſco ; ſed hae amoris partes erunt , ut quem amas , periculo ſubtrahas , ubi ſalvo decore id fieri poſſe confidis ; eidem ſubjicias , ubi fama , & aeſtimatio aliter ab injuriis nequeat defendi . Non enim ſemper ab incepto deſiſtere , prudentis hominis eſt ; juvat quandoque , animum inducere robuſtiorē , ut audaciam audaciā trudemus , ne ſuper-

perbior silentio, & patientiâ adversarius reddatur petulantior. Quamobrem arbitrium in te situm est, quâ viâ possim honeste cum Budaëo in concordiam venire. Habe igitur, mi Azo, mei erga te amoris testimonium, profecto non leve, quo tuæ auctoritati omnem ultionis voluptatem postpositam volui. Caeterum exoptavi, ita te mihi consulere; debui, tibi obsequi; Superest, ut nec te consilii; nec me poeniteat obsequii. Vale.

Conceptas in hunc modum literas obsignavit, & dimisso Tabellione, nobis Azoni perferendas tradidit. Sed jam nobis surgere, & reditum ornare volentibus blande restitit Accursius, aliamque brevem moram suavissimâ oratione rogavit. Nos, licet animo reluctante, fronte tamen in mendacem facilitatem compositâ, damus. Et ille, quoniam, inquit, felicissima mihi, & diu expetita sese obtulit occasio alloquendi vos, Hospites dulcissimi, qui inter mortales adhuc versamini, quique, peractâ hac involutâ peregrinatione, ad vestrum Orbem iterum estis, coelo benignius aspirante, redituri; mando vobis rem perficiendam, quae mentem meam diu torquet, & in varias distrahit partes; ea vero quae sit, accipite; Eventu, ut opinor, facile erit, quod Corpus Juris Civilis iterum excudatur; non enim hoc loci igno-

ignota est seu librariorum, seu nonnullorum semiliteratorum hominum indoles mercenaria, qui levi addito parergo antiqua recudunt volumina ad sollicitandos fallaces eorum pruritus, qui tabernas librarías novitate Codicum student exornare; si id forte eveniet, per vestram fidem oro vos, obtestorque, ut delendas meo nomine curetis nonnullas glossas, hac tabellâ designatas, quae ab aliis non aequo animo acceptae, etiam mihi non bene sapiunt, & quandoque inutiles, aliàs frigidae videntur; Verum illud palam faciatis, quod desidero maxime, non omnes glossas, quae extant, e mea penu fuisse depromtas, sed additas ab aliis plurimas, ⁹² praesertim a filio meo, & illae fortassè sunt, quae nescio quid illepidi, ac ridiculi magis olent. Nec mirum; quem enim latet, commune id aliorum scriptorum fuisse infortunium, ut non pauca (& faxint Superi, ne deteriora) in eorum irreperint lucubrationes? ⁹³ Id expertus infortunii est Bartolus, ut mihi fertur; &, ut omisso faciam reliquos, in ipsum Juris Civilis corpus futes nugae quandoque, malignâ quâdam sorte, confluxerant. Praeterea vos etiam vellem exoratos, ut eos, qui forte fortunâ corpus Juris Civilis sunt edituri, praetermissis meis glossis, aliisque subrogatis, a tali instituto pro vestra auctoritate, ac prudentiâ avertere curetis; quam-

⁹² Praesertim a filio meo] Sic esse Accursio adscripta, aut non referunt Cyn. Bart. Cott.; Et Ant. ita scribenda esse.
 Augustinus de quadam gloss. lib. 2. ⁹³ Id expertus infortunii, &c.]
 Emend. cap. 5. scripsit, Quae verba, cum mihi tanto Viro digna Ex Alberico Gentili in Dialogo
 non videntur, inveni, aut falso 3. qui inscriptus est, Cato.

quamquam non aequè sum hac de re sollicitus; pro certo enim existimo, excidisse jam e mente pene omnium tam futile, ac inane consilium, quod aliquibus, qui illud audacter tentaverant, infelicitèr successit; Cui ignota est Laurentii Vallae superbia, tantà sui opinione enutrita? Is, ut erat homo, factiosus linguâ, iners operâ, gloriatus est, ⁹⁴ se triennio glossas in Digesta conscripturum, meis multo meliores; & tamen quid praestitit? grande, ac magnificum nihil, quod eos, qui idem aggredi velint, non immerito deterrebit. Quare illud, quod priore loco a vobis enixe postulavi, quammaximè cordi sit; & fane teneatis, nullâ prorsus aliâ re posse vos Accursium devincire, quam praestatione hujus vobis traditi muneris, & a me valde exoptati. Nos spondemus mandata expleturos; & si quid aliud esset, in quo nos Ipsi satisfacere valeamus, precamur, ut jubeat; Atque ita, acceptâ, datâque salute, discessimus. Sed, nescio quâ causâ, in reditu nos via fefellit, & longiuscule digressi sumus ab ea semita, quam antea calcavimus, forte quia, aestu sermonis abrepti, animum itineri non adjecimus; non enim satis abunde ea potuimus mirari, quae tam impudente, ac obduratâ fronte recensuit Accursius, praesertim de Graeca lingua, cujus dignitatem, utilitatemque, nullo quidem tam amplissimae facultatis merito, pessumdedit; & tunc vel maxime in mentem venit egregius ille, Hispanique nominis gloria, Antonius Augustinus, qui cum eam linguam multis vigilis diligenter coluerit, multumque in ea,

S
judi-

⁹⁴ *Se triennio glossas in Digesta conscripturum*] Ita scribit | idem Valla in praefatione lib. 3. *Elegantiarum*.

judicio eruditorum , profecerit , 95 parum temporis in ea impendisse , palam conquestus est . Interea dum ancipites viae procedebamus , per elegantem Vicum transimus : Ibi omnia in laetitiam composita ; annuus enim recurrebat dies , sacer Diis agrestibus ; Rusticae puellae , maritum non adhuc expertae , ab recenti , & impigro sanguine ad jocum , hilaritatemque percitae , & saltu molli , & cantu amabili , placidoque sonitu compita lustrabant , adolescentium turbam in veste nitidâ , & pastorali pompâ superbientem , plaudentemque percussis invicem manibus post se trahentes : Ante Hortorum postes longae pendebant e floribus coronae , & laurea ferta in eorum usum , qui illis praecingi gestiebant ; Custodes , qui hortis praeerant , operum soluti , nudati pedes , & brachia , & pampino impediti tempora , prodigâ manu , cyathos , vini plenos , in aetate , & rubicundo colore pretiosi , praetereuntibus ultro offerebant ; In aediculis , ex mirto compactis , & Pan , & Ceres , & Bacchus , caeterique Dii rusticani , ornati novis frondibus , novoque munerum apparatu , hymnos , & vota excipiebant ; Agni pingues , & Juvenci , mox accendi in amorem incipientes , per cornua leviter asfurgentia revincti hederâ , purpureis rosis , candidisque ligustris intermixtâ , ducebantur pigri , & necis veluti jam conscii , ad victimam , praeceuntibus Pueris , qui tympanis , & crotalis ritum reddebant speciosorem . Nos gavisi sumus hoc rerum aspectu tam laeto , ac festivo , & compensatione hujus oblectaminis quodammodo placuit a via aberrasse ; sed nescio

95 Parum temporis in ea impendisse , palam conquestus est] Emendat. ait , In Graeca lingua non magnos progressus , studiis civilibus impediti , fecimus .
Ant. Augustinus de se in libris

scio quem rogamus , ut nos rectam semitam , quae ad nostrum Diversorium ferebat , edoceret ; Ille benigne edocet ; & ad normam traditi consilii pergere coepimus . Verum post breve iter ad radices parvae rupis Pastorem invenimus , non exsuccae , nec illiberalis formae , & adhuc leviter crescentis , dubiaeque lanuginis , qui vacans custodiae sui gregis , per vicinos humiles saltus errantis , sub umbra frondentis Fraxini moestus confederat , & ita de sua ingrata Cloride perbelle querebatur .

MOPSUS .

*Pastores , cari Pastores , si qua remordet
Cura mei , ne me felicem dicite , quod sim
Dives agri , quod sim pecoris , sim lactis abundans ,
Quod suus est annis vigor , & sua gratia fronti .
Nil haec curamus , sordent haec omnia , nostro
Judicio ; quid enim prosunt , si perfida desit ,
Clori , tuus tam optatus amor ? quo totus aduror ,
Quo , non sum , qui olim fueram , quo nec fore posthac
Sperabo , sed ubique miser , neglectus ubique ,
Immemor ipse mei , atque mei infensissimus hostis .
Ab Clori ! ab crudelis ! & ab nimis aspera tanti
Causa mali ! cur non facilis mea vulnera sanas ?
Dic , an amas ? dic , an me misereris ? an istas
Fastidis sine amore preces ? Sed quid loquor ? cheu !
Fastidis ; nec nostra movent suspiria , nostrae
Nec flectunt lacrymae , et lacrymas quae deinde sequetur
Aspera mors , nam morte juvat finire labores .
Si dicis , quod amas , me decipis , improba Clori ,
Decipis ; est aliis certe fors aequa ; tuoque
Plenius hi , quo plus cupiant , ab amore beantur .*

*Non equidem invideo ; sed quod rogo , desine , pectus
 Spe vanâ torquere meum , & pietate malorum
 Crudeli , misere nostros palpare timores .
 Immo cum videas , fuge me , faciemque minacem
 Ostendas , exerce atrox odia aspera mecum ;
 Forte semel moriar , nec lentae vulnera mortis
 Experiar ; praesto est flumen , quo immergar , & altae
 Praesto sunt rupes , quæis desperatus ad imas
 Deiiciar valles ; Sed ad hæc spectacula praesens
 Sis vultu impavido , ac nostris rivalibus unâ
 Associata , truci nutu mea funera ride ;
 Hic pro me periit , jacta ; nostrumque superba
 Excidium monstra ; & si quos transire videbis ,
 Calcare hos cineres , nullo perculsa dolore ,
 Praecipias , opto ; miseroque fruarè trophaeo .
 Vos mutae silvae , vos o ratione carentes ,
 Quas ipse a pluvia , & defendo a Sole , capellæ ,
 Erga me mites eritis , nostrumque dolentes
 Funus , balatu vestro , vestroque susurro ,
 Cloridis injustam merito accusabitis iram ;
 Et dicetis , hic est Pastor , qui fidus amando
 Tam miserum occubuit , nec pro mercede , vel unam
 Lacrymulam potuit duræ extorquere Puellæ .
 Auræ , singultuum testes , gemitusque perennis ,
 Si qui me invenient , nudâ in tellure jacentem ,
 Praedam avibus , canibusque , carètem pace sepulchri ,
 Dicite , quisquis amat , discat , quid amare juvabit ;
 Mopsus amavit , & est mors isthæc finis amorum .*

Valde nobis pastorale carmen arrisit , & aures non
 injucunde detinuit ; ac de ejus lepore multa edisse-
 rentes , cursum prosequimur , atque iterum ad Diver-
 sorium nos recepimus ; Biduum eo loci recuperan-
 dis

dis viribus immoramur ; in quo Septimii dulcissima consuetudo & oblectavit nos plurimum , & juit quammaxime ; nonnulla enim ille in antecessum de Republica Jurisconsultorum nobis benigne aperuit : quo factum , ut illuc non prorsus ignari accederemus . Tandem , parato discessu , non sine animi moerore ab amantissimo Sodale dividimur ; & vale tennerrime dicto , navem sub vespere conscendimus , portumque relinquimus . Placidissimae in noctem aurae spirabant , & orbe jam pleno candida Luna tremulo sub lumine leviter crispatas maris undas in delicias oculorum perbelle feriebat . Nos hac facili caeli , pelagique benignitate , nec diuturnâ morâ , quae sextum non excesserat diem , ad aspectum suspiratissimae Insulae , ubi Jurisconsultorum constituta est Respublica , fuimus perducti .

VOtis jam potiti , & in uberiozem laetitiam effusi ; Salve , diximus , Tellus fortunata , alitrix tot insignium , egregiorumque ingeniorum ; Salve nobile Jurisprudentiae domicilium , nostrorum laborum , periculorumque meta , ac suavissimum levamen ; Te amantissimis hisce vocibus , Te his dulcissimis lacrymis consalutamus ; excipe nos , longo itinere quassatos , inque tuo gremio sinas tantisper , tanquam in doctrinae , ac eruditionis portu , placide quiescere . His dictis , paulo post tangimus litus , & , fausto omine , e navi descendimus . Mos est eâ in regione , quem etiam a Septimio antea accepimus , ut statim ac quisquis accedat , Nomen , Patriam , Originem aperiat Aedili , cui id curae datum , noscere haec omnia , in tabulas referre , & hospitibus ducem tradere , a quo regi , & de Urbis , Incolarumque institu-

stitutis possint edoceri; In hunc ferme modum, ne loci violaretur consuetudo, Ipsi nos gerimus, & qui forte obtigit dux, cui nomen, Atilius, gratissimus nobis evasit, quo nec vultu comitior, nec moribus faciliior, nec peritiâ rerum doctior unquam nobis visus est alter. Hoc duce pergimus, nec curiositati, cuncta singillatim inquirere volenti, spatium, & locum avare defraudamus. Primis illis ab adventu nostro diebus, & Lucos, & Tempia, Aedes, & Aediculas, Aras, & Circos, & Theatra, & Amphitheatrum, Forum, & Basilicas, admirantis in speciem prae rerum magnitudine, rimati sumus. Sed inter eundem ad nescio quem oculorum aciem convertimus; miramur, illum incedere Monachi veste indutum, lurido panno per humeros utrosque negligenter profluente, complicatoque ad lumbos funiculo, per sua discrimina nodis contorto, & caput bardocucullo contectum. Plurimus circa illum concursus; non deerant, qui acceptam decenter humili manu vestem, vel fronti tangendam, vel basiandam osculo apponebant. Quia vero Atilius paullum a nobis discesserat, a quo possemus certiores fieri, quis ille sibi foret sub hoc aspectu Jurisconsultus, coepimus, ut sit, in varias conjecturas abire. Et quo pacto, inquit Nautius, hoc loci Monachi versantur? Compertum mihi jamdiu est, hoc genus hominum a Legum facultate prorsus esse exclusum, & culpaе verti, si quis in eam incumberet; ⁹⁶ D. Bernardi querela ad Eugenium Papam nulli est obscura, qua Monachorum curam in addiscenda Jurisprudencia pro virili exagitat;

⁹⁶ D. Bernardi querela ad Eugenium Papam] Arthur. Duck De usu, & auctor. Jur. Civil. lib. 2. cap. 8. part. 2. nu. consider. ad Eugen. ; cui addas 31. & 32.

tat; 97 & in Concilio Turonensi ab Alexandro Papa III. serio cautum, ne huic Arti in Scholis Monachi vacarent. Illud restat, ut suspicer, hunc illum esse ipsissimum Monachum, qui auctor dicitur comparationis legum Mosaicarum cum civilibus Romanorum; aliud enim, quod mente assequar, inpraesens non video; Amici, quae vestra est super hoc sententia? Ad haec ego; tua, Nauti, coniectura non bene convenit; Teneo, qui auctorem hujus comparationis Monachum fuisse existimat, 98 is est Marq. Freherus, 99 sed, quo nitatur, praeter inanem divinationem, argumentum habet profecto nullum; Caeterum opinor, Auctorem laudatae nuper comparationis longe abesse ab hac regione, 1 Jurisconsultorum enim numero sese Ille noluit adscribere, cum opus suum eo animo compegerit, ut a Romana Jurisprudencia, veterumque Jurisconsultorum scriptis, ac Imperatorum constitutionibus homines ad sacros Codices, ceu fontem Juris, traduceret. Recte putas, Jenuti, inquit Pinarius; immo in hanc rem mihi nescio quid suppetit, traditum quod olim fuerat a Jo: Tilio, & post eum a Cujacio; legeram apud hos,

97 *Et in Concilio Turonensi ab Alexandro Papa III.]* Quod Concilium celebratum est anno MCLXI; quâ super re vid. Antonium Gattum in histor. Gymnasii Ticinens. C. 15. pag. 121.

98 *Is est Marq. Freherus]* Paterger. lib.2. cap.9.

99 *Sed, quo nitatur, praeter inanem, &c.]* Uti scribit Antonius Schultingius in notis ad Mosaicarum, & Romanarum legum Collationem in principio.

1 *Jurisconsultorum enim numero sese Ille noluit adscribere]* Jacobus Gothofredus in Prolegomenis Codicis Theodos. cap.3. de Auctore hujus Collationis haec habet; *Secundo professione Jurisconsultum non fuisse colligat quis ex praefatione tituli 7. cum ita Jurisconsultos alloquitur: Scitote; inquit, Jurisconsulti, quia Moyses prius hoc statuit; prodens, se in eorum numero non fuisse.*

hos, Licinium Rufinum, illum eundem, ² qui aliquando Paullum consuluit, has invicem leges comparasse, quamobrem, si constans est, quod scribitur a Viris tam eruditis, hariolatur, qui Scriptorem hunc ex futili arbitrato Monachum confingit, talem enim esse, Licinius nunquam somniavit. Sed ego ad Pinarium, Cave, inquam, te hac in re Tili, & Cujacii moveat auctoritas; ³ commentitium id esse, suboluit jam iis, qui negotium accuratius emedullarunt; vixerat enim Auctor narrati nuper libelli post editum Codicem Theodosianum, quem laudat ipse titulo quinto, tunc, cum ducentis annis ante, Paulus, & Licinius ille Rufinus scripserunt; an hi melius non vident, quam Tilius, & Cujacius? Dum haec invicem recensebantur, en tempore advenit Atilius, quem ubi conspeximus, dic quaeso, noster suavissime Dux, quis ille sit, qui in speciem Monachi incedit; diu enim excruciamur in componendis conjecturis, quas pro suo quisque ingenio depromsit. Subridens Atilius, ⁴ Baldus est, inquit, qui sub Monachali indumento, quali se olim sepeliendum mandaverat, in hac Republica se gerit. Sed Nautilus, forte, ait, id coeperat consilii Baldus, ut sub hac tunica ruborem in hac Republica caelaret, quo misere suffectus fuerat, ⁵ dum super cujusdam legis

² Qui aliquando Paullum consuluit] In leg. 4. D. Quibus ad libert. proclam. non licet.

³ Commentitium id esse, suboluit jam iis, &c.] Videndus nuper laudatus Antonius Schultingius eodem loco.

⁴ Baldus est, inquit, qui sub

[Monachali indumento, &c.] Boissardus in Icon. de Baldo ait; Sepeliri voluit amictus habitu S. Francisci, ratus, id plurimum ad animae salutem conducere; quod etiam a Rodolpho Agricola factitatum traditur, & ab aliis multis.

⁵ Dum super cujusdam legis

gis variâ lectione cum Bartolo ejus praeceptore contendens inurbane, ne dicam, ingrate, uti solebat plerumque, non paucos codices corruperat, facturus hac fraude fidem suis dictis, quo dolo palam re-cto, publice per ora vulgi traductus, patriâ excessit. Fabulae Milesiae, inquit Atilius, ut alia multa, & quod quadragesimum sub annum ad Jus animum ap- pulit, & quod diebus singulis duas tantum horas studio operam dabat; & caetera hujuscemodi, quae vel inanis rumor, vel scriptor parum accuratus non raro solet de gravissimis Viris diffundere; non iis enim fidem incautus praesto, qui vel paullo ante, vel non multo post Bartoli, ac Baldi aetatem in Jure aliquid exararunt; amant hi sese invicem non sine felle impetere; & delicias faciunt, si quid ridiculum, aut asperum, aut incivile alter de altero magnifice praedicet. Posteaquam isthaec nobis Atilius retulerat, domum petimus, quam ille jam peropportune instrui, praeceperat; Sed ante ostii li- men obviam fit homo, turpiter corpulentus, ac hir- futis capillis, parvae, ac humilis staturae, contor- tis, ac semiclausis luminibus, naso praegrandi, & fo- ramini- bus immodice relaxatis abnormi, buccâ, hor- rendo pinguium labiorum ambitu circumductâ, co- lore nigro, & fronte rugis contractâ, & aliquâ sui parte non paucis tuberibus prominente; Fractis cru- ribus tarde incedebat, blaesâ linguâ loquebatur inepte, vitio oculorum circumspectabat oblique. Risimus ad objectam deformitatis imaginem, & lusum naturae, monstrum fingere meditantis, non sine voluptate con-

T tem-

variâ lectione, &c.] Quae hic, | Guidus Panzirolus lib. 2. cap. 70.
& paullo post de Baldo refe- | de clar. leg. Interpr. ubi fufe Bal-
runtur, collegit omnia accurate | di vitam describit.

templamur. Tunc Atilius ; ⁶ hic ille est Gallopressus, quem sui gymnasii fecerat custodem Azo, & huc secum. joci causâ, ut creditur, traduxit ; Is olim, dum vivebat, lascivientis juventutis petulantiae expositus, omnibus ludibrio fuit ; & quandoque hilis collo circumpositis, pellibus tectus, & per urbem ductus, lepidum de se exhibuit spectaculum ; sed pumilio non infacetus, & facillimis, hercle, moribus, suâ illâ neglectâ membrorum habitudine, ad provocandum risum comparatâ, non exiguam ab auditoribus stipem collegerat. Bene est, inquit Pinarius ; tradamus huic homuncioni literas, quas Azoni perferendas, nobis maxime commendaverat Accursius. Opportune, ait Nautius, occasione servis ; & traditis literis Gallopresso, ut Azoni daret, domum ingredimur. Ibi coepimus, nonnulla inter nos confabulari ; Nostra in eo praecipua erat cura, ut ab Atilio edoceremur nunc de hoc, nunc de illo Jurisconsulto, sive famâ cognito, sive communis Patriae origine nobis prae caeteris dilecto ; & ex alio in alium sermonem excurrentes, incidimus in Alexandrum ab Alexandro, Civem Neapolitanum ; rogamus, an in ea regione se contineret ? Ita sane, inquit Atilius ; & si Illum invisendi cupido est, a prandio salutatum ibimus. Tunc ego ; hoc profecto cupiebamus. Quamobrem, ut cito paretur prandium, jubet Atilius ; & post consumtas dapes, compactâ horâ, pergimus ad Alexandrum. Est in conspectu Urbis non asper, nec inelegans collis, scatens aquis limpidissimis, leni anfractu per rivulos, in diversam partem abeuntes, a clivi culmine ad radicem descendantibus, quibus pul-

⁶ Hic ille est Gallopressus] Idem stant. fac. poss., quem citat Guid. narrat Odofr. in l. 5. Cod. qui testatur Panzirolus in vitâ Azonis.

pulchrum sane , ac suave sub ortum Aurorae spec-
taculum oculis exhibetur , nam declives illae pel-
lucidae undae , radiis inter virides herbas reper-
cussae , placido , gratoque susurro amice scintillant .
Hoc super colle , qua parte planus est , olentes hor-
ti , aquarum divite venâ lactati , & florum , & salu-
berrimarum herbarum areolis distincti . In hoc a-
moenissimo recessu locum sibi delegerat Alexander
ab Alexandro ; sibi , & Amicis aediculam , Musis
sacram , comparavit ; & veteris instituti tenax , dies
geniales agebat , quos olim vivens instituerat . Sed
quia ob collis ascensum aliquantulum gravis nos
anhelitus occupaverat , consedimus tantisper ad col-
ligendum spiritum non procul a tecto Alexandri ; &
interea loci , isthaec nobis retulit Atilius ; Fuerat ,
inquit , Alexander , conjunctione bonarum artium
cum Jurisprudencia , Vir quidem memoriâ dignus ; 7
Illud tamen subtacite conqueri in hac Republica
visus est , quod vivens , & post obitum , ex suis Ami-
cis , quos non paucos coluerat religiose , invenerit
neminem , qui vel leviter in ejus commendationem
aliquid in scriptis proferret ; Verum ea injuria non
adeo in animo Alexandri aegre haeserat , ut hos
Amicos , aliosque , quos sibi adjunxit , quotidie hu-

T 2

ma-

7 Illud tamen subtacite con-
queri , &c.] In vestibulo Dierum
Genialium Alexan. ab Alexan. qui
sunt excusi Lugd. Batav. in offi-
cin. Kackiana , haec in Auctoris
vita leguntur ; De Alexandro hoc
nihil a recentioribus scriptoribus scri-
ptum comperitur , cum tamen eo-
rum tempore vixit , quorum vi-
tae a diversis conscriptae sunt , ni-

mirum Fran. Philelphi , Georg. Tra-
pezuntii , Joan. Platinae , Joviani
Pontani , Theodori Gazae , Nicol.
Perotti , Do. Calderini , Hermolai
Barbari , Pauli Cortesii , Raphaelis
Volaterrani , quos partim Romae
praelegentes audivit , partim offi-
cio sibi devinxit , partim etiam
quaestionibus propositis (ut fieri
solet inter doctos) exercuit .

manifeste non excipiat ; Uni est infensus , unum odio perpetuo exagitat , is est Andreas Tiraquellus , non aliâ de causâ , ut testatur Ipse , nisi quia Tiraquellus in hac Republica ^s opinione scientiae suae parum honeste inflatus turgeat , & gloriam ambiat perditæ , ac immoderate ; Et sane ita res se habet , ut caeteri praeter Alexandrum observant ; Quamquam Amici ipsius Alexandri occultius aliquid subodorantes , clam secum una , remotis plerumque arbitris , ajunt ; scimus , unde sit inter Alexandrum , & Tiraquellum haec similtas : ⁹ Tiraquellus enim notis , quas ad geniales dies appinxit , accurate detegit , quae Alexander a Scriptoribus nonnullis , quorum nomina celat , subdolâ diligentia furripuerat ; Nihil enim auctoribus dolet magis , quam malevola istorum perquisitorum cura in notandis aliorum furtis . Ita sane est , inquit Numicius ; sed quid de Tiraquello sentiunt Optimates hujus Reipublicae ? Haec est , ait Atilius , receptior opinio , nimias , exuberantesque laudes , quibus Tiraquellum plerique afficiunt , minime ex aequo convenire , & plausu minore , quo penes hos fruitur , frui pro suo merito debere ; Qui neget , ne-

mo

⁸ Opinione scientiae suae parum honeste inflatus turgeat] Teissierius in Elogiis Virorum illustrium , Gallice conscriptis , haec de Tiraquello refert ; Accusatus fuit , quod nimia scientiae suae opinione turgesceret , quod supra modum gloriam , & honorem ambitionet , quod eos despiceret , qui sententiae suae oblectabantur .

⁹ Tiraquellus enim notis , quas

ad Geniales dies appinxit , &c.] Vossius de Historicis Latinis , pag. 609. scribit ; Unum hoc merito in Alexandro ab Alexandro improbari solet , quod eorum , unde profecisset , dissimularet auctores . Sed huic vitio medicinam fecit doctissimus Tiraquellus , qui digitum ad fontes intendens , unde quaeque hausta essent , indicavit .

mô est, ¹⁰ Illum fuisse lectionis pene infinitae, sed sese a vitiis, hercle, non levibus, raro continere: Cultui, ac elegantiae studet parum, ordini nihil, construendo rerum cumulo multum; modo faceres illum Pragmaticum exosum, modo importunum Philologum; si qua legum, auctorumque laudandorum est occasio, etiam ubi perspicua sunt omnia, prohi Superum fides, quantà utitur stomachosâ immoderatione! non duobus, non tribus contentus, si sexcenta habet, tot congerit, tot exscribit; eoque excurrit haec libido, ut siquis ocio abundans, quae citat Ille, velit detracta, jam, qui molis sunt praegrandis libri ipsius, statim reddentur parvuli, macri, ac toti, quanti sunt, extenuatissimi; profecto quam salutare Tiraquello foret, si ¹¹ quae monet Aristoteles, perpendisset; ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς ἄλλοις ἔργοις; ὅτι οὐκ ἀφελεῖν ἔστιν, αὐτὲς προσθεῖναι; unde de operibus, quae bene habent, ita solent praedicare; nec adimere possis, nec addere. Caeterum, iudicio meo, convenit apte Tiraquello, ¹² quod de Lucilio Poeta habet Horatius,

Quum flueret lutulentus, erat quod tollere velles.
Brevi, inquit Numicius, ac recte absolutissimum de Tiraquello iudicium complecteris; sed satis consedimus, pergamus ad Alexandrum; Nos sumus dictis statim audientes, & aedes Alexandri ingredimur, qui nos in coetum ornatissimorum Virorum, non si-
ne

¹⁰ Illum fuisse lectionis pene infinitae] Valentinus Forster. Histor. Jur. Civil. lib. 3. cap. ult. ait; Tiraquellus, regius Professor Lutetiae, celeberrimus Jurisconsultus, Vir tantae, ac tam variae lectionis, quanta nec superiori, nec nostrâ aetate ullus.

¹¹ Quae monet Aristoteles] Libro Moralium Nicomachiorum secundo.

¹² Quod de Lucilio Poeta habet Horatius] Lib. 1. Sat. 4.

ne multâ honoris significatione , excepit . In hoc confessu , quae invicem erudite differebantur pro transigendis beate , ac feliciter diebus genialibus , non parvâ animi voluptate , attente percepimus . Fluxerat , uti cognovimus , ab ipso Alexandro coepti sermonis occasio ; qui , quoniam Fori curas olim pertaesus , vitam parum probaverat actuosam , contendebat proinde non segniter , omnia plerunque in judiciis gratiâ , & corruptionibus componi ; Patronis praesidii nihil esse amplius contra vim potentiorum ; tranquillio rem vitam non aliunde posse comparari , quam ab amoenioribus studiis , procul a tortuosis litium ambagibus ; Platonem , aliosque Philosophantes recte existimasse , eloquentiam minime esse ad forenses causas instruendam , sed illas , ut ipsi dicere solebant , ¹³ debere Musis agrestioribus relinqui . Haec multis ita lepide ornat Alexander , ut quidam imberbes adolescentuli , qui ibi aderant , unice in eruditionem incumbentes , quique Forum obliquis oculis spectabant , statim in ejus sententiam pedibus irent . Et quamquam Jurisprudentiae studium apprime commendabat idem Alexander , illud colendum opinabatur ex puris Jurisconsultorum monumentis ; & quamquimaxime volebat , ut domi quiesceret solitaria Jurisprudentia , ibique molliter recubans , ac delicate , nos avocaret a Rostris , a Judiciis , a Curia . Interea juvenis , nescio quis , quem Pol lionem appellabant , aspectûs non insuavis , nec eloquii parum comiti , qui recens Gulielmi Budaei annotationes in Pande ctas evolverat , ut est juvenilis indoles ad lectionem harum rerum , multâ eruditio-

¹³ *Debere Musis agrestioribus relinqui.*] Uti refert Cicero in libro ad M. Brutum , qui inscriptus est , *Orator* .

tione refertarum, prona, pro Alexandro acriter pugnat, ¹⁴ excerptis a Budaeo nonnullis dictis, quibus sermonem suum condiebat; Nec desunt, aiebat, exempla, quibus fidem comparo his, quae edissero, nam Viri doctrinae selectioris, cognita Fori indole; susceptam provinciam deferere non dubitarunt; inter hos ¹⁵ sint mihi prae caeteris Franciscus Hotomannus, ac Petrus Pithoeus, de re civili, ac bonarum artium cultu optime meriti, qui, quam Foro primum locarunt operam, ad domesticum, ac magis pacatum Jurisprudentiae studium traduxerunt, statim ac perspectum habuere, alios sibi mores esse fingendos, si Forum sequi vellent, alium vultum, sermonem alium, nec semper posse eos Verum constanti judicio tueri, sed aut Probabile versatili ingenio quaerere, aut Falsum solerti colore praetexere, ingratis debere; Quamobrem non male ¹⁶ scripsit C. Plinius, *Nos, qui in foro, litibusque terimur, multum malitiae, quamvis nolumus, addiscimus*. Dum isthaec recenscebantur, plaudente Alexandro, cui mirum quantum ea arridebant, quae avide a suo Pollione ac-

¹⁴ Excerptis a Budaeo nonnullis dictis,] In Foro, sic Budaeus in annotationibus ad l.2.D.de Legibus, multa flagitiorum impunitas, & rara praemia Virtuti, ubi nulla arx bonis munita, nulla perfugia improbis obstruata, ubi tanta calumniarum licentia, tam ambagiosis litium amfractus, ita Juris reddendi ratio constituta, ut modestissimo cuique, & innocentia praedito, jus suum obtinere, plerumque non liceat, aut certe in illis macandris forensi-

bus haerere, in labyrinthosis dilationum sinibus consensescere; veteratorias pragmaticorum imposturas, plurima Judicum fastidia, fastusque quorundam perpeti, mille indignitates devorare necesse sit.

¹⁵ Sint mihi prae caeteris Franciscus Hotomannus, ac Petrus Pithoeus,] Uti patet ex vita Pet. Pithoei, scripta a Josia Mercero.

¹⁶ Scripsit C. Plinius,] Lib. epist. 1.

accipiebat , vix se potuit continere noster Atilius ;
 Et pace vestrâ , inquit , si modo per vos liceat , li-
 bere dicam , quod sentio ; Incommoda Forum nume-
 rat plurima , non inficias eo ; quis enim obte-
 gat , quae perspicue videntur ? saepe Judex non integer ,
 non doctus , non suavis ; plerunque Adversarius , va-
 fer , subdolus , audax , difficilis ; non raro Socii in-
 vidi , obtrectatores , maligni ; Sed quid ? vitia sunt
 haec hominum , non forensis instituti ; nec enim res
 sancta , ac tam humanae vitae necessaria , quam ali-
 qui immerito conspurcant , aut tam injuste contem-
 nenda , aut tam incaute deferenda est ; ¹⁷ Ille idem
 Plinius , quem mox , Pollio , laudaveras , ad Catil-
 lum Severum scribens de Tito Aristone Juriscon-
 sulto , nullâ aliâ potiore laude hunc ornat , quam
 istâ ; *Non quidem , en Plinii verba , gymnasia secta-
 tur , aut porticus , nec disputationibus longis alio-
 rum ocium , suumque delectat ; sed in toga , negociis-
 que versatur ; multos advocatione , plures consilio ju-
 vat ; nemini tamen istorum castitate , pietate , justi-
 tiâ , fortitudine etiam primo loco cesserit .* Et sane non
 video , quonam pacto sustineri legum facultas pos-
 sit , si Fori usum , ac consuetudinem demas ; ¹⁸ Per-
 pendite , quid emunctae naris Vir , Duarenus judicet ;
 Is sine forensis exercitationis praesidio nec satis perci-
 pi , nec recte , commodeque doceri Jus Civile exi-
 stimat ; ¹⁹ alia quidem non est Bodini , scriptoris
 sane

¹⁷ Ille idem Plinius] Lib.
 epist. 1.

Compileribus , superius allatum
 profert judicium .

¹⁸ Perpendite , quid emunctae naris
 Vir , Duarenus judicet] Ad Franci-
 scum Balduinum scribens de Pla-
 giariis , & scriptorum alienorum

¹⁹ Alia quidem non est Bodi-
 ni , scriptoris sane doctissimi sen-
 tentia] In praefatione method.
 Histor.

sane doctissimi, sententia : Ait enim Ille , qui sine forensi disciplinâ Juris scientiam se adeptos arbitrantur, ils sunt profecto similes, qui seipsos in palæstra exercuerunt semper, viderunt tamen acies nunquam, nunquam militiae tulerunt labores. Quare in media Reipublicae luce vivendum est, ²⁰ ut in rem nostram Quintiliani praecepta traducam, & qui Jurisprudentiam colit, assuescat jam a tenero non reformidare homines, neque illâ solitariâ, & veluti umbratili vitâ pallefcere; excitanda mens, & attollenda semper est, quae in hujuscemodi secretis aut languescit, & quendam veluti in opaco situm ducit; aut contra tumescit inani persuasionem; necesse est enim, nimium sibi tribuat, qui se nemini comparat; ²¹ hac viâ Petronii querela declinabitur, qui clamat, *Adolescentes in scholis fieri stultissimos, qui nihil ex iis, quae nos habemus, vel audiunt, vel vident; sed hoc tantum proficiunt, ut cum in Forum veniunt, putent se in alium terrarum Orbem delatos.* Pollio ad haec; non me his dictis frangis, Atili, sed ad respondendum acriter excitas, ac impellis; ²² En quae habet Cujacius de Fori studio, ac Forensis disciplinae sectatoribus : *Saepe me adierunt Advocati Fori, male, aut parum in jure versati, qui, ut in tragoediis legimus, clamosi rabiosa Fori jurgia vendunt improbi, iras, & verba locant; & adierunt per contemptum, atque ita comparati, ut quidquid interrogantibus illis responderem de jure,*

V

²⁰ Ut in rem nostram Quintiliani, mentis, quae supersunt, Satyr. &c.] In Institutionibus Oratoriis. ²² En quae habet Cujacius]

²¹ Hac viâ Petronii querela declinabitur] Quae extat in Frag- In Consultatione vigesimatertia.

re, rejicerent, atque damnarent, prolatis siveſcentibus in ore eorum conſiliis, opinionibus, deciſionibus Doctōrum innumeris, quas ego non minus, quam ipſi, contra quam exiſtimabant, multā nimis, diuturnāque lectione triveram, adoleſcentiā pene omni meā in ea re conſumtā male; Et proinde, melius quam ipſi, noveram, quam minimā, quamve maximā deciſiones illae Jurisprudentiā conſtarent; Et vix unquam accidit, quin, quae illi ſcriptis Doctōrum prodita affirmabant, ego in medium, prolatis eorum libris, vero praesentibus, convicerim, aut non eſſe, aut aliter eſſe prodita. Dic modo, Atili, ab his, quae Cujacius aſſert, quibus te extricas argumentis? Atilius vero, Locum inquit, e Cujacio depromptum, quem recitas, memini olim legiſſe; Ille tamen, ut minus recte putas, dexter tibi, ac opportunus, quantum tibi fingis, profeſſo non eſt: Vide quaeso, ſi in rem meam potius, quam tuam ille conducat. Cujacius non ibi adverſatur Foro; in exagitandis totus eſt quibuſdam e Foro Advocatis; ſenſu caret omni, qui ita mecum unā non exiſtimat. Porro non Ille forenſem uſum, ſed peſſimum nonnullorum hac ſuper re ſcribendi genus infeſtat. Vera haec omnia, & Cujacio digna. Quod addit de male conſumtā omni pene adoleſcentiā in lectione forenſium librorum; quid dicam, incertus ſum, & veluti inter ſaxum, ac ſacrum ſto; poſſem huic Cujacii querelae aſſentiri; poſſem quoque, & fortāſſe non abs re, confidentius affirmare, nil mali comparāſſe Cujacium ab adoleſcentiā pene omni in his forenſibus tricis conſumtā; An non liceat ſuſpicari, lectione eorum, quae in Foro uſuveniunt, quae concertatione animorum diſcutiuntur, quae per judices ad trutinam revocantur

cantur, ingenium fuisse ei redditum perspicax magis, prudentiam magis consummatam, ac luminosam? Cujacium minorem fortasse haberemus, si se ab hoc instituto abstinuisset; ita sane, ut opera ejus sterili meditatione, & inutili eruditione referta legerentur, non autem pingua, & succi plena, & ad perfecte servandum vitae civilis commercium apta, ut nunc legimus, & admiramur. Habent sordes plurimas, qui de re Forensi scribunt, habent tamen & quod juvat, & quod instruit, & quod nos edocet, quae posita sunt ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum, & quod denique monet, ne de rebus sinistre judicemus, aut odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut errore, aut aliquâ permotione mentis. Sed quaeso a Cujacio non discedamus; an non is est Cujacius, qui maturiore aetate Fori studium coluit? argumento sunt quinquaginta, quas palam edidit, consultationes, quibus docemur, elegantiam, perspicuitatemque a Foro minime abhorrere; Has enim commendat brevitatis in enarrandis, ordo in disponendis rebus, in argumentis vis, & acumen, in citandis legibus, auctoribusque mira proprietas, in confirmandis sententiis incomparabilis sollertia. Hic finem dictis posuit Atilius; credebatque luculenter rem omnem expendisse; & quod contra solide posset respondi, vix aliquid putabat superesse. Sed quia juvenes aut raro convincuntur, aut convicti habent, quo ferventius ingenio excurrant; iterum Pollio verba contra Atilium facere cupiebat; restitit tamen Huic Alexander; Et sat, inquit, superque de rebus hisce disputastis; sua sit unicuique opinio; & pro sua quisque animi inclinatione modum statuatur studiis instituendis. Caeterum, ut mos inter nos invaluit, su-

namus locum aliquem ex antiquis, seu Poetis, seu Oratoribus, sive Historicis, quem attente perscrutemur. Atilius ad haec visus est aliquantulum turbari; putavitque, intercisâ ex inopinato per Alexandrum coeptâ jam quaestione, injuriam sibi subrustice factam; proinde nobis suadet, ut discedamus; nos statim parvimus; & salutatis Alexandro, aliisque, domum repetimus; ubi animum Atilii lenire multâ industriâ tentavimus.

Posteriâ die tantisper ociosi domi consedebamus; Atilius, homo non hebes, nec inexercitatus, nec politioris humanitatis expers, nos multa familiariter interrogat; Et, ut est virorum hujuscemodi indoles, semper ad literas sermonem convertere; rogat, an alias colere facultates, nobis placuerit, priusquam ad Jurisprudentiam animum adjeceamus; Nam, aiebat, turpe esse, ac periculosum, imparatos, aliisque adjumentis, praesertim Philosophiae, non instructos ad hanc Artem accedere; quas enim ingenuas artes appellamus, in mutuam affinitatem conspirare, voluit Natura; nec, ut sejungerentur, nobis tradidit; inertia factum est, ut in partes dividerentur, quae corpus efficiunt integrum, & unum; *Est etiam,* ²³ *monet Cicero, illa Platonis vera, & tibi, Catule, certe non inaudita vox, omnem doctrinam harum ingenuarum, & humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri. & paullo post; Sed quoniam oppressi jam sumus opinionibus non modo vulgi, verum etiam hominum, leviter eruditorem, qui, quae complecti tota nequeunt, haec facilius divulsa, & quasi discerpta contrectant. T. Nu-*

²³ Monet Cicero] In libris de Oratore.

Numicius ad haec, quantum, inquit, ad me spectat, aliquot annos, antequam limen Jurisprudentiae salutarem, Philosophiam, quam appellant Aristotelicam, non illam, quam Viri selectissimi, inter quos tuus est Praeceptor, Jenuti, non sine gloria, ac literarum incremento sunt amplexi, sed qualis a quibusdam minus exacti iudicii Doctoribus traditur, senticosa, & hispida, & graviora rebus infinitis, & non necessariis, edidici, ut obtemperarem iis, qui mihi in imbecilliori aetate praeerant, quod taedium, & vanitatis multum, utilitatis, & commodi attulit nihil; atque periculo meo cognovi, de hujuscemodi Philosophis dici rectissime posse, quod scribit Lucianus, ²⁴ πάντες, ὡς ἔπος εἰπείν, οὐδὲ ὅντι σκιάς μόνον οἱ φιλοσοφούντες. *Omnes, ut ita dixerim, de asini umbra depugnant Philosophi*; ac proinde mei Juris factus, & paulum expolitus, & veluti homo redditus, dolorem transacti frustra laboris temperabam elegis, quos ad hanc rem olim, curis solutus, pro quadam animi remissione conscripsi; non ut eos carperem, qui de Peripateticis rebus graviter, ac sapienter scripsere, quique, hac doctrinā egregie usi, nobilissimas Scientias adornarunt, illustraruntque; sed ut illorum insipientiam contunderem, qui quisquiliis, sensim in hanc Facultatem traductas, perditae amantes, meliora docere, cultu, ac elegantia, quā decebat, sunt dedignati. Tunc Atilius; quaeso recita nobis hos elegos; nec enim dubito, quin lepidi sint, ac suaves, & politissimis facetiis ornati. Paratus sum, inquit Numicius, & omnes versus memoriā teneo, quamquam longo abhinc tempore exaratos, illos enim, Amicis requirentibus, non semel recitavi.

Sci-

²⁴ Quod scribit Lucianus] In Sectis.

*Scimus, Aristoteles qui sit; veneramur in Illo,
 Quas natura dedit prodiga, mentis opes;
 Nostra sed insipiens hoc Nomen adulterat aetas;
 Nec tantum erubuit prostituisse Virum;
 Neglectis, quas ille refert ex ordine, rebus,
 Fingit quae cerebro sunt male nata suo.
 Ah! pudet, ad nugas istas in flore iuventutae,
 Majorum stimulis, incubuisse diu.
 Ah! dolet, ingenium studiis melioribus aptum,
 Ridiculas damno res didicisse suo.
 Hoc vitium est senibus: qui, quae calcata per ipsos
 Est via, calcari a posteritate, jubent.
 Recta sit, an fallax isthaec via, quaerere nolumus;
 Facta a se, non quae sint facienda, vident;
 His frustra tentes falsos evellere sensus,
 Cum sit propositi dura senectus tenax;
 Horum me facilem imperio praestare, decebat;
 Namque reluctanter non licet esse domi;
 Verbera, & elatae voces, vultusque minaces,
 Ne mutire quidem cum ratione, sinunt.
 Ergo communis miserum me laeserat error,
 Jussit & exemplo deteriore capi;
 Heu quoties iactura mihi se temporis offert,
 Atque triennales exprobrat illa moras,
 Et nostri impensi male, jejunique labores
 Clamant, qui sterili fructus ab arte redit?
 Ipse malum nosco; sed quid juvat? excidit aevum,
 Cujus non reparat nostra querela fugam.
 Quapropter melius reputo deponere questus,
 Ipsorumque loco substituisse jocos;
 Et bene succedit; nam re solamen ab ista
 Exuperior semper non leve posse trahi.*

Ri-

*Ridentis fingo vultum, effusisque cachinnis
 Hisce super soleo rebus ubique loqui;
 Quosque tegit, retego, male pertractata Facultas
 Sub falsa ignotos utilitate dolos;
 Inque locum sociis mecum coeuntibus unum,
 Non injucundos fundimus ore sales;
 Aerumnasque, diu passas sub voce Magistri,
 Depingo, & sermo non sine felle fluit.
 Saepe, inquam, opplebant ignota vocabula mentem,
 Externos praeter nil habitura sonos;
 Vox illa exanimis lacerabat Biltridis aures,
 Vox nata infelix significare nihil;
 Atque aliae, hanc praeter, sine re, sine pondere voces,
 Quas facili arbitrii lege creare solent,
 Et quas vera fugit Latii sermonis imago,
 Grammaticique suas protinus esse negant:
 Vocibus his misere scriptorum crescit acervus,
 A quo nunc nati commoda multa sumus,
 Pars horum, ante focum, morientes sustinet ignes;
 Pars praesto, ut varius postulat usus, adest.
 Saepe etiam lites, turbâ spectante, movebam,
 Omnis & in voces lis resoluta fuit;
 Quid referam, qualis clamando creverat ardor,
 Non secus ac ingens res statuenda foret;
 Aspera spumabant percussis dentibus ora,
 Tam nimis accenso saeviit ira sinu;
 Cumque animi non sit qui non caecutiat aestu,
 Ventum est ad duras post mala verba manus;
 Atque coronatum est certamen inutile pugnis,
 Quod placide mitis coeperat ante pudor;
 Nullaque conflictu rediit victoria ab isto,
 Reddita nec menti lux fuit ulla meae.*

At-

Attamen eruitur Verum e tot litibus, ajunt;
 Tot Verum occulitur litibus, ipse puto.
 Subjungunt; mens nostra viâ fit alacrior istâ;
 Juro, quod hac alacris fit minus illa viâ;
 Si coeno plenam bis, terque revolveris undam;
 Quaerimus, unda magis turbida nonne fluet?
 Si nubes nocti addideris, nox ista referre
 Quid poterit pejus, nonnisi nocte chaos?
 Clarior est, quam quae possit melioribus unquam
 Ostendi verbis haec lacrymanda lues.
 Saepe aditus Praeceptor erat; non sponte; jubemur,
 Id facere; in morem (quod male vertat) abit;
 Nos rigido taëti vultu, componimus oris
 Aspectum, atque oculos non removemus humo;
 Et timidi, & cauti nutu pendemus ab omni,
 Credidimus sensum nutibus esse suum;
 Dein Illum quaedam non intellecta rogamus;
 Afferat ut vivâ voce Magister opem;
 Quot struit ambages, quot fundit inertia verba,
 Quotque importunis utitur ille modis,
 Plenus rimarum, nunc huc, nunc diffluit illuc,
 Totum ventosâ se levitate replet!
 Res Physicae, taceo, quantâ involvantur in umbrâ,
 Quantaque prae sese somnia vana ferant.
 Materiam, Formamque putant primordia rerum;
 Sed sibi quid velit haec, quid notet illa, latet.
 Materiam (quis nam risu non ilia rumpet?)
 Nec quid, nec quantum, quale nec esse, docent.
 Heu quot de Forma fatuas in mente chimeras,
 Illas vix uno percipiente, creant.
 Principii meret ipsa etiam Privatio nomen.
 Dicimus, haec nihil est, nil parit inde nihil;

In

*In furiis abeunt; non hoc ob stare, frementes;
 Dant animam nihilo, quod nihil esse, negant.
 Dulce Nihil, quid sis, non assequor: Est mihi crassum
 Ingenium; haud capio, quod nihil est aliquid.
 Dic, oro, tibi quis color est? quâ vesceris aurâ?
 Dic etiam, quid agis? Dic ubi forte manes?
 Haec tu si doceas, Nihili miracula narrem,
 Clamans, jam Nihilum desit esse Nihil.
 Sed pergam ulterius; restant suavissima: nec sunt
 Illa quidem sicco praetereunda pede.
 Quaere, quid est Motus? tot tu deliria distes,
 Quot, si post velles enumerare, nequis.
 Si Vacui, si scire Loci, si Temporis optas
 Naturam, sciri nil tibi posse, scies.
 Posce, rogo, cur sit Nix omnis frigida, & omnis
 Ignis sit calidus, Flosculus omnis olens?
 Nescio quid tenet occulti Nix, Flosculus, Ignis;
 Jactant; Hinc gelat Haec; Hic olet, Ille calet.
 Cur ferro Magnes, paleis se jungit Ele&trum?
 Quaedam, ajunt, latitans vis in utroque subest.
 Ac obscura per haec solvi obscurissima, credunt;
 Quae per clara magis dissoluenda forent.
 His studiis ergo addictos damnabimus omnes?
 Non ita: Sunt ex his, qui meliora docent.
 Semper enim nocuus rerum damnatur abusus;
 Laude quidem dignus, qui juvat, usus erit.*

Oblectatus quamquimaxime Atilius recitatione elegorum, commendavit fusâ oratione sales, ac veneres, quibus eos conditos esse, affirmabat; postulavitque, ut in papyro describeret Numicius, quod ipse posset carmen tam acute, ac lepide, tantâque elegantia compactum coram suis familiaribus perlegere;

gere. Tum Numicius; faciam libenter, vereor tamen, ne illud ad aures elegantissimi Viri, Antonii Goveani in hac Republica perveniat, quod mihi do-
leret maxime, proculdubio enim hostis evaderem ejus
infensissimus; ²⁵ probe teneo, quantum ille Aristoteli
faveat impense, qui olim pro hoc Philosopho par-
tes contra Petrum Ramum, Aristotelicae auctori-
tatis expugnatorem, viriliter suscipiens, magno Peri-
pateticorum plausu, palmam victor retulit, atque,
uti Stagiritae assertor egregius, omnium ore fuerat
ubique locorum celebratus. Parcas huic timori, in-
quit Atilius; studeam, ne ad Goveanum permeet
hoc carmen; Fingas tamen, permeasse; quid? laudem
non exiguam ab eo mercaberis; nonne tu profecto
calles, quantum ille in Poëtices facultate visus est
excellere ²⁶ tot editis selectissimis lucubrationibus?
quam-

²⁵ Probe teneo, quantum ille Aristoteli faveat impense, &c.] In
vita Antonii Goveani, ex variis
Scriptoribus collectâ, & ejus ope-
ribus, quae ad civilem discipli-
nam spectant, praefixâ, in edit.
Neapol., haec leguntur; Quare
primum levibus velitationibus, va-
riis pro Aristotele adversus Ra-
mum editis libellis, concertatum
est; inter quos celeberrimus fuit ille
Goveani inscriptus, Responsio ad
Petri Rami calumnias pro Ari-
stotele: Tum ea res processit, ut
Rex Franciscus I. qui per ea tem-
pora Galliam regebat, metuens, ne
ex literaria pugna in magnum
seditionis discrimen urbs tota abi-
ret, nisi nascenti malo aliquâ ra-

tione occurreret, atque obstarat;
Ramus, & Goveanum, qui in Ra-
mum a Galandio, Perionio, Car-
pentario, caeterâque Aristotelis fa-
miliâ dux factionis delectus erat,
ad se vocavit, eisque potestatem,
optionemque fecit, ut sibi quis-
que duos in utraque lingua eru-
ditos, ac in Philosophia probatos
Viros, Judices huic controversiae
dirimendae, deligerent; quibus ipse
alterum adderet: qui postquam
utrosque disputantes audivissent,
rem pro arbitrio definirent, &c.

²⁶ Tot editis selectissimis lacu-
brationibus?] In eadem Goveani
vitâ, nuper laudatâ, ita scribi-
tur; Poëtices etiam primo aeta-
tis tempore studiosum fuisse, ma-
gna-

quamobrem inveniet in tuo carmine, quod genium suum vellicet, atque titillet; Neque turbet te amor, quo ille in Aristotelem ferebatur; Aristotelem enim tu non carpis, immo extollis, ac veneraris; quod fuggillas, sunt nempe verbosi illi Commentarii, in quibus, qui Aristotelici vocari gestiunt, nova, atque horrida vorum monstra confingunt, ut de futilissimis nugis integros dies garriant, atque altercentur; improbat hoc ipsum Goveanus, ac refellit, quod ex his constat, quae scripserat; ²⁷ *Vidimus*, ait, *spinofam Theologiam; barbaram, ac peregrinam Medicinam; vanam, & loquacem Philosophiam; Dialecticam ipsam, omnium artium effetricem, conspurcatam, & constupratam; Grammaticam ridicule argutam; hae omnes artes suo nitori restitutae hodie sunt*. Postquam Atilius his dictis omnem metum e Numicii animo expulit, & ad describendum carmen in papyro confirmavit; Quoniam, inquit, de rebus Philosophicis loqui, coepimus; teneatis, in hac Republica multum Stoicorum sectam a Jurisconsultis coli; Immo non procul a pomoerio nobilissima Porticus constructa est, quo concedunt non raro, dis-

X 2 pu

gnaque felicitate carmina cecinisse, acceperimus; idque demonstrant elegantissima illius epigrammata, magnis ab hujusce artis studiosis laudibus commendata; in qua quidem facultate quampotere versatus fuerit, testes locupletissimi esse possunt, tum doctae in Virgilium castigationes, tum epistola ad Gulielmum Bellajum de Castigatione Comoediarum Terentianarum, caeteraque in Terentium

lucubrationes, quibus quamplurima horum Poetarum loca, vel corrupta, vel obscura ingeniosissime restituit, vel explicavit; multaque ad hanc artem spectantia, animadversione digna, reliquit.

²⁷ *Vidimus*, ait, *Spinofam Theologiam*] Ita scribit Ant. Goveanus in fine lib. 2. de Jurisdictione in Comment. 1. Extra territorium 20. D. de Jurisd.

putandi gratiâ , qui hanc disciplinam in deliciis habent ; Si animo collibitum est vestro , illuc gressus dirigamus , futurum id spero vobis minime injucundum . Tunc ego ; ab hoc loco quot passuum milia distat haec Porticus ? Atilius vero ; duo , & ni fallor , fortasse minus . Iterum ego ; bene est , non longum iter ; vereor tamen , ne , si sub meridiem sit redeundum , ab ardente Sole , qui vel tunc maxime vitandus est , percutiamur . Atilius vero ; parcite huic timori ; ubi me comitem lateri adjungetis , eritis huic incommodo plane subtracti ; nam redeuntes vos per obliquum callem , nec gravi , nec multâ itineris productione , ducam , quâ semper ab impendentibus desuper arboribus prognatae molles umbrae , & faciles , consociatae Zephyris lente susurrantibus , etiam cum fervet aestivus calor , lassatos defendunt , recreantque viatores . Firmatis his omnibus ex compacto , iter suscepimus , successitque prospere , ac feliciter ; & , horâ vix lapsâ , pervenimus ad Porticum Stoicorum . Erat sane haec Porticus elegans , ac formosa : Ante ostium frondentes platani , annosaeque quercus ; per muros vero sequaces hederæ , & obliquo cursu salientes ; non deerat consita myrtus , & in variam figuram tonsa ; vidimus & lauros , Phoebæ sacras , brachia sua ad umbram diffundendam extendentes ; aquae crystallinae tacite diffuentes a nativa vena vicini fontis , ex industria per confoscos lapideos canales traductae , aedificii dexterum latus cingebant , ubi tutò sub matutinae lucis frigore passerès , hinc illinc ad utramque ripam , herbis minutis vestitam , per lufum saltantes , vicissim pipilabant . Ingredimur veneranda limina ; & in medio atrii , columnis circum ornati , surgebat e patio mar-

mo-

JURISCONSULTORUM. 165

more pyramis , in cujus vertice Zenonis aerea statua , aureâ fulgens coronâ , spectabatur , ²⁸ qualem olim ei honorem Athenienses praestitere . Ad basim vero haec legebantur .

ZENONI.

STOICAE. DISCIPLINAE. PRINCIPI.

DEBENT. CUI. PLURIMUM.

DE. CIVILI. RE. PERITI.

NE. NIHIL. BENEFICIO. RESPONDEANT.

AUT. PARUM. MEMORES.

AUT. IMMERITO. INGRATI.

STATUAM. EX. AERE. CORONAM. EX. AURO.

P. P.

Humiliori situ , parte ab utraque , geminae aliae statuae conspiciebantur , altera Cleanthis , Chrysippi altera , Philosophorum hujus sectae . Praeterea laquearia picturis , cum ipsius naturae veritate certantibus , distincta , & nondum viâ vetustatis injuriâ , alliciebant oculos docte , & mutâ animos eloquentiâ erudiebant . Ubi plurima de Zenone affabre descripta . ²⁹ Vidimus hic vivis expressum

CO-

²⁸ *Qualem ei honorem Athenienses praestitere* } Thomas Stanlejus in hist. Philosoph. ex Laertio haec habet de Zenone in ejus vitâ part. 7. cap. 4. *Philosophiae pariter doctrinâ , ac morum ei respondente integritate , eam apud Athenienses auctoritatem consecutus est Zeno , ut Castellorum apud eum claves deponerent , ut cui soli publica libertas tutissime concederetur ; Praeterea vero coronâ*

aureâ , & aereâ imagine eum honorarent .

²⁹ *Vidimus hic vivis expressum coloribus*] Quae hic picta finguntur , habent post se , versibus adstricta , aliquot apophtegmata Zenonis , quae relata a Laert. Stob. Anton. Max. Adian. Cicer. , in unum collegit Thomas Stanlejus in historia Philosophiae , eaque conclusit omnia part. 7. cap. 5.

coloribus adolescentulorum elegantem, ac concinnum, cui crines ex arte compositi, facies minio expolita, vestis ad extremum luxum ornata, & membra cuncta unguentis odoriferis affluentia; injectis in hunc oculis, inter iram, & commiserationem, Zeno isthaec ex ore effundebat.

*Tu vir es, an Mulier? qui se mibi naribus offert
Tantus odor, sexum non olet ille tuum.*

Alibi juvenem conspicati sumus, qui petulanti ore, gestuque importuno, apud feriatorum hominum coronam, multa inepte, ad nauseam omnium, videbatur effutire; ad quem accedens Zeno, monebat.

*Os unum, geminas Natura effinxerat aures;
Namque audire jubet plurima, pauca loqui.*

Praeterea in angulo spectavimus ipsummet Zenonem, humi lapsum, qui ridenti cuidam subiracunde, utpote Philosophus severioris disciplinae, id reponebat.

*Quid rides, quod sim lapsus? ridebitur apte,
Is, qui sit linguâ, non pede lapsus humi.*

Non infacetum deinde illud oculis evasit, ubi sese hi converterant ad ventriosum, succiplenum, & nimiam ob pinguitudinem tardo, ac difficili gradu incedentem Virum, quem ita Zeno alloquebatur;

*Non ut edas, seu forte bibas; sed ut ipse beatus,
Ac felix vivas, tradita vita tibi est.*

Alia

Aliâ ex parte , humili quodam , ac demisso aspectu Vir non asperae indolis ante Zenonem stabat , illumque nescio quid videbatur interrogare , cui Philosophus in haec verba satisfaciebat ;

*Evitare cupis peccata? facillima res est;
Zenonem prope te semper adesse, puta.*

Paulisper etiam immoramur , & lumina pascimus in homine quodam , qui , sui veluti immemor , curam omnem , industriam , vires , mentem , totum denique se in cultura agri miserrime locaverat , quem sic Zeno increpabat

*Cur agro nimis es industrius ipse colendo;
Nū perdas agrum, te cito perdet ager.*

Hic , inquit Nautius , nobiscum velim interessent nonnulli , ut inter isthaec interioris sapientiae monumenta discerent , quantum eorum mores a recta semita aberrant . Dum haec ab ore Nautii verba excidebant , qui plura erat in hanc sententiam dicturus , ubi in alias hujusmodi picturas , & sapienter dicta incideret ; ad nos accessit Aedituus , is , cui demandata hujus sacri loci cura ; accepit nos comiter , cui humanissime , ut par erat , mutuis officiis respondemus ; Noverat Ille ex habitu , incessuque , nos , praeter Atilium , hospites esse ; quamobrem ad totum perlustrandum locum , benigne , ac suaviter invitat ; nos sumus dictis obsequentes ; & inter deambulandum , rogamus Hunc eundem , ut , quisnam esset , qua urbe natus , doceret . Ille non abnuit ; Et , Emundus Merillius sum , inquit , patriâ
Tri-

Tricassinus . Oh salve , diximus , Vir clarissime , & cultioris Jurisprudentiae ornamentum , & decus ; sed nos certiores fac , quod hîc agitur , quâ causâ hoc loci moraris , quae tui muneris partes , quod institutum ? Ad haec Merillius , non me piget , inquit , vobis hunc morem gerere ; Teneatis , ut opinor , quantum impense Stoicae sectae veteres Jurisconsulti studuerint ; ³⁰ idque factum , ut vulgo dicitur , quia a rebus gerendis illa non abhorreat ; Fundatâ fauste , fortunate , ac feliciter hac Republicâ , hoc sibi praecipuum dedere Jurisconsulti negotium , ut haec Porticus construeretur . Confluunt huc Illi quotidie , cum a publicis curis vacant , praesertim Proculejani , quorum cordi magis insedit Stoicorum disciplina ; Hic ratiocinantur , contenduntque argumentis ab hac disciplina petitis ; & si quid , cum sese offerat occasio , inspiciendum in libris Zenonis , Cleantis , Chrysippi , itur ad me , mihi enim tradita horum custodia . Verumenimvero in eo commendandum maxime est nostrorum Jurisconsultorum exactum , atque acre iudicium , quod non usque adeo huic sententiae faveant , ut omnia sine delectu incauti probent ; Damnant plurima , elegantiora excipiunt : Sapiunt quidem Graeci , sed delirant aliquando ; in Romanis constans semper , & nunquam

³⁰ Idque factum , ut vulgo dicitur , quia a rebus gerendis illa non abhorreat] Agellius lib. 10. cap. 22. Stoicorum Philosophiam intelligens , haec habet ; Civitatesque , & Rempublicam . (si nihil dicant causas , & consultant , & prohibeat) constanter , & fortiter , leges ferunt , & puniunt , & honeste administrant . Plutarchus

περὶ Στωικῶν ἐναντιωματῶν , de quibusdam Stoicis : καὶ γὰρ ἀρχαὶ , καὶ διατάξεις , καὶ συμβουλευσεις , καὶ νομοθεταὶ , καὶ κολάσεις , καὶ τιμῶν : Etenim magistratus gerunt , & iudicant causas , & consultant , & leges ferunt , & puniunt , & honeste administrant .

quam sibi dissimilis sapientia. Sed de me aliqua edisseram. Biennium huic Portico per vices aliquis e numero Interpretum emundae naris praepositus; Ipse nuper ad hoc munus fueram delectus, viamque huic honori facile mihi straverant ³¹ ea, quae accuratius, quam Scriptorum alius quisquam, ac longiore calamo, de Stoicorum doctrinâ, in opera Jurisconsultorum transfusâ, exaraveram. Obstitit multum mihi Cujacius, sed immerito; Nam ex quo intellexerat, ³² variantes suas interpretationes in unum me collegisse, calumniari me quotidie, & famam meam coepit, ubique daretur, proscindere; nec ei saucium animum leniverant, quae longâ oratione in sui nominis gloriam praefatus sum; ³³ Saepius enim fueram testatus, me summâ illum veneratione prosequi, utpote Virum, qui caeteros Juris Interpretes superaverit, aequaveritque primos Juris Auctores, & fortasse etiam vicerit; dissidiumque suorum dictorum me unice palam efferre, ne, qui legerent, improvide fallerentur, hoc addito in Viri doctissimi laudem, quod duarum inter se collutantium opinionum, *utramlibet quis sumserit, auctorem habebit Cujacium*. Quid plura? nonne etiam, ut Cujacio minus

Y

essent

³¹ *Ea, quae accuratius, quam* Cujacii ex libris Digestorum, libris tribus conclusum; quorum
Scriptorum alius quisquam, &c.] prior se viriliter opposuit Osus
 Metillius a capite septimo usque
 ad vigesimum septimum lib. 1. Aurelius, edito libello, quem in-
 suarum Observationum fuse tractat
 de doctrinâ Stoicorum, in opera
 Jurisconsultorum transfusâ. *scripsit Disputator ad Metillum.*
³² *Variantes suas interpreta-* ³³ *Saepius enim fueram testa-*
tiones in unum me collegisse] *tus, &c.]* Potissima pars eorum,
 Celebre est opus Emundi Metil-
 lii, *Variantium Interpretationum* quae hic subiiciuntur, habet Me-
 rillius in fusâ Dissertatione in
 libros tres ex Cujacio.

esset acerbus, notavi, non Ipsum solum variasse, sed primos Juris Auctores, praecipue eos, qui a Stoicis stabant, ipsosque Principes in suis Constitutionibus, atque omnes fere Interpretes? Porro, nonne docui, pauciores Cujacii, quam Bartoli fuisse variationes, cum has Nigellus quidam ad tercentum, & viginti collegerit; Cujacii autem sexaginta, & novem dumtaxat observaverim? Sed, ut Cujacium coeptae in me criminationis poeniteret, hac viâ efeci, & bene successit; Cum primum enim adversari palam huic, quo fruor, honori, visus est, statim ego in medium ferre, ³⁴ quae Cujacius contra Stoicos non semel vulgaverat, illos nimirum fuisse licentiores, & ineptos in deducendis nominum originibus; quod quamquam Ille ex Tullio desumserat, molestius ferebat, si forte id praesentirent Labeo, Papinianus, Ulpianus, aliique, originis vocum studiosissimi; nam facili negotio iis, cum quibus multa intercedebat familiaritas, evaderet aliquantulum infestus; quadere, sese ab incepto abstinuit, & me ad munus hoc amplissimum evehi, vel ingratis passus est. Dum haec recensebat Merillius, ita orsus est dicere noster Atilius; Emunde, habet sane Cujacius, quod non parum de te doleat; te excusatum, vellem; sed quo id fiat pacto, plane non suppetit; nimis asperere a te illius dignitas laesa, ac diminuta est. Bona verba, quaeso, ait Emundus, dic, oro, quid ego contra Cujacium? Plura hic possem, inquit Atilius, si cupis, in hanc rem asferre; sed huic tantae narrationi parcam; illud memoriâ reco-

³⁴ Quae Cujacius contra Stoicos non semel vulgaverat] Lib. 11. Observationum, cap. 36. Et in Comment. lib. 12. Digest. super l. mutuum damus 2. D. De rebus cred.

recolas, quod fufe differis de Florentinâ lectione, in Digestis retinendâ; ubi Cujacii fatnae non nimis honorifice consulis; & pro Antonio Contio, & Joanne Roberto, acerrimo Cujacii hoste, stare, aperte ostendis; quodque Cujacio familiare est, studium immutandi lectionem, emendandique libros Juris, truci vultu, ac severo damnas, ac constanter improbas. Foret e re tuâ, si haec omnia silentio praeterires; cum tot jam contentiones, hinc ortae, tandem aliquando deferbuerint; ³⁵ Quem enim latet acerrimum Joannis Roberti cum Cujacio praelium? nec enim Roberto, antiquas lectiones retinere vehementer laboranti, prospere successit; retulit palmam Cujacii doctrina, ac ingenium; ³⁶ & Franciscus Marsius Gordonius, Cadurcensis J.C., qui emendationibus bel-

Y 2 lum

³⁵ Quem enim latet acerrimum Joannis Roberti cum Cujacio praelium?] Fridericus Jacob. Leickherius in notis ad vitam Jacobi Cujacii, a Papirio Massono conscriptam, haec habet; Sed infestiores laudum suarum obtrectatores non habuit Cujactus, quam Jo: Robertum, Aurelianensem J.C., qui cum receptarum lectionum libros duos Aurelii ann. 1567. edidisset, atque invalescentem tunc ex quavis conjectura commutandas, & convertendas Juris Auctorum receptas, & exemplarium fide comprobatae lectionis, licentiam reprebendisset; simulque Cujacium in corrigendis, & emendandis textibus occupatum notasset; Hic novas, & emendatas lectiones defendens, Rob-

tum vicissim in observationum libris tetigit, & quod in primis male Robertum habuit, transpositis literis SERO IN ORBE NATUM, 15. observat. 23. nominavit: Quibus Robertus ann. 1579. Animadversionum lib. 3. opposuit, & conviciandi initium fecit; & postea indigno doctis, & honestis Viris modo, acerbissimisque male dictis certari coeptum; Cujacius enim sub nomine Antonii Mercatoris ann. 1581. Biturigibus notata sua ad Animadversiones Roberti promulgavit; & Hic iterum notas ad Jac. Cujac. Mercatoris notata, Aurel. 1582. in publicum dedit.

³⁶ Et Franciscus Marsius Gordonius] In Praetextis Juris Civilis libro 1.

hum indixerat, tenax lectionum antiquarum assertor, temperare sibi non potuisse fertur; quin Robertum causam non tam egisse, quam prodidisse, diceret: 37 Ipse etiam Jacobus Gothofredus, etsi scripserat caute nimis, & raro emendationibus locum fore dandum, partes tamen acriter pro Cujacio olim 38 contra Joannem Stekium suscepit, qui ausus est, quidquid medicae manus, & opis per emendationes Cujacius admovit, temere impugnare; *Cujacianum morem* vocans, infelici successu affirmantem legem in negantem; negantem in affirmantem transmutare; sed invenit hic homo infortunium, & sibi tot maledicta accersivit, quae pro honesta causa, pro egregio, ac incomparabili Viro 39 bilis exasperata Jacobi Gothofredi cumulaverat. Quadere neque te, qui idem tentaveras, laudo; neque aliquid, quod te apud Cujacium purges, video. Et, quod caput est, non benigne excipit Cujacius, quae erga ipsum honoris significatione congeris; simulate id a te agi, compertum habet; & non falsâ suspitione ducitur, te impensius favere Gulielmo Marano, auditori olim suo, a quo didiceras, auctoritatem vel summorum Virorum parvipendere, nec pati ab ea unquam abduci. Jam Merillius ad haec omnia refellenda, tacito suffectus rubore, sese parabat; Sed nos, ne ultra quaeso has lites producite, diximus; discordiae ubi ab ingenio manant, etsi facillime suboriantur.

37 Ipse etiam Jacobus Gothofredus, etsi scripserat, caute nimis, &c.] In Diatriba de Cynographio.

38 Contra Joannem Stekium suscepit, qui ausus est, &c.] In observationibus antiquitatis.

39 Bilis exasperata Jacobi Gothofredi cumulaverat.] In libro Animadversionum singulari, in cuius praefatione imperitam Stekii audaciam eradite repraesentat Gothofredus.

riantur, componuntur quoque facillime; non hac de causa huc venimus, ut arbitri fedeamus in his controversiis; inter vos iurgandi hac super re, neque locus deerit, neque tempus; liceat nunc pace frui, atque ocio. Interea superveniunt aliquot novi hospites, elegantissimi juvenes, qui nos festivissimo vultu consalutant, & invicem a nobis pari gratiâ consalutantur; varius sermo instituitur; tandem ventum est, ut occasio loci ferebat, ad Philosophiam; & quidam ex his novis hospitibus Merillio, quem iam antea forte noverat, inquit; Rumor, qui inter eruditos est jamdiu diffusus, pervenit etiam ad aures nostras, Emunde Merilli, antiquos Jurisconsultos multâ fuisse imbutos Philosophiâ; id passim scribitur; id vulgo creditur; nonnullis tamen visa est mera sycophantia; nec enim mihi diutius revolventi Jurisconsultorum libros obviam fit illa tam abdita, & arcana Pilosophia, quam isti sagacissimi exploratores praedicant; 40 nec adeo mihi obscurus est inveteratus, ac nunquam consenescent Interpretum mos, qui eoque licentius conjecturis suis excurrunt, ut ea videant, ea demonstrent, ea obstinate contendunt a quodam Scriptore tacite intellecta, quae is ne per somnium quidem unquam cogitaverit; 41 Ridentur a Platone, qui totum Philosophiae penum crediderunt Homerum, forte quia alicubi in ejus Poëmate philosophicum quiddam emergit. Quamobrem, ut propius attingamus hanc disputationem, ajo, non deesse, qui putent, Philosophiam, ejusque partem potissimam, Dialecticam,

40. Nec adeo mihi obscurus est mos, quem inscripsit Scaevola. inveteratus, &c.] Videndus Al- 41. Ridentur a Platone.] Liberius Gentilis in Dialogo pri- bro 10. de Republica.

de qua in primis loqui placet , si minus inutilem , certe necessariam Jurisconsulto non esse ; annon optimi floruerunt ante Servium Sulpitium Jurisconsulti ? ⁴² & tamen is primus Dialecticam e Graecia in Jurisconsultorum scholas advocavit . Praeterea annon , judicio Ciceronis , post Aristotelem Dialectici spinosiora multa pepererunt ? & inter tot , tantaeque difficultates Jurisconsultos voluisse involvi , nos , nullà tacti scrupulositate , incauti credemus ? In Jurisconsulto quod desideratur , illud praecipuum , ac unicum est , ⁴³ quod apud Ciceronem deprehendimus , ut is *multa auribus accipiat , multa videat , multa animo , & cogitatione , multa etiam legendo percurrat ; neque ea , ut sua possideat , sed , ut aliena , libare studeat* . C. Trebati Testa habitus ab Alciato est sagax , ac egregius Jctus , prius etiam , quam M. Tullius ei Topica nuncupasset , deque rebus hifce illum instruxisset : An est , qui a tanti Viri judicio improvide discedat ? Jurat in hanc ipsissimam opinionem Duarenus , is , qui non e trivio est scriptor , & prorsus officere nihil Jurisconsulto existimat , si & artes reliquas , ipsamque Dialecticam non percalleat . Dissentiunt Hotomannus , Vigellius , & alii plerique , non me latet ; inveniant isti Scientiarum praecones , quibus haec persuadeant , me vero nequaquam movent . ⁴⁴ Albericus Gentilis rem acu tangit ; A Schegkio ; inquit ille , haec tanta in Jurisconsulto Dialecticae supellex requiritur propter haec tria , ut defi-

⁴² Et tamen is primus Dialecticam , &c.] Ex Bernar. Rutilio , & aliis in vita P. Servii Sulpitii ; meminitque J. Vin. Gravi-na in orat. 3.

⁴³ Quod apud Ciceronem deprehendimus] In libris de Oratore.

⁴⁴ Albericus Gentilis rem acu tangit] In Dialogo quarto , cui titulus , Trebatiur.

definitiones acute constituat, expediat divisiones accurate, argumenta facilius inveniatur, & mature disjudget; Sed in his maxime tribus non indoctam Jurisconsultorum negligentiam idem ostendit Albericus; Placuit enim illis, definire apte potius, ac diligenter, quam nimis subtiliter, ac laboriose; dividere autem proprie, ac perspicue, non scrupulose, ac minute; arguere tandem serio, ac prudenter, non per ambages, & cavillos; In Porticorum umbrâ pallefcere solitaria Dialecticorum praecepta passi sunt, quam in lucem Fori ad turbandum civilem usum traducere. Mitto hic, exempla recensere, quae ab Alciato mutuo sumpta, in medium Albericus affert ad comparandam suis dictis fidem; In propatulo sunt; qui velit, ea, cum lubet, perpendat. Unum intactum praetermittere, minime e re meâ puto; & hoc ad Papinianum spectat; Quis est, qui aut infirmæ doctrinae, aut diligentiae parum probatae Virum tantum accuset? ⁴⁵ is tamen validum, ac efficax argumentum, a contrario sensu ductum, judicat; Cave, id sciant Dialectici, turbas concient importunas, & audaces ibunt ad contumelias; nos non tutum Papiniani argumentum caute amplectimur; ⁴⁶ Scimus enim ex Gerardo Noodt, quantum fallaciae in eo insit, quod peculiari capite non illepide palam facit; nec displicet, pedibus ire ⁴⁷ in Alciati, & Bachovii sententiam, qui putant Papinianum ibi per auxesim, & hyperbolen locutum. Sed quid plura? Ni-

⁴⁵ Is tamen validum, ac efficax argumentum] In lege prima, D. de offic. ejus, cui mand. est Jurisfict. ⁴⁶ Scimus enim ex Gerardo Noodt] In ejus tractatu, quem	nuncupavit Julius Paulus cap. 7. ⁴⁷ In Alciati, & Bachovii sententiam] Id est, Alciati, lib. 4. de verborum significatione cap. 10. & Bachovii ad primam partem Pandectarum pag. 425.
--	---

Nicolai Everardi libellum, ubi Topica pertractat, in manus, nisi taedio afficimur, sumamus; quae enim a purò, incorruptoque Jurisconsultorum fonte hauserat plana, ac simpliciora; profecto sunt optima, & saniore palato digna; nihil involutum, obscurum nihil; caetera ab interpretibus primae aetatis post renatam Jurisprudentiam deprompta, olent Arabum doctrinam; ubi tot barbarae confictae ad arbitrium voces, sustinendis quibusdam dissectis in tot frustra distinctionibus miserrime natae. Atque adeo id verum est, quod generatim de Dialectica exposui; ut, etiam post saeculum XIII. quando longe, lateque apud Interpretes illius aetatis summa incaluit libido docendi ius per haec cavillationes, Cremonae caput extolleret doctissimus omnium, qui per ea tempora in Italia floruerunt, ⁴⁸ Richardus Malumbræ, qui irridere illos consueverat, quibus mos fuerat, arte sophisticâ, & dialecticis subtilitatibus jura tradere. Sed de Dialectica satis. Quid vero de caeteris Philosophiæ partibus? sunt aequè ridiculi, qui hic quoque inepte ariolantur; Tota Philosophia est Zasio lex *in venditionibus* D. de contrah. emt., Alciato lex *rerum mixtura* D. de usucap., in quibus legibus de variâ corporis naturâ nescio quid forte fortuna indicatur; Nonnullis aliis Interpretibus Philosophicus, & Medicus est de aedilitio edicto titulus

⁴⁸ Richardus Malumbræ.] Ita aliis ultramontanis Doctoribus emanasse, ferunt; laudabat autem, Guidus Panzirolus lib. 2. cap. 54. ut ex puris legum fontibus, atque adeo vivis rationibus quisque de Richardo Malumbræ: Irridere consueverat illos, qui arte sophisticâ, ac dialecticis subtilitatibus a sermo, substantiaque arguentes Jura doceant, quem ritum a Jacobo de Rovanis, & ta ejus discipulus testatur in principio. Digest.

lus totus; & quia Ulpianus alicubi scripserat, *Partus, antequam edatur, mulieris portio est, vel viscerum*, extollitur jam, quorundam hominum exsiccati spiritus praeconio, uti Philosophorum Princeps absolutissimus. ⁴⁹ Fichardus olim scriptis tradidit, Bartolum Hebraicis, & Mathematicis, quorum usum ad Jus quoque civile in commentariis suis induxerat, studuisse; Non sum animo tam parum defaectato, ut haec inconsulte credam; Multo minus, quae sumtuosiore apparatu habet ⁵⁰ Everardus Otto, observator, splendide minutus, morum, & studiorum Papiniani, qui eundem facit Mathematicum egregium, duarum legum exemplis; ⁵¹ In priore fingit JC. (recito verba, ni fallat memoria) *Ex mille jugeribus traditis, cc. flumen abstulit, si postea pro indiviso cc. evincantur, duplae stipulatio pro parte quintâ, non quartâ praestabitur; nam quod periit damnum emtori, non venditori attulit*. In hac supputatione quintae, ac quartae partis mirum quantum delassant sese, ac pene enecant Scriptores; Hic recondita mathesis latet, exclamat Everardus, ⁵² laudatque Carolum Molinaeum, qui propositâ ante oculos Fundi tabulâ, quidquid Papinianus excogitaverat ingeniose, affabre depingit; Fateor, legem non esse perviam; Bartolus, Mangilius, Guzmannus, Balduinus, Wacchtlerus multa commentati sunt, & fortasse ea non ignoro; Sed absconditam in lege mathesim non video; Peto bonâ

Z

fide

⁴⁹ Fichardus olim scriptis tradidit] Cum vitam describit recentiorum Jurisconsultorum.

⁵⁰ Everardus Otto] In ejus Diatriba, quam inscripsit, *Papinianus*.

⁵¹ In priore fingit JC.] Lex est 64. D. de Evis.

⁵² Laudatque Carolum Molinaeum] In extricatione Labyrinthi num. 115. 116. 117.

fide ab Everardo, cur, cum legem explicat, in observationibus Cujacium citet, in commentariis ad Papinianum non item? quod non legerit, non suspicor; quod sibi faveret parum, hoc quammaxime suspicor; & profecto ita se res habet; nullâ enim ibi Cujacius expectatâ Mathematicorum ope de plano Jurisconsulti locum enodat, jurans in Accursii interpretationem, & inquit, *Omnino præcipuam hujus legis vim intellexit Accursius; nec potui tandem post longam disputationem, quam ab hieme usque in hunc diem traxi tecum, doctissime Gregori, in sententia Accursii non manere;* & tamen ab Accursio invenies neminem, adaeque aridum, & jejunum in mathematicis, & is intelligit legem, gravidam, si Everardo credimus, Mathematicorum arcanis.⁵³ In posteriore lege ita scribitur, (modo locus integer menti suppetit) *Ait Papinianus, divortio facto, fructus dividi, non ex die locationis, sed habitâ ratione præcedentis temporis, quo mulier in matrimonio fuit; Neque enim, si vindemiae tempore fundus in dotem datus sit, eumque vir ex Kal. Novemb. primis fruendum locaverit, mensis Januarii supremâ die facto divortio, retinere Virum & vindemiae fructus, & ejus anni, quo divortium factum est, quartam partem mercedis, aequum est; alioquin si, coactis vindemiis, alterâ die divortium intercedat, fructus integros retinebit. Itaque si in fine mensis Januarii divortium fiat, & quatuor mensibus matrimonium steterit, vindemiae fructus, & quarta portio mercedis instantis anni confundi debebunt, ut ex ea pecunia tertia portio Viro relinquatur. Quod hic involutum est, plane videt unusquisque; illud torquet ingenia, cur*
in

⁵³ In posteriore lege ita scribitur] Lex est 7. D. solut. matrim.

in confusione totius vindemiae cum quarta parte mercedis, utriusque partem tertiam Vir accipiat? §4 Treutlerus, §5 Hilligerus ad Donellum, §6 Jo: Dominicus Martucius, multa, nescio bona, an mala sint, scriptis mandarunt; Paulus Castrensis ultra progreditur, & Papinianum iniquitatis aperte arguit; Jo: Antonius Lescurius, (videte leporem hominis suavissimi) habet eam legem *damnatarum* numero, quae quia nolunt, ut ipse loqui amat, intelligi, non intelliguntur: O felicissima, accurati Interpretis sollicitudo! noster Everardus de misera nostrorum temporum conditione conqueritur, quae veluti in gremio desidiaie jacere Mathesim, patiuntur; it propterea §7 ad Cujacium in observationibus, e quibus haec transcripsit: *Haec est sententia Papiniani, & verba sunt clara; nec est, quod eam mutemus, vel cavillemur; ut, qui prudentiores Papiniano videri volunt, partim eam cavillantur, partim mutant male, atque corrumpunt. Consulantur Mathematici; respondebunt, nihil esse aequius distributione Papiniani; Est Joh. Buteo doctissimus Mathematicus, qui eam fortiter defendit adversus Accursium, & Alciatum; nec sibi temperat, quin stomachetur, & ingerat convicia utrique, motus opinionum ineptitudine; servat Papinianus proportionem Geometricam, quae in distributionibus servari debet. Haec Cujacius; mitto, an huic magnificae praefationi respondeat legis explicatio; tanti non sum, ut dijudicem,*

Z 2

cem,

§4 Treutlerus] Part. 2. Dis-	Lib. 2. variarum explanationum
put. 7. Th. 12.	cap. 71.
§5 Hilligerus ad Donellum]	§7 Ad Cujacium in Observa-
Lib. 14. cap. 7.	tionibus] Lib. 14. cap. 22.
§6 Jo: Dominicus Martucius]	

cem, an Ille nodum solvat ; Multi in id non consentiunt ; caeterum, utut res se habet, plane affirmo, nihil Cujacii locum Everardo favere, ut sibi falso persuadet ; Cujacius Papinianum non facit Mathematicum, sed ita animatus est, ut, quod Papinianus aequitatis normâ statuit, eam sapiat reâitudinem, ac rerum proportionem, quae a Mathematicorum praeceptis, ac institutis minime abhorreat ; Neque inde fortasse eruitur, quod Mathesis ope id factum sit, quod Mathematicorum regulis videtur esse conformatum. Falluntur sane, qui putant, eam in Scriptoribus egregie, ac absolute sitam esse rerum peritiam, quas vel leviter, vel fuscè aliquando ipsi pertractant ; *Constat inter doctos*, §³ Cicerone ita monente, *hominem ignarum Astrologiae, ornatissimis atque optimis versibus Aratum de Caelo, Stellisque dixisse ; de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, poëtica quâdam facultate non rusticâ, scripsisse praeclare*. Restat, ut aliquod attingamus de ea Philosophiae parte, quae ad mores attinet ; Fateor, illam non debere a Jurisconsultorum munere reputari alienam ; sed non ideo opus his fuerat, in id tam viriliter incumbere, ut Graecos Philosophos omnes evolverent : Proh Superûm fides ! quid ? an vel minimum temporis Arti Juris colendae foret dandum, si vacare tot libris illi voluissent, in quibus super hoc argumento spatium videmus disputantium Graecorum ingenia ? Tanti non sunt nostri humeri, ut utrumque valeant onus egregie subire, & totos se Philosophiae, totos se Jurisprudentiae tradere ; §⁹ perbelle ajunt Graeci,

§³ Cicerone ita monente] Lib.
1. de Oratore.

§⁹ Perbelle ajunt Graeci] Di-
ctum

ci, Οὐ δύνασθαι Τέτιδος τε, καὶ Γαλατείας ἐρᾶν. *Non potes simul & Thetidem, & Galateam amare. Illud praeterea nescire, fateor ingenue, ad vitam, seu perfecte sibi instituendam, sive aliis recte formandam, conducaturne magis, an impedimento potius sit, illorum tam arduae, ac involutae, tamque difficili lectioni sese toto conatu dicare; In Philosophos vestros, 60 de Graecis loquitur Antonius apud Ciceronem, si quando incidi, deceptus indicibus librorum, quod sint fere inscripti de rebus notis, & illustribus, de Virtute, de Justitia, de Honestate, de Voluptate, verbum prorsus nullum intelligo, ita sunt angustis, & concisis disputationibus illigati. Quamobrem ita de veteribus Jurisconsultis statuo, ipsos neque tam segniter hoc studii genus secutos, quasi illud immerito negligenter, neque tam impense, quasi vellent otio, & literis pessime abuti. Arridet, quod 61 habet idem Antonius, & ad Jurisconsultum traduci potest; Acuto homine nobis opus est, & naturā, usque, callido, qui sagaciter peruestiget, quid sui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, expectent; Teneat, oportet, venas cujusque generis, aetatis, ordinis, & eorum, apud quos aliquid ager, aut erit acturus, mentes, sensusque degustet. Philosophorum autem libros reseruet sibi ad hujusmodi Tusculani requiem, atque otium; nisi, si quando ei dicendum*

dum Graecorum suspicantur eruditi haustum e vulgi faece; Caeterum illud declarat Luciani dialogus inter Galateam, ac Dori-

60 De Graecis loquitur Antonius apud Ciceronem] Lib. 2. de Oratore.

61 Quod habet idem Antonius] Apud eundem Ciceronem de Oratore lib. 1.

dum erit de Justitia, & Fide, mutuetur à Platone, qui cum haec exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris Civitatem; usque eo illa, quae dicenda de Justitia putabat, a vitae consuetudine, & a Civitatum moribus abhorrebant. Haec habui, quod tibi, Emunde Merilli, contra receptas vulgo opiniones de Philosophia veterum Jurisconsultorum exponerem; Cave credas, me illorum famam, dignitatemque his dictis minutam velle, qui sermone meo sane non aliò respexerim, quam ut illepidas, audacesque recentiorum Scriptorum conjecturas in fingendis, quae sibi gratiora accidunt, pessumdarem; Caeterum me facilem tibi praesto ad induendam saniolem mentem, si objectis satisfacias. Emundus Merillius suspensio supercilio cuncta attente notaverat, passus, diutius hospitem loqui, nullo responso interposito, sive humanitatis, & officii causâ, sive ut sensus suos, post plene compertam illius sententiam, aperiret. Quare ita exorsus est. Laudo, adolescens ornatissime, ingenium tuum, & rerum copiam, quas attulisti, & sermonis leporem, quo usus es; ac magnopere in deliciis haberem, tuae huic opinioni favere, nisi manifestâ prodicione injuriam inferrem Veritati: res non ita sese habet, ut falso credis; dicam ego, quod sentio, eundemque in dicendo sequar ordinem, quem proposuisti. Exploratissimum in primis illud procul dubio est, neminem Jurisconsultum profiteri se posse, nisi Philosophi simul una munus in se suscipiat: Philosophus is est, ⁶² Antonio ita apud Ciceronem definiente, *qui studeat, omnium rerum divi-*

⁶² Antonio ita apud Ciceronem] qua Philosophi munus explicantem definiente] Haec definitio, tur, extat eodem lib. 1. de Oratore.

divinarum, atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, et omnem bene vivendi rationem tenere, & persequi. Quaeso, annon his verbis proprie, ac singillatim ipsissimus est depictus Jurisconsultus? Pergo nunc ad Philosophiae partes, & praecipue in Dialectica consisto: Sane quo pacto tu, Dialecticae expertus, ac ignarus, scias mihi, sine obscuritate, ac fallaciâ genus, & speciem cujuscunque rei cernere, atque eam definiendo explicare, inque partes tribuere, & judicare, quae vera, quae falsa sint, & observare consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere? tolle ab Jurisconsulto haec praesidia, quem mihi proponas, nisi fungum, & asinum? Ad naturam, ad indolem non excurras; optima ea sit, ut voles; errabit, decipietur, ubi cultura non accedet; natura incipit, ars perficit; suppleant praecepta, quod indoli deest: Quis agricola pinguem, & succiplenam non avide quaeritat tellurem? videbit tamen illam aut squalidam, aut vitioso gramine turpiter vestitam, si iners, & laboris impatiens non assidue verset, & curiose expoliat; ⁶³ Annon ex illo ipso Cicerone, quem saepius mox laudaveras, emanarunt voces illae; *Non ex Edicto Praetoris, nec ex XII. Tabulis, sed penitus ex intimâ Philosophiâ Juris artem esse hauriendam?* Venio nunc ad ea, quae ex Alciato de Topicis Ciceronis, ad Trebatium scriptis, nuper retuleras; Alciatus ait, optimum fuisse legum interpretem C. Trebatium, priusquam Topica a Cicerone disceret; Ei fidem non adstringo, & hoc aperte nego: Quid? ⁶⁴ Trebatiumne, qui in Tusculano cum Cicerone degens, forte fortunâ nactus in

Bi-

⁶³ *Annon ex illo ipso Cicerone,* | 1. de legibus id exponit.
etc.] Cicero ex persona Attii lib. | ⁶⁴ *Trebatiumne, qui in Tu-*

Bibliothecâ Aristotelis Topica, commotus eâ sibi incognitâ inscriptione, quid hoc Philosophi opus sibi vellet, nesciebat, faciam ego legum interpretem egregium? non ita mihi animus est occupatus, ut fraudationem dictorum Alciati non olfaciam. Teneo, quod mihi ex ipso Cicerone ille obiiciat; 65 Trebatio enim ait Cicero; *non potui igitur tibi saepius roganti, & tamen verenti, ne mihi gravis esses, (facile enim id cernebam) debere diutius, ne ipsi Juris interpreti fieri videretur injuria; etenim cum mihi, meisque multa saepe cavisses, veritus sum, ne si ego gravarer, aut ingratum id, aut superbum videretur.* En, inquit Alciatus, Trebatium, judicio Ciceronis, interpretem Juris. Bene est; sed non video illud additamentum optimi Interpretis; Nec enim inficias eo, Jurisprudentiae Trebatium vacasse; quod prius, quam Topica disceret, interpret esset optimus, a me negatur apertissime; idque Cicero, modo inconstans videri nolit, affirmare nequaquam poterit, is, qui praedicaverat, ut nuper praemonui, Juris artem ex intima Philosophia esse hauriendam, quae tota, quanta est, Trebatio deerat; 66 Quod si se vertat Alciatus ad epistolam, a Cicerone in commendationem Trebatii scriptam

Cae-

<i>sculano cum Cicerone degens, &c.]</i> Haec habet Cicero in vestibulo Topicorum, Trebatium alloquens: <i>Cum enim mecum in Tusculano esses, & in Bibliotheca separatim uterque nostrum ad suum studium libellos, quos vellet, evolveret, incidisti in Aristotelis Topica quaedam, quae sunt ab illo pluribus libris explicata; qua in-</i>	<i>scriptione commotus, continuo a me eorum librorum sententiam requisisti.</i> 65 Trebatio enim ait Cicero] Ibidem. 66 Quod si se vertat Alciatus ad Epistolam, a Cicerone &c.] Id est, ad epistolam 5. lib. 7. epistolarum ad Familiares.
---	---

Caesari, ubi habet, *Trebatium familiam ducere in Jure Civili, singulari memoriâ, & summâ scientiâ*; responsum a me accipiat multiplex; Primum, jam in Topicis fuisse Trebatium excultum, dum haec Cicero scribebat, existimo; nec a vero aberrat conjectura, quippe haec studia juvenis coluerat Trebati-
 tius, perfeceratque, cum in Gallias, Cicerone adjuvante, in partes Caesaris profectus est: Suspisor praeterea, id, honoris, & benevolentiae causâ, a Cicerone dictum, ut, quem Caesari commendabat, illi esset acceptior, non a moribus solum, quos valde extulerat, sed etiam a legum scientiâ, quam ornaverat magnifice: Credam denique non abs re, Ciceronem Trebatio, hujus gloriae, plusquam par erat, avido, blandiri voluisse; compertum abunde quod mihi est ex epistolis ejus plurimis, ⁶⁷ praesertim cum scripsit; *Moriar, ni, quae tua gloria est, puto, te malle a Caesare consuli, quam inaurari*. Percenseat haec omnia Alciatus; & ipsum suae confidentiae fortasse poenitebit; non enim temere, & inconsulte sunt isthaec statuenda, multo minus per vim, fraudemque ingenii trahenda ad confirmandas fallacias Vetterum testimonia, ut nostrae opinioni intemperantius faveamus. Postquam haec de Dialectica strictim delibavi, nam fusius omnia comprehendere, esset infinitum, in Physicis immoror non multum; Sane existimo, his in rebus veteres Jurisconsultos prorsus

A a fus

67 Praesertim cum scripsit] est, quod gaudeas, te in ista loca
 Epist. 13. laudati nuper lib. 7. venisse, ubi aliquid sapere videre
 Id, quod patet etiam luculenter : quod si in Britanniam
 ex epist. 10. ejusdem libri, ubi quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior
 ita Cicero; Legi tuas literas, ex te fuisset.
 quibus intellexi, te Caesari nostro valde Jurisconsultum videri;

fus jejunos non fuisse ; quaeris , quibus moveor argumentis ? hoc uno ; quia perfecti , consummatique judicii Virum dedecet , ea nosse parum , vel prorsus nihil , quae fatuitatem , si necessaria sint , si utilia , imprudentiam , rusticitatem denique arguunt , si sint delectabilia : misera est , & infelici macritudine collabescens doctrina , quae in suo ambitu arcte se continet , & ad alienos fines timida non excurrit ; sicca enim , & pallida languescet , nullo unquam usu commendabilis ; ⁶⁸ Quam apte Cicero de Oratore , quod ipse ad Jurisconsultum convertito ; *Quem etiam , quo grandior sit , & quodammodo excelsior , (ut de Pericle dixi supra) ne physicorum quidem esse ignarum volo ; omnia profecto cum se a caelestibus rebus referet ad humanas , excelsius , magnificentiusque & dicet , & sentiet .* Sed tandem de nobiliore , & propius ad Jurisprudentiam accedente , Philosophiae parte , quae ad mores spectat , pauca addam , cum omnia sint per se notissima . Mecum una convenis , Adolescens optime , eam non esse a Jurisconsulto negligendam ; negas tamen , in id esse viribus totis incumbendum ; Tuâ pace dicam , non rectam instas viam ; acerbumne tibi videtur responsum ? Nolo sane , meo haereas judicio ; quod a te , in contrariam sententiam inclinato , expectare , est difficile ; a me peti , tuae opinionis adversario , sane temerarium : ⁶⁹ Accipe tamen isthaec ex Cicerone ; *Neoptolemus quidem apud Ennium philosophari sibi , ait , necesse esse , sed paucis : nam omnino , haud placere .* Ego au-

⁶⁸ *Quam apte Cicero de Oratore*] In libello ad M. Brutum , quem inscripsit , *Orator* .

Cicerone] Haec omnia persequitur Cicero in laudem Philosophiae , in libello nuper citato .

⁶⁹ *Accipe tamen isthaec ex*

autem, Brute, necesse quidem mihi esse, arbitror, philosophari: nam quid possim, praesertim nihil agens, agere melius? sed non paucis, ut ille; difficile est enim, in Philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia: nam nec pauca nisi multis eligi possunt, nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur. Postulas exempla, non eorum dumtaxat, qui otio, sed qui vitâ occupatâ usi sunt? 70 En quae idem habet Cicero; Majore enim studio Lucullus cum omni literarum generi, tum Philosophiae deditus fuit, quam, qui illum ignorabant, arbitrabantur: Nec vero ineunte aetate solum; sed & proquaestore aliquot annos, & in ipso bello, in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, ut non multum Imperatori sub ipsis pellibus otii relinquatur. Cum autem e Philosophis ingenio, scientiâque putaretur Antiochus, Philonis auditor, excellere, eum secum & Quaestor habuit, & post aliquot annos Imperator. Cumque esset eâ memoriâ, quam ante dixi, ea saepe aliquando facile cognovit, quae, vel semel audita, meminisse potuisset. Maxime tamen haec vera sunt, ubi tu omnibus absolutum numeris fingere, ac in lucem proferre mihi velis Jurisconsultum, cujus unice interest, causas tenere omnes de Religione, de Pietate, de Caritate Patriae, de bonis rebus, & malis, de Virtutibus, ac Vitiis, de Officio, de Dolo, de Voluptate, de perturbationibus animi, & erroribus, quae saepe cadunt in Juris sive publici, sive privati controversias. Neque opus erat, ut opinaris, excurrere ad immensa Graecorum volumina, ubi hae disputa-

A a 2 tio-

70 En quae idem habet Cicero] Idem pertractans argumen- tum locis superius laudatis.

tiones mirum quantum luxuriantur ; habebant inter Latinos Jurisconsulti veteres non contemnendos Scriptores , a quibus uberrime acciperent , quae ad hanc doctrinam optime conducebant ; *Cam omnium artium* , ⁷¹ inquit Cicero , a quo in hac disputatione non discedam , *quae ad rectam vivendi viam pertinerent , ratio , & disciplina studio sapientiae , quae Philosophia dicitur , contineretur : hoc mihi latinis literis illustrandum , putavi : non quia Philosophia Graecis & literis , & Doctoribus percipi non posset : sed meum judicium semper fuit , omnia Nostros aut invenisse per se sapientius , quam Graecos , aut accepta ab illis , fecisse meliora , quae quidem digna statuisent , in quibus elaborarent : nam mores , & instituta vitae , resque domesticae , ac familiares nos profecto , & melius tuemur , & lautius ; rem vero publicam nostri Majores certe melioribus temperaverunt & institutis , & legibus . Praesertim cum ipsemet Cicero hanc Philosophiae partem , suâ adhuc tempestate aliquantulum squalidam , & inconditam , non tam rebus , quam parvo cultu , & elegantia scriptio- nis , magnificam , splendidamque vi , ac lepore eloquentiae suae reddiderit , ⁷² ut ipse testatur ; *Philosophia jacuit usque ad hanc aetatem , nec ullum habuit lumen literarum latinarum ; quae illustranda , & excitanda nobis est , ut , si occupati profuimus aliquid civibus nostris , profimus etiam , si* pos-*

⁷¹ Inquit Cicero , a quo in hac disputatione non discedam] Cicero , quodammodo Graecorum gloriae invidens , suos extollit ; rectene , an secus , aliorum sit judicium .

⁷² Ut ipse testatur] Intra modestiam Cicero , nec sine aliqua ambitione , de se isthaec praedicat .

possumus, otiosi; in quo eo magis nobis est elaborandum, quod multi jam esse Latini libri dicuntur scripti inconsiderate ab optimis illis quidem Viris, sed non satis eruditis; fieri autem potest, ut recte quis sentiat, & id, quod sentit, polite eloqui, non possit. Haec ipse, per summa veluti capita, in medium attuli, ut eam refellerem opinionem, quam vel tu, Adolescens ornatissime, vel si qui sunt alii, quorum auctoritate, & judicio moveris, parum caute amplectuntur, quaeque non sine injuriâ omnem amovet a Jurisconsultis Philosophiae cultum, ac ornatum; Quod si mihi velis esse aequissimus hujus disputationis aestimator, ac Judex, rejectis omnino iis, quae mox exposuisti, non aliud a me poteris aut solide dicere, aut rectissime sentire. Hospes aut persuasus, aut ulterioris controversiae impatiens, neque victus cessit, neque obstitit inurbane; sed grato vultu orationem Merillii excepit, ac laudavit. Noster vero Atilius Hospiti, & Merillio gratias egit de tam eruditâ concertatione, inter eos motâ, & ab utraque parte neque segniter, neque illepide expletâ; & consalutatis omnibus, quoniam iam dies altius fuerat progressus, discedendi veniam a Merillio petiit, & nobiscum una domum se contulit; quò lassî pervenimus, interpositâque ad levamen corporis parvâ morâ, prandio vires, solito tardius, refecimus. Sed vix e mensa consurreximus, en tibi, nescio quis ad ostium; Famulo praecipimus, ut, qui sit, cognoscat; si ex familiaribus, intromittat; secus, dicat, nos in lecto consopitos esse, & ipsum in mandatis habere, neminem admittere. Dictis famulus est obsequens, fert sese ad ostium, deprehendit oculis, ante fores Torquatum adesse, qui Atilio erat conjun-

junctissimus ; statim finit , illum ingredi . Atilius vero ubi Amicum prae caeteris carum aspexit ; Torquate, inquit, dulcissime, cur tam inopinato huc advenis? Ut vos, ait ille, ad mecum unà lento gradu deambulandum invitem . Apage quaeso hoc consilium , inquit Atilius ; tenesne , unde nos redivimus? Minime quidem, ait Torquatus . Tunc Atilius ; e Porticu Stoicorum ; profecto non te latet , quanto illa spatio ab hac aede distet ; & putas tam obfirmatos nos pedes habere , ut pares simus novo itineri instituendo? Torquatus vero, nolo, inquit, hujus vobis esse novi incommodi auctor ; maneam vobiscum , ni fastidio sim ; & doceri cupio , quid in illa Porticu egistis? Lepida, inquit Atilius, sese obtulit occasio ; disputatum est enim inter Hospitem quendam non rudis, nec inelegantis Minervae, & Emundum Merillium, illius loci Aedituum, utrum Philosophiae studium fuerit diligenter, ac prae caeteris a Jurisconsultis veteribus excultum? Torquatus ad haec ; pulcherrima sane disputatio ; vellem quamquimaxime, in ea interfuisse ; sed rogo , an aliquis incidit forte fortuna sermo de nova ista , quae jam tanto plausu, nescio an jure merito, circumfertur Renati Cartesii Philosophia? nam cum ea tantopere passim extollatur, mihi fit verisimile, nullum acrem, limatumque existimari Jurisconsultum, nisi is in Cartesii fidem, ac clientelam sese dedat . Atilius vero ; de hoc, ne verbum quidem ; sed ex hoc tuo sermone planissime video, quanto odio, uti jamdiu coeperas, hujus novi Philosophi doctrinam persequeris . Torquatus, probe, inquit, tenes animi mei sententiam; Immo, ut aliquā ex parte indulgerem cuidam invito furori, quo in illam trahor, nactus paucis ab-
hinc

hinc diebus paullulum ocii , hos compegi elegos ,
quos in tui , tuorumque Hospitum gratiam , ad ex-
hilarandum hunc nostrum confessum , placet recita-
re ; Dabitis ne veniam ? Tunc unanimes diximus , fa-
cies rem gratissimam ; incipe ; en taciti , ut par est ,
ab ore tuo pendemus .

*Rideo , cum jaſtant aliqui , debere Renatum ,
Hunc unum , doctus qui velit eſſe , ſequi ;
Qui ſecus indocilis faxit , vulgaribus ille
Inſtructus nugis , ſerpet ineptus humi .
Ergone tam rarus diſcendi manat in orbe
Rivus , ut hoc uno e fonte bibantur aquae ?
Ingeniis tam pauper erit Natura fovendis ,
Ut lac tot Natis una papilla dabit ?
Fallax judicium : Quid enim ? quia multa Renatus
Captu prona docet , ſint meliora , putem ?
Si res pro captu melior , ſeu pejor habenda eſt ;
Dic mihi , quae mala res , quae nequit eſſe bona ?
Si capias , dic eſſe bonam , quae peſſima res eſt ;
Optima te fiet non capiente mala .
Immo ſi cupimas juſtâ res pendere lance ,
Vera minus poſſunt , quam bene ficta , capi ;
Finge aliquid ; fictis , qui convenit , adde leporem ,
Et captum invenies , inveniesque fidem ;
Vera nec augeri , minui nec poſſe , neceſſe eſt ;
Quaere inſudandum , quo capiantur , erit .
Qui non iſta probas ; i , quaere facillima captu ,
Nil veto ; quae diſces , dedidiciſſe , voles :
Quod pulchrum , ſolidumque putas , avidaeque requiris ,
Labi ſponte ſua tale videbis opus .
Sed ſummis veluti labiis tua dicta , Renate ,
Guſtemus ; propius rem tetigiſſe , juvat .*

Pri-

*Primum nos dubios vis rebus in omnibus esse ;
 Deque ipso dubios non minus esse Deo .
 Sint suspecta , jubes , quae tangimus , atque videmus ;
 Saepe solent oculi fallere , saepe manus .
 Idque parum est ; ultra mox pergis ; Et omnia haberi
 Pro falsis , quamvis sint ea certa , doces ;
 Falsum , quod minor est Toto Pars insita . Falsum ,
 Quina quod efficiant , bis numerata , decem .
 Quam misere tete involvis ; non ista cohaerent ;
 Peccas ingenii mobilitate nimis ;
 Omnia pro falsis qui judicat , amplius ille
 Non dubitat ; nequeunt , haec duo stare simul ;
 Quo pacto res vera potest , seu falsa videri ,
 Quae dubios partem nos in utramque tenet ?
 In quas obscuras nos coniicis , improbe , tricas ,
 A quo confusi repperiemus opem ?
 Haec prae vestibulo ; Quae sint , quae deinde sequuntur ,
 Carptim e praecipuis sunt relegenda locis .
 Exponis ; quod tot Dubiis lustantibus unâ ,
 In lucem , Verum , quod prius exit , id est ,
 Si meditor , jam sum . Meditantem existere , nulli est
 Obscurum , nulli non sat ubique patens .
 Sed , rogo ; Pro falso si quis , quod dicis , habebit ;
 Hoc , quod sit verum , qua ratione probes ?
 Praeceptis si forte tuis tentaveris uti ,
 Praeceptis nosces te implicuisse tuis ;
 Inmemor es ? quid enim , non praecipis , omnia haberi
 Pro falsis ? ergo proderis arte tuâ .
 Dices , quod Verum hoc , Naturae lumine , notum est ;
 Esto , inquam ; at fallax lumen an esse potest ?
 Si facile , ut jactas , nos falli possumus ; anne
 Hoc etiam falli lumine posse , neges ?*

Hinc

*Hinc oritur, quod Lex, noscendo tradita Vero,
 Quam struis Ipse, labat, nec bene tuta sibi est,
 Hac Ta lege caves, quod mens tunc conscia Veri est,
 Cum rem distinde, perspicueque videt;
 Felix inventum! quo quisque decentius erret,
 Perque artis leges desipuisse sciat;
 Adde, quod ima palam Veri Plebs arbitra fiet,
 Teque sui arbitrii jactet habere ducem;
 Atque ita vera putet, (quia clare noscere, dicet,)
 Plurima, quae falsi forte timore ruunt.
 Ex hoc fonte, probas, quod Mens a Corpore differt,
 Hac ope demonstras, quod sit in Orbe Deus;
 Rectane sit ratio huic, an sit minus apta probandi,
 Nescio; quod multis sit laniata, scio;
 Et scio, quod solidis te urgent rationibus hostes;
 Hisque refellendis non satis esse potes.
 Nunc ad Naturae cupimus penetrare recessus;
 Hic, qui te ridet, qui venerantur, habes.
 Multi dementem, multi te ex omnibus unum
 Sublimem faciant, egregiumque Virum;
 Horum cui sit habenda fides? ni fallor, adhaerent
 Qui sapiunt, parti, quae tibi grata parum est;
 Et merito; videamus enim, quot somnia fingis,
 Et delirantis quam bene munus obis.
 Si petimus, quaenam sua sint exordia rebus;
 Ipse magistrali talia voce refers.
 Materia est, auctore Deo, divisa minutas
 In partes, & pars quaelibet aequa fuit.
 Circa se, centrumque suum pars quaecque movetur,
 Praeter & hunc, motus partibus alter inest,
 Quippe aliae, atque aliae massam glomerantur in unâ,
 Et se praecipites, vorticis instar, agunt;*

*Pullulat hinc grave certamen; partesque vicissim
 Frangi contactu proximior, solent;
 Atque ita conspectus non est his partibus unus,
 Non eadem moles, & neque pondus idem;
 Haec longa, illa brevis; haec aspera, & illa rotunda;
 Haec parva, illa ingens; haec gravis, illa levis;
 Et quia particulis dispar est indita forma,
 Dispar est etiam in vortice cuique situs.
 Pergunt ad centrum tenues; sunt inde rotundae;
 Crassae circumstant exteriore loco.
 Atque omnem gignit, sub imagine vorticis, Orbem
 Materia haec triplex, Crassa, Rotunda, Levis.
 Vorticis in medio, flagrans qui lumina spargit,
 Est e materia Sol levior satus;
 Partibus efficitur spatium caeleste rotundis,
 Quod vastas ambit Solis utraque vias;
 Terra fit e crassis, nec ita est minus apta duobus
 Motibus, unde Annam dividit, unde Diem,
 Namque movens sese, proprio revoluta sub axe,
 Labentes horas nocte, dieque notat;
 Cum Solem circa, rapidâ vi vorticis, acta est,
 Cursu metitur annua signa suo.
 O nimium lepida, & multo mercabilis aere
 Fabula; cui melior conficienda foret?
 Fortunate nimis; dic, oro, arcana, tot annis
 Abdita, quo tibi nam sunt reſerata Deo?
 Si facis auctorem Te ipsum, quaecunque negabo:
 In te nulla sita est, sed ratione fides;
 Quae ratio est, nisi forte loco rationis habetur
 Sectandi leges caeca libido tuas?
 Sit caecâ hac, cupiat quicumque, libidine ductus;
 Duci semper ego vi rationis, amem.*

Parce

JURISCONSULTORUM. 195

*Parce igitur, nova tam multo reperire labore,
 Nè repperta probes, quid reperisse juvat?
 Ista tibi obiicimus, nec certe objecta refelles;
 Vix aditum, quo nunc egrediaris, habes.
 Si faxis; Par, exclamem, tibi nullus in Orbe est.
 Sin secus; excutiam, quo premis ipse, jugum.*

Plausu non defraudavimus elegantissimum Torquati carmen, a quo summam percepimus voluptatem; Torquatus vero laudes suâ modestiâ declinabat, & veluti in invitum, conferri commendationem, non sine suâ majore gloriâ, pudibundus ostendit. Caeterum, inquit Atilius, Vitia Cartesii placuit audire, ejus tamen commendare Virtutes, quas 73 vel ipsi

B b 2 ho

73 Vel ipsi hostes magnifice extollunt,] Inter quos Petrus Daniel Huetius in censurâ Philosophiae Cartesianae haec habet; *fidiis animum ad Mathematicas Ad Cartesium vero ipsum quod attinet, longe modestior fuerat se quacibus suis, ab hisque vitiis baud paullo alienior; etsi non plane expers. Atque de eo, quod sentiam, si quis ex me quaerat, iterum dicam, magnum fuisse, & excellentem Virum: quod qui negaverit, carebit is utique vel usu rerum, vel pudore. Fuit enim ad penetrandas res, a naturâ reconditas, ingenio acri, & peracuto; adjuncta erat eximia vis, quae nec obrueretur magnitudine rerum, neque meditationis continuatione frangeretur; tum & ingens capacitas, & amplitudo, quidquid libuisset, facile comple-*

ctens. Eximia ad haec perspicuitas cum percipiendis rebus, tum differendis. His instructum praeprimis artes magnâ cum laude, & ad Philosophiae deinde studia contulit; ejus animadversis vitiis, cum instaurandam suscepisset, repudiatis primum praecjudicatis opinionibus, a paucissimis, & simplicissimis, & clarissimis principiis exorsus, universam naturam explicare instituit, quod fuit summo Philosopho dignum. Rationis ordinem tenet, & connexionem rerum. In maxima copia brevis est; in summa brevitate, & subtilitate dilucidus. Quibus postremis laudibus eum vel veterum, vel recentiorum Philosophorum aequiparat nemo, &c.

hostes magnifice extollunt , non dedignamur ; Fuit enim Cartesius , Vir egregius , qui quandoque ex ipsis inaniis , ingenio ornatis , gloriam , quam merebat exiguum mercatus est plurimam , & philosophandi vitia ita Virtutibus miscuit , ut , propter utrorumque affinitatem saepissime in Vitium Virtus , in Virtutem Vitium sese converterit . His ab Atilio dictis , alio traductus est sermo ; & Torquatus a nobis postulat , uti certior fieret , quo pacto Mortales Philosophiae vacarent . Nautius respondet ; certum , quod statuum , non habeo ; Vix est , qui huic non vacet ; compendium temporis fieri , desideratur maxime ; Invenias , cui trium mensium accessus ad Praeceptorem Philosophi nomen indat ; & ille est Doctorum doctissimus , qui post semestre auditores a se dimittat ; Proinde in deligendo Praeceptore non quaeritur , qui doceat recte , sed qui brevius ; & is , qui scientiam in angustias redigit , scholam habet affluentioram ; Amor est non tam discendi facultatis arcana , quam vocabula , ut in hujuscemodi sermonibus sciant cum impudentia delirare ; Qui in veteres Philosophos incumbunt , nil nova degustant ; haec qui amplectuntur , ita veteres odio exagitant , ut piaculi loco habeant , ad horum libros accedere ; & invicem hostes , & mutuo ignari pugnantium inter se sectarum , nesciunt , quae spernunt ; & sese alternatim aculeis pungentes , minime vident , quo feriant : eo fit , ut in ambitionis speciem quidam haec studia persequantur , ne in vulgus permeet , ipsos Philosophiam carere ; & nullum genus hominum est , qui hoc pruritu non teneatur : e Gallis prodiit liber , in quo auctor ad commodum Aulicorum Philosophiam pertractavit ; faxint Superi , ne qui alius liber prodeat , qui Ta-
ber-

bernariis Philosophiam obtrudere velit, ut cum thus, aut scombrum emtum eamus, de Philosophicis rebus magis, quam de pretio disputemus; Medicorum nullus est, qui non philosophetur; multi graviter, ac prudenter; sed praeter hos, alii, qui leviter Philosophiâ sunt tincti, longiorem curam in his tricis ineptam praedicant, & parum utilem arti medicae, quae, ut ajunt, experientiâ comparatur exactior; alii ita perditæ hoc sibi negotium dant, ut, misero aegrotantium fato, frigide disputant ad captandum inanis gloriae fucum, ubi periculum imminet gravius, & ad ornandam speciosius mortem futilis Philosophia conducitur. Ii, qui foro vacant, fummis labiis hoc studium attingunt (semper excipio meliores, & solidâ doctrinâ praeditos), seu quia illam Philosophiae partem potius deosculantur, quae ad lucrificiendum mentes acuit; seu exemplo quorundam retracti, qui ad exosam subtilitatem usum fori traducentes, tandem pretio diuturni laboris, in hanc rem impensi, nil praeter contemptum, & egestatem sibi infelicitè emerunt. Nautii judicium visum est non illepidum; & in hanc sententiam addita vicissim sunt plurima, quibus suaviter condivimus familiarem confabulationem usque ad noctis exordium, quo adventante, a nobis Torquatus discessit.

Illis postea, qui insecuti sunt, diebus, Atilio duce, urbem lustravimus, cupidi cognoscendi Incolas, ac Magistratus. Populum omnem divisum novimus in Senatorium, Equestrem, Plebejumque ordinem; Senatoriâ dignitate primores Reipublicae fruebantur, veteres illi egregii Jurisperiti a Sex. Papyrio ad Modestinum usque, cujus aetate, retro collapsâ jam Jurisprudentiâ, obmutescere Jurisconsultorum oracula

la coepere. Inter Equites numerabantur, qui, post extinctam Jurisconsultorum successionem, nudam publice docendi, ac profitendi Jus provinciam suscipere Romae, Constantinopoli, ac Beryti; Hisque adjugebantur, qui ab Andrea Alciato ad nostram usque tempestatem, ingenio, & cultu bonarum artium, interpretandi munus non sine elegantia, ac lepore, obierunt. Plebs denique Accursium, Bartolum, & qui eos secuti sunt, concludebat; sed hi honestiore loco habiti, neque observantia Optimatum, neque honore Magistratus defraudati sunt, multis tamen aegre id ferentibus, qui palam jactabant, omnem ab his Scriptoribus leporem abesse; usque adeo, ut ipsorum aliquos pudeat, Grammaticam profiteri; 74 Baldus enim de Pomponio jocatur, quod fuerit *Grammaticus speculativus*, 75 ridetque se ipsum Odofredus, cum ait, *Grammaticemus aliquantulum*, & Azonem reprehendit, quod voluerit esse *Magister Grammaticae*: Sed horum privata dissentio, leviter suborta, nec multum evulgata, parum, aut nihil his Scriptoribus obsuerat. Erant tamen qui in ordinem plebejorum collati, passim negligebantur, Proletarii nimirum, Congerrones, Inanilogi, Nugivendi, ac quarta Luna nati, quibus foetet anima, ridiculis nutrita opinionibus, quique superbâ ignaviâ misere occalluerunt, & suis ineptiis sunt cuicunque hominum generi incommodistici; Hi in omnium contemptum devenere, & nulla est unquam de istorum operibus habita ratio; nam, ut Graecum est dictum, *τις χείρα*

74 Baldus enim de Pomponio | *dus*] In l. si quis stipulatus sit,
 jocatur] Uti refert Albericus | D. de verb. oblig. in l. Cognitio,
 Gentilis in Dialogo 2., Paulus. | D. de off. ej. in l. 1. D. de Just.,
 75 Ridetque se ipsum Odofre- | & Jur.

ἡλικία τοῦ Διομήδεος χρόνιός ἐστι; *Quis usus putrefacti cepis?*
 His cognitis, ad Magistratus illius anni sermonem
 convertimus: Rogamus primum, qui sint Consules.
 Respondet Atilius; Domitius Ulpianus, forte quia,
 cum de officio Consulis libros tres scripsisset, non
 impar huic muneri creditus est: Ulpiano datus col-
 lega, Aemilius Papinianus. Mirum id visum est C.
 Nautio, & inquit, cur Consul Papinianus? ⁷⁶ annon
 repugnat lex annaria, qua cautum, annum tertium
 supra quadragesimum Consulis fore legitimam aeta-
 tem? Papinianus enim in hanc venerat Rempubli-
 cam annum agens xxxvi, qui fuit suae vitae po-
 stremus; Sane, ut mea fert opinio, aetatis defectum
 a Populo in gratiam Viri egregii, & de Jurispru-
 dentia optime meriti, benigne remissum, existimo.
 Non ita se res habet, inquit Atilius; Papinianus sa-
 ne non in hoc juvenili flore e vivis discessit, ut ti-
 bi, aliisque Viris adunci quidem nasi, quales sunt
 Hotomannus, Lectius, Corasius, Mynsingerus, Strau-
 chius, ⁷⁷ imposuere duae inscriptiones; e quibus hic
 spe-

⁷⁶ *Annon repugnat lex anna-
 ria, &c.*] Consularis aetas erat
 annorum quadragintatrium ex
 laudata lege annaria, uti refert
 Cicero pro Muraena; & epist. lib. 7.

⁷⁷ *Imposuere duae inscriptio-
 nes*] Ex his priorem inscriptio-
 nem temporibus Sixt. Pontificis
 a rustico quodam inventam pro-
 tulit Socinus junior ad l. 102.
 D. de Condition. & Demonstr.; In
 urnâ enim argenteâ, cineres Pa-
 piniani continente, haec verba
 legebantur;

AEMILII. PAPINIANI.

JVRISCONSVLTI.

ET. PRAEFECTI. PRAETORIO.
 REQVIESCVNT. HIC. OSSA.

CVI. INFELIX. PATER.

ET. MATER.

SACRVM. FECERVNT.

MORT. ANN. AET. XXXVI.

Altera extabat Romae in Pala-
 tio Cardinalis Genuensis, quam
 Gruterus e Mazochio, & Metelli
 schedis in opere suo exhibet,
 pag. 348. n. 8. in hunc modum;

AEMILIO. PAVLO. PAPINIANO.

PRAEF. PRAET. IVR. CONS.

QVI. VIX. AN. XXXVI. M. IV. D. X.

speciosus error in vulgus manavit : Verum , quod omnium istorum fugit diligentiam , ⁷⁸ Galvani reperit solertia , qui quidquid de tam angustâ Papiniani aetate circumfertur , velut supposititium , & adulterinum , viriliter explodit ; Reque exactius perpensâ evincitur , septuagenarium , vel certe sexagenario majorem , Illum obiisse . Tunc Nautius ; videte , inquit , quot plerumque nugae , vel testimonio probatissimorum Interpretum evulgatae , in animum sensim illabuntur , ibique altius noxias agunt radices ; gaudeo , Atili , te isthaec indicasse , ut exuerem falsam hanc opinionem . Sed ultra progrediamur ; & quoniam Consules qui sint , jam tenemus ; dic , quaeso , quis Praeturâ fungitur ? Jacobus Cujacius , inquit Atilius ; sed quid referam , quanti hic honos invidiâ suorum hostium ipsi constiterit . Nautius vero , & nos omnes , incensi cupiditate cognoscendi haec omnia , petimus ab Atilio , ut rem hanc totam ordine suo recenscat . Ille , facilis in nostra vota , redeamus , inquit , domum , jamdiu enim absumus , & per iter , quo magis ab incommodo relevemur , de his verba faciam , ut jubetis . Nos obtemperamus , & gressum erga tectum dirigimus ; Interea Atilius sic narrationem exorsus est . Hospites carissimi , adversus hanc Cujacii dignitatem occultas moliri insidias ausi sunt veteres hostes sui , Duarenus , Donellus , Hotomannus , Balduinus , Bodinus , Joannes Robertus Aurelianensis ; Eorum tamen nemo ingentem , constantemque Cujacii famam valuit infringere ;

HOSTILIUS. PAPINIANUS.
EUGENIA. GRACILIS.
TVRBATO. ORDINE. IN. SENIO.
HEV. PARENT. INFELICISS.

FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERVNT.

⁷⁸ Galvani. reperit solertia]
Cap. 13. Dissertationum de usufruc.

re ; ⁷⁹ Insignis Vir , quanto humili natalium forte neglectior , tanto ingenii , laborumque gloriâ supra omnium invidiam excelsior , eam sibi in Orbe toto gratiam , ac benevolentiam conciliavit , ut qui illi forte adversari tentarunt , victi , ac spreti , cedere coacti , a certamine plus ignominiae , quam laudis sibi comparaverint : Intactum in Jurisprudencia reliquit nihil , & quae scribit , non tam ex aliis excerpta , quam a se inventa , sane fatentur omnes ; ita omnia suo loco posita , non nimis protracta , quae nauseam creant , non arcte , ac jejune tractata , quae explanationis paullo diffusioris pariunt desiderium ; Candidâ perspicuitate brevis , elegans sub amabili simplicitate , caute eruditus , quantum patitur occasio , ubique docens , ne aliquâ parte arguatur ociosus ; tam nihil habet inane , nihil inconditum , nihil curtum , nihil claudicans , nihil redundans : amoenus in Observationibus ; subtilis in Tractatibus ; uber , ac planus in Commentariis ; generosus in refellendis objectis ; accuratus in confingendis Notis ; in Paratitlis brevis , ac succi plenus ; rectus , prudensque in Consultationibus . Et licet in illius contemptum obicietur , ⁸⁰ Tolosae in honorum contentione Ipsi praelatum fuisse Stephanum Forcatulum ; mirum id nemini visum , cum foret jamdiu compertum , adeo plerumque corrumpi sive gratiâ , sive odio hominum

C c

⁷⁹ *Insignis Vir , quanto humili natalium forte neglectior ,*] Cujus *quodam Tectosagum , Volcarumque*
Pater ignoratur , uti scribit Gu- *genio accidit , ut ibi in petitione*
dus Panzirolus de Clar. leg. In- *cathedrae repulsam pateretur , prae-*
terpr. lib. 2. cap. 90. *lato , &c. Stephano Forcatulo Eio-*
rensi , &c. quae prima ei , & prae-
⁸⁰ *Tolosae in honorum conten-* *cipua relinquendae Patriae , ut in-*
tionem Ipsi praelatum fuisse Ste- *gratae , causa fuit .*
planum Forcatulum] Verum , ait

num iudicium, ut, posthabitis melioribus, deteriora eligat, ac probet; ³¹ Annon Pindarus, quem imitari, neminem posse, canit Horatius, coactus est, improbâ Thebanorum sententiâ, cedere victus, atque inglorius Corinnae? Sed Cujacium, hunc tantum Virum, quem ipsi hostes, nuper recensiti, etsi carpebant, satis tamen nunquam mirabantur, unus prae caeteris audacior, & indomabili superbiâ ferox, veneno, & aculeis armatus, impetere, adortus est; quem putatis? Albericus Gentilis; hic Cujacii famae, hic honoribus obstare, hic excitare turbas, hic per jocos, & facetias, saepe frigidas, nonnunquam etiam stomachosas, nomen deridere; sive domi, sive in trivio nihil habere in deliciis magis, quam in Cujacium spicula vibrare. ³² Quis Cujacius? (sic enim obmurmurabat) Quis ille Lex legum, & Dominus Dominantium, Princeps Jurisconsultorum, Doctorum Phoenix, Sol, Anima Juris Civilis, Vir plane divinus? Habeo contra illum multa in *Anticujacio*, quem librum exercitationis gratiâ confeci. Nescio quid praestet hic Jurisconsultus tam egregius, ut laudes, quas ab aliis caecutientibus furatur, a me repetat? medius dirumpatur, velit, nolit, non est mihi major Wesembecio in Paratitlis; ab Hoc superatur, in quo facilitas, in quo elegans, jucunda, nobilis, totaque legitima

³¹ Annon Pindarus, quem imitari, neminem posse, canit Horatius, &c.] Corinna eâdem, qua Pindarus, tempestate floruit, quem etiam, ut fama est, in certamine quinquies vicit, quamobrem Tanagraei ejus imaginem in gymnasio in loco illustri honorifice

posuerunt, ut scribit Pausanias.

³² Quis Cujacius? (sic enim obmurmurabat) &c.] Quae hic dicta contra Cujacium ab Alberico Gentili memorantur, excerpta sunt ab ejusdem Alberici sex Dialogis, praesertim a sexto, cui titulus, *Antipater*.

tima dispositio; Cujacius vero morosus, durus, & repletionem, ex aliis Auctoribus quaesita, abundans, quae minus tantulo libello apta est, ac conveniens. Pluris Accursium, & Jasonem facio, quam Cujacium in interpretatione legum Africani; nihil de suo notat; omnia quae scribit Iste, docent Illi doctius, ac plenius. Libri Observationum sunt flosculi reliquarum omnium lucubrationum; in illis maximam partem faciunt emendationes: librariam plerumque operam praestat, exscribendo paginas e Basilicis, & aliis aliarum artium Auctoribus. Quamvis impetum mihi faciam, non potest mihi Cujacius non videri, nunc miser, nunc humilis, nunc male intelligens, nunc saepe ridiculus. Dum istas solennes ineptias, furentis in morem, Gentilis effutiebatur; ex omni ordine Viri graves, & honesti fremere, atque maledici hominis insolentiam execrari; Ajunt, audaciam poenis contundi debere, Cujacio satisfieri, Reipublicae prospici. Cujacius vero deridens imbelles conatus Gentilis, Amicos suadebat, ut homines hujus farinae, qui, cum pudoris egeant, non sumunt mutuum, sinnerent in insania, & furore suo ad nauseam spectantium, sive audientium bacchari: Viros doctos, ac consummatos injurias, ab alieno livore turpiter conflatas, curare nihil; non deesse in numero Literatorum, quibus haec generosius pati, fuerat necesse, quod sibi tam lectione veterum, quam aliorum sermone planissime compertum esse, memorabat. ⁸³ Athenis Demo-

C c 2 sthe-

⁸³ *Athenis Demosthenes exagitur modo Mysus, aut Phryx A-*
tatus est, ut putidus] Cicero ad *thenis, cum etiam Demosthenes*
M. Brutum in libello, inscripto exagitetur, ut putidus?
Orator, haec habet; Quoniam igi-

sthenes exagitatus est, ut putidus; ⁸⁴ Caligula Virgilium damnavit, eundemque divinum Vatem Jo: Andreas Lascaris epigrammate proscidit; ⁸⁵ Palaemon Grammaticus M. Varronem Porcum appellavit; ⁸⁶ Aristotelem Petrus Ramus, ⁸⁷ Platonem Georgius Trapezuntius indignis plane modis exceperunt; ⁸⁸ Gaspar Scioppius Phaedrum Thracisni, ⁸⁹ & ipsum, Romanae eloquentiae patrem, Ciceronem Barbarisni postulavit; ⁹⁰ Livio Patavinitas obiecta est ab Asinio. Et, ut haec omnia firmaret Cujacius, ⁹¹ Graecos illos versus recitabat

Ἀρχμωv

⁸⁴ Caligula Virgilium dimnavit, eundemque divinum Vatem Jo: Andreas Lascaris, &c.] Vidend. Lil. Gyraldus, qui haec de utroque scribit.

⁸⁵ Palaemon Grammaticus M. Varronem Porcum appellavit] Et illud praeterea jactabat, *natas nimirum secum literas, & secum morituras*. Sueton. de Clar. Gramm. n. 22. & Quint. lib. 1. cap. 4.

⁸⁶ Aristotelem Petrus Ramus] Patet ex ejus operibus, quae ab anno aetatis suae trigesimo coepit contra Aristotelem effingere, ut ex Scalig. 1.

⁸⁷ Platonem Georgius Trapezuntius] Paul. Jovius in Elog. de Trapezuntio haec habet; *Ufque adeo superbâ aure fuit, ut ne divini quidem Platonis ingenium laudari, pateretur; cujus etiam dogmata, & mores peracerbe, ac insolenter, edito famoso volumine, laceraret.*

⁸⁸ Gaspar Scioppius Phaedrum Thracisni] Is non solum praestantissimos aetatis suae Virôs, Scaligeros, Lipsium, Thuanum, Possevinum, Vossium, Stradam, Casaubonum, Mornaeum carpere studuit, sed cum Phaedro veteres alios plerosque.

⁸⁹ Et ipsum, Romanae eloquentiae patrem, Ciceronem Barbarisni, &c.] Non immerito Scioppius propter has invidas calumnias Canis Grammaticus appellatus est.

⁹⁰ Livio Patavinitas obiecta est ab Asinio] Lud. Vives de trad. Discipl. ait; *Livii Patavinitem, quam gustabat Pollio Asinius, nos non gustamus; scilicet non habemus jam palatum usque adeo eruditum, aut certe morosum.*

⁹¹ Graecos illos versus recitabat] Quos exscribit in suis adagiis Paullus Manucius.

Ἀκρων μέγιστος ἢ φοβεῖται τὴς ψόφης
 Καὶ τοὺς ἐχέφρων πᾶσαν ἔλκεσαν βίαν.

*Strepitum, ac tumultum maxima incus baud timet,
 Constans nec animus quamlibet violentiam.*

His dictis, quamvis ex Amicis multos in sua vota Cujacius traheret, minime tamen effecerat, quin Claudius Mareschallus, Senator olim Parisiensis, & Papirius Massonus, Cujacii gloriae studiosissimi, contra Albericum Gentilem viriliter non assurgerent. Curiosi inquirunt, qui sit, qua gente ortus, quibus studiis exercitatus homo truculentus, ac seditiosus, & audacter inverecondus. Habebat Gentilis non paucos in hac Republica favitores, Rainaldum, Nonium, Odonem Eugenium Lancelotum, Cantuccium, Galissum, Severum, sive quia olim hos coluit Praeceptores, sive quia fusius commendavit in oratione suâ de laudibus Academiae Perusinae; ex Anglis non defuere, qui pro eo starent, apud quos vivens summum nactus fuerat patrocinium, quando ad eam regionem paterno jussu sese contulit. Quamobrem Mareschallus, & Massonus de rebus hisce facti certiores, declinarunt horum judicium, dederuntque Amicis negotium, ut reperirent, qui de Alberico Gentili omnia, quae sciret, candide, & bonâ fide referret. Interim Juvenis quidam, obscurae famae, sed severioris studii tenax, & Cujacii amantissimus, cui nihil de Gentili erat incognitum, sive quia in eâdem, in qua is, patriâ natus, sive aliâ quâvis de causâ, cupidus satisfaciendi desiderio Mareschalli, & Massoni, eos adit, salutatur; Et per me, inquit, Viri clarissimi, tenebitis, qui sit Albericus Gentilis. Mareschallus, & Massonus laeti vultu, & in plausum effusi, utpote voti compotes, grates agunt;

agunt ; in amplexus , & oscula Juvenis irruunt ; hortantur , ut libere omnia exponat , spondent praemia , quaecunque velit , omnemque ipforum , & Cujacii gratiam , ac benevolentiam . Albericus Gentilis , (Juvenis incept) Anconae natus , audax supra vires , ac aetatem , inter alia , Dialogos , trigessimum annum agens , conscripsit ; Alciatum , Cujacium , Donellum , Hotomannum , & hujus notae alios , pro Superum fides ! quos homines , immo verius , quae Jurisprudentiae ornamenta , acriter , & instar infanientis , perstringit , mordet , dilaniat : Totus est in laudandis antiquis Glossatoribus ; in his suae deliciae , suus amor , sapientia sua ; Hos recentioribus Interpretibus , Viris , mirâ eruditione pollentibus , impudenter anteposit ; quot somnia fingit , quas sectatur inanias , ut solenniter , & cum plausu ridiculum se praebeat : & tamen insolens est , ac tumet , ⁹² & uti est in Graecorum adagio , Μέγα σπουδαῖ μάλλον ἢ Πύλας ἐν τῇ μάχαιρᾳ ; *magis sibi placet , quam Pelcus in machaera* . ⁹³ Sunt , qui sentiunt , Albericum haec non serio scripsisse ; cum ipse calluerit , quae improbabat . Lepida res hercle , & digna pleniore cachinno ; nugas hii tentant persuadere , & nobis palpum obtrudere ; non placet , non credo ; Illud verum est , illud certissimum , familiarem Alberici genium , invidiam fuisse , hac perditte teneri , & , hujus stimulis actum , hoc pertractandum suscepisse argumentum . In his dialogis ,
ubi

⁹² Et uti est in Graecorum adagio] Quod colligitur ab Anacreonte , ac Pindaro .

⁹³ Sunt , qui sentiunt , Albericum haec non serio scripsisse , &c.] Uti

existimat Christianus Godofr. Hoffmannus in praefatione , praefixa collectioni operum Guid. Panzeroli , aliorumque , de Jctis scribentium , Lipsiae ann. 1721 editae .

ubi formandum sibi Jurisconsultum instituit , ambigitur , utrum impedimenta promoveat , an expellat . Videte quaeso , quid hoc suavis insaniae sit ! ⁹⁴ Lectio , inquit , Eruditorum nocet , demus ergo nos antiquis Glossatoribus . Linguae cultus latinae laboriosum est Grammaticorum negotium , nobis mora prorsus inutilis ; nihil enim interest , etsi barbare loquamur . Graeca locutio omnino praeter JConsulti munus . Dialectica officit . Historiae profunt parum . Criticae ars inutilis labor . Sana , ac solida profecto praeccepta ! ubi invenias meliora ? colat isthaec juvenus ; habebimus brevi Jurisconsultos , omni aevo memorandos . Moneat Albericus , quid restat , quando haec auferet ? O novus , & magnus Jurisprudenciae Reformator ! bona fide dicat , num anno trigesimo , in ipso adolescentiae flore , antiquos omnes evolverat Interpretes ? Si ait , verisimilia narrat nequaquam , fidem praesto nullam , etsi conceptis juret verbis . Sin vero negat , quo pacto , quos ne noverat quidem , laudat , extollitque ? Porro dum recentes comparat Eruditos antiquis cum Interpretibus , doceat , an diu , multumque Eruditorum opera , ut par erat , diligenter , & accurate triverat ? ⁹⁵ Respondebit , ut scribit , octodecim menses , per id tempus , quod a docendi munere superfuit , quodque fuit minimum ob publicas , privatasque lectiones tam componendas , quam recitandas , his recentioribus vacasse , praesertim Cujacio ; laudo fatuam felicitatem hujus praecocis ingenii ; quam miserae , angustaeque temporis reliquiae tan-

⁹⁴ Lectio , inquit , Eruditorum nocet] Hos , & qui inde sequuntur , sensus Gentilis fuisse aperit in suis sex Dialogis .

⁹⁵ Respondebit , ut scribit , octodecim menses] In Dialogo ultimo , inscripto , Antipater .

tanto operi dicatae ! Miror , quod octodecim mensium horae subsecivae tam grande peperere miraculum , ut ea omnia calleret Albericus , quae tot vastis Eruditorum continentur voluminibus . Quid si addam , eo illum fuisse furore abreptum , ut pugnantia praedicet ? Animum advertite , an meum sit , nugari : ⁹⁶ Refert , adiisse tractatum Cujacii ad Africanum , atque ita offensum fuisse ipso scriptionis exordio , ut praeter ea , quae vestibulum ante ipsum sese obtulerunt , legerit profecto nihil : Clamat postea , nihil de suo Cujacium notare ; Accursium , & Jasonem , aliosque docere haec omnia doctius , ac plenius . Rudi minervâ praeditus sum , quomodo ista , inter se dissita , ac contraria , cohaereant , non intelligo . Non totum legerat opus , & quid in eo concludatur , sciebat , videbatque ab aliis & doctius , & plenius tractari ? Vel nos haec arcana non intelligimus , vel Albericus incomparabilis est sycophanta . Finierat Juvenis : Marefchallus , ac Massonus iterum gratias reddunt maximas , ac uberrimas ; & , prae quodam animi impetu , exclamant , magne Cujaci , sume superbiam , quaesitam meritis , usque tu posterâ cresces laude recens , & victis hostibus , immortalî gloriâ , ac famâ triumphabis . Tum rectâ pergunt ad Socios , ad Collegas , ad Amicos ; referunt , quae de Alberico acceperant ; rident adversarium futilem , ac inanem ; statuuntque , hominem , dignum helleboro , non publice odiis proscindere , non ad Magistratum deferre , sed spernere , ac suaviter deludere . Ita res agitur ; si quis Illum videret , audiret , statim ad haec dicteria excurrere ; O egregius rerum absurdarum magister ,
O pe-

⁹⁶ Refert , adiisse tractatum Cujacii ad Africanum] Eodem numero per laudato loco Dialogi sexti.

O peritissimus artifex ineptiarum! Quid miselli hominis Cujacium impetit! Quam exiguum animal tam magnanimo insidiatur Leoni! Cujacius is est, si nescit, qui vivens, vidensque 97 nullo alio nuncupabatur nomine, quam hoc gloriosissimo, *Jurisconsultus*; tantâ ubique exceptus reverentiâ, ut in publicis Germaniae gymnasiis, 98 siquis Cujacium nominaret, statim omnes, honoris causâ, caput aperirent, ac pileum deponerent. Faciat se huic parem Albericus; faciat hoc se majorem; mediam Illi capitis venam contundemus; ita plausum, quem meret, dabimus; ita, qui sit, apertissimo, & solenni testimonio ostendemus. His vocibus Albericus Gentilis territus, ac pene enectus, si minus de sua sententia dimoveri, visus est; a maledictis tamen tam publice, quam privatim abstinuit, nec amplius animos impudenter sustulit, timens, ne majores in se excitaret tumultus. Ex eo coeperunt omnes de Cujacio vel nihil, vel magnifice loqui; caeterique aemuli, alieno periculo facti cautiore, potius cum eo gratiam inire, quam ulterius fovere simultates, studuere. Hac de causâ jam Ille Praeturâ, quam tantâ contentione est consecutus, placide nunc, ac prudenter fungitur; redditurque ea ipsi gratior, utpote non sine labore, ac gloriâ feliciter comparata.

Hoc sermone, qui iter maxime levavit, domum pervenimus. Ita ferme quamplures dies transigimus, sive domi inter amicos multis de

D d re-

97 Nullo alio nuncupabatur statim omnes, honoris causâ, &c.]
 nomine, quam hoc gloriosissima, Stephanus Pasquier, Perquisitio-
 Jurisconsultus] Ut passim, qui num lib. 7. cap. 8., & lib. 9. cap.
 de Cujacio scribunt. 29.

98 Si quis Cujacium nominaret,

rebus non illepidè disputando, sive per Urbem non insuaviter deambulando; & nunc varios Jurisconsultos, seu veteres, seu recentes de facie cognoscebamus; nunc alios, atque alios Magistratus, ipsorumque observabamus curam, & institutum. Tandem diu immoramur in Censoribus, quos, ritu Majorum, nuperrime creatos accepimus. Sub vespere cum Atilio sedebamus ante domus Viridarium, eundemque rogamus, doceret, eà in regione ⁹⁹ quinquennalisne foret Censura, an annua ac semestris ex lege Aemilia? Relatum vero ab illo fuit, in hoc servari antiquum morem, ne prisca aevi religio violaretur, & quinto quoque anno huic locum fieri Magistratui; Quanquam plerisque, ingenii paullo severioris, non displicere, & viriliter quandoque eos tentasse, ut menstrua esset, eà opinione ductos, & fortasse veriore, quod singulis diebus in re Civili materies adolesceret, quae gravem, ac recentem novi Magistratus desideraret censionem. Illud vero novimus, non esse ex veteri instituto, ¹ quod gemini, qui creati fuerant, Censores, non ex Patribus ambo, ut antea obtinebat, sed alter patricius delectus, plebejus alter: Id tamen non ex libidine invaluit, verum necessitas expressit; nam Patriciis plebis mores, ac studia, aut omnino obscura, aut digna erant, quae a Viris honestissimis de industria negligenterentur; pudebat enim egregios Jurisconsultos, ineptis, ac exosis Scriptoribus vacare, & operam suam in futili ministerio ignaviter perdere; quadere, ne suus deesset ordin

⁹⁹ *Quinquennalisne foret Censura, an annua ac semestris, &c.* ambo,] Initio Censura Patriciorum tantum erat Magistratus, Liv. lib. Livius lib. 4. cap. 24. & 9. cap. 33. 27. Anno tamen Urbis CDII. plebeis etiam patuit; Plut. in Cat. ¹ *Quod gemini, qui creati fuerant, Censores, non ex Patribus* Cens.

dini infimo castigatior, Uni plebejorum, qui caeteros acri judicio antecelleret, Censura demandabatur. Ex Patriciis collatum hoc munus in M. Porcium Catonem; quod visum multis salutare, conjectantibus, fore, ut homini, de bene actâ aliâs Censurâ optime merito, res nonnisi prospere succederet. Sed sua non defuit leviter serpens invidia, quam Josephus Scaliger, nescio qua occasione, huc advectus, nisi forte ut Cujacium, amantissimum olim Praeceptorem suum saluaret, excitaverat, ² eo, in gratiam Catonis, vulgato rumore, quod praestaret, amisissè totum Jus Civile, ut hodie habetur sine integris Autoribus, quam Catonem: laus profecto grandis, quae, ut solet, odio proxima est. M. Antonius Muretus, qui post infeliciorem aetatem primus Romae, elegantiam tradendi Juris, famam Interpretis optimi sibi conciliavit, (³ licet nescio cui aut nullus, aut obscurus admodum videatur Jurisconsultus, utut non ineptus orator, vel scriptor epistolarum,) hanc Rempublicam per id temporis colebat, is animos, invidiam Catonis reluctantes, lenibat, & praesertim Amicos in haec verba alloquebatur. Nihil est, quod judicium Scaligeri tam graviter moremur, hominem esse palati hujuscemodi, ut prae fuliginoso, corrosoque fragmento, quod oleat antiquitatem, statim alia stomachetur omnia, illud perditè studeat, ac pereat, volvat, amplectatur, deosculatur; ⁴ Ipse non semel illi palpum obtrusi, nunc

Dd 2 sup-

² *Eo, in gratiam Catonis, vulgato rumore, quod praestaret, &c.* [Jurisconsultus, &c.] Alberico Gentili in suis Dialogis.

Patet ex Scaliger. 1.

³ *Licet nescio cui aut nullus, aut obscurus admodum videatur* [obtrusi] Josephus Scaliger, cui Muretus imposuit, hoc illi acre distichon,

supposito vetusti Comici loco, nunc imposturâ versis, sub Pacuvii nomine conficti; quibus postea fraudibus reiectis, pudore suffectus Scaliger, atque animi impotens, contra me ad contumelias ivit, ulciscendi cupidus risum, & cachinnum, quo me pinguius alui, & ad lumborum impatientiam satiatus sum. Haec Muretus. De Censore plebejo creando non levis fuit concertatio; dignus videbatur, cui honos deferretur, Irnerius, princeps in interpretando Jure, quique ad scribendum in re Civili manus admoverat, nullo praeunte. ⁵ Sed adversarium nactus est Peponem, qui palmam primi Interpretis sibi deferendam, obmurmurabat, & injuriâ vulgi factum, ut restaurator legum Irnerius haberetur. Sed non inde fluxit Irnerii repulsâ; duo potissimum erant, quibus difficilis ei ad Censuram patuit aditus; Alterum, quod notas breves, quas unicuique legum, accurate alioquin, appinxit, ⁶ glossas appellaverat, coëgeratque posteros eodem prorsus uti vocabulo, & illius sequi errorem, cum glossae non interpretationes sint, sed voces ipsae obscurae, interpretis operâ, & industriâ egentes; Alterum deinde, ⁷ quod ex duabus Novellarum Graecarum versionibus, nitidam, elegantioremque, uti spuriam, rejecerat, eâ retentâ, quae corrupti sermonis faecem olet putidissimam. Parum absuit, quin Joannes Imola Cen-

chon, se ulciscendi causâ, reposuit.

*Qui rigidae flammæ evaserat
ante Tolosæ*

*Muretus, fumos vendidit ille
mibi.*

⁵ Sed adversarium nactus est
Peponem] Pepo ante Irnerium eandem provinciam suscepit, sed

discantibus parum gratus extitit.
Guid. Panzir. lib. 2. cap. 13. de
Clar. leg. Interp.

⁶ Glossas appellaverat] Vid.
Quintilian. lib. 1. cap. 1.

⁷ Quod ex duabus Novellarum
Graecarum versionibus, nitidam, &c.]
Holoander in epist. ante Novellas.

Censor designaretur; ⁸ Viri diligentia non erat utique obscura, ac neminem latebat, quantum in addiscendâ Civili prudentiâ impendisset laboris, is, qui post nocturnas in longum duratas vigilias in ipsâ diei luce vel inter edendum, ac sustentandas cibo vires, sese a legendo minime abstinuit. ⁹ Sed Bartolus, qui obliquis illum oculis spectabat, non immemor sui ab eo laesi nominis, tot gravissimis, quas congeffit Joannes in sua scripta, animadversionibus; metuenisque, ne quid pejoris exempli immineret sibi, si quem semel expertus est hostem, suâ sponte factum, postea Censorem ex instituto ferre debuisset, sparserat in vulgus, Joannem hunc, eo esse a natura comparatum spiritu exili, ac imbelli, ut non semel acciderit, quod ad respondendum in Jure quaesitus, factâ veluti extemplo suorum studiorum jacturâ, in morem multa meditantium, nilque postea vultu, aut voce reddentium, obmutesceret; Porro illum melius aptum ad colendos domesticos recessus, commemorabat; ¹⁰ nam, quos amiserat, commentarios, fatali ejus tabernae librariae incendio, quosque magnâ ex parte vivens conatus est reparare, animo secum revolvebat, ad umbilicum perducere. Ventum est denique ad Martinum

Fa-

⁸ Viri diligentia non erat utique obscura,] Interrogatus Jo: Imola (ut refert Panzirol. de Clar. leg. Interp. lib. 1. cap. 33.) a Francisco Murcia; An multum in discendo laboraret? respondit; Se nocturnis vigiliis, matutinisque studiis non contentum, etiam statim post sumtum cibum, ac plerumque in ipso prandio, posthabita sa-	lutis curâ, Jurium lectioni vacasse. ⁹ Sed Bartolus, qui obliquis illum oculis spectabat,] Vid. id. Panzirol. eodem nuper laudato loco. ¹⁰ Nam, quos amiserat, commentarios, fatali ejus tabernae librariae incendio, &c.] Imol. in l. ult. ante n. 10. D. de hered. instituend.
--	---

Fani fortunae , qui non indignus magistratu creditus , eoque honore tandem , ne res in longum traheretur , donatus est ; Indolem in homine conspicati sunt , neque ad reiiciendas res alienas invidiam , neque ad probandas inconsulto , facilem ; duo , quibus literae premuntur , vitia , quae & crescunt quotidie , & cogimur tolerare ; Conjecturam inde diligentiae , & acris iudicii faciebant a duobus , quos effinxit , libellis , ¹¹ de recte instituendis studiis , quos licet fati vis eripuerit , ea , quae in his habebat Auctor , non omnino erant usque adhuc obscura ; monebat , operam illi dandam Praeceptorum , qui , quae usu recepta sunt , doctisque viris probata , curet docenda ; libens auditores , de dubia re quaerentes , excipiat , patiatur contradici , solidaque dicendi vi satisfaciat postulationibus , quique fidus interpretes veritati unice det se inquirendae , non inanibus cavillationibus , quibus adolescentium animus irretitur , neque ambizioso ornatui , quo , velut meretricio fuco , tenera ingenia effoeminantur : Optima sane institutio , quae & desiderabitur semper , & raro invenitur . Postquam haec narraverat Atilius ; quoniam nox impendebat , coenatum pergimus , & in crastinum sermonis progressum de Censoribus differimus .

Postera vero ubi illuxit dies , placuit , domi nos continere , & ad captandas matutinas auras in Xysto confedimus , coeptamque narrationem prosequitur Atilius in hunc modum . In eo primum , cari Hospites , sita Censurum cura fuit , ut Senatûs Principem , de more , constituerent ; hac honoris significatione Servium Sulpitium affecerunt ; in quo

¹¹ De recte instituendis studiis ,] Alber. in prooemio Dige-
stor. , & ibidem in §. quibus ; ubi Fulgosius.

quo non latuit animi Catonis magnitudo , ¹² qui , licet olim in petitione Consulatus Sulpitio postpositus , forte quia prendere , aut compellere quemquam , fuerat pro more dedignatus ; ius virtutis praeferens vindictae , aemulum dignitate , cui par erat , noluit defraudatum . Verumenimvero , ut est plerumque humani ingenii vitium , optima quaeque in deteriore partem trahendi , non defuere , qui delatum hoc Sulpitio decus vulgarunt in solatium moeroris , quo maxime de Postumia uxore sua tenebatur , ¹³ quam , rumor fuerat , a Caio Caesare adulterio pollutam : Alii opinabantur , Censores in Sulpitium inclinasse , ut ei principatus cederet praemio laborum , quos Auctor doctissimus ita accurate impenderat in libros Cenforios , ut suam non contentus , M. Varronis opera usus esset , quem rogavit , ut rescriberet , quid notaret quoddam verbum , quod in hisce libris arcae cujusdam significationis invenerat ; Sed neque haec conjectura convenit ; res est profecto altius repetenda , ut palam fiat , quo pacto Sulpitium Senatûs Principem placuit constituisse ; quod ego vobis libenter aperiam . Hoc honoris genus iis deferri , mos fuit , qui auctoritatem , & gloriam maximis in hanc Rempublicam meritis forent consecuti ; hujus notae videbatur Sulpitius , is erat , qui paucis abhinc annis , tumultu per Laurentium Vallam excitato , a P. Mutio Scaevola , ¹⁴ captatis inter nocturna silentia auspiciis , Dictator renun-

¹² Qui , licet olim in petitione Consulatus Sulpitio postpositus , &c.] Caesare adulterio pollutam :] Idem loco superius laudato §. 13.

Vidend. Ber. Rutilius in vit. Jurisc. cap. 33. §. 7.

¹⁴ Captatis inter nocturna silentia auspiciis ,] Livius libro

¹³ Quam , rumor fuerat , a C. octavo.

nunciatus ; cui mandatum , curaret in re trepidâ , ne quid detrimenti caperet Respublica : Ille , re bene gestâ , pacem restituit , & maximum sibi nomen comparavit . Verum , res uti acta est , referam bonâ fide . Laurentius Valla , quem optimum Grammaticum plerique , alii neque mediocrem , omnes vero plus aequo confidentiorem faciunt non immerito , ad hanc Rempublicam appulit , quo animo , iis obscurum non est , qui illum probe norunt , cupidum in unaquaque facultate miscendi sese , & , quacunque daretur viâ , omnia subvertendi ; ¹⁵ In Dialectica , caeterisque Philosophiae partibus boni molitus est nihil ; ¹⁶ in Theologicis , teste Pontano , usque ad impietatem audax ; Restabat Jurisprudencia , huic conturbandae sibi negotium dedit ; ¹⁷ adduxerat secum libellum Elegantiarum , in quibus habet multa contra Jurisconsultos , & factus in re non suâ impudens moderator , ac arbiter , ubique locorum ore palam ferebat , quae scripto olim in medium attulerat , & Virorum illustrium egregiam famam carpebat inverecundus circulator ; immemor , quod sibi parat malum , qui alteri parat , ¹⁸ ut monemur illo versiculo,

Oïr'

¹⁵ In Dialectica , caeterisque Philosophiae partibus boni molitus est nihil.] Ludovicus Vives de causis corrupt. Art. lib. 3. ita scribit; Laurentius Valla aggressus est re-concinnationem facere Dialecticae, in quo dissentit ab Aristotele , & Peripateticis veteribus , ac novis . Monet in quibusdam neutiquam frave , etsi ea sint perpauca ; in plerisque labitur , ut fuit vir ille vehemens , & ad faciendum iudicium praecipitatus . Non solum in

Dialectica falsus est , sed in Philosophia , nam hanc quoque attigit , &c.

¹⁶ In Theologicis , teste Pontano , usque ad impietatem audax;] Lib. 2. de Sermone , cap. 18.

¹⁷ Adduxerat secum libellum Elegantiarum , in quibus , &c.] Valla xxix capitibus lib. 6. Eleg. exagitat Jurisconsultos .

¹⁸ Ut monemur illo versiculo,] Qui ab Aristotele citatur Rhet. 3. titulo Democriti Chii .

Οἷτ' αὐτὸ κατὰ πύχας δὴρ ἄλλω κατὰ πύχων,
Ipse sibi mala cudit quisque, alii mala cudens.

Quoniam vero nihil eo apud homines antiquius, quam impensius iis favere, qui alienae famae, ac auctoritati detrahunt, statim conciliavit Valla sibi sectatores, formavitque novos Collegas in suos mores; Et jam per suos excursores, & emissarios quotidie plurima in Jurisconsultos veteres, quos constutpratae Grammaticae audacter accusabat, in publicum manabant. Illatam a Valla, ejusque favitoribus injuriam graviter, & indigne ferebant non tam ipsi Jurisconsulti, qui contemptu, & risu majestatem suam sine irâ, ac molestiâ tuebantur, quam Viri plerique, res aequâ lance pendentes, ¹⁹ quorum numerum augebant Servius, Donatus, Priscianus, celebres Grammatici, ipsi etiam Macrobius, Agellius, Nonius, Asconius, eruditi Scriptores, pessime a Valla, impudenterque lacerati, ac profcissi, qui in hac regione versabantur, forte, quia ipsorum aliqui, de re civili optime meriti, huc, Sociis comitantibus, benigne excepti, advenerant; & eâ potissimum de causâ querebantur, ²⁰ quod, cum elegantiora quaeque ab ipsis Valla didicerit, accepti proditor beneficii, quos, Praeceptorum loco, prosequi obsequio, ac reverentiâ debuerat, hos non secus ac inimicos trucidare crudeliter, tentaverat. ²¹ Holoander olim scripserat; *Laurentii Vallae criminationibus, caeterorum-*

E e rum-

¹⁹ Quorum numerum augebant | que ab ipsis, &c.] Patet ex o-
Servius, Donatus, &c.] Vid. De- | peribus Grammat. Vallae.
fensor Veter. Juriscons. adversus | ²¹ Holoander olim scripserat;
Laurent. Vall. reprehensiones in | &c.] In Dedicatoria ante Pan-
principio. | dedas.

²⁰ Quod, cum elegantiora quae-

rumque calumniis, quibus tam Jureconsultos veteres, quam ipsum Justinianum conviciis impetunt, alio tempore, cum plus otii nactus ero, & firmiore valetudine fuero, respondere conabor; quia vero vivens huic in Vallam odio non plene indulserat, adjutus in hac Republica Amicorum operâ, vulgabat, ut multitudinis furorem in eundem excitaret; eo audaciam hominis devenisse, ²² ut vel M. Varro- nem, Romanorum omnium eruditissimum, ac doctissimum, exagitare ausus fuerit. Fregerat otium pacatae Reipublicae isthaec non levis orta controversia; coeperatque crude-scere in dies seditio, quam gravio- rem effecit jocosa, & ridicula res, quae Vallam, ejusque Collegas ludibrio plebeculae minu- tae exposuit. Accipit, si lubet, lepidam narra- tionem, quam non duco, silentio praetereundam.

Forte fortuna, amoenissimo post aliquot plu- vios exorto die, Valla, seu ea fuerat consuetudo, sive relaxandi animi gratiâ, pedem domo extule- rat; cingebant latus complures; Ipse princeps in medio, subridens ²³ cum Francisco Florido Sabino loquebatur, reliquis verba, & nutus utriusque atten- tâ curiositate colligentibus: Devenerant ad praedio- lum, hercle, non inelegans, ubi sub vite, juvenilibus foliis per aetatem primam crescente, in circi formam confederant; Franciscus Floridus, Vir, plus aequo a- marulentus, ²⁴ qui etiam Zafium, & Budaeum la-

²² Ut vel M. Varronem, Roma-
norū omnium &c.] Id. vid. Defensor
Veter. Jurisc. loco superius laudato.

²³ Cum Francisco Florido Sa-
bino, &c.] Is pro Laurentio Val-
la scripsit contra Andream Al-
ciatiū, fuscipientem JCtorum

partes adversus Vallam lib. 4.
De Verb. Significatione.

²⁴ Qui etiam Zafium, & Bu-
daeum lacefferat] Uti scribitur
a Claudio Minoë in Vita Andreae
Alciati.

laceffiverat , certio rem faciebat Vallam , a vide au-
scultantem , de iis , ²⁵ quae ipse in Andream Alcia-
tum , ipsius Vallae gratiâ , congefserat ; & oratione vi-
nulâ , ac venustulâ ostendebat , frigide , ac insulse Ju-
risconsultorum causam Alciatum egisse ; succum , ac
nervos in eo deficere ; lepore hac in re , ut saepe etiam
alibi , & quandoque in Emblematum opere , caetero-
quin non indocto , carere ; res potius attigisse leviter ,
quam exacte , ac diligenter : Addebat , ipsum Alcia-
ti conatus fregisse , nec segniter Vallam a maledictis ,
quibus fuerat impetitus , vindicasse ; usum fuisse in scri-
bendo non solum rationum pondere , quas Veterum
testimonio confirmaverat , sed salibus , & aculeatis
facetiis , ut Adversarius cederet victus , & taceret
delusus . Videres hic , Vallam hilari fronte gratum
fermonem excipere ; identidem rogare , & exposcere ,
quomodo res processerit , quid de hoc homines sen-
tirent , quo pacto Alciatus sibi consulere . Interea
temporis , e stabulo proximo egreditur tacite Asinus ,
bene auritus , cui facies enormis , & os prolixum , &
nares hiantes , & labiae pendulae , & oculi excavati ,
ac negligentes , & totus corporis habitus plane asi-
nissimus ; Ille ignaviter , & in morem nihil agentis ,
aut potius nescientis quid agat , hac , illac carpens
herbas se ferebat , ut ventri obediret , cui sponte
prona sunt muta animantia , & tardo , suspensoque
gradu ad Vallam , velut improvide , accessit , atque
a tergo locatus , explens ipse etiam coronam , & nu-
merum auditorum , humeros inflati ludimagistri cu-
stodiebat ; tum lente , ac paulatim caput suum ad
aures Vallae , aliò flectentis mentem , & nihil tale

E c 2 me-

²⁵ Quae ipse in Andream Al- dicentiâ , qua erat praeditus ,
ciatum , &c.] Intolerabili male- [ut idem testatur Claudius Minos.

meditantis admovit; arreptâque occasione, ubi magis fervebat gloriosus sermo, insperato erectis sursum auriculis, dilatatâ oris cavernâ, corrugatis naso, & labiis, expansis fumigantibus naribus, & foras protracto utroque dentium ordine, omni, quo poterat, conatu ad laterum lassitudinem coepit horrendum in modum iterum, atque iterum rudere. Hoc repentino, & pudendo sonitu Valla cum Sociis exterritus, voci emittendae impar, deruncinatus, deartuatus, nec idoneus, qui e confessu surgeret, utroque labante genu, pene diffractas, ac laceratas aures suas, geminâ appositâ manu, sanare, miser tentavit; & spectans lugentibus, ac obliquis oculis Asinum, Hunc, miraculo metum incutiente, conversum vidit in L. Apulejum Madaurensē, qui induerat asininam formam, sibi non insuetam, & deposuerat, vi magicæ artis, ab ancillulâ Fotide a se amatâ, quondam acceptæ. Tunc Apulejus, recepto paulum spiritu ab effuso risu, & cachinnis, quibus illi intermissio animæ inducta est, inquit, quid times, aut quid doles, Valla, Calumniator egregie, volui in tui gratiam rudere, ratus, nihil fore tibi jucundius; is enim sum, ²⁶ qui, te auctore venerando, ac maximo, nonnisi rudere scio. Non infaceta L. Apulei fallacia, nec immeritus Vallæ despectus extemplo in vulgus manavit; aucta subinde est animorum dissensio, sed dispare fortunâ; coepit Valla cum Collegis partes suas tueri (qualis mos victæ gentis est) irâ, contumeliis, & furore; qui contra stabant, non serio, sed per jocum, & lusum (pejus, & acerbius insectandi ge-

²⁶ Qui, te auctore venerando, Tale est Judicium Vallæ de Apulejo in suis Elegantiis.
ac maximo, nonnisi rudere scio.]

genus) adversarios repellebant; & nescio quis hos versiculos, ex ipsa re lepide natos, in medium protulit;

Valla, quid est? etiam tecum pugnabit Asellus?

O lux doctrinae, cerne, quid hostis habes!

Ne doleas: Ni ridiculus videaris ubique,

Hostem non ferres ridiculum hoc animal.

Ecce pari, ut jus est, hosti par traditur hostis;

Ne posses de aliqua vique, metuque queri.

Unam est discrimen; paribus non pugna fit armis;

Tu pugnas calamo, vocis at Ille sono.

Mirum! tu certe melioribus uteris armis,

Uti sorte tamen non meliore potes.

Vox vincit, cedit calamus; si rudis Asellus,

Ipse times; si audes scribere, nemo timet.

Aut stupida est, rectaque carens victoria lance;

Aut stupida ambitio, Valla superbe, tua est.

Scribe minus, si vis minus illum rudere; ni tu

Te flectas, multo flectitur Ille minus:

Durius Huic corium est, nolis si cedere, nolet

Cedere Et Ille, loco qui potiore manet.

Immo alios Asinos contra te coget in unum.

Tuque ad tot reputas bella asinina parem?

Effuse rudent, nunc hic, nunc alter in orbem;

Postremo incipiet deficiente prior.

Quid facies? clausas aures vel semper habebis;

Vel debes semper substituisse notas;

Primum difficile est; miraclo prorsus egebis,

Consilio si uti posteriore velis.

Nec Tu tot cum asinis pacem, si postis, inibis.

Unus si concors, nescio, an alter erit.

Cum multis certatur; in unum flectere cunctos

Propositum, res est ardua, crede mihi.

Quare,

*Quare, si sapias, meliores indue sensus?
 Nonne vides, quo nunc praecipitanter eas?
 Plura time, & pejora; licet pejora timere,
 Pessima qui expertus jam fuit ante, nequit.*

Haec contra Vallam, nec sine suo pene infinito cruciatu, per jocos palam acta. Nescio quis alius tamen, ²⁷ forte Jacobus Cappellus, Nicolai Vallae gener, Vir in humanis literis, & studio legum politissimus (ut non inanis conjectura est Caroli Andreae Dukeri) clam, & per Amicos, silentio obstrictos, fecerat, ut libellus, a se pro Jurisconsultis in Vallam lepide conscriptus, in manus multorum concederet; Ipse interea ignotus spectator gaudio afficiebatur, cum Vallam operâ suâ vexari majore nisu, & illius audaciam acrius retundi, cognosceret; Erat profecto hic libellus, hercle venustulus; oratio flosculis sparsa; Auctor quandoque fervide amarulentus, saepe cum risu suavis, non raro docte disertus, semper varietate suâ jucundus, & ni tuendarum partium nimio studio, ac disputationis calore abreptus a recto tramite aberrasset aliquando, ²⁸ ut ejusdem Dukeri judicium est, Scriptor omnibus numeris plane absolutus. Non levis libello conciliata gratia est; & fere omnes incessebat libido Scriptorem cognoscendi, summaeque modestiae tribuebant, quod sui copiam in publicum

non

²⁷ Forte Jacobus Cappellus, | rum opusculorum De Latinitate
 Nicolai Vallae gener... (ut non | Jurisconsultorum Veterum.
 inanis conjectura est Car. And. | ²⁸ Ut ejusdem Dukeri judi-
 Dukeri) &c.] In Praefatione, | cium est,] In libello mox lau-
 quam praefixit collectioni vario- | dato.

non faceret , & plausum , ingenio , industriaeque debitum , palam non acciperet . Sed Ille se in medium ferre , reformidabat , sui conscius , nec ignarus discriminis , quod facillime subiret , si innotesceret ; quippe is erat , qui , ut atrocior Vallae hostis evaderet , ²⁹ quos prius extulerat Jurisconsultos , laeserat postea , obliquo tamen vulnere , atque aliò intentus , nimirum ut Vallae inscitiam in Jure detegeret , qui , ut aiebat , versatus parum in Digestorum lectione , apud Jurisconsultos multa non satis probatae latinitatis , quaedam durius constructa , pleraque insolita , neque ab aliis Auctoribus usurpata , non viderat ; Verum Scriptor hic ³⁰ super hac dissertatione nactus est adversarium ipsum Carolum Andream Dukerum , in quo bona multa sunt , non pauca mediocria , quique molli quadam oratione plerisque in locis partes agit excusantis potius , quam defensoris . Jacobus Cappel-

²⁹ Quos prius extulerat Jurisconsultos , laeserat postea , obliquo tamen vulnere ,] Ignotus hic Ictorum veterum Defensor , postquam causam eorumdem egerat contra Vallam , haec subnectit ; Et haec quidem suffectura confido ad defendendos Consultos notros a Laurentii Vallae reprehensionibus . Vereor , ne cui etiam nimis longa videantur . Quod nisi otiosus , & in recessu Sedanensi positus haec scripsissem , non recusarem , quin me quis otio abuti , & bonas horas male collocare , criminaretur . Caeterum , negare nolim , multa in Pandectis reperiri non satis probatae latinitatis , quaedam durius com-

structa , pleraque insolita , neque ab aliis Auctoribus usurpata . Ut omittam ea , quae Jurisprudentiae propria , & ipsius artis vocabula dici possunt . Quae neque Valla omnia observare , & in unum colligere , potuit , utpote in Digestorum lectione non satis versatus , nec a me , qui diutinâ lectione collegi , praetermitti debuerunt , &c .

³⁰ Super hac dissertatione nactus est adversarium ipsum Carol. And. Dukerum] Qui notas apposuit ejus opellae , cui titulus ; Verba non satis probatae latinitatis , aut non ex recepta significatione , vel contra Grammaticorum regulas , a Jurisconsultis usurpata .

pellus, sive is quicumque alius sit, sciverit hoc, an ignoraverit, aequo, an iniquo animo tulerit, incertum est. Haecenus res utrinque ducta per verborum altercationem: Ingentis tamen mali non modo suspicio, sed aperta species ante oculos obversabatur; timorque Viros cordatiores invaserat, ne armata vis jurgiis coronidem imponeret; Valla enim, & paedagogi sectatores, profecti e rigida Grammaticorum natione, quae in cruciatum puerorum minas in vultu, in ore clamores, ferulam in manibus ex magistrali imperio gerit, ad pugnos, alio desperato remedio, facile accedebat; Jurisconsulti vero, qui ex arte, quam profitentur, *suum cuique tribuere*, probe sciunt; & praeceptum illud, *alterum non laedere*, eousque ex eorum interpretatione servant, quo laesi prius non sint, aliâ tuti regulâ, qua cavetur in Jure, *se se defendere, injuriâ carere*; sibiipsis profecto non ignaviter consulebant, confidentiores facti numero, & auctoritate conspiratorum hominum, conditione loci, & meliore causâ, quam tuebantur. Quamobrem, ut Reipublicae incolae in concordiam redirent, neve in longum pessimis exemplis dissentio protraheretur, Servio Sulpitio Dictatori negotium datum, ut increbescenti malo sese opponeret; Nullus sane melior visus est, qui hisce verborum nugatoribus sanam mentem injiceret, ³¹ quam Servius, qui ingenuae proprietatis verborum ad eruendam ex Jurisconsultorum instituto primaevam eorum significationem fuerat prudenter studiosissimus. Servius inter Dictaturae initia Magistrum equitum, imperii veluti socium, dixit Domitium Ulpianum,

non

31. *Quam Servius, ingenuae proprietatis verborum, &c.]* accurate monet Agellius lib. 2. Ut cap. 10.

non sine animi consilio, ³² nam pervulgata erat Ulpiani nimia de priscis vocibus, & originibus verborum, atque primaevae significationibus anxietas: quamvis, cum grammaticas quaestiunculas aliquando suscitaret importune, spinarum conquisitor ab aliquibus sit nuncupatus. Altera Sulpitii cura fuit, ut orationem ad Populum, stipatus Magistratûs insignibus, in Vallae audaciam pro virili parte haberet, qua palam ostendit, Vallam, & quem etiam memoravi, Franciscum Floridum, propugnatorem illius acerrimum, non desiderio teneri perscrutandi res ex aequo, & justo, sed furiis agitari pessimae, ac pudendae libidinis frustra argutandi, injuste reprehendendi, & verba Jurisconsultorum audacter calumniandi; miseros literatores nescivisse, unde deducatur, & quo tendat Peritorum mens, ac loquendi vis; legum inscriptiones aut parum perpendisse, aut omnino assecutos non esse; quo factum, ut non secus hi se gererent, ac illi, qui in umbrâ pingunt, aut inter somniandum philosophantur; Porro de Laurentio Vallae idem Servius, multis imbutus notitiis, avide conquisitis, & ad ipsum perlatis, praesertim a Poggio Florentino, infensissimo Vallae inimico, haec alia praedicabat, ³³ hominem esse, teste Ludovico Vive, vehementem nimis, & in dijudicandis rebus praecipitem, tradendisque Latinae linguae praeceptis falsum; ³⁴

F f ap-

³² Nam pervulgata erat Ulpiani nimia de priscis vocibus, &c.] Verborum adeo erat Ulpianus religiosus, curiosusque investigator, ut Theodorus Cynulcus apud Athaenaeum superstitionem hominis, & inutilem subtilitatem fastidierit.

³³ Hominem esse, teste Ludovico Vive, vehementem nimis &c.] De Caus. Corrupt. Art. lib. 3.

³⁴ Appellari ab Huetio oscitantem] De claris Interpretibus.

appellari ab Huetio oscitantem saepe, & ad Auctorum sententias parum attentum, atque in scribendo pene barbarum; ³⁵ a Paulo Jovio sui dissimilem, cum res gestas a Ferdinando Aragonensi non secus digesserit, ac si is non foret Elegantiarum latini sermonis severus praeceptor; ³⁶ nec defuisse, qui easdem Elegantias inelegantes praesenti animo denominaret. Non pepercit dictis aliis Sulpicius, quae singillatim si referrem, otio abuterer; eo denique res pervenit, ut in extremâ tegulâ stare fortuna Vallae, & Sociorum videbatur; sed quia non raro comes audaciae timor est, & quos fatuus tumor inflat, incussus postea deprimit metus, effusus in preces Valla, seu fîcte, ut periculo se subtraheret, seu ex animi voto, ³⁷ quippe accurate Graeci monent, *H'δὲ μετάνοια γίγνεται ἀπὸ πρῶτοις κρίσις*, *Tum judicant homines, ubi jam poenitet*; amicitiam Jurisconsultorum sibi reconciliandam curabat, Urbem ambiendo, & prensando manus, vultumque ad supplicis modestiae imaginem componendo, ac recensēbat, quae ipse scripserat in Jurisconsultorum commendationem, ³⁸ adeo, ut pene nesciret, diligentiane in illis, an gravitas, prudentia, an aequitas, scientia rerum, an orationis dignitas praestiterit, & digna majore laude visa fuerit; nihil reperiri, suâ sententiâ, quod addi, adimive possit ad latinum dicendi genus, & elegantiam spectans, sine quibus ca-

ca

³⁵ *A Paulo Jovio sui dissimilem*] Hoc Jovii judicium refertur a Thom. Pope Blount in Censura celebr. Auct.

³⁶ *Nec defuisse, qui easdem Elegantias inelegantes &c.*] Huetius de claris Interpretibus.

³⁷ *Quippe accurate Graeci mo-*

nent,] Est hic Senarius inter Graecanicas Sententias celebris, ut monet Manutius in Adagiis.

³⁸ *Adeo, ut pene nesciret, &c.*] Ita Valla in prooemio tertii Elegantiarum libri.

ca omnis doctrina est , & illiberalis , praesertim in Jure Civili . Sed sero sapiunt Phryges ; Excusatio isthaec tardiuscule allata , & in sinistram partem accepta , parum Vallae profecit ; credebantur enim vulgo , ipso monente Dictatore , haec olim per Vallam dicta , ut valentiores , illustrioresque adversarii majorem Ipsi parerent honorem , & palmam , victoriamque , quam de illis superbus sperabat , ubique gentium redderent speciosiore ; in utroque pessimus , dum laudavit , dum carpsit ; laudare enim , quem carpsit prius , impudens est ; antea laudatum carpere , inconstans . Quamobrem Dictator edixit , illum perduellionis reum haberi , qui Vallam publice nominaret , extolleret , excusaret ; Elegantiarum libellos , quotquot conquiri possent , statim non sine ignominia comburi ; ipsum vero Vallam cum Sociis in exilium agi . His recte , sapienterque per Sulpitium gestis , Magistratu se , more Majorum , abdicavit , meruitque Principem Senatûs hac de causa delegi .

Delecto Senatûs Principe , vacarunt Censores notandis Scriptoribus ; & libertate , qua decuit , quamque nec exasperabat odium , nec gratia relaxabat , retegere studebant , in quo Illi magis peccarunt . Hospites omnes , nos praesertim , in magnum erigimur desiderium , omnia minutatim cognoscendi , ut hunc tam periculosa , ac diuturnae peregrinationis fructum , profecto futurum non inutilem , nec injucundum colligeremus ; existimantes , ad hanc rem unice factum
39 prudens Quintiliani consilium ; *Audiet multa quotidie probari , multa corrigi ; proderit alicujus ob-*
F f 2 *jur-*

39 Prudens Quintiliani consilium ;] Quod ab ipso traditur Institutionum Oratoriarum lib. 1. cap. 2.

jurgata desidia , proderit laudata industria ; excitabitur laude aemulatio ; turpe ducet , cedere pari ; pulchrum , superasse majores ; Accendunt haec animos ; Et licet ipsa vitium sit ambitio , frequenter tamen causa virtutum est . Sed nescio quis tempori praemonuit , ne importune curiosi videremur , emissitios oculos , suspensas aures , aduncum nasum nobiscum una gerentes ; Addebant , nonnullos , quos forte redarguissent Censores , dignos non minus esse cultu , & veneratione ; paucos noxâ carere , illosque magni faciendos , quos minor labes afficeret ; displicere etiam in hac Republica eorum hominum genus , quod veluti in molestiam , ac perniciem bonarum Artium natum , *sine populi suffragio* , ut inquit lepidissime Plautus , *aedilitatem gerit* , totamque locat industriam in perquirendis iis , quae ex humanae mentis imbecillitate praeterlabuntur , Auctorum negligentis , & contractis inde superciliis , inflatis buccis , contorto ore , aut sermone interrupto , aut apertâ nausêâ de summis Viris non sine ignominia loquitur ; & immodice gloriatur , ⁴⁰ non secus , ac Graeci dicunt , *Ὡς τὸν ἐν ἄργεϊ δαυίδα καθελὼν σεμνύνεται* , *Superbit , tanquam Argivum clipeum detraxerit* . Ad haec Atilius ; ita sane est ; & utinam solos Gronovios , Politianos , Petros Aretinos , Paullos Benios , Scaligeros , Arnaldos , Viros caeteroquin in studiis apprime consummatos , pati deberemus , longe , lateque
in

⁴⁰ Non secus ; ac Graeci dicunt ;] Graecorum dictum ex eo videtur duci , vel quod apud Argivos , ut nonnulli existimant , sacer quidam erat clipeus , clavis adfixus , ut facile detrahi non posset , vel ut alii opinantur , quia apud eosdem ordo , ac delectus juvenum , viribus antecellentium , *δαυιδ* , idest , clipeus appellaretur .

in arte maledicendi luxuriantes; & non immo quotidie emergere viderentur semibarbatī quidam, inanilogi, qui nihil dignum homine erudito esse, credunt, nisi caecam illam, & fatuam rabiem allatrando alienos labores, utut saniore plausu ab aliis exceptos. O putidi homines, qui futili pruritu ostendendi repositam sapientiam, produnt saepe ignorantiam, qua infelicitur laborant. Haec Atilius ingenuo animi fervore percitus. Interea, quid per Censorem patritium hac super re actum sit, passim explorare, curabamus. Et nescio quo die, ipsomet hortante, ac impellente Atilio, ad Suburbanum Gn. Lentuli, pulcherrimum sane, ut rumor erat, ac prae deliciis absolutissimum, ducimur; quod, renunciabant plerique, convenire vel maxime solere Viros, probe de rebus, ac negotiis Reipublicae instructos, a quibus facillime de Jurisconsultorum censione facturos nos certiores, sperabamus. Secundo ab Urbe lapide distat Rus hoc lectissimum: Longe, lateque in prospectu primo, industrie compressa, & latere ex omni aequata excurrit planities; ubi objecta rerum ingenua varietate oculorum acies pascitur dulcissime; & hinc ad marinos deflectitur scintillantes fluctus, illinc ad collinas modice assurgentes vineolas, moratur hac parte in amoenissima frondosa convalle, alibi in graminea rupe, candidis capellis, pictisque capreolis identidem lustrata. Succedunt inde extimae fores, in quarum vertice isthaec visebatur inscriptio.

QUAERIS,
UBI BEATE VIVITUR?
SCITO,
AUT HIC, AUT NULLIBI.

Ab

Ab hisce foribus in longum extensa incipit via, tonsili cyparisso, in morem sepi, utrinque ingeniose ornata, in qua e lateritia base passim consurgit aut ridiculus Satyrus, aut Nympha ludibunda ex opere fictili, locigenium hisce molliculis distinguentes blandiciis: Ubi via desinit, eunt in circi speciem ad pariendam delicatulam umbram consitae arbores, quae frequentia spissarum frondium rusticas sedes circumpositas, & ad recreandum animum aptissimas, suavissime opacant: In medio fons nitidissimus erumpit, cujus unda crystallina ludit mirifice, seu ducitur in praeceps, seu rursus reducit, turbatque non insuaviter amica vicini nemoris silentia; Videres argenteos hic humores seu in concha nitida jocosè crispari, seu e viridi muscoso margine spumantes cadere, sive per pumiceos sponte factos canales serpere irrequietos, seu per occultos tubos insperata aspergine circum diffundi, seu ingeniosâ vertigine in altum tolli; In gremio fontis candidum marmor, ac levigatum hos servabat insculptos non infacetos verficulos

*Hic fons, hic umbrae, hic herbosa sedilia; curae,
Ab curae si absint; cerne, sede, fructu.*

A dextera nitet Hortulus jucundissimus, non ibi infelices dominantur herbae, non malvae tristes, non tribuli graves, sed bellissima topiaria, & versicolores areolae; flavet ibi, dum annus fert, in pallido narcissus auro; obnubit sese viola amictu ferrugineo; hyacinthus languidulo viret colore; & superbae tulipae, & graciles ranunculi, & non ingratissimus pictus maculis cariophyllus, & purpureâ veste ridentes rosae, & tota, qua humus

JURISCONSULTORUM. 231

mus luxuriat , florum familia , illis distincta coloribus , quos adverso Sole pluvia accipiunt nubila , in prato formosissimo pompas explicant divites , ac uberrimas . Sedet prae vestibulo custos Dea Flora , quae digito haec in fronte januae scripta indicat ,

*Ob! sicut pulchra est , aequae foret ista perennis
Florum pompa , pares quis mihi monstret opes ?*

Respondet a leva alterius generis , sed non minoris elegantiae viridarium ; ibi nil praeter cedrum , ac myrtum , regiamque laurum , quae in variam vertuntur non illepide figuram ; componuntur in orbem , in pyramidem assurgunt , figunt porticum , parietes vestiunt , hic serpunt , illinc sese circinant , hac viam dividunt , illac claudunt ; Circum Musae , suo quaeque in cubili , affabre compactae & gestu amabili , & eleganti ornatu , & lepore non fucato sedent ex ordine , in medio duplex hoc inscriptum est carmen ;

*Non sumus agrestes , quia forte moramur in agro ;
Urbanæ , quamvis absumus Urbe , sumus .*

Non procul aedes sese offerunt , commodae , ac peropportunae , & unice ad delicias factae : in ipso ingressu haec legebantur .

AMICI .

PAX . GAUDIUM . SALUS . OCIMUM .

DIU . HOSPITES .

HIC . FACTI . SUNT . CIVES .

HORUM .

So-

R E S P U B L I C A

SOCIETATEM . QUI . VELIT .

HABEAT . NEC . ROGET .

NAM . FASTIDII . CUM . HIC . SIT . NIHIL .

HOC . IPSUM . FASTIDIUM . EST .

SI . ROGET .

Postquam haec omnia attente, nec sine ingenti voluptate lustravimus, scandimus nullâ prorsus molestiâ aedes, salutamus Gn. Lentulum, & ipso invitante, sedimus inter alios ibi collectos, ut tempus fallerent eruditâ confabulatione. De iis, quae per M. Porcium Catonem gerebantur, coeperant loqui; & gravis quidam Vir, cui nomen, T. Herminius, isthaec recensēbat; ⁴¹ In Q. Aelio Tuberone (sequor, Amici, coeptum heri sermonem) doctrina nequaquam a Censore notata est, cui detrahere audet nemo, fidem enim praestant plures, quos scripsit de privato, ac publico Jure libri; sed illud creditur Jurisconsulti vitium non leve, & censione dignum, ⁴² quod verbis uti antiquis, perditae amaverit; nihil enim magis absonum in Jure est, quam disputando sequi dictionem improprie conquisitam, ingeniumque a seria rerum translatione ad aliena flectere ornamenta; quo fit, ut legentis animus, tum ut assequatur Scriptoris sententiam, tum ut vim, potestatemque verborum accurate percipiat, misere gravetur, ac pene opprimatur. Hoc loco Atilius, ⁴³ quam sapienter, inquit Cicero, *Ea vi sua*

⁴¹ In Q. Aelio Tuberone . . . doctrina nequaquam a Censore notata est;] Hic a causis dicendis ad Jus

perditae amaverit,] Et ideo minus gratiae libris suis a posteris conciliavit.

Civile transit; & A. Offilio operam dedit, doctissimusque habitus est Juris publici, ac privati.

⁴³ Quam sapienter, inquit Cicero,] In libris de Oratore sub persona Antonii.

⁴² Quod verbis uti antiquis,

sua verba parient, quae semper satis ornata mihi quidem videri solent, si ejusmodi sint, ut ea res ipsa peperisse videatur. Sed, nescio quâ ducti inclinatione, quidam sermonis longe ab usu remoti sectatores, vel invitis gratiis, esse voluerunt; Sisenna autem, ipso teste Cicerone in Bruto, quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a C. Rufio quidem accusatore deterreri potuit, quominus inusitatis verbis uteretur: Minime tamen inficias eo, leporem plerumque inesse in illo scriptionis genere, in quo voluptati aurium decenter morigeramur, ornatumque dictioni ab antiquitate conciliamus; sed non aliâ id exequi possumus diligentiam, nisi eâ, quam perbelle ante oculos ponit 44 Quintilianus: Verba a vetustate repetita, non solum magnos assertores habent; sed etiam afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione: nam & auctoritatem antiquitatis habent: & quia intermissa sunt, gratiam, novitati similem, parant: sed opus est modo, ut neque crebra sint haec, neque manifesta, quia nihil est odiosius affectatione... Oratio vero, cujus summa virtus est perspicuitas, quam sit vitiosa, si egeat interprete? ergo ut novorum optima erunt maxime vetera, ita veterum maxime nova. Haecenus Atilius; cujus digressio, fatis quidem docta, non parum arriserat; Nos vero ad caetera observanda animum convertimus. Coccejus Nerva filius (ita orationem suam prosequitur Herminius) 45 jussus est, minus argute Jurisprudentiam colere,

G g is,

44 Quintilianus] Inst. or. l. i. c. 6. | nimiam argutiam fortasse co-
45 Jussus est, minus argu- | luit ob eam ingenii felicitatem,
te Jurisprudentiam colere;] Is | qua anno aetatis xvii. publice
est Coccejus Nerva filius, qui de Jure respondit.

is, qui hac in re plus aequo sibi indulgens, ⁴⁶ merito a Paulo derisus est; Dedecere enim, publice Censor edicit, in Facultate, ad inutiles concertationes minime natâ, sed ad commune bonum populorum, ingenio habenas laxare, ut potius ambitiose luxuriet, quam solide disputet. ⁴⁷ In Claudio Saturnino displicet Censori mens, alienas nimis fastidiens sententias, & singularibus facillime adhaerens opinionibus: Falso plerique, famam sibi hac viâ conciliari, putant; cum sane, alterutrum eveniat, necesse sit, ut, aut exosi proscindantur ab omnibus, aut spernantur illepidi, ineptique. Julius Paullus, & Domit. Ulpianus notam & ipsi subeunt censoriam; ⁴⁸ Ille, quia nimio abreptus carpendi studio, egregios impetere Viros, non sine ambitione summâ flagravat; ⁴⁹ Hic vero, quia magis familiare habuit nihil, quam argutari, & cavillis uti; quamquam plerisque in locis copiam afferat, facilitatemque, quas virtutes nonnulli vel prae ipso Papiniano magis extollunt.

Cen-

⁴⁶ Merito a Paulo derisus est;] In leg. 9. D. in quib. caus. Pignus, vel hypotheca &c. ubi ita Jurisconsultus; Et derisus Nerva Jurisconsultus, qui per fenestram monstraverat Servos, detentos ob pensionem, liberari posse.

⁴⁷ In Claudio Saturnino displicet Censori mens, &c.] Guidus Panzirolus de Clar. leg. Interpret. lib. 1. cap. 49. scribit; Claudius Saturninus sub Antonino Pio vixit, & Romae Praeturam gessit; Vir singularis quandoque opinionis, l. remunerandi §. Marius, D. mandati. Unde nostri legum

Interpretes, qui soli sunt in aliqua sententia, Saturninos vocant.

⁴⁸ Ille, quia nimio abreptus carpendi studio, &c.] Everardus Otto in suo Papiniano praeter alios id notat; additque, Paullum inmemorem fuisse invektivae suae in calumniosos illos annotatores in l. pen. D. Ad exhibendum. & l. 32. §. 2. D. de Legatis lib. 2.

⁴⁹ Hic vero, quia magis familiare habuit nihil, quam &c.] Quem propterea olim appellarunt coquum, & iniquum.

Censura Scaevolae ad illud redit, visum multis asperum, ac parum civile, ⁵⁰ quod Connanus Censori suggerit; *Per multa alia Scaevolae responsa notare licet, aequè absurda, & ut dicam, quod sentio, factua, & inepta; Fuit hoc Scaevolae proprium, responsis ambiguis tela reprehensorum eludere, ut, si qua parte premeretur, declinaret in aliam, & commodo suo responsa sua interpretaretur; In quo illud ego non reprehensione modo, sed etiam poenâ dignum fuisse, judico.* ⁵¹ Franciscus Duarenus huic ipsi olim favit opinioni, & ita scripsit; *Scaevola respondit hic more suo, non satis exprimens, quod ad factum pertinebat;* ⁵² Sed, mutato deinde consilio, & re melius perpensâ, in Scaevolae laudes sese diffundit, illosque insectatur, qui tantum Jctum stultitiae arguunt, quaeque non intelligunt, responsa damnant impudenter, suamque mirabiliter inscitiam produnt, dum alienam falsò insimulant; interpretandamque suscipit *leg. qui Romae 122. §. Agerius filiusfamilias D. de verb. oblig.* quae inter caetera, ab imperitis acriter reprehensâ, ut ipse ait, recensetur; addens, nulla adhuc scripta suorum aequalium extare, ex quibus ad depellendam hanc calumniam arma satis idonea suppeditari, queant; quamobrem & Ipse in numero aliorum erat, qui Censoris de Scaevola iudicium, a Connano mutuatum, aegre tulerant.

Gg 2

⁵³ In

⁵⁰ Quod Connanus Censori suggerit.] Ut habet in Commentariis Juris Civilis.

⁵¹ Franciscus Duarenus huic ipsi olim favit opinioni.] In Comm. leg. 132. D. de Verbor. Obligat.

⁵² Sed, mutato deinde consilio, & re melius perpensâ, &c.] Cum nimis favisset Duarenus Scaevolae, prius acerbè reprehensò, plus aequo inconstans poterit aliquibus videri.

53 In Hermogenianum Censor videtur iracundior; opinor, quia sub Diocletiani imperio non erubuit Ille, barbara usurpare vocabula, & Jurisprudentiam, ab aliis omnibus prioris, posteriorisque aetatis legum sapientibus pure, & pro maiestate latii sermonis tractatam, exoticâ dictione turpiter maculare. Sed vitia veterum Jurisconsultorum, vel paucitate tolerabilia, vel majoribus compensata virtutibus, a nimia reprehensione Catonem cohibuere. Recentiores eruditi, quorum cura etiam Censori Patricio data est, in eâdem versantur fortunâ: Prudentia tamen Censoris, ac modestia profecto est in hoc summa, qui sese tam humaniter continet; ut nihil de suo notet, sed unice id, quod ab aliis, aut dictum, scriptumve accipit; nec praeterea ad omnes suam Ille industriam convertit, tum ne tempus in ingenti hujuscemodi Virorum ordine plus aequo conterat, tum quia probe tenet, deterreri animos aliorum, ubi tam acerbe, tam fuisse Scriptorum omnium melioris culturae vitia carpi, homines cognoscerent. Andreas Alciatus, is, qui omnium princeps Jurisprudentiam veluti ex umbra in Solem eduxit, notatur inter primos: quis non mirabitur, Jurisconsultum tot gravissimorum hominum laudibus uberrime, nec immerito, cumulatam, tantâque eruditione refertum, affici hoc infortunio? conjicio proinde, integram, ac absolutam, nullâque ex parte diminutam felicitatem, ut ea in humanis rebus caeteris deficit semper, in literis saepissime deficere:

53 In Hermogenianum Censor videtur iracundior, &c.] Gulielmus Grotius de Vit. Juriscons. lib. 2. cap. 12. §. 8. probat contra Cujacii sententiam, Hermogenia-

re: ⁵⁴ Haec igitur de Alciato palam jaſtantur, quod opus Diſpunctionum, & Paradoxorum ſub annum vigefimumſecundum ab ipſo ſcriptum, maturiorem olim deſideraſſet aetatem, quando audacia minor eſt, exactius judicium, atque aliena colligendi ſelectio prudentior; quod uſque adeo vacaſſet impenſe rebus, etſi eruditis, ſed a Jurisprudencia diſſitis, ⁵⁵ ut meruerit a Decio *Ciceronianus* appellari, & dignus, qui ex albo Jurisconſultorum expungeretur; ⁵⁶ quod denique, judicio Duareni, in ſutilibus verſatus magis, quam in ſubtilibus quaefitiunculis fuiſſet. Sed Duarenus, qui Alciatum momorderat, eundem impingit in ſcopulum; & ſuſpikor, ad ejus aures illud jam perveniſſe, ⁵⁷ quod de tractatu ſuo *de Jure accreſcendi* Cenſor, a nonnullis probe edoctus, judicat, ita nimirum eum ſcripſiſſe, ut in quaefitionibus ſtu-

⁵⁴ Haec igitur de Alciato palam jaſtantur, quod opus Diſpunctionum, & Paradoxorum &c.] Ita Claudius Minos in vita Alciati. Duodecim poſt annos, cum Civilis, & Pontificii Juris profeſſoris inſignibus donatus eſſet, Paradoxa, & Diſpunctiones in publicum emiſit, opus, ut ipſe dicit, elaboratum horis ſubſecivis, & a candidato adhuc, & tirone. Quoties enim ea, quae a ſuis Doctores acceperat, ſtudio ipſe ſecum perpenderet, ſiqua eſſent, quae probabilibus argumentis digna reſutatione viderentur, ne quod occurrebat, memoria pro-
tinus excederet, quibusdam quaſi adverſariis deſcribere conſueverat: quae omnia tum in manus ac-

cepta, cum paullo accuratius expoliſſet, in Codicem, verasque tabulas referenda duxit, tandemque ſtudioſis omnibus communi-
cavit.

⁵⁵ Ut meruerit a Decio Ciceronianus appellari,] Reſertur a Bodino in meth. Hiſtor. cap. 4.

⁵⁶ Quod denique, judicio Duareni, in ſutilibus verſatus magis,] In oratione ab ipſo Duareno recitata die 19. Decemb. 1551. in cooptatione Nicolai Buguerii.

⁵⁷ Quod de tractatu ſuo de Jure accreſcendi Cenſor, a nonnullis probe edoctus, &c.] Franciſcus Hotomannus in Antitriboniano cap. 6.

studium collocaverit totum, quae melius decuissent bonum Grammaticum, quam Philosophum politicum, de ratione, & aequitate loquentem. ⁵⁸ Non aliter idem est prosecutus argumentum Antonius Goveanus, & hac profecto de causa in eandem incidit censuram: sed Vir cum sit, ⁵⁹ de quo uno desideretur, plura scripssisse, de aliis vero, pauciora, forte quia, testimonio Antonii Fabri, *felix ingenio, naturae viribus tantum consideret, ut diligentiae laudem sibi non necessariam, minus etiam honorificam putare, videretur*; hac gratiâ, & favore plurimorum, vitium, siquod habet leviculum, obtexit. ⁶⁰ Barnabas Brissonus haec omnia vitaret, utpote eruditus apprime carus, ⁶¹ nisi jam vulgatum esset Josephi Scaligeri iudicium, quo apud omnes constat, *nihil antiquius habere Brissonium, quam veterum testimonia congerere, ut volumen procederet, nihil tam metuere, quam ne liber brevis foret; plus laboris in libris suis deprehendi, quam industriae; Et nullo delectu bona pauca malis plurimis commiscere*. ⁶² Claudius Salmasius, ut sese reprehensioni sub-

⁵⁸ Non aliter idem est prosecutus argumentum Antonius Goveanus,] Idem Hotomannus ibidem.

⁵⁹ De quo uno desideretur, plura scripssisse, de aliis vero, pauciora,] Jacobus Cujacius tanti fecit Goveanum, ut magnam ejus ingenii felicitatem, eximianque doctrinam admiratus, a Jure tractando aliquando deterritus fuerit; magisque porro extimuisset, si plura diligentiae adjumenta

ad leges interpretandas Goveanus adhibuisset.

⁶⁰ Barnabas Brissonus haec omnia vitaret, &c.] Lipsius inter innumeros alios haec de Brissonio scribit lib. 2. Epist. quæst. epist. 17. *Quis Musas novit, & Brissonium non novit?*

⁶¹ Nisi jam vulgatum esset Josephi Scaligeri iudicium,] Quod habetur Epistol. lib. 1. epist. 9.

⁶² Claudius Salmasius, &c.] Nicolaus Heinsius in Not. ad Ovid.

subtrahat, valde, sed frustra obnititur, quippe qui immodicus sui aestimator, aliorumque contemtor, omnisque sententiae, cujus ipse auctor non sit, inimicus, odium sibi comparat quamplurimum, qui Censori mox denunciarunt, in quo per Salmasium peccatum sit maxime; & praeterquam tumultuarius sit ille in rebus suis, ostendunt, quantum argumenta, quae tractat, taedio legentium protrahat in immensum, in quot res, nulla necessitate, diffuat nunc hac, nunc illac, actus intemperii omnia dicendi, quae legerat, ut monstret, legisse multa; quod vitium vel ipsummet olim adegit ad suscipiendas aliquando partes excusatoris sui ipsius, quas frigidene magis, an ambitiose impleat, in incerto esse, hi palam efferunt; jactantque, productiora isthaec, & quasi immoderatus excurrentia, sapere juvenilem redundantiam, & ab omnibus repudiari; ac proinde doctissime ⁶³ a Cicerone scriptum legi; *Nimium quod est, offendit vehementius, quam id, quod videtur parum.* Nulla profecto erat de Petro Fabro suspicio; quis enim aliquid contra Virum letissimum effutiret? Sed inventus est idem, qui pepercit paucis, Josephus Scaliger, quique, quasi solus, ⁶⁴ ut a Graecis dicitur, Ὀπίθεν κεφαλῆς ὀμμετα ἔχη, *in occipitio oculos haberet*, si quam profert laudem, statim veneno conspergit; Is Fabrum, doctissimum nuncupare, non dubitat; displicet, quod ad-

vid. inquit; *Salmasius nemini suorum temporum literato pepercit; nemo omnium, qui aetate nostrâ claruere, virulentum ejus dentem evasit.*

⁶³ A Cicerone scriptum legi;

In libello ad M. Brutum, inscripto, *Orator.*

⁶⁴ Ut a Graecis dicitur;]

Quod dictum a Graecis ad Latinos traductum est; illudque usurpat Plautus in *Aulularia.*

addit, ⁶⁵ *compilatorem esse merum*, & praestare nihil in dijudicando : sed acre, rigidumque Scaligeri dictum, visum forte quibusdam non omnino falsum, Cenfor, ut mihi fertur, blandule temperat, ne quid summo tanti Scriptoris honori detrahatur. Utinam implacabilis Scaligeri rabies hic sisteret, nec in alios furens excurreret, forsan Franciscus Hotomannus, qui plures in admirationem doctrinae suae adduxit, illud in praesens, a Censore obiici, suis non audiret ingratiis, quod ex officina Scaligeri prodiit; ⁶⁶ latine scribere satis bene, pollere eloquentiam non parum, sed ei ingenium esse nimium vulgare, parumque, aut nihil perspicax. Eguinarii Baronis famam, uti conjecto, illud apud Censorem non leviter laedit, quod de ejus libro *de Jurisdictione* ⁶⁷ scripsit olim Goveanus, qui haec habet; *In prima parte tuam, Eguinari, in conquirendis, colligendisque Scriptorum locis, qui ad hanc rem pertinent, diligentiam probavi. In secunda vero, in qua sententiam tuam nobis exponis, dicam libere, & ingenuae, nulla mihi litera visa tua est; hoc est, docti hominis, & eruditi. Ex tertia, & postrema parte, otio te valde abundare, non dicam abuti, intellexi, qui ab Accursio ordiens, omnium, qui quaestionem hanc vel explicavimus, vel attigimus, opiniones confutes. Et sane praeter haec quid non congerit super hoc argumento adversus Baronem Goveanus, cum aut acerbe illum arguit, aut false deridet, aut solide oppugnat? Eguinarius accepta ab hoc Adversario vulnera, & a Censore palam exposita, parte ex aliquâ videtur lenire, cum*
ipsum

⁶⁵ *Compilatorem esse merum*, | pollere &c.] in Scaligeran. prior.
 &c.] In Scaligeran. posterior. | ⁶⁷ *Scripsit olim Goveanus*,]

⁶⁶ *Latine scribere satis bene*, | In libro primo de Jurisdictione.

ipsum videat Goveanum censurae obnoxium ; & suas utrique virtutes , quibus laudetur ; sua , quibus reprehendatur , vitia non deficere ; quodque humanum est , in aliqua re peccare , ut omnibus , ita ipsis , esse commune . ⁶⁸ Antonius Augustinus , si , ubi est optimus , non foret nimius , in libris nimirum Emendationum , in quibus amplius centum & triginta loca , negatione additâ , vel ablatâ , corrigit , quod illi Cenfor obiiceret , haberet nihil : Quid , si integri operis instaurationem , quam moliebatur , perfecisset ? daretur mihi , qui tanti patiens laboris , ac taedii parum osor , serenâ facie has lucubrationes evolveret ? Hugo Donellus Biturigibus docuit , non sine laude ; redigendoque in artem Juri Civili vacavit , & , uti contendunt plerique , haud infelicitè : ⁶⁹ Struvius tamen vulgat , nescio an ex aequo , solere in eo saepe nervum , non raro acumen desiderari ; non liquet , in quam partem inclinet Cenfor ; autumant non pauci , quae Donello objecta sunt , velle Cenforem exactius perpendere ; & ab hac opinione ego minime discedo . Franciscus Connanus , is , qui ex uberioribus Juris Civilis locis , ordine digestis , commentarios sapienter contexuit , a quamplurimis honorifice extollitur , ⁷⁰ praeterquam a Cujacio , qui ejus doctrinam caeteris odoratur in re-

H h bus,

⁶⁸ Antonius Augustinus si ubi est optimus , non foret nimius , &c.] Breneman. in hist. Pand. l. 4. c. 4. ait ; Sunt tamen , quae in Augustino (in lib. Emend.) reprehenduntur ; adeo enim humanum est , labi. Andr. Scottus scribit , quod exiguus liber sit , si molem spectes ; si rerum utilitatem , ponderumque momen-	ta aestimes , dignus , ut sinuosis aliorum voluminibus anteponatur. ⁶⁹ Struvius tamen vulgat , nescio , an ex aequo , &c.] Cap. 5. §. 13. in historia Jur. Justinian. ⁷⁰ Praeterquam a Cujacio ,] Cujacii judicium refertur ab Evarardo Ottone in ejus Papiniano cap. 9. §. 3.
--	---

bus, in Jure non item; existimatque, prorsus ab iis tempus profundi, qui hisce operam dant legendis commentariis; huic acerbo aliquantulum iudicio ⁷¹ Ludovicus Regius, propugnator acerrimus famae, ac gloriae Connani, sese viriliter opponit, &, quae olim in illius commendationem longâ recensuit oratione, iterum affert; nec illud addere veretur, quod facile Scriptorum omnium, qui ante se floruerunt, nomen, dignitatemque non modo styli felicitate adaequasset, sed vicisset etiam diligentiam, si, haud immaturo facto e vivis sublatus, tantam in opere universâ curam, industriamque adhibuisset, quantam in tribus prioribus adhibuit libris, quos adeo limavit accurate, ut minime dedignatus sit, & ter, & quater manu propria illos describere: Cenfor subortam hanc spectans contentionem, ne Cujacii iudicium parviscere, videretur, neve ostenderet, Ludovici Regii defensionem inconsulto reiicere, Franciscum Connanum quasi imprudenter praeterit. Nulli profecto negotium succedit felicius, ⁷² quam Aemilio Ferretto; nam ex quo Simon Cravetta semel post illius obitum, suo periculo, expertus est, quanto strepitu, ac tumultu exceperint cuncti initium orationis suae, quo defuncti Aemilii famam coepit perstringere, ita, ut non modo scholâ, sed etiam urbe fuerit expulsus, neque ipse, neque alii, eodem timore ducti, in hac Republica aliquid contra hunc Jurisperitum audent efferre. Jacobus Cujacius, sive quia omnes Praeceptoris

locos

⁷¹ *Ludovicus Regius, propugnator acerrimus famae, ac gloriae Connani,*] In ejus epistola ad Fr. Olivarium, ubi vitam Connani describit.

⁷² *Quam Aemilio Ferretto,*] Quae hic de oratione Cravettæ narrantur, habes apud Guid. Panzirolum de clar. leg. Interpret. lib. 2. cap. 167.

loco eum venerantur , seu demum quia aut raro peccavit , aut cum decore , si quando accidit , peccavit , terrorem incutit omnibus , ne de se , scriptisque suis maligne apud Censorem differant . Caeteri Jurisconsulti ex eruditis , seu verius , collectores rerum non inutilium , uti plerunque sunt pene omnes , si aliquos ex iis , quos recensui , excipias , vel palam , vel subtacite notati sunt , quos longum profecto esset , singillatim enumerare . Verumenimvero non est adeo parcus laudum Censor , ut illos a multis virtutibus non commendet , quos , pro munere suo , ubi deficiunt , objurgat ; testaturque magnifice , quantum posteritas debeat Viris hisce , a quibus suo est restituta nitori collapsa jam , & pene moribunda Jurisprudencia .

Haecenus T. Herminius . Quia tamen de iis , quae a plebejo Censore gerebantur , nullum ille verbum adjecerat ; C. Nautius , is , qui cruciatur libidine cognoscendi omnia , praesertim ubi sermo incidat sibi non ingratus , rogat Herminium , ut si quae de Censore plebejo teneret , pro sua humanitate in medium afferret . T. Herminius non abnuitt ; & tibi satisfaciam , inquit , Hospes elegantissime ; atque e rebus quamplurimis , quas modo possem exponere , istas accipe . Collega Censoris Patricii , operâ suâ iners non est , quamvis alii precibus , donis alii , nonnulli gratiâ , & auctoritate Potentiorum judicium de se , scriptisque suis declinare , contendunt ; sed hoc tentatur frustra ; quippe Martinus Fani Fortunae , ubi vidit , quam sese exactissime Cato gerat , suo ducit pudori , illius vestigia non sequi , & tanto exemplo non adhaerere ; Scriptorum tamen praeterit faecem ; nam , ubi putidarum rerum cloacam reperies , nonne ope-

H h 2 ram

ram perdes , siquid velis perscrutari diligentius ? ⁷³ Roffredus ante alios objurgatus est , qui praeter opus libellorum , aliud edidit , cui titulum insuavem , ac illepidum appinxit , *Quaestiones Sabbathinae* . Pruritu speciosi , ac novitatem praeferentis tituli forte tactus ⁷⁴ Bartholomaeus Brixienfis fecit & suas *Quaestiones Venerales* , & *Dominicales* ; fecit & *Mercuriales* Joannes Andreae ; Superis grates , quod non eo , si bene memini , progressa est insana libido , ut haberemus ab aliis *Quaestiones Lunares* , *Martiales* , & *Jovianas* , quois totum impleretur , quantum est , curriculum dierum : sed ferendi essent isti homines cum his suis nugis , & ineptiis , ⁷⁵ ni Jacobus a Ravanis Lotharingus majorem bilem moveret illâ superbâ nimis , & ambitiosâ inscriptione , quam sub fronte sui *Dictionarii* uncialibus literis apposuit , *Lumen ad revelationem gentium* . Tunc Atilius , datâ sibi occasione , inquit ; Profecto non pauci sunt isti delirantes , fumo , ac inaniis turgentes , qui hujuscemodi portenta titulorum in libris suis ridicule praeferunt ; miseri , quam infelicitèr nesciunt , inscriptiones Operum ab effraeni arbitrio inventas , animi esse fragmenta , parum ad saniora intenti ; cum illae esse debeant non inanes pompae , non futilia ornamenta , non etiam obscura aenigmata ; sed simplicissima rerum tractatarum indicia . Ah pudor recentiorum aetatum ! quot in hanc Rempublicam nonnullis abhinc annis

⁷³ Roffredus ante alios objurgatus est ,] De quaestionibus Sabbathinis Silva Nuptial. lib. 3. sub num. 7. &c.] Vid. Guid. Panzirol. in cit. nuper libello , lib. 3. cap. 7. & 19.

⁷⁴ Bartholomaeus Brixienfis ,] Ex ejusdem Panzirol. libello , lib. 2. cap. 38.

annis libri fuerunt allati, in quorum vestibulo Auctor, quandoque etiam non inelegans,

Proiicit ampullas, & sesquipedalia verba.

En tibi; ⁷⁶ *Jus in nuce*; ⁷⁷ *Trismegistus Legalis*; ⁷⁸ *Anatomia Juris*; ⁷⁹ *Alvearium Juris*; ⁸⁰ *Argutiae Juris Civilis*; ⁸¹ *Necyomantia Jurisperiti*; ⁸² *Jurisprudentiae Justinianae Sol resplendescens*; ⁸³ *Parascevamata Prudentiae Civilis*; ⁸⁴ *Praedia Jurisprudentiae*; ⁸⁵ *Justitia vulnerata, Christiane, Juridice, & Politice curata*. Sed quid plura? An de hisce libris jure merito illud dici potest, ⁸⁶ quod ajunt Graeci, *Σκὰ ἀπὲ τοῦ σώματος*, *Umbra pro corpore*; ut praeter titulum, & spes meras nihil inde auferas? Isthaec sane apud Veteres non legimus, sed puros, putos, ac ingenuos titulos; hujusmodi sunt, *Quaestiones*, *Responsa*; *Notae*; *Traſtatus*; Atque eo dedignati sunt docti homines hunc facum, ut

⁷⁶ *Jus in nuce*;] Edit. lib. Ratisbonae 1716. Auct. Christophoro Denhoff.

⁷⁷ *Trismegistus Legalis*;] Edit. lib. Genevae 1673. Auct. Jacobo Philippo Massola.

⁷⁸ *Anatomia Juris*;] Edit. lib. Francofurti 1605. Auct. Giphazio.

⁷⁹ *Alvearium Juris*;] Edit. lib. Lugduni 1650. Auct. Boreo.

⁸⁰ *Argutiae Juris Civilis*;] Edit. lib. Linci 1679. Auct. Joanne Ferdin. Behnke.

⁸¹ *Necyomantia Jurisperiti*;] Edit. lib. Lugduni 1549. Auct. Stephano Forcatulo.

⁸² *Jurisprudentiae Justinianae Sol resplendescens*; Edit. lib. Go-

lini 1677. Auct. Henr. Petr. Haberkonio.

⁸³ *Parascevamata Prudentiae Civilis*;] Edit. lib. Giesae 1700. Auct. Joanne Henrico Mollembeccio.

⁸⁴ *Praedia Jurisprudentiae*;] Edit. lib. Halb. Sax. 1675. Auct. Joach. Mart. Unversarth.

⁸⁵ *Justitia vulnerata, Christiane, Juridice, & Politice curata*;] Edit. lib. Coloniae 1657. Auct. Stephano Nathen.

⁸⁶ *Quod ajunt Graeci*,] Dicendum mutuo sumptum ab Aesopica fabula de Canis, qui, dum umbram carniū, quod ea major appareret, captat, veras amittit carnes.

ut ne probaverint quidem , ³⁷ quod Cicero orationes contra M. Antonium appellaverit *Philippicas* eo nomine , ut Demostheneas imitaretur , quas ille magnus Graeciae Orator in Philippum Macedoniae Regem habuerat . Profecto ita se res habet , cum coeptum est , minus sciri , ad ostentationem plus accedere coepit sapientia ; & ubi desit solida doctrina , pullulavit ambitiosa ; utque est hominum ingenium , gloriae cupidum , cum satis non esset , veteres aemulari pari virtute , ivit ad hasce novitatis inaniase . Fateor , quod sentio ; obstinatus sum , & huic proposito firmiter haereo , ut , si qui mihi detur liber , cui sit appictus hujuscemodi adulterinus , & meretricius aspectus , statim , ne mihi lectio nauseam creet , claudendo , atque e manibus abiicio , aliisque evolvendum , qui cupiant , trado ; nec satis inducor , ut credam , boni aliquid plerumque continere eos codices , qui sub vestibulo externas hasce oculis proponunt ineptias . Haec Atilii dicta cuncti aure attentâ excipiebant , facillique nutu probabant . Herminius vero , ad quem os , oculosque nos omnes convertimus , ipsum , ut ad ulteriora pergeret , tacite rogari , praesentens , minime precibus nostris ex facili ingenio suo expectatis , ita sermonem profequitur . ³⁸ Martinus Gofa , Hospites clarissimi , tenax propositi , & in defendendis opinionibus suis perditae accensus , in hoc peccat , de hoc culpatur , quod aequitatem sibi fingat obstinate , cum aperto jure pugnans ; quadere non semel lepide accidit , spectante Censore , ut aemuli , prolatis libris con-

³⁷ Quod Cicero orationes contra M. Antonium appellaverit *Philippicas* .] Ex Appiano iv. Ci-
vil.

³⁸ Martinus Gofa , &c.] Ex Odofredo in l. 4. §. 5. D. De his , qui notant. infam.

contra ea, quae pertinax, ac litigiosus respondet, cogant, illum rubore suffundi, non sine omnium, qui adfunt, risu, ac contemptu: Vinci, non semper indecorum est, & victrici cedere rationi, plus prudentiae sapit, quam ignominiae. ⁸⁹ In Baldo sane non pauca sunt, quae reprehenduntur; ab it saepe, contrarius sibi, in partes diversas; non raro hariolatur; fingit ex arbitratu multa; si quando ratione, aut auctoritate destituitur, ad ea excurrit, quae prosunt nihil; ubi nervo, ac acumine opus est, languet, ac flaccescit; contendit vero, insudatque, ubi ociosa sunt omnia. ⁹⁰ Bartolus ejus praeceptor ipsissimâ hac utitur fortunâ, & de eo hoc potissimum videtur Censor indignari, quod, rigido armatus genio, acerbius, quam par fuerat, in fontes scripserit, quodque sententiam fuerit secutus interdum mollem, ac effeminatam. ⁹¹ Philippus Decius, cui non justî natalis, Jasonis operâ, quem ille, invidiâ corrosus, cavillationibus oneraverat, a Censore palam, nec im-

⁸⁹ In Baldo sane non pauca sunt, J. Haec de Baldo, & plurima alia colligere quis poterit ex Paulo. Castrensi in l. 3. in fin. C. si adversus rem jud. In l. 7. C. de in integr. restit. minor. & in conf. 99. Ex Jasone in l. 8. §. ult. D. de leg. 1. Ex Alexandro in l. 18. D. de acq. possess. Ex Anton. de Butr. in c. consultat. col. 11. de Rescr. Ex Angelo in §. 7. in fin. Instit. de rer. divis. Ex Barb. in c. uno delegatorum. 42. col. pen. x. De off. & pot. Jud. Deleg. Ex filva nuptial. „ aliisque Scriptoribus.

⁹⁰ Bartolus ejus praeceptor ipsissimâ hac utitur fortunâ, J. Vid. Sign. Homod. in conf. 252. & Caepol. in cautel. 245. Bald. in conf. 477. l. 1. r. Jaf. l. 14. sub num. 7. D. de Reb. cred. & in l. 27. C. de pact. Bol. in auth. habitâ 35. Ne fil. pro pat. Alexan. in l. 6. §. 1. in fin. D. de re jud. Barb. in c. 11. x. de Foro compet.

⁹¹ Philippus Decius, &c. J. Quae referuntur de Decio, vid. in apostill. ad conf. 208. Ancar. Reg. 9. 12. in fin. in 2. parte.

immerito, objurgatur; sententias enim Interpretum ad sui libitum, quo vult, distorquet; in citandis vel Scriptoribus, vel Legibus, falsitatis notâ laborat saepissime, & in utramque partem discedendi, ut scenae inserviat, est supra caeteros peritissimus. ⁹² Paullum Parisium Consentinum; forte fortuna dignitate galeri, quo fuit insignitus, Censor notare praetermisisset; sed quia importuni homines, ac invidi defunt nunquam, qui contineri nequeunt, quin, quod alterius nomen laedat, statim diffundant, iccirco illud per ora vulgi fertur, nec Censor dissimulat, Parisium Jurisprudentiam sordidius tractasse, quippe qui consulentibus singulas Responsorum paginas vendere, non erubuit; cujus pessimo exemplo via subinde nonnullis patuit, qua ad emungendam pecuniam, pro brevibus Responsis ingentia redderent volumina. Mitior profecto, benigniorque ⁹³ Bartholomaeo Caepolae Veronensi Censor foret, nisi, nescio quibus Ille furiis exagitatus, tot captiosas ad illudendas leges excogitasset cautiones, quarum misero apparatu apud graves Viros probitatis famam sibi minutam videt potius, quam auctam, ut sperabat, doctrinae gloriam. ⁹⁴ Bartholomaeus vero Socinus non adeo

⁹² *Paullum Parisium Consentinum, &c.*] Guid. Panzirol. de clar. leg. Interpret. lib. 2. cap. 158.

⁹³ *Bartholomaeo Caepolae Veronensi &c.*] Id. vid. Panzirolus in eod. libel. lib. 2. cap. 113.

⁹⁴ *Bartholomaeus vero Socinus*] Quod hic Socino obiicitur, eidem olim Bononiae docenti occultis verbis obiecit Decius, ut ex ejus comm. in l. 3. sub n. 4.

Cade impub. & aliis subtit. Ad-
dit Panzirolus in libello nuper
laudato lib. 2. cap. 126., quod,
*quum Socinus studiis occupatus
ludere non poterat, alios prope lu-
dentes libenter audiebat, & ubi
pinguem victoriam, aut perple-
xum eventum esse, sentiebat, vi-
dendi cupidus, ut se expectarent,
increpabat.*

adeo acrem, ac severum, ut rumor increbuit, Censorem expertus est, & id timere quamquimaxime debebat, nam aleae praecipiti mirum quantum deditus, non modo legendi munere olim vivens quandoque fraudavit auditores, sed insomnes etiam noctes egit turpiter, paternisque hac viâ opibus consumtis, & universâ, quam docendo, & de jure respondendo plurimam coëgerat, pecuniâ effusâ, ad extremam deductus inopiam, quod vel funeri suppeteret, reliquit post obitum profecto nihil; atque hac unice de causâ semper egens, ac novi conquirendi aeris intemperanter avidus, in praevaricationis dilapsus ignominiam, non raro, mutatis dumtaxat litigatorum nominibus, utrique parti consuluisse deprehenditur. Dum haec commemorabat Herminius, nescio quis supervenit, &, veniâ benigne petitâ, clam ad ejus aures loquitur. Herminius post exceptum tacite sermonem, ad nos conversus, parcite, inquit, Sodales amantissimi, si verba ulterius facere desinam; aliò vocor; & invitus a vobis disjungor; me res insperato suborta a dulcissimo consortio vestro subtrahit repugnantem: Caeterum illud moneo, Martinum Fani Fortunae in notandis ex ordine suo Scriptoribus Marco Mantuâ potissimum fuisse usum, qui omnia ad ipsum accurate, ac bonâ fide pertulit, quae ab hiscemet Scriptoribus edita palam fuerant, ut sese mutuo dilaniarent; quaeque ipse Mantua, post suam Virorum illustrium epitomen, diligenter in unum collegerat. Nos Herminio discedenti grates maximas & fronte hilari, & tenerâ oratione agimus. Dein, officii causâ, cum Gn. Lentulo paullo amplius immoramur; cui & loci indolem, & sitûs amoenitatem, & elegantiam rerum satis abunde

de commendavimus, non sine tacità, ac ingenti ipsius Lentuli voluptate: Tandem, vale vicissim dicto, illic commigravimus.

Dum in reditu ad tectum nos ferebamur, & nox jam prope impendebat, per iter Rutilium, adolescentem, nobis carissimum, invenimus; qui rogat, ut una secum ad aedes suas pergamus; & coenâ, inquit vos primum, quantum amicitia nostra fert, excipiam; subinde carmen vobis recitabo lepidissimum, quod nuperrime mihi traditum, & a me avidè lectum, vobis reticendum, minime censeo. Nos parvum amato adolescenti; & illius sequimur vestigia. Pulsat Rutilius fores; adest ancillula, gratiosa, & venustula; inconsulto januam pandit; & ad aspectum Hospitum, cum Domino suo advenientium, ut erat in curam domesticam operosa, crinibus discincta, & subuculâ circa lacertos complicatâ, perque lumbos succinctâ ad facilitatem servitii pallâ, quasi non satis bene composita, nec decenter prae suo genio ornata, modestiam intra verecundum risum componit, & nescio quid tacite proferens, fugit. Rutilius illam objurgat; & ad nos oculos convertens, ait, habeo domi puellulam istam, quam vidistis, argutulam nimis; Vetula, sive mater, seu nutrix ea sit, in cujus tutela est, somno obsita, & vinosâ, ut plerumque est, parum evigilat in Natae moribus; quamobrem juvencula, ad jocum, & risum unice videtur facta; caetera curat parum, aut nihil. Nos ad haec subrisimus; & una consedimus; paullo post non insuavibus, nec rustice paratis cibis Rutilius nos refecit, & promissâ Elegorum recitatione animum mirifice recreavit; Erant enim Elegi a nescio quo falsè, & acute exarati, qui pessimi

peffimam , ac veluti affiduam oblatratricem naftus
Uxorem , de ea non falfo , nec infacete in hunc
ferme modum querebatur ,

*Eft mihi grande malum , nimis intolerabilis Uxor ;
Uxor , quae afficiat nocte , dieque domum .
Vivo mifer fine pace ; nec eft , quâ subleuer , ulla
Seu fpes , feu tanto prompta medela malo .
Vanum confilium , vana eft prudentia ; nescis ,
Quid facias ; nescis , quis dare poffit opem .
Poenituiſſe , nihil prodeſt : & caelibis otij ,
Poena eft , tranſaſtos commemorare dies .
Ferre libenter onus , ſupereſt : nam diſcimus uſu ,
Ferre minus , qui ſcit , ferre libenter onus ;
Sed qui propoſito bis , ter , quater haereat iſto ,
Haerebitne tenax ulteriore vice ?
Difficile eſt durare ; ſuos patientia fines
Seruat , ſi eſt leuiter , non ſtimulata nimis .
Ecce tibi , qui ſint mores , quibus utitur Uxor ;
Ecce , in perniciem quid ſtruat illa meam .
Non eſt ulla dies , non ulla eſt protinus hora ,
Quae vel abit placide , vel ſine lite redit .
Non vult illa , quod ipſe volo : cur ? non quia vere
Non vult ; ſed quia idem , me quoque velle , ſciat .
Quod tento , quod ago , ſpectat ; quo tentet , agatque
Oppoſitum ingenio quod putat eſſe meo .
Non aliâ , ut monui , de cauſâ , quam quia gaudet ,
Quod nec amor , nec pax , nec ſit in aede quies .
Si vigilo , vigilare nequit ; dormire recuſat ,
Si me dormitum forſitan ire , videt .
Si placeat manſiſſe domi , fremit aſpera ; clamans ,
Affidue lateri Vir mihi ſutus adeſt .*

*Si procul abscedo, nostra est absentia crimen,
 Meque domo, atque a se semper abesse, dolet.*
*Si laetor, censet laetum insanire maritum;
 Si queror, indocilem nuncupat illa Virum.*
*Si loquor, ab! inquit, laceras mihi futilis aures;
 Si taceo, insulsi quid meditaris? ait.*
*Dii nolint; & me cernat convivium Amicis
 Instruere; en, inquit, ut male fundit opes:*
*Dii nolint: aliquam Mulierem e more salutem,
 Fraſtam jam metuit suspiciosa fidem;
 Et jam prodor, ait, jam sum male visa, medullas
 Infidi exercet jam nova flamma Viri.*
*O pulchra, o dulcis concordia! quis mihi detur,
 Vitâ qui possit commodiore frui?*
*Non tamen his solum ornatur virtutibus Uxor,
 Sunt aliae, quibus est semper amanda magis:
 Prodigâ in expensis, proprium quas patrat in usum;
 Usus ubi talis desit, avara nimis;
 Annulus, aut torques, aut gēma, aut vestis emēda est;
 Sint, non sint nummi, non videt; inquit, eme.*
*Commoda sunt domui, vel sunt mihi forte paranda;
 Non opus his, inquit; differ, & inde para.*
*Ut peſtat crines, ut sese vestibus ornet,
 Ut faciem minio perfricet, annus abit:*
*Si doleam: mora parva mihi prohibebitur, inquit;
 Ergone sordida sim, sim male compta, jubes?*
*Caetera nil curat; totus vel corruat orbis,
 Immota est, rebus prospicit una suis.*
*Quid referam, quae lis oritur, dum tempus edendi est;
 Tunc, cum praecipue lite carere, juvat.*
*Ab caveas; & sit pauxillo tardior hora,
 Et superet medium vel semel illa diem,*

Tan-

JURISCONSULTORUM. 253

*Tange, inquit, Vir inepte, vide num frigida tactu
 Prandia sint; stomachum jam mihi cuncta movent.
 Olla diu, quae jam mihi putet, ab igne remota est;
 Jamque calet, cum sit nix liquefacta, merum;
 Ad prunas exusta caro est; sartagine frixa
 Exta bovis, dudum sicca, sapore carent.
 Tum sedet ad mensam, tacito traculentior ore;
 Rixandi causam re leviori capit.
 Immundas queritur patinas; non apta bibendo
 Pocula; non positum salque, piperque bene;
 Sordida purgandis manibus data lintea monstrat,
 Monstrat & apta parum findere cultra dapes.
 Si, tantis miser enectus cruciatibus, iram
 Explico, tunc solito durius illa furit.
 Non tibi pauper, ait, non est ignobilis Uxor,
 Ut tete hoc pacto, Vir sine mente, geras;
 Respice quam dederam dotem; non parvula, non est
 Dos promissa tibi, sed numerata statim;
 Respice Natales; ordo generosus Avorum
 Est mihi, cui famuli tu nequis esse loco.
 His dictis quae forte dabis responsa? tacebis:
 Hac in re pugni, non mala verba juvant;
 Quam non flectis enim solidis rationibus, illa
 Flecti debebit asperiore modo.
 Haec mecum: sed si mecum mox jurgia cessent,
 Jurgandi in famulas causa parata cito est:
 Pensa dat immiti vultu, exactosque labores
 Poscit, perfectè jussa peracta volens;
 Ab! si quae mutit, si quae non protinus audit,
 Si quae servitio est forte parumper iners;
 Verberibus scapulas, faciemque & pectora tundet,
 Atque exossatas lassa relinquet humi;*

Nulla

*Nulla illam pietas, nulla excusatio, nullae
 Aut lacrymae, aut lacrymis mixta querela movet.
 Si solor famulas; irascitur; en, ait, Uxor
 Posthabita est famulis; has amat, hisce favet:
 Me miseram! hoc deerat, quod iniquo a Coniuge spreto,
 Vilis a famulis spernerer ipsa meis.
 Ah! qualis vobis sors nostra videtur, Amici?
 Quisnam, qui nostri non miseretur, adest?
 Credite; dulce magis, torreri corpus ab igne,
 Dulce magis, medio ferre pericla mari;
 Credite; triste minus, lacerari a tigris artus;
 Atque pati a canibus vulnera, triste minus;
 Quam durâ, indomitâ, cerebrosum, atq; omnibus aetâ
 Uxorem furis sustinuisse domi.*

Dum isti recitabantur elegi, aegre risum vel tertio quoque versiculo nos continere potuimus, ubi tam vere, ubi tam lepide, ubi tam minute infelicitis mariti acerbos casus, nec injustas describi querelas cognovimus; quare, contenti solatio ab his tam jucunde percepto, discessimus; & domum nos recepimus.

Diebus proxime insequentibus, nequaquam animum ab iis, quae per Censorem gesta sunt, avertimus; & inter plures, qui nobis obiciuntur, rerum eventus, ille nobis accidit perjucundus, quem non piget referre. Suo videbatur Patricius Censor deesse muneri, nisi Francisco Duareno, Gallo, satisfaceret, qui ne latum quidem unguem ab Ipso discedebat; & nescio qua die domi salutandum accerserat, 95 traditâ quadam epistolâ, acri, ac perpolitâ, ubi in
 Pla-

95 Traditâ quadam epistolâ acri, | tenus scripsit ad Franciscum Eal-
 ac perpolitâ] Quam Franciscus Dua- | rinum.

Plagiarios, & scriptorum alienorum Compilatores solide, & pro re tam gravi multa congefserat erudite; & saepius ajebat; quidam in me ardens fervet spiritus perdendi, enecandique homines furtis, ac rapinis alienorum laborum, Jurisconsultos repente factos: Nam aut dolet, diuturnis me vigiliis id affecutum, quod illi, somniculose se agentes, obtinent extemplo; aut poenitet, non hoc ipsum tentasse me, quoties hi scelus hoc ferunt impune, & sui flagitii praemium sperant, & assequuntur in contemptum eorum, qui longo studiorum curriculo in id pro virili parte incumbunt, ut, nullis circumscriptos angustiis, ingenuarum Artium extendant fines, nobilitentque feliciter progressus, moti ⁹⁶ Senecae dictis, qui inquit; *Agamus bonum Patrem familiae: Faciamus ampliora, quae accepimus; Major ista haereditas a me ad posteros transeat: Multum adhuc restat operis; multumque restabit, nec ulli nato post mille secula praecludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi*. Tuae igitur erunt partes, Cenfor ornatissime, ut hosce plectas, ac prorsus ab hac Republica expellas plagarios, ne posthac illud in ludibrium sapientiae jactitent,

Conveſtare juvat praedas, & vivere rapto.

Cato, demas, inquit, hanc tibi curam; voti fies brevi compos; honesta petis; & desinerem Catonem esse, si honesta petenti honeste non assentirer. His vocibus Duarenus erectus in spem contundendi multorum insolentiam, Amicos compellabat; & quid apud Cenforem effecerat, tamquam suo desiderio potitus, laetus ordine suo retegebat. Plerique rem aut ex omni parte non probabant, aut aperte refellebant, futuramque periculi plenam, non falso auspicabantur.

⁹⁶ Senecae dictis] In epistola 64.

tur. Ad Cujacium, & Eruditos alios rumor pervenit, qui, morae impatientes, ad Duarenum se contulere: domum petunt, non inveniunt; servum rogant, ubi sit; negat hic scire; adeunt loca pleraque, ducti suspicione assuetae ejus frequentiae, operam perdunt; desperati vias diversas singuli collustrant, ut si uni, aut alteri non succedat eventus, sit aliquis, quem non fallat diligentia; reperitur tandem a Cujacio ante porticum Martini Fani Fortunae, plebei Censoris, quem etiam eâ de causâ Duarenus convenerat, ut in sensus suos flecteret, & facilem Catoni pararet. Cujacius, acceptâ Duareni dexterâ, & inter utramque manum suam tenaci vinculo custoditâ, Quid profecto agis, quid paras, Amice, inquit; retrahe quaeso te ab incepto; parce ebullienti in perniciem tuam, nec sat tuto juvenilis animi consilio; profecto non tenes, non ante oculos obversatur, quid tibi contigerit, ubi in hac Republica 77 epistolam, a te Andreae Guillarto scriptam de ratione docendi, discendique Juris, nonnulli tui amatores vulgarunt? Illico animi in discordiam exciti, Senes quidam, suarum rerum tenaces, in te diras multas cumulare, & audaciam tuam multis argumentis ostendere: Opiniones enim veteres statim, & apertâ vi eradicare, difficile sane negotium est, contra illos praesertim, qui, diuturnâ successionē, imperium ineptiarum sibi vindicarunt. Ad haec primum haesit Duarenus; Credidit, loqui Cujacium candide; sed domum receptus, remque, ut fit, iterum secum maturius volvens: sane, inquit, hoc non

77 *Epistolam, a te Andreae Guillarto scriptam*] servit, scriptis mandata tradidit, Cui, ea quae ac communicavit.
voce super hoc argumento edis-

non bene convenit; suspecta mihi Cujacii diligentia est; rogat, suadet, ut ab incepto abstineam; quid hoc ad se? malum meo jumento mihi accerso; esto; nihil hoc illi commune; tantane mei curâ tenetur, ut sua, quae aliena sunt, existimet pericula? Ni falsus animi sum; video, quorsum haec tendant; timet Cujacius, ne, si, operâ meâ, conquirendis furi- bus Censor vacet, aliquid capiat detrimenti nomen suum, caeteroquin egregium; non enim me latet, ipsum non ita fuisse scrupulosum, ut ab alienis accurate rapiendis, inque rem suam vertendis, manus arcuerit; sed minus hoc illi culpae verterem, ni & illud accederet, quod plerumque, ingrati animi vitio, eos, aut tacite, aut aperte contemnat, a quibus mutuaverat non pauca; id fieri ex industria, plane cognosco; sed improba calliditas semper laude caruit; saltem illos silentio praeteriisset, imitatus Plinium seniore, ⁹⁸ qui Dioscoridis, cujus omnia fere scripta sine pudore suis intermiscuit, nullibi meminit; non omni quidem indignus veniâ dolus foret, nec, iniqui- tatis accusata, coargueretur industria. Quae secum una Duarenus recensebat, ubique palam vulgabat, nec satis bene Cujacii famae consulebat. Nemini tamen id mirum visum est; pro comperto enim omnes habe- bant, veteres, nec obscuras ⁹⁹ inter Duarenum, &

K k Cu-

⁹⁸ Qui Dioscoridis, cujus &c.] sono scriptae, haec memorat; Bilibald. Pirckheim. in Respons. Habuit Cujacius acres contentio- ad Oecolampad. de ver. Christ. nes cum Duareno, quem alioquin in epist. ad Margaritam, Ducem Sabaudiae, & Biturigum, sine exemplo maximum jurisfruden- tiae decus praedicat, teste Thuanolib. 23. Histor. Ex eoque non ob-

⁹⁹ Inter Duarenum, & Cujaciū iterum revixisse similitudines;] Fri- der. Jac. Leickherus in notis, ap- positis vitae Jac. Cujacii, a Mas- scu

Cujacium iterum revixisse simultates; & eâ de causâ, Duarenum ad has discordias lubentius devenisse. Interea nobis renunciatum est, inertem, ac otiosum minime sese Cujacium gerere, & resectâ Duareni sententiâ non flectendi animum suum ab instituto, aliud, atque aliud tentare; timebat profecto non parum, ne in aliorum concederet manus tractus ille Dialogi sexti Alberici Gentilis, ubi sua fur-

scuras simultates, inter auditores exortas esse, ita, ut schola Bituricensis in partes scinderetur, ob idque majus periculum immineret, nisi cessisset Cujacius, & Valentiam migravisset: quo nomine postea se Duareni memoriae plurimum debere praedicabat; cujus aemulatione factum esset, ut Juris professionem, quam tunc juvenis, seu praepostero Parentum consilio, seu aetatis levitate deserere potuisset, semel apprehensam mordicus retinuisset, & ad eam exornandam, tam sedulam, & assiduam operam totâ vitâ impendisset.

Ubi sua furta manifesto deteguntur] Haec habet Albericus Gentilis in Dialogo sexto, nuncupato Antipater circa finem: Quid tento? antiquorum sententias antiquis reddo, & a Cujacio vindico; doceo, quae, quantaque sua sint. Am legatum in extranei voluntatem transferri possit? magna, ait, quaestio est, sed omisit Interpretum traditionibus

Ec. Tu vide meos Interpretes ad l. captatorias 70. D. de Hered. institutis. & ad l. captatoria 64. D. de leg. 1. & si Cujacius quidquam ex se dicit, mentiar ego in asterium. Mentiar, si Cyni, & Jasonis non sunt, quae dicuntur adversus illam expositionem, &c. Mentiar, si Baldo non vindicabitur ratio solutionis ad l. pen. C. de pactis, si Jasoni ipsa solutio. At ex Cassiodoro multas ipse apponit lineas multarum margaritarum. Mentiar, si eidem Jasoni non restituo pleraque omnia, quae scribit Cujacius cap. 11. lib. 2. Obscurio, reliquis, & illis ipsis commentariis ad §. Callimachus, de quo agitur: sed & aliquid Puergeris Alciati. Sinimus Cujacio, quae ex Tertulliano docet, & Plutarcho; quae ex Catone alibi, & Arnobio. Quanta vero Cosmographica, & historica in cap. 13. ille adolescens, qui scit, an voluerit domini dicere, quae a nobis audiret, aliena esse pleraque, quae sua facit? Quae de pactis rarissima?

furta manifesto deteguntur . Quamobrem in aedem suam invitat praestantissimos olim discipulos suos P. Fabrum , P. Pithoeum , Gulielmum Maranum , Janum Acoſtam ; eosque , ² non immemor munificentiae , quam vivens apprime coluit , excipit honorificentissime ; postea omne Duareni aperit institutum ; & in haec verba familiariter loquitur . Dilectae mihi , & Musis animae , quid aliud est , quod tam avidè exoptat Duarenius , quam nostram , omnemque literariam Rempublicam , juvenili quadam audaciâ , subvertere ? Quorum , per vestram fidem , furta vult inſequi ? doctissimorum Virorumne ? an turpis Scriptorum faecis ? videte hominis insipientiam ; primos si inſectetur , maxima injuria est ; si posteriores , inutilis proculdubio conatus . Ergone (ut de primis loquar , & deinde ad posteriores deveniam) ergone in hoc discrimen adducet : Platonem , ³ Aristotelem ,

K k 2 de

ma ? Jason ſcilicet non dixit in §. quinimmo , & in §. ideo l. jurifgentium ? Nec Baro ? Quae de diebus continuis , & utilibus , annoque utili ſublate ? Nemo videlicet tenet Accurfianus . Sed l. 2. D. de re. cred. male uſque ad Cujacium a Latinis accepta ; ipſe initium ad eum , qui per Deum pejerat , referendum putat : Audi vel Bartolum , primo loquitur de eo , qui juravit per Deum , &c. Qui igitur iſti Latini , qui referunt ad eum , qui pejerat per Principem ? Immo ſunt ; Duarenius eſt , in diſputationibus anniverſariis lib. 2. cap. 37. Jam intelligo Cujacium &c.

² Non immemor munificentiae , quam vivens apprime coluit ,] Ita Papirius Maſſonus in vita Cujacii ; Interdum vero , omiſſis ſtudiorum laboribus , relaxabat animum curis , atque epulabatur lautius , ſumtibus etiam ſuis , cum ſelectiſſimis Auditoribus , idque ruri .

³ Platonem ,] Thom. de Plag. num. 522. & 523.

⁴ Aristotelem ,] Hen. Corn. Agripp. cap. 54. de vanit. Scient. ait ; Hic ille eſt Ariſtoteles , &c. qui veterum diſſa compilatus , maligneque interpretatus , ingenii laudem furto , ac calumniâ quaeſivit .

de quibus nec pauca, nec levia memorantur furta? Porro quem praeter hos non inveniet, cui notam hanc non inuret, aut ex veteribus, aut ex recentioribus, quos colimus, & veneramur? & an ex Terentio illud non tenet Duarenus?

*Nullum est jam dictum, quod non dictum sit prius;
Quare aequum est vos cognoscere, atque ignoscere,
Quae veteres fecerunt, si faciunt novi.*

Sane eo res hac viâ perveniet, ut adolescentuli e nupero foetu, impudentissime facti egregiorum operum castigatores, si aliud, quod dicant, non habeant, huc confugiant, & obtorto naso, Auctores ita maligne laudent, ut optima esse quae scribunt, fateantur; propria esse, cum plausu, & cachinno negent. I, quæso, & hanc opinionem evellas, si potes; quaecunque afferes, solida, & vera, speciem præferre frigidae excusationis, omnes putabunt, & illis nos velle imponere, credent obstinate. Sin vero ad comprimendos Scriptores notae infimae insolenter se Duarenus convertit, ludit operam suam; anne inter minores horum hominum ineptias furandi licentia locanda est? quaecunque enim hi ab aliis excerpunt, aut optima sunt, & rebus addita futilibus ridiculum prorsus, non absolutum nobis exhibent Auctorem; aut pessima, & nihil ex his commodi ineptus fur capit, nisi quod invisam pudendorum laborum suorum molem augeat, quâ, si furto parceret, minus indigne gravaretur. Rogo vos igitur, ut malo paulatim nascenti una mecum fidem, ac prudentiam vestram obiiiciatis; per Amicos, Socios, Clientes in antecessum, priusquam iners,

ac

& An ex Terentio illud non tenet Duarenus?] In prologo Eunuch., ubi Comicus purgat se ab adversariorum objectis.

ac tarda vulnere accedat medela, palam vulgate, opus non esse, exagitari fures, ipsos se suo crimine prodi, decere hac in re, magis negligentia uti, quae concordiae faveat, quam, quae turbas concitet, nocua, importunaque solertia. Haec Cujacius; solutoque congressu, quisque domum se recipit. Postera die, vacant omnes implendis Cujacii iussis; & ut negotium succedat prospere, ex compacto statuunt, curandum, ut rumor hic ad illorum potissimum aures perveniret, qui maxime hac culpa tenebantur; facillime enim hos sibiipsis prospecturos, sperabant; atque ita, omnibus expulsis timoribus, rem fore in vado salutis. Jamque sermones publice, privatimque hac super re diffunduntur. Nescio quis Baldum congreditur, refert, quae palam jactantur; Baldus ira percitus, quid novi, inquit, imberbes, audacesque Juvenes machinantur? efficiam ut ipsos instituti poeniteat; multum enim Ille animo discruciabatur, ⁶ quippe qui Jacobum Palliarensem, praeceptorem suum probe corraferat; quamobrem hoc accepto nuncio factus est omnium miserorum miserrimus. Gulielmus Durantus, is, qui librum edidit, titulumque indidit, *Speculum*, ⁷ cum plurima a Joanne Blanasco, & Jo: Fasolo Pisano imperterritus in rem suam eripuisset, factus Duareni consilii particeps, metuit, ne quid mali sibi accideret; & diu, quo se verteret, fluctuavit cogitabundus; Tandem in preces descendere, & utros-

⁶ Quippe qui Jacobum Palliarensem, praeceptorem suum probe corraferat;] Guidus Panzirolus de clar. leg. Interp. lib. 2. cap. 70.

⁷ Cum plurima a Joanne Blanasco, & Jo: Fasolo Pisano &c.] Id. Panzirol. ibidem lib. 2. cap. 33. & 38.

utrosque sibi conciliare, decrevit; Pergit ad eorum
 tecta; rogat, ne quæ ipse ab eis exceperat, palam
 exponerent: Ambo, dissimulatâ injuriâ, jubent, æ-
 quo animo illum discedere; sed ostentatam inspera-
 to occasionem putant non amittendam, & nescio
 cui negotium dant, ut in medium Gulielmi crimen
 proferat, proprio veluti instituto, ne qua suspicio in
 vulgus manaret, ab ipsis impelli. Joannes An-
 dreæ, is, qui nonnulla Duranti speculo addidit, sta-
 re tutiore loco, videbatur, ubi hæc rescivit; 8
 quamvis enim responsa Oldradi de Ponte ad sua
 transulisset commoda, 9 nihil ab adversario, moribus
 qui fuerat praeditus impudentissimis, veritus est;
 quippe Oldradus Clientes prodidit non raro, & a
 Pontifice Romano in Senatu, perfidiae nomine, ob-
 jurgatus, moerore affectus, diem turpiter clausit ex-
 tremum; quamobrem eâ in regione, insensus pene
 omnibus, clam domi plerumque se continebat; 10 a
 Baldo tamen, qui olim furti eum accusavit, time-
 bat profecto parum, cum, illum eodem versari in
 periculo, cognovisset. Prodire in publicum non vi-
 debatur Bartolus; opinabantur nonnulli, in amoenum
 fortasse collem, uti habebat in deliciis, cum ocio-
 sus scribendo vacaret, secessisse: quidam vero su-
 spiciosi homines, & invidi, Bartoli absentiam alio refe-
 rebant, ad verecundiam nimirum, quam aegre in pu-
 blico sustinuisset, si forte ab aliquo, uti metuebat,
 au-

8 *Quamvis enim responsa Ol-* in l. 17. C. ex quib. caus. inf. ir-
dradi de Ponte ad sua transulisset rog.
commoda,] Panzirolus eodem li- 10 *A Baldo tamen, qui olim*
bello, lib. 2. cap. 52. *furti eum accusavit, &c.] In ad-*
 9 *Nihil ab adversario, mori-* dit. ad Spec. de concess. prach.
bus qui fuerat, &c.] Pau. Castr.

audiret, ¹¹ ipsum a Francisco Tigrino Pisano plurima furripuisse: sed, qui hanc conjecturam refellerent, non defuere; eo potissimum moti argumento, quod difficili negotio Bartoli furta deprehendi possent, ¹² cum Tigrini scripta, teste Angelo, jamdiu periissent. Ridiculum interea spectaculum exhibuit bellum, hac super re repente exortum, tres inter Jurisconsultos, Alexandrum Tartagnum, Ludovicum Romanum, & Jasonem Mainum, qui sua invicem referare furta, contendebant; quippe illud verissimum est, ¹³ quod graeco versiculo concluditur,

Εἶρω δὲ φῶρ πὲ φῶρα, καὶ λύκος λύκον.

Furemque fur cognovit, & lupum lupus.

Cum primum enim contra Plagiarios rumor increbuit, passim plurimorum querelae reboabant; nullusque Civitatis angulus coetu feriatorum hominum, ligna flammis, uti dicitur, suggerentium, vacabat: Ludovicus aetate, ut erat, fervidâ, trigesimum pene agens annum, quo pestilentia fuerat abreptus, indigno ferebat animo, ¹⁴ Alexandrum, auditorem suum, plurima ab operibus suis diripuisse; Idem egisset Joannes Imola, ¹⁵ quem aequè bene expilaverat Alexander.

¹¹ *Ipsam a Francisco Tigrino Pisano plurima furripuisse,*] Jo:Fi-
chardus in vita Bartoli id refert, additque, quod *veterum quaque nomina tacuerit Bartolus, & illorum inventa sibi sumserit, praecipue autem Nicolai de Matarelis Mutinensis antiqui Doctoris, cujus permultas opiniones sibi adscripserit.*

¹² *Cum Tigrini scripta, teste Angelo, jamdiu periissent;*] Mar-

cus Mantua in epit. Viror. illust. num. 102.

¹³ *Quod graeco versiculo concluditur,*] Hunc senarium citat Aristoteles lib. 7. Moralium Eudemiorum.

¹⁴ *Alexandrum, auditorem suum, plurima ab operibus suis diripuisse;*] Panzir. ibid. ut sup. lib. 2. c. 112.

¹⁵ *Quem aequè bene expilaverat Alexander;*] Ut in citato libro, & capite Panziroli.

xander ; sed ab hoc sese abstinuit , ne sibi illud obiceretur , ¹⁶ quod fortis esset obscurae , & cognomen a regione , ubi natus est , non a familiâ , quam nullam habuit , desumeret . Ad Alexandrum fero hujus querelae fama pervenit , ¹⁷ quippe qui Musicae , & Venationi mancipatus , curas omnes , molestiasque abiecerat : postea vero quam haec a nonnullis accepit , primum , utpote Vir singularis modestiae , prudenter injuriis pepercit ; Denique cum nimium laedi aestimationem suam , praesentiret , ne ab ea auctoritate , quam summam obtinebat , decederet , defensionem suam aggressus est ; Nec enim , turpe reputari , aiebat , ab alienis scriptis aliquid mutuo accipere , cum fiat id caute , sapienterque ; difficile in Jurisprudencia prorsum esse , non adhaerere peculiariter scriptis alicujus , qui doctrinâ excellat : & ad comprobanda ejus dicta ¹⁸ illud ex Terentio afferebat ;

*Nam quod rumores distulerunt malevoli ,
Multas contaminasse Graecas , dum facit
Paucas Latinas : Factum Hic esse id , non negat ;
Neque id se pigere ; Et deinde facturum autumat .
Habet bonorum exemplum : quo exemplo sibi
Licere , id facere , quod illi fecerunt , putat .*

Porro relaxatâ paullum modestiâ , nam , ¹⁹ ut recte monet Phaedrus , *homo simul ac venit in magnum periculum , effugium reperire alterius quaerit malo ,*
ad-

¹⁶ Quod fortis esset obscurae] Ex ipfomet Panzirolo cap. 88. laudati libri 2. ¹⁷ Quippe qui Musicae , & Venationi mancipatus ,] Traditur	a Panzirol. c. superius notato 112. ¹⁸ Illud ex Terentio afferebat ;] In prologo Heautont. ¹⁹ Ut recte monet Phaedrus ,] Lib. 4. fab. 8.
--	---

addebat , multo pejus factum ab Jasone Maino , ²⁰ qui ex instituto nedum Hieronymi Torti Papiensis, & aliorum laboribus libenter fruebatur , ²¹ sed integrum ipsius Alexandri tractatum *de actionibus* sibi ipsi adscribere , & in lucem edere , minime erubuit. Ignominiam suam subodoratus Jason , furore correptus est , & contumeliis habenas laxavit . Alexandri obiecta primum obstinate negat ; postea ex industria rem omnem involvit , uti fit , cum caetera deficiunt omnia ; jactat denique audacter , se lapidem omnem moturum , ut Alexandro de hac maxime doleret injuria . Horum , quae Jason in vulgus serebat , certior factus Alexander , ridens , ajebat ; delirat hic homo , ²² & uti fuerat olim mentis impos , profecto non aliter se in hac Republicâ gerit ; contundenda est illi media capitis vena , nec aliud est huic opportunius morbo remedium . Tentarunt multi hos Jurisconsultos inter se conciliare . Panormitanus , Ludovico Romano singulari amicitia conjunctus , eidem suadebat , ut de hoc verbum in posterum faceret nullum ; dedecere Virum famâ celebrem , ad has querelas tam inverecunde excurrere . Alexandrum Tartagnum lenibant Joannes Anania , & Gaspar Arengherius , Praeceptores olim sui , iisdem fere argumentis , & res prospere successit . In placando Jasone

L I du-

²⁰ Qui ex instituto nedum Hieronymi Torti Papiensis , & aliorum &c.] Panzirolus lib. 2. cap. 127.

²¹ Sed integrum ipsius Alexandri tractatum de actionibus] Apostil. ad conf. 62. , & 163. Decii .

²² Et uti fuerat olim mentis impos , profecto , &c.] Panzirolus primum laudato capite 127. ; ubi haec ; Ferunt , eum senio confectum delirasse , & saepe a Com. Hippolyto ex fratre nepote pugnificum fuisse .

durior provincia ; ²³ e tenui enim , fordidâque ad ampliorem , honorificamque evectus fortunam , illo maculatus est vitio , familiare quod est hominibus farinae hujuscemodi , ut inflentur opinione sui , despiciant cunctos , superbo se gerant vultu , nec ab aliis suaviter flecti , & manu veluti medicâ curari , patiantur : Verum , ut usu solet plerumque evenire , inveniunt hi infensos contemtores facillime , potissimum cum res adversae eunt , & velint , nolint , tunc maxime ridentur , & conculcantur ; Jasoni non secus accidit ; palam omnes , arreptâ per has discordias occasione , illum non solum latrocinii , rapinisque incumbere , vulgarunt , sed deteriora obiici posse , contendebant : ²⁴ nimirum , non multum ingenio acutum , ob ancipites mentis fluctuationes , a se expositos Juris articulos non decidisse ; male percepta aliorum argumenta non semel recitasse ; ac in referendis receptis opinionibus nonnunquam fuisse deceptum . Hic sparsus , diffususque rumor animum Jasonis acerbe perculit , qui coepit elatos spiritus , ac superbientes remittere , & ad preces , quarum fuerat insolens , excurrere ; Invidebat Accursio , qui jamdiu e Republica secefferat ; quique in hisce calamitatibus pessime forsan de se audiret ; & fur alienarum glossarum per ora vulgi differretur : Hac igitur de causâ Jason paullum anceps haeserat , & quid consilii caperet , diu animo versavit ; placebat , hanc Rempublicam deferere ; sed tam praeci-

²³ *E tenui enim , fordidâque* catus est ; Rip. in c. in caeteros
ad ampliorem , &c.] Andreotus 4. in prin. x. de Rescript.
Mainus ex ancilla Annete concubina Jasonem filium suscepit ,
²⁴ *Nimirum , non multum ingenio acutum ,]* Habes omnia
 hic descripta apud Panzirolum
 gitimo natus matrimonio , edu- saepius memorato capite 127.

pitanter hanc rem tentare, non sat decorum censuit; statuit, mentem suam Amicis aperire, & maturius negotium perpendere. Interea forensium Jurisconsultorum natio parvi hasce faciebat controversias; &, quod mirum erat, quidam de furtis suis impudenter gloriabantur; resque eo pervenit, ut is optime de forensi disciplinâ videretur meritus, qui integros in operâ suâ transcripsisset Auctores: saepe enim in hisce libris vix unum invenias, aut alterum verbum, quoad colliganda diffita Auctorum loca, homines parum delicati de suo utantur. Sed quia hic Scriptorum ordo nihil curabatur; exceptis melioribus, quos habet Forum, reliquos in eorum infania immorari, & dignos commiseratione, falsâ gloriâ infelicitè pasci, sinebant Magistratus. Haecenus eruditos Interpretes nemo impetere, furti nomine, ausus est; sive, quod majorem cultum, obsequiumque elegantiam suarum lucubrationum sibi illi conciliaverint; sive, quod aemuli putassent, operam suam ludere cum Viris emunctae naris, qui facili negotio tueri non sine decore, & gloriâ propriam causam, valerent. Nihilominus tamen minus non paucos, timore affectos, aspiciebamus: comperit sane experientiam esse, etiam iis, quibus firmiores sunt ad pugnandum vires, belli apparatus animos perturbare; placuitque semper vel parum speciosa pax, quam periculosum dubiae victoriae certamen. Alciati pectus inter alios hic praecipue metus occupavit; Probe enim noverat ille acrem, ac incitatum Francisci Robortelli indolem, qui (25 ut lepide describitur a nonnullis) parem ferre olim non poterat,

L I 2

25 Ut lepide describitur a nonnullis] Robortello descriptionem ab Imperiali Vicentino mutuo, ut ipse met testatur, accepit.

terat, turgidâ mentis agebatur ferociâ, & civilis auræ cupiditate; quamobrem nullus aut in secundis Robortello elatior, aut infractior in adversis est inventus; dubitabat iccirco cum isto manus conferere Alciatus, ne quis crederet, ²⁶ vere ab hoc plurima desumfisse, uti superbe Robortellus vulgavit. Sed Alciatus aliunde non parum timebat: Jactaverat enim ipse in contemptum veterum Interpretum e schola Accursii, & Bartoli, ²⁷ quod horum nemo, suarum conscius virium, aggredi ausus sit commentarium tituli Pandectarum de *Verborum significatione*, in quo uno interpretando fuisse quammaxime necessaria cunctissimae humanitatis studia, quorum fuerant illi prorsus inopes, ac jejuni; Bartolus, Baldus, Alexander, Angelus, alique ex hac gente, in vindictam hujus probri, saepius ea, & sane non pauca, quae ab ipsis Alciatus, commentator princeps, ac illustris illius tituli, decerpserat, ²⁸ plaudentes digito monstrabant; atque ita suo consuluerunt honori, reddideruntque Alciatum minus, quo fieri posset, elatum in rebus suis tam gloriose, ac magnifice com-
men-

²⁶ Vere ab hoc plurima desumfisse,] Vid. Car. Sigon. lib. 1. Emend. advers. Robort. cap. 17. & 47.

²⁷ Quod horum nemo, suarum conscius virium, &c.] Ita Alciatus in praefatione ante libr. de Verbor. sign.

²⁸ Plaudentes digito monstrabant] Albericus Gentilis dialogo 1. qui inscribitur, Paullus, haec habet; Ipse Alciati commentaria legi; ad unumquodque verbum offendo Bartoli, Accursii, Baldi, Alexandri, Alberici, An-

geli, Socini, Jasonis, caeterorum nomina. An quia refutantur istorum sententiae? Rarum id factum comperi: sed laudat passim eos omnes Alciatus ad suas interpretationes afferendas; laudat in aureos suarum interpretationum. Miror itaque, quod dicat, diffusum viribus suis Bartolum, & alios non esse ausos plene ad illius titulum scribere; si ita apparet, ipsum ex illis pleraque omnia congeffisse.

mendandis ; Proinde non immerito verebatur Alciatus, ne acerbiores assurgerent adversarii, ubi isthaec parata ipsis tam fausta foret occasio, ac opportuna. Petrus Faber, & Hotomannus ignari, uti suspicati sumus, hujus paullatim serpentis mali, alio animum convertebant; sed eorum Amici e re natâ conjectabant, facillime futurum, ut denuo acerrimae inter hos egregios Viros contentiones suborirentur, modo ad illos harum rerum fama pervenisset; pugnarentque, ²⁹ uter eorum foret plagiarius, & e Brissonio nescio quid in emendatione cujusdam legis Julii Paulli Jurisconsulti subdole rapuisset. Verumenimvero de Petro Pithaeo vulgo credebatur, hos ipsi nascentes confictus plane non esse obscuros, eundemque laetâ fronte magnum animi moerorem dissimulare; ³⁰ cruciabatur enim conscientia rerum a Gilberto Cognato subtraharum; quam-

²⁹ Uter eorum foret plagiarius, & e Brissonio &c.] Thomas de Plag. ait; Petrus Faber, cum legem quandam Paulli Jurisconsulti emendasset, in eâque re Brissonium, qui jam anno 1538 emendationem hanc ipsi praeceperat, nominavisset, non item Hotomannum, cui quindecennio post idem placuerat, ab hoc ideo accusatus plagii sic se defendit, ut neget se plagiarium, quippe qui sua Brissonio rescripserit. De Hotomanni vero consensione nihil sibi tum ait constituisse: quam si maxime notam habuisset, taciturnum se fuisse tamen, ne simul necesse haberet, ejus e Brissonio, qui prior scripserat, plagium prodere.

³⁰ Cruciabatur enim conscientia rerum a Gilberto Cognato subtraharum;] Frider. Jac. Leickhorus in notis ad vitam Petri Pithaei, scriptam a Josia Mercero, haec habet; Ea tamen se apud Pithaeum lib. 1. Adve s. cap. 3. legere scribit Dn. Thomasius p. m. de Plagio literar. §. 210. quae totidem pene apicibus, & apud Gilbertum Cognatum leguntur; neutro interim alterius mentionem faciente; Uter alterum vel anticipaverit scribendo, vel de scribendo sit secutus, juxta cum

quamquam, si quid sinistrum, & minus pro voto sibi accidisset, paratus dicebatur ad se defendendum, imperterritè accusaturus furti ipsum Gilbertum, quasi is a se, non autem ipse ab eo quidquam foret mutuatus, uti sane nec levis haec, nec paucorum fuerat suspicio. Praeterea ³¹ nisi auctoritate, ac prudentiâ Jani Lascharis contentio inter Gulielmum Budaeum, & Leonardum Porcium olim exorta, consopita fuisset, rursus in hac Republica in iram accensi, ut erat opinio sagaciorum hominum, arma in mutuam ignominiam viriliter moverent; certarentque vehementissimâ animi contentione, ut liquido constaret, Budaeusne, an Porcius inventor esset operis, quod scripserat uterque de *Assè*, ut quisque a se parum honorificam furis notam averteret. In tantâ rerum perturbatione illi ex eruditorum ordine magis agitabantur irrequieti, qui de Juris Civilis origine, progressuque scribere aggressi sunt: In immensum sane plerisque abhinc annis hujus scriptio- nis crevit libido; ut, si velis, integram, ac praegrandem bibliothecam, ex hisce libris compactam, vel ad fastidium, habebis: sive quia infinitus in re non admodum difficili est concursus; sive quia rem prius aut derelictam, aut cultam parum, plurimorum pietas excitavit; & alter alterum feliciter exscribendo, & colore vario, situque diverso idem pin-
gens

³¹ *Nisi auctoritate, ac prudentiâ Jani Lascharis &c.*] Qui ingenuâque doctrinâ florens, qui, editis in Svetonium annotationibus, praeclari inventi laudem Gulielmo Budaeo, quam Leonardo Porcio. Hujus autem memoratae contentio- nis causam attulit Baptista Egnatius, apud Italos id temporis omni liberali,

gens argumentum , parens fit , & spectator partus speciosi . Verum jam homines sanioris palati stomachi palam , & exprobrare acerbum in modum turpes , ac inverecundas rapinas coepere ; neque satis desierunt ³² importunum Jo: Doviatii desiderium mirari , qui a Menagio accuratissimum , ejusque exquisita eruditione dignum de origine Juris commentarium , quasi intentatum aliquod opus , & insperata novitate egregium , expectabat . Janus Vincentius Gravina fufius , & quadam elegantiori methodo tractatum hunc peregit , fervidisque adolescentibus praecipitanter in scientiis superbire cupientibus , facillimam per prima studiorum exordia viam stravit ; sed in hac Republica plausu , quem ipse pro suo pruritu sperabat immensum , si non omni prorsus caruit , votis tamen longe minore usus est : hostem enim , sane non contemnendum , nactus est , Jacobum Gothofredum , qui ³³ omnia ab operibus suis subtracta commemorabat : Adversarii Gravinae , ³⁴ forte quia ab eo olim appellati *faex literatorum* , Gothofredi querelam magnifice extollebant ; propriamque aliena auctoritate ulciscébantur injuriam : Gravina , hoc accepto nuncio , non multum indoluit , sive ut patientiam adversarios molliret , ac veritati cederet , cui vim inferre non feliciter succedit ; sive , ut suspicor , ne quem alium excitaret , qui amarulento carmine ipsum , ut olim eve-

³² Importunum Jo: Doviatii *Juris Myſteria* , atque ab alio , desiderium mirari ,] In historia cui titulus *Fontes quatuor Juris Juris Civilis Romanorum cap. 1. Civilis in unum collecti* .

³³ Omnia ab operibus suis sub- ³⁴ Forte quia ab eo olim ap-
tracta commemorabat ,] Praefer- pellati *faex Literatorum* ,] In li-
tim ab eo libello , qui inscribi- bro *Originum Juris Civilis* num-
tur *Manuale Juris , seu Parva* 180.

evenerat , truculentior impeteret .

Interea loci dum haec vel ab aliis relata accipimus , vel nosmet observamus , nescio qua die , quave occasione domi moram agentes , Atilius , ut sermone erudito pro suo more otium falleret , incipit sic edisserere . Amici , nullum , inquit , ut opinor , Jurisconsultorum genus ad furtum magis egregie natum mihi videtur , quam eorum , qui super Institutionibus commentarios edidere . Estne inter vos , qui fures cognoverit istis impudentiores , audacioresque ? Horum profecto partem maximam , exosam jam in hac Republica , quin immo in ipso Orbe universo , in majore famae discrimine in praesens versari , existimo . Fecerat (ut quisque vestrum probe tenet) ex lectissimis Veterum Jurisconsultorum Institutionibus suas Justinianus , concinnas , ac planas ; consului brevitati ; easque libris quatuor conclusit ; ordinem appinxit elegantissimum ; ut , quem in aliis libris Juris deesse , plurimi contendunt , in hoc uno convenire , omnes docti Viri affirmant , ³⁵ praeter Hotomannum , & si qui sit , qui cum Hotomanno ludere cupiat ingeniose ; Omne interpretandi genus prolixum , ut a caeteris libris , ab his quoque , pro majestate imperii , eiiciendum statuit ; ut opus per se conspicuum , ac nitens , alienis , aut ineptiis , aut cavillis minime gravaretur . Graeci , qui post Justinianum , manus ad Jurisprudentiam admoverunt , in nullo sese opere religiosius gessere , quam in Institutionibus ; Nam sive per invidiam , & aemulationem , sive quae alia causa fuerit , libri Pandectarum , & Codicis ex libidine Imperatorum , qui post Justinianum floruerunt ,

³⁵ Praeter Hotomannum, &c.] | logo 6. nuncupato , Antipater.
Vid. Albericus Gentilis in Dia-

runt, in formas fuere varias redacti, ac veluti novum ex iis opus conflatum; Institutiones vero praeter latiore quendam Theophili versionem, seu potius Paraphrasim in Graecum sermonem, nullam vim passae, pristinum suorum natalium servarunt splendorem. Renata per Italiam Jurisprudentiam, primi Interpretes hoc apud posteros laudis meruerunt, quod brevibus eorum notis si minus lepide illustrarunt Institutiones, levarunt tamen, quod vel gratiae loco habendum est, fastidium, ac taedium legentium, contracto scribendi genere. Ire postea nonnulli ad commentaria prolixiora, coepere: Indulsit inter primos fusiori calamo Joannes Faber; ³⁶ is a pluribus laudatur maxime; utinam, quae ab ipso incepit, desivisset in ipso tam late commentandi libido. Post Fabrum, per Angelum, & annis procedentibus, heu! quanta per alios constructa est misera, execrandaque commentariorum moles, in quibus, si furta demas, reperies nihil. ³⁷ Viglius Zuichemus Frisius, post incultos Scriptores, summam, qua erat

M m pra-

³⁶ Is a pluribus laudatur] Videndus Joach. Mynsinger a Frun-
deck in epistola nuncupatoria,
prae fixâ suis ad iv. lib. Inst. Jur.
Civil. Scholiis.

³⁷ Viglius Zuichemus Frisius,]
Ita Guid. Panzirol. lib. 2. cap.
174. de clar. leg. Interp. de Vi-
glio; Anno MDXXXII. Pata-
xii in Professorum ordinem relatus,
tantâ ingenii felicitate, & facun-
diâ Justiniani Institutiones expli-
cavit, ut ante se alios longe su-
peraverit. Siquidem candidissimâ
eloquentiâ, exactoque judicio sin-

gula exponens, nihil ultra desi-
derandum reliquit. Praeter lucu-
lentissimam hanc interpretationem
etiâ Institutiones a Theophilo grae-
ce conscriptas, magno Studioforum
commodo in lucem emisit, quas
ille, dum Constantinopoli Jus no-
strum profitebatur, non paucis la-
tius explicatis, in graecum idio-
ma venerat, ut Graecis lati-
na legentibus Romanorum mores,
& consuetudo penitus innotescer-
ent, prout Angelus Politianus
opinatur.

praeditus, ingenii felicitate, in explicandis, non sine luculentâ dictione, exactoque judicio, Institutionibus excelluit; quamquam, an furti nomine sit insimulandus, dubio superest locus. Aemilius Ferrettus per ea circiter tempora, 38 efflagitante Antonio Goveano, notas ad Institutiones scripsit; ut illum, tunc maxime amoenioribus literis vacantem, ad Juris studium blandule incitaret, a quo nil, praeter illiberalem Interpretum scriptionem, averterat, in quibus nullus flos, nulla gratia, ac venus orationis nulla, sed perpetua, ac inepta consuetudo huc, & illuc aliud ex alio sine lepore, ac sine ordine miscendi, ac remiscendi: Eleganter has compegerat notas Ferrettus, quo Goveani delicatulum animum, cultiorisque doctrinae amantem, placide lactaret, ac sensim irretiret; & in hoc praevenerat Cujacii sententiam, qui aliquot post annos huic haeserat opinioni, gravari nimirum Institutiones alio quovis commentario, praeter breves notas, ac dilucidas. Judicium Cujacii oppugnare conati sunt graves, nec pauci Scriptores; inter hos, qui ejus fuerat perpetuus hostis, Albericus Gentilis 39 Hotomannum, late

38 *Efflagitante Antonio Goveano*,] Uti patet ex epistolâ Aemilii Ferretti, ad Goveanum scriptâ, quae extat in vestibulo Institutionum, per notas a Ferretto explicatarum.

39 *Hotomannû, late sese in adornandis Institutionibus &c.*] Haec in citato dialogo *Antipater* habet Alb. Gentilis de Cujacii notis ad Institutiones; *Notae quid aliud ad Institutiones? Sed Inter-*

prete non indiget nitidissimus libellus: inscitia superiorum commentariorum vel has notas extorsit; audacia posteriorum abutitur lenitudine Jacobacæ. Quid ait? non si quater ipse totus consurgat, Fabro veteri Interpreti pilum movebit. An novis? an Hotomanno? is vel in eo uno opere plus praestitit omnino, quam in suis omnibus Cujacius praestare possit.

te sese in adornandis Institutionibus diffundentem prae Cujacio magnifice extulit ; quid ni & ipsum Joannem Fabrum ? ⁴⁰ Julius Pacius & ipse non nimis Cujacio favet , contenditque longâ oratione , tanti Viri sententiam funditus evertere . ⁴¹ Non alia sane prurigo Arnoldum Vinnium invasit , cui plane Cujacius non bene satisfacit . Fortunam natûs est hic Interpres suis ad Institutiones commentariis , ac notis nec sibi ingratam , nec ab aliis , multo fortasse majore merito , occupatam ; Visus est enim omnium ante se gloriam praevertere ; quadere illud vel ab ore vulgi quisquis accipiat , uni esse Vinnio adhaerendum , si quae danda sit Institutionibus opera , sive quod candidum esse , ac cultum in dictione , studeat ; sive quod multa ex ordine congerat ; sive quod eruditionem solidis rebus suaviter intermisceat . Juventus adeo hujus Scriptoris est perditæ amans ; ut eum deosculetur , celebret , extollat , & quandoque eo dementiae deveniat , ut etiam ii , qui sunt parum naturâ idonei ad ea dignoscenda , quae Commentator alioquin accuratus recenset , sectatores Vinnii se faciant , ac venditent , ne diligentiae , & bonae indolis laude careant : Janus Vincentius Gravina non constans de Vinnio judicium tulit ; ⁴² ali-

M m 2 bi

⁴⁰ Julius Pacius & ipse non nimis Cujacio favet ,] In epistola ad Nic. Fabricium D. de Callas , & de Peirets , ante suam Institut. Imperial. Analysim.

⁴¹ Non alia sane prurigo Arnoldum Vinnium invasit ,] In praefatione ad Jurisprudentiae studiosos , praefixâ suis ad

Instit. Imper. Commentariis .

⁴² Alibi laudat] In lib. 1. Orig. Jur. Civil. num. 18 ; ait Gravina ; Arnoldus Vinnius , Vir lectissimus , cujus Commentariis Institutionum , omnium ante se opera vincitur ; cujusque in Notis earundem brevis mixta cum perspicuitate conspirat .

bi laudat, ⁴³ alibi maligne se agit; atque, ut Institutiones suas, quas promittebat, commendaret, Vinnio nescio quam notam inurit, illumque importunis fuisse usum intercisionibus, testatur: Sed nihil horum curae erat Vinnio; videbat jam seponi Scriptores alios quoscumque, licet absolutissimos, qui huic operi valde infudarunt, neque hos amplius Librariorum industriam excitare ad iterum eorum opera excudenda; ipsum solum expeti, ipsum a Praeceptoribus anteponi caeteris omnibus, ipsum commendari, & nec semel, nec uno in loco recudi. Cujacii sectatores, ubi tantum audaciae, tantum superbi cuiusdam spiritus in Vinnio conspicati sunt; & non solum ab illo sententiam tanti Viri de illustrandis per notas, non autem per commentarios Institutionibus, aperte impugnari; verum etiam ab eodem inverecundis passim dictis Cujacium impeti; nimirum; ⁴⁴ *Hic falsus est Cujacius...* ⁴⁵ *Hoc a Cujacio inconsiderate dictum...*, quibus, dulci veluti condimento, opus aspergit suum; in furias acti, nullam aliam tentare viam rectissime autumant, quam occulta illius latrocinia referare; quamobrem, praeter-

⁴³ *Alibi maligne se agit, &c.*] In principio nuper laudati operis, ad cupidam legum Juventutem scribens, pariter ait; *Quin, & nos Institutiones nostras nondum editas ita contexuimus, ut, vitatis intercisionibus illis importunis, quibus utitur Vinnius, & alii Commentariorum Auctores, qui contextus verba e continenti suo dicellunt, continuatâ oratione Iustinianaeorum paragra phorum ordinem ser-*

vamus, & obscuriora illorum breviter in cursu orationis exponimus.

⁴⁴ *Hic falsus est Cujacius...*] Vinn. lib. 2. Inst. tit. de militar. testam. in princ. num. 5. & alibi.

⁴⁵ *Hoc a Cujacio inconsiderate dictum...*] Id. lib. 2. Inst. tit. quib. alienar. lic. vel non licet. §. 2. num. 4. & parum absumili formulâ alibi.

termiſſis aliorum operum furtis , prolatis tantum Gerardi Tuningii Inſtitutionibus , oſtendebant , hercle , non pauca ab hoc Scriptore , ſaepe etiam ipſiſſima verba temere nimis expilaſſe , ſane conſilio parum cauto , nam ipſum eundem Auſtorem , ⁴⁶ quem ipſe in lucem edidit , tam improbe corraſit . Quid Vinnius egieſſet in hoc ſuae ſamae diſcrimine , profeſto me latet , nam diligentiâ uſus ſum nullâ , ut aliquid reſcirem ; quod teneo , illud eſt , ſemper apud ſagaciores rerum aeſtimatores potioreſ fuiſſe Cujacii ſententiam . Sed ſtatim ac fuſiori interpretationi brevitâs antepoſita eſt , morbus e remedio ſuccevit ; & optima ſententia , importune a multitudine arrepta , ivit ad odium , execrationemque hominum literatorum : Poſt nonnullos , Wolfius ſua ſcripſit erotemata , non ingrate excepta , ſaepius reſuſa ; acceſſit & Antonius Perezius , & ſua , caeteroquin politiſſima , vulgavit ; An ſatis haec erant , ut pro bono publico huic modus , huic requies ſcriptio-

⁴⁶ Quem ipſe in lucem edidit ,] Ita Arnoldus Vinnius in epistolâ dedicat. , appoſitâ in veſtibulo Inſtitutionum Ger. Tuningii ; Hunc itaque commentarium (ſuper Inſtitutionibus) cum Vir elâ iſſimus Jo: Tuningius , Principi Henrico Naſſavio a ſecretis , bujus noſtri frater , nobis exhibuiſſet , quaefuiſſetque , dignuſne eſſet ſocius , qui lucem aſpiceret ; perleſto , atque cum multis doctis Viris communicato opere , viſum fuit non poſſe non bono publico hunc partum edi ; atque ut maturaretur editio , multi , qui memoriam Auſtoris adhuc colunt , deſiderabant . Opus erat typis nondum deſtinatum , ſed rude adhuc , & imperfectum , plura in margine adjeſta , quam in ſerie textûs poſita . Deerat , qui ea , quae incondite Auſtor congeſſerat , in ordinem redigeret , quaedam etiam reſecaret , reliqua autem ita diſponeret , ut ne lectorem offenderet male conſarcinata multarum rerum congeries . Senſi , id onus mihi ab omni-

ptioni posset imponi ? 47 Cum illud , e Graecis tractum , novo cuicumque Interpreti dici posset ; *Λύχνος ἐν μεσημβρίᾳ ἀπτεῖς* , *Lucernam accendis in meridie* . Fallitur , qui ita animatus est : en Jo: Arnoldus Corvinus , & nova dat erotemata ; sed praeter mixturam rerum , non ibi tractandarum , quae recens , quae recondita in his doctrina , quae lectores vel instruat opportunius , vel suavius alliciat , vel solidius confirmet ? Verumenimvero posteaquam tantâ Interpretum varietate Institutiones oppressae sunt , ac penitus sauciatae , suus etiam Forenses Scriptores amor incescit , palam edendi suos commentarios , in quibus nihil , nisi horridum , pudendumque furtivarum rerum acervum inveniet quisquam : Student hi forenses disciplinam omnem , consuetudines , ac quaestiones Curiae infinitas in hoc argumentum , abnormi quadam libidine , inducere ; & primam Juris doctrinam , pudicam , & virgineo quodam nitentem flore , aut ineptissimo , aut senticoso disputationum tractu ridicule conspurcare ; ita ferme , ut in ipso Jurisprudendiae vestibulo non tam formare aggrediantur ingenia Adolescentium , prona ad cognoscenda hujus Disciplinae prima veluti rudimenta , quam statim , & apertâ vi fingere impudentem Cau-

omnibus imponi , tanquam debi-	politum exiret , &c.
tum Manibus ejus Viri , qui &	47 Cum illud , e Graecis tra-
praeclare de me meritis esset , &	ctum , novo cuicumque Interpreti
quem totum quinquennium au-	&c.] Cui simile est dictum Quin-
diissem . Susceptâ igitur provin-	tiliani lib. 5. Inst. Orat. ubi de
ciâ , non tam arduâ , atque diffi-	usu argumentorum tractat , Eum
cili , quam ignobili , atque male-	Soli lumen inferre , qui rem , per
fiâ , operam dedimus , ut opus ,	se evidentissimam , conatur argu-
quoad fieri potuit , tersum , atque	mentationibus probare .

Causidicum , Rabulam loquacem , Fori pestiferum Oblatratores ; His ineptiis Juventus enutrita insequentem studiorum cursum , pollutae originis vitio , coinquinat ; *Siquidem* , ⁴³ scribit Fabius , *Leonides* , *Alexandri paedagogus* , *ut a Babylonio Diogene traditur* , *quibusdam cum vitiis imbut* , *quae robustum quoque* , & *jam maximum Regem ab illâ institutione puerili sunt profecuta* . En , Amici , quod de vario interpretandi genere super Institutionibus placuit edisserere , non tam ut eos dementiae damna-rem , qui ocio abutuntur , nosco enim *dicta me* , ut inquit Plautus , *in pertusum ingerere dolium* ; neque ut meam his dictis iram erga hos Scriptores explicarem , longâ enim patientiâ occallui , habentque apud me , ut a Plinio verba mutuem , hunc finem assiduâe querelae , quod queri pudet ; sed ut vos in antecessum monerem , maximum quidem futurum inter hos Interpretes praelium , si exagitandis furibus Censor uterque operam sit daturus ; Illorum enim nemo , ut a se culpam , ignominiamque depellat , inertem , ac ociosum se geret ; verum lapidem movebit omnem , ut , siquod suum est dedecus , sive per fraudem , sive per ingenium in alios convertat . Nos placide omnia , non sine oblectamento , ab Atilio accepimus ; & subinde , majore accensu desiderio , vacavimus dignoscendis hisce super plagio Scriptorum controversiis , quae longe , lateque in Republica quotidie adolescebant .

Tantae discordiae , tanti per omnium pectora diffusi timoris auctor Franciscus Duarenus , hac rerum
rum

⁴³ Scribit Fabius] Institutio-|cap. primo ; ubi de prima Puero-
num Oratoriarum libro primo ,|rum institutione agit.

rum perturbatione nedum commoveri, visus est nequaquam; sed laetari, & elatum ferre vultum, & sereno supercilio hos circumspicere tumultus. Et quamquam metuere aliquid poterat a Cujacio, qui audax consilium exagitandi literarios fures ab eo evellere, conatus fuit; timore omni deposito, securus in portu navigabat, conscius judicii ejusdem Cujacii, qui inter quatuor Franciscos, Duarenum, Connanum, Hotomannum, Balduinum, eadem aetate, eandem scientiam profitentes, unum Duarenum sibi placere, caeteros Jus tantum deglutire dixerat; Quamobrem ad alterutrum Duarenus, ubi maledicta a Cujacio accepisset, sese paraverat; ut eum, aut inconstantiae argueret, si ex animi mobilitate in contemptum verteret laudes; aut invidiae, si, ulciscendi causâ, ad ignominiam adversarii, quem laudaverat, excurreret; nec enim ignorabat senarium illum, qui est apud Graecos

Τὸν αὐτὸν αἰνεῖν, καὶ ψέγειν ἄνδρὸς κακῷ.

Laudare eundem, carpereque, Viri est mali.

Jam Censores Edictum vulgari, jusserant, quod in haec verba, religiosam quandam redolentia vetustatem, conceptum est.

BONUM FACTUM EST, EDICTA UT
SINE FRAUDATIONE SERVETIS NO-
STRA. QUIA HOMINIBUS MALIS JUVAT
OBSTRIGILLARE, ATQUE HOSTIRE
CONTRA; SI QUIS ENDÔ HAC REP-
UBLICA ESCIT, QUI ALIENA ACCEPSIT,
ET SUA DICASSIT ESSE, ALIISQUE UT
SUA TRANSDUIT, INTRA PROXIMOS
DIES XX AB URBE, AC POMERIO PÉ-
DEM

JURISCONSULTORUM. 281

DEM STRUAT : DONICUM PAREAT,
CUICUMQUE LICITUM SIET , IMPUNE
IN EMEM OBVAGULATUM IRE , ET
OLLI CARMEN OCCENTARE . SI VERO
QUIS CALVET , AUT QUO CALVANTVR
CENSORIA JUSSA , OPERAM DUIT , CA-
PITAL ESTO .

Proposito Ediſto , irritati ſtatim animi multo-
rum ſunt : Verum res , unde potius recrudescere
tumultus debebat , inſperatum ſubortae conten-
tioni finem feliciter impoſuit . Inter Gallos , &
Italos Jurisconſultos & vetus , & non incelebris fue-
rat ſemper , nobilitata ex ingenii laude , concerta-
tio ; pugnabant invicem non ignaviter pro gloria
ſuae gentis : Itali ſibi tribuebant , quod cultior coe-
piſſet apud ipſos florere Jurisprudencia ; Galli non
aliunde , quam ab ipſis fluxiſſe felices hujus artis
progreſſus , & incrementa , generoſe contendebant ;
Alternatim & illis hi , & his illi egregios ſuos obii-
ciebant Alumnos . Res eo proceſſit , ut non raro , ubi
alia deeſſent , quae pro ſua cauſſa efferrent , iverint
minus prudenter ad dicteria , & non leviter mutuo
ſeſe morderent . In hac igitur pugnâ , fremebant Ita-
li , quod juvenis Gallus , Duarenus , hiſce rebus ten-
tatis , tam ferox ſuperbiret , ille , qui Italiae praesi-
dium , ac decus , Principem eruditorum Jurisconſul-
torum , Andream Alciatum , praeceptorem etiam
ſuum , peſſimum in modum , impetivit . Coeunt una
ſimul ; dant ſibi hoc negotii , ut inveniant viam ,
qua Duarenus a coeptis ſeſe non abſtineret ſolum ,
ſed ſui poeniteret conſilii . Variis dictis ſenten-
tiis , illa fuit potior viſa , illa in rem praesentem con-
du-

N n

du-

ducibilior, quam nescio quis ex horum numero in medium attulit; Mihi, ait, suppetit locus e Dialogis Alberici Gentilis, 49 ubi Duareni furta palam fiunt; & ea praesertim, quae ab Alciato erasit, in lucem proferuntur; Quaesio locum hunc, bonâ fide transcriptum, ad Duarenum, si lubet, mittamus, additâ epistolâ, in qua libere sensus nostros aperiemus; eveniet fortasse, ut sese reum jam liquido compertum ejusdem criminis, quod aliis ingerit, spectans, sibi, prout sciat melius in rebus perturbatis, consulat, prospiciatque. Placuit inventum, laudatumque est communi approbatione; Quæeruntur tabellae; dicto citius adductae sunt; in his transcribitur Alberici Gentilis locus; & in hunc modum exarata est epistola.

ITALI

49 Ubi Duareni furta palam fiunt] Albericus Gentilis in dialogo 6. ita scribit; Quid possum ad Duarenum? An Accursius Caji epigraphen non agnoscit l. qui neque sequantur. 43. D. de Verb. Sign. ? an illas interpretationes non habet, quas tradit Duarenus? Redde Alciato, quod de peregrinis, & peregrinitate doces, Duarene, ab interpretibus non animadversum, ut scribis; redde Alciato intellectum l. Maevo. 41. D. de Leg. 2.; nam ejus est, qui qui sit, & est aliquis in lege omnium difficillima, quamque nec subtilis Bellapertica percepit, & oïles est interpretatus; redde, quod traxas de Kalendario, cui? Accursio, Jafonique, cujus totum est ad l. divertio D. sol. matr., Accursio suam famam redde, nam is Pomponii distinctionem vidit in l. 1. D. de aq. quot. & aest., & socors est tua calumnia; redde & Glossario, & caeteris ferme omnibus imminutam per te aestimationem, dum scribis de civili, & criminali judicio, quae receptissima jamdudum sunt, & tua facis, & alia vis illi appingere. Et tu adversus Plagiarios scripsisti epistolam? nulla te cautio ab his liberabit, ex tam multis, quas pro Plagiariis adhibes. Duarenus fere nullibi auctor est. Verum est. Auctores non nominat, ut juvenes abstineantur ab eorum lectione, &c.

*Arduum ne sit, an ridiculum, quod
in furum literariorum ruinam,
aggrederis, Duarene, dijudicare, nostra
non interest, & quamquam interesset, no-
lumus: ne tibi aliena fides suspecta sit,
ubi tua sufficit, integra modo esse velit.
Cura tamen, quod est in rem tuam, ne
talis sis, quales tibi displicent alii; ne,
quod in reliquis damnas, in te facinus
recidat, poenasque sentias, quas injuste
minaris, in quo minime nostro indiges
consilio, si tuâ utaris prudentiâ. Quid?
negas te furtis maculatum? Rem diffi-
lem tentas, & non assequeris; in hoc
tuâ opus non est confessione, nostra qui-
dem sat est diligentia: nullo indiget te-
ste, quod ex se ipso proditur; nec pro-
bandum est, quod oculis deprehendi-
tur; Una haec defuit semper furibus fe-
licitas, quod non ita facile condunt,
quod surripiunt facillime. Sed mittamus
isthaec; lege, nisi erubescas, quae ex Albe-*

rico Gentili transcripsimus ; nonne tua in his furta vides apertissime ? Quid igitur respondeas , quo pacto te purges , ac solide defendas , plane non cognoscimus . Da proinde te victum ; aut nobis sensum omnem adime , ut quae tua non sunt , tua credamus esse ; quorum alterum sicuti a te non speramus , qui tantâ tui opinione inflaris ; ita tu alterum a nobis nequaquam spera , qui unice gaudemus , parcere subjectis , & debellare superbos . Vale .

Epistolam , & transcriptum Alberici Gentilis locum , obsignant ; Duareni famulo tradunt , ut Domino afferat ; ita fit . Accepto Duarenius fasciculo , aperit , legit , non parum turbatur ; sane nescit , quo se vertat ; videt , quo res suae mox inclinabunt ; artificem sui seipsum infortunii agnoscit ; difficilemque praestari aditum putat ad sese ab hisce ambagibus extricandum ; & tunc serio meditatur , quam sapienter moneat Juvenalis ,

Loripedem Reclus derideat , Actiopem Albus .

Sed quia Ipse assiduo ad Censores accessu , & quotidianâ consuetudine , & lectissimâ suâ , quam cuncti admirantur , doctrinâ eos devinxerat ; credidit , illud fore malo medicamen opportunius , si , uti illos prius ad exagitandos fures facile impulerat , ita in praesens

ab

ab hoc retraheret instituto; Quod tentat; nec male succedit; Hac de causâ cognorunt omnes, parum de his rebus sermones feri; a Censoribus aut nullâ, aut nimis exiguâ animi contentione operam dari, ut servaretur edictum; & quorundam iracundiam per ipsum Duarenum, qui prius exasperaverat, leniri. Interea felix, ac fausta occasio omnem hujus discordiae memoriam visa est prorsus consopire, celebritas nimirum Ludorum Secularium, quae in id tempus opportune incidit.

Eo loci, praeter Seculares, non erat aliorum ludorum infrequentia; quidam vero non adeo solennes, intermissi etiam nonnulli, inter quos ⁵⁰ Florales praecipue, impudiciâ rituum detestabiles; hisce enim memoria Accae Tarrutiae, scôrti non obscurae famae, per spurcas Meretricum lascivias recolebatur impurissime! Nuditâs obscena, saltatio incompôsitâ, joci; & gestus salaces, & omnis in Venerem ebrietas; totus erat pompae invêrecundae apparatus. Interpretatione variâ fuerat horum ludorum intermissio accepta: Conjectabant multi, quod gravitatem læderent Jurisconsultorum; id tamen apud omnes non constabat; ⁵¹ quippe nulli erat incognitum M. Porcii Catonis exemplum, qui cum olim vivens ludis hisce, quos Messius Aedilis faciebat, interesset, Populus praesentiâ Viri gra-

⁵⁰ *Florales praecipue impudiciâ rituum detestabiles,*] De his ludis Ovidius lib. 5. Fastorum ita cecinit;

Quaerere conabar, quare lascivia major

His foret in ludis, liberiorque jocus?

Sed mihi succurrit, Numen non esse severum, Aptaque deliciis munera ferre Deam.

⁵¹ *Quippe nulli erat incognitum M. Porcii Catonis exemplum,*] Ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 10.

gravissimi perculsus, ut Mimae nudarentur, postulare erubuit; Ille, ne consuetudinem spectaculi impediret, inspectâ Populi verecundiâ, abiit; ratus, recepta usu solennia, utut ea sunt, non debere intermitteri. Melius alii opinabantur, hoc effectum operâ Cujacii, qui ne ultra ederentur, ab Senatu tacite impetravit; causâ neminem latebat; §2 de sua enim filia cruciabatur; timebatque, ne illuc non sine suo ludibrio, ac aerumna accederet, ea, quae tantum olim in effraeni gloriabatur impudiciâ, quantum Pater in cultu, elegantîâque studiorum. Seculares itaque Ludi in hunc ferme modum acti. §3 Primum laureati Quindecemviri sacris faciundis ante Tempia pro suggestu confidentes, piamina Populo divisere, Tædas, Sulphur, & Bitumen; Dein, instar Cereris Initiorum, fieri pervigilia coeperunt; antequam festus advenisset dies, triduum, trinoctiumque Sacrificiis publice vacatum est, Jovi, Junoni, Apollini, Latonae, Dianae, Cereri, & Parcisi, & Diti, & Proserpinae; Arae in elegantem formam constructae; Victimae non sine religiosâ pompâ caesae; Passim accensi ignes; Ubique himni recitati; & domi, & in foro laetitiae, & joci, & in gaudium effusi omnium vultus. In Theatro autem non idem semper mos servatus; Tragoediae saepe, saepe etiam habitae Comoediae, Jurisconsultorum genio, & hae, & illae non prorsus in-

§2 De sua enim filiâ cruciatur;] Ant. Teisser. in elogiis Viror. eruditorum scribit, quod praeclarus vir ille Cujacius hac aerumna percitus est, quod filiam genuerit tam nefariae prostitutioni deditam, ut de vitio suo gloriaretur, & altâ voce

praedicaret, se sibi non minorem famam ex impudiciâ quaesituram, quam Parens suus eruditione illustris erat.

§3 Primum laureati Quindecemviri &c.] Solennia, & ritus Ludorum Seculariû descriptos habes passim apud Scrip. Antiq. Rom.

ingratae, in utrisque enim non pauca, quae ex ipsorum Arte sunt, observant, rimantur, inveniunt; quippe nemo est, qui non videat perspicue, arcanam, & veluti ex industria abditam, in Comicis, ac Tragicis inesse morum Philosophiam; consummataque Juris peritiâ eos minime carere? Privatum Jus apprime callent priores, quod mirum quantum in domesticis, ac familiaribus obversatur negociis; Publicum alteri, quod in fortuna Principum, ac discrimine Populorum longe, lateque dominatur. Sed in his recentioribus Ludis nova res, ac speciosior ad exhilarandos animos sese obtulit. Hospes politissimae eruditionis, & Musarum cultor eximius ab Andrea Alciato Aedili, ludos curante, petiit, ut, loco alterius spectaculi, liceret ipsi in omnium ordinum confessu Poëma recitare, in quo vetusta Populi Romani Jura, eâ, qua decebat, majestate, elegantiaque, lenociniis permixtâ, concluderat. Libenter id Hospiti concessum; immo grates eidem actae quam maximae, & praemia, & plausus promissi, si argumentum concinne, ac graviter, uti res postulabat, tractaretur. Ubi autem hic rumor coepit sese diffundere, qui in Poësim studio flagrabant, laetari, palam novum consilium commendare, spondere rei, adhuc intentatae, faustum, felicemque successum. Summo enim erat in honore apud Optimates hujus Reipublicae Poësis: Noverant cuncti; & has duas potissimum res caeteris omnibus antiquiores fuisse, Leges, & Poësim; & vicissim alteras alteri famulari pro re-

§4 *Has duas potissimum res* sunt, qui contendunt a primis caeteris omnibus antiquiores fuisse, Legislatoribus leges fuisse Populi Leges, & Poësim,] Et proinde,] lis propositas, metro adstrictas.

regendis , excolendisque , rudibus adhuc , & agrestibus animis ; Constat profecto , peritorum consensione , primam Poësis materiem Leges fuisse , primum legum veluti condimentum , Poësim : ex carminum enim illecebris nescio quae in ipsa etiam impolitarum gentium pectora suavitas illabitur , quâ , si quis in legibus adsit rigidus , ac acer spiritus , seu quaedam necessaria , nec illiberalis servitus , mitis redditur , ac amabilis , & libenter accipitur , & diutissime servatur ; quippe natura hominum , caeteroquin obtemperandi impatiens , ab utilitate , severâ plerumque , & vultuosâ , qua non raro leges nituntur , non ita facile capitur , nisi sua quaedam accedant oblectamenta , & dulces aurium insidiae , quas parit colligata oratio , ubi flexus , depressiones , elationes , recessus , lux , umbra , quae omnia dulciter vellicant , sapienter docent , movent fortiter , persuadent utiliter . Sane omnis , quanta est , civilis disciplina Religionem complectitur , Politicem , ac Economicam , quibus ordo rerum ita perfecte constat , ac disponitur , ut sua sit Civitatibus , privatisque domibus summa , ac perennis concordia , qua fauste nascuntur , optime adolescunt , durant feliciter : Verum haec omnia , priusquam ab aliquo scriptum de Jure sit uspiam , non aliunde , quam ab antiquis Poëtis (Moysen unum si excipias) profecta sunt : tunc , cum nulla Porticus , ubi auditorum ferveret concursus ; Philosophus nullus , a quo excitata flueret doctrina ; nulla disputatio , quae , inter controversias jactata , mentes erudiret , ac instrueret ; sed omnis in fabulas ab inventoribus suis conjecta Sapientia , & carmine ornata , populis tradebatur , ut inde ad nepotes non ingrata traduceretur . Iis propterea temporibus

bus ⁵⁵ praestiterunt in Theologicis Orpheus , & Amphion , in Politicis Solon , & Tyrteus , in Oeconomicis Hesiodus ; & qui cuncta complexus , instar omnium fuit , Homerus , *a quo* , ⁵⁶ ut non ineleganter scribit Gravina , *longâ peregrinatione omnis omnium Gentium sapientia ex universo terrarum Orbe contracta fuit , atque in Iliadem , & Odysseam immortali artificio traducta . . . Quem Vatem insignem , ut alibi monet , nonnisi is satis admirabitur , qui ad judicii maturitatem , & sapientiae pervenerit culmen ; tum enim ea extollet plurimum , quae stultis , atque imperitis , Homerum inauspicato legentibus , risum plerumque movent .* In duplici enim , quod mirabiliter adornat , argumento , Jus omne concinne , & sub dulci fabularum involucro digessit ; In Iliade publici statûs summam , belli , ac pacis regimen , in Odyssea vero rem domesticam , & privatae sortis gubernaculum doctissimâ structurâ est prosequutus . Hinc factum , ut egregius Vates , nedum Oratoribus , Philosophis , Historicisque omnibus esset veluti fax , sed ipsis praecipue Jurisconsultis , ⁵⁷ qui tanto Viro testimonium denunciant , tanquam doctrinarum , legum , & sapientiae , ut Plinius eum vocat , Parenti ; id , quod ⁵⁸ eruditissimo Viro , Scipioni Gentili placuit latius ostendere . Et quoniam , pruritu novi argumenti , qui in re quaque statim tractatum compingant , non desunt , hac de causa , Petro Fermato

O o Tho-

⁵⁵ Praestiterunt in Theologicis , denunciant] Patet ex iis , quae in &c.] Julius Caesar Scaliger , lib. Pandectis ex Homero referuntur.
1. Poëtic. cap. 2.

⁵⁶ Ut non ineleganter scribit Gravina ,] In quibusdam suorum Parerg. capitibus .
⁵⁷ Qui tanto Viro testimonium

Tholosano in mentem venit, singularem de auctoritate Homeri apud Jurisconsultos dissertationem in lucem edere. Sed, nescio quo fato, meliora quaeque suis non carent adversariis; in hac communi Optimatum laetitiâ emerferant nonnulli, qui, hac re cognitâ, mussare primum, deinde apertius conqueri, tandem excitare turbas coepere; nec contenti, nomen, dignitatemque Poëtarum proscindere, operam tumultuosi dabant, ut illi e Republica, tanquam utibile parum, immo nocuum genus hominum, eiicerentur; & quo magis eorum conatus, qui erat impudentissimus, honestior videretur, quamvis barbari, & ineruditi vix nomine tenus Platonem noverint, 59 hujus magni Philosophi praeceptis perperam utebantur, quibus exigendos a Republica recte instituta Poëtas contendebant. Julius Caesar Scaliger, is, qui fortunam expertus est variam, Monachus primum, inde Miles, Medicus denique; quique, ut nil suae deesset inconstantiae, in hanc se contulit Rempublicam, animo, ut opinor, cognoscendi Jurisprudentiam (licet ea non foret e re suâ) puram, ac ineptiarum expertem, quam prius in operibus suis factam ex Matrona Meretricem deploraverat; ubi subortam hanc vidit discordiam, atque in perniciem Poëtarum, (quos licet dilexerit multum, imitatus est parum prospere), audiverat Platonem laudari, irâ percitus, &, ut erat in omnes, maledicentior, plus, quam occasio, & Platonis fama patiebatur, in illum invehens est 60 eâdem plane sententiâ, quam in libris suis expresserat, in quibus Platoni ob-

59 Hujus magni Philosophi praeceptis perperam utebantur,] Quae extant in lib. Politic. 60 Eâdem plane sententiâ, quam in libris suis &c.] In suâ Poet. laud. cap. 2.

obicit, minus recte, ac non sat bonâ fide id ab eo scriptum, qui ad suorum argumentorum confirmationem recitat saepius Poëtas; satius facturus, si in operibus suis ineptas, ac spurcas fabellas, Graecanicum scelus olentes, praetermisset, nec Symposium, & Phaedrum, atque alia monstra reliquisset, quae operae pretium foret, nunquam legisse. In haec verba excurrebat, furore ebrius, Julius Caesar Scaliger. Caeterum alii, placidiore animo praediti, & in Platonem, ut par erat, modestiores, huic hac super re adversabantur, non quantum iracundia improvide suadebat, sed quantum veritas amice postulabat: Mirari ipsos, aiebant, quo pacto, arcendi, Platone auctore, e Republica Poëtae forent, cum Ipse ad Poëtas tam propius accederet illa suâ eloquendi facultate, divinâ quidem, & Homericâ, ut inquit Quintilianus, quâ multum supra prosam orationem, quam pedestrem Graeci vocant, assurgit. Quidam vero sagacius rem explorantes, eo Platonis odium in Poëtas referebant, quod Musae parum feliciter ipsi arrisere, tragoediasque, quas minus lepide scripsit, ⁶¹ ab Euripide, aemulo suo, victus, combussit. Sed, nescio a quo omnis suborta contentio, non sine plausu, ac gaudio totius Urbis extincta est; Dederat hic sibi negocium, ostendendi, Jurisconsultos non paucos ⁶² Poësi minime ignaviter vacasse; addebat, ⁶³ illa prorsus eadem Poëtas ce-

O O 2 ci-

⁶¹ Ab Euripide, aemulo suo, victus, combussit.] Vid. Jan. Vinc. Marcellus, Horatio Flacco amicitia conjunctissimi, Modestius, alii-que.

⁶² Poësi minime ignaviter vacasse;] Inter quos Trebatius, & ⁶³ Illa prorsus eadem Poëtas secinisse, quae &c.] Patet ex colla-

cinisse, quae in suis Jurisconsulti habent, seu quaestionibus, seu responsis; atque alia hujuscemodi ornabat non infacete, allatis, quae sunt vulgo gratiora, exemplis, quibus paullatim capi reluctantes Jurisconsulti, coepere: Quamobrem eorum in exagitan-
dis Poëtis ardor aliquantulum insperato deferbuit. Sedando huic etiam tumultui conduxit plurimum id, quod nec frustra, nec sine inventi gloriâ, aggressi sunt quidam e familiâ Eruditorum; Hi enim in quocunque Urbis angulo, praesertim ubi adessent parum probatae elegantiae Jurisconsulti, Accursium magnifice extollebant; Hujus facile in Poëtas ingenium summâ laude commemorabant, qui tam saepe ⁶⁴ selectorum Poëtarum testimonio opportune utitur. Hic rumor veluti inconsiderate sparsus, sed nimium per ora totius populi diffusus, causam Poëtarum extulit quammaxime; nam exinde ipsos proletarios Jurisconsultos puduit, in Poëtas, Accursio tam bene acceptos, bellum movere. Rebus ita dispositis, primâ festâ die itur ad Theatrum, ubi erat Poëma recitandum; Frequenti concursu oppleta sunt subsellia; in sedendo nulla Ordinibus irrogata injuria; servatus religiose mos Majorum; Sed, ex decreto Senatûs, digniores quaedam sedes nonnullis Poëtis hospitibus illustris, ac praegrandis famae, destinatae sunt: Aedilis proinde in curuli sellâ ante vestibulum, ut hos honorificentissime exciperet, as-
fide-

latione nonnullorum locorum
Poëtarum cum legibus Corporis
Jur. Civil. quam collationem ag-
gressus olim fuit Franc. de Petr.
in suis festiv. Lectione

64 *Selectorum Poëtarum testi-
monio opportune utitur.*] Ut ex
ipsius glossis cuicumque palam
fit.

fidebat. Omnium primus e numero Poëtarum hospitum, qui accesserat, fuit Virgilius Maro, praestantissimi ingenii gloriâ, cunctis gratissimus; ubi ejus adventus renunciatus est; hilari tumultu fremuit theatrum; & jam quisque accurrere, illum noscere, ac consalutare, cupiebat avidissime. Sed, ne quis e suo loco discederet, jussit Aedilis. Nos, qui forte fortuna propiores fuimus, egregium Vatem ad votorum nostrorum satietatem conspeximus; ⁶⁵ erat enim colore subfusco, & veluti ad moestitiam composito, & in reddendis, excipiendisque cum Aedili officiis, tardo, ac pene indocto utebatur sermone: Docemur, qua de causa in hanc Rempublicam paullo ante ille advenerat; putabat enim merito inter Jurisconsultos sibi locum fieri; cum & Ipse causam semel in Foro egisset; nec verebatur, quin ipsum probe Jus callere, crederent omnes, ⁶⁶ cum ad Romani Juris normam, si quando locus, & occasio tulit, scripserit exactissime. Ovidius Naso, facilitate argutissimae venae Poëta admirabilis, post hunc supervenit, is, qui regionem hanc praeter spem omnium, expectationemque incolebat, cum in dulcissimo Musarum gremio olim recubans, nihil magis, quam Leges, & Forum, ⁶⁷ frustra reluctante Genitore, est averfatus: Sed quia ⁶⁸ nonnullis agendis causis aliquando

va-

⁶⁵ *Erat enim colore subfusco, &c.*] Uti describitur in ejus vitâ.

⁶⁶ *Cum ad Romani Juris normam, &c.*] Servius docet in Commentariis.

⁶⁷ *Frustra reluctante Genitore,*] Ipsemet Ovidius lib. 1. Tristium

Saepe Pater dixit: studium quid inutile tentas?

Moeonides nullas ipse reliquit opes.

⁶⁸ *Nonnullis agendis causis aliquando &c.*] Id. Ovid. lib. 2. Tristium

Nec male commissâ est nobis fortuna Reorum, us-

vacaverat ; secum una opinatus est , non male de civili re fuisse meritum ; & habere , quo sibi gratiam apud Jurisconsultos conciliaret , praesertim le-
 ctissimo illo opere *Fastorum* , ubi neque levi-
 ter , neque inconcinne plurima attingit , quae Roma-
 nam Jurisprudentiam & extollunt , & illustrant . In
 medium quoque sese obtulit Silius Italicus , & op-
 portunius in hac Republica immorari , visus est ;
 quippe qui ⁶⁹ Virgilii , & Ciceronis aequae amans ,
 non adeo animum Musis tradidit , ut a Foro sese
 abstineret . Sed ipse Cicero (oh vel doctissimorum
 hominum inanis pruritus !) qui meliorem , praeci-
 puumque locum sibi inter Jurisconsultos hujusce Rei-
 publicae vindicabat , gaudebat non raro accede-
 re ad Poëtas , & in eorum coetu connumerari , &
 versari inter eos , cupidine sese hoc pacto Poëtam
 ostentandi , licet infelici successu operam non levem
 huic studio adolescens dedisset , nec nimis feliciter
 vertere e Graeco latinis versibus Aratum Poëtam
 tentasset . Horatius Flaccus , festivissimum corpuscu-
 lum , non deerat ; qui , ut conjectabant plerique , il-
 luc sese tulit , ⁷⁰ invisendi causâ familiarissimum
 suum Jurisconsultum Trebatium Testam : sed mox
 discedere parabat , nihil enim palato gratum suo eâ
 in urbe invenerat , ubi omnia seria , ac severa , ni-
 hil ludicrum , nihil voluptuosum , quod foret ex
 ingenio suo : porro timebat , ne Galbae , & Fabio Ju-
 rif-

*Usque decem decies inspi-
 cienda Viris.*

⁶⁹ Virgilii , & Ciceronis aequae
 amans ,] Martialis lib. 7. epi-
 gramm.

*Sacra cothurnati non attingit
 ante Maronis ,*

*Implevit magni quam Cice-
 ronis opus .*

⁷⁰ Invisendi causâ familia-
 rissimum suum Jurisconsultum Tre-
 batium Testam :] Trebati-
 us nimis honorifice ab Horatio in Satyris
 appellatur .

risconsultis innotesceret, ⁷¹ quos adulterio deprehensos olim arguerat; accessere his & aliae causae, ne forte verba cum Stoicis, qui ibi frequentes aderant, commutaret, ⁷² contra quos aliquando fervide disputaverat; denique, ne sibi obviam occurreret ⁷³ Alphenus, quem, non sine injuria, praedicaverat factum ex sutore Jurisconsultum. M. Annaeus Lucanus, adolescens ferventis spiritus, Poëtarum numerum auxit adventu suo, invitis tamen non paucis, ⁷⁴ quorum judicio Historicus est, non Poëta; ⁷⁵ sed eos ridebat Julius Caesar Scaliger, stomachatus ex hisce Grammaticorum nugis, qui frigidus cavillo Poëtae gloriam Lucano detrahunt: Anceps erat adventus Lucani in Rempublicam causam; vulgo existimabatur huc se contulisse, salutandi gratia Hugonem Grotium, cui, pro docto in suam Pharsaliam commentario, grates erat redditurus, tum etiam pro nimia istius erga se benevolentia, qui in elaboratissimo opere Juris Belli, ac Pacis, ⁷⁶ nulli Poëtarum aequae adhaereat, ac Lucano, propter sententiarum acumen, & pondus civilis prudentiae; sed opinio illorum videbatur tutior, qui putabant, Lucano tum in mentem venisse, haec loca adire, cum

a Tho-

⁷¹ Quos adulterio deprehensos olim arguerat,] Lib. 1. Satyra 2.

⁷² Contra quos aliquando fervide disputaverat;] Lib. 1. Satyra 3.

⁷³ Alphenus, quem, &c.] Eadem Satyrâ.

⁷⁴ Quorum judicio Historicus est, non Poeta;] Servius ad Virgil. lib. 1. Aeneid. v. 281. Jo: Sa-

risherienf. l. 2. Policrat. c. 19.

⁷⁵ Sed eos ridebat Julius Caesar Scaliger,] Lib. 1. Poetic. cap. 2.

⁷⁶ Nulli Poëtarum aequae adhaereat, ac Lucano,] Jo: Schilterus in praefatione ante Comment. Jo: Henrici Boeckleri in Hug. Grotii Jus Belli, ac Pacis.

a Thomâ Farnabio, sui Poëmatidis interprete, excepit, non abunde intellectum ab Eruditis, sed varie explicatum illud, quod initio Pharsaliae habet, *Jusque datum sceleri canimus*; quamobrem ipse Jurisconsultorum sententiam cognoscere statuit, utrum recte necne dictionem *Jus* pro instituto suo usurpaverit. Alii Poëtae deerant, sive rebus aliis praepediti, sive vacantes adhuc pingendis amoribus potius, quam Jurisprudentiae colendae. Postquam oppletum fuit undique theatrum, occupata omni ex parte subsellia, in medium sese tulit Hospes, recitaturus elatiore loco Poëma, quo vetusta Jura Reipublicae Romanae complexus fuerat, quodque primâ die incepit, & proximo biduo, eâdem frequentia, ac plausu, prosecutus est. Aedilis Proeconi jussit, ut faceret silentium, hac formulâ: **FACE JAM NUNC, PRAECO, OMNEM AURITUM POPULUM.** Et Hospes lectissimâ voce, ac gestu, & spiritu, quo erat praeditus, fervido, ac amabili, ita exorsus est, cui silentium ipsa etiam conciliavit expectatio.

VETUS

VETUS NOMOΘΕΣΙΑ

S. P. Q. R.

Illa, ubi Romanae spatiatur gloria Gentis
 Ultra Aevum, Fatigue vices, uberrima Legum
 Materies, quâ se visa est extollere tanti
 Majestas Populi, & fastigia summa tenere
 Imperii, totum supra feliciter Orbem,
 Praeterita immerito latius hucusque Camoenis,
 Expedienda mihi est. Novus hic mea perculit ardor
 Pectora, cum puduit, sublimi ab origine nata,
 Causidicos inter versari Jura tumultus,
 Et curis servire Fori, pretioque Clientum;
 Digna triumphali, ac tantis natalibus aequâ,
 Sorte frui, immensâque suâ effulgescere luce.

Musae, grande decus Vatum, quos neclare dulci
 Pascitis, ignavique super commercia Vulgi
 Evehitis, lauroque comas florente revinctos,
 Sub vestrae excipitis tutelae nobilis umbram,
 Mirari, cessate, suum si oblita Poësis
 Ingenium, trahet mutato seria vultu,
 Quae fuerat pridem per amores sueta vagari,
 Spirans ornato molles in carmine sensus,
 Dum lustrat Veneris, seu regna Cupidinis, Horum
 Vidrices celebrans palmas, & opima trophoea,
 Ac debellatas utroque ab Numine gentes.
 Cernite: mente novâ sum aëus; jam dulce periculum est,
 Insuetam tentare viam; exsuccamque liuore
 Castalio largam Legum perfundere messem.

P p

U.

PRIMA
LEGUM
ORIGO.

*Ut rerum primæva Diis data semper origo,
Religione hominum; sic Leges Orbe repertas,
Munere Divorum, tradunt: Tam nobile pignus
Par erat, ut longe egregios agnosceret ortus
In commune bonum; nec enim mortale putandum est
Humanae columen vitæ, quo fleclitur omne
Bellorum arbitrium, quo Pacis amica fovetur
Otia, & in tuto regnat concordia Mundo.*

Ceres inven-
trix Legum.

*Tu, veneranda Ceres, tu diceris inclita tantæ
Monstratrix Fortunæ; a Te mirabile donum
Rettulit acceptum non mendax Fama, vetustæ
Testis fida rei, nec adusta nuncia Facti:
Ab! ne sint ingrata tuis oblivia nostra
Muneribus; neu prætereant sine honore potentis
Erga nos benefacta Deæ; reserabimus omnem
Inventi seriem; & Fatis lætabimur ipsis,
Felici quorum ductu, fausto omine natas,
Quævis, sponte sua, Leges exceperat ætas.*

*Postquam Diva flagrans studio, Mortalibus ægris
Auxilium properare suum, ditaverat agros
Frugibus, ignavosque dedit flavescere campos
Non prius inspectis, projecto semine, aristis:
Mente valens, aliud sese converterat; Et cur,
Impigra dixit, in his imbellibus immoror ausis
Segniter, atque animos non ad majora revolve?
Surgat opus, multo generosius; exuat Orbis
Vivendi genus incultum; sub Legibus acres
Expoliat mores, & liber serviat uni
Imperio rationis, & Hanc veneretur, & Olli
Submittat frontem, præceptaque semper adoret.*

*Dixerat hæc; aperitque suam imperterrita mentem
Concilio Superam. Cæli fremit aula; recepta est
Assensu vario nova res: Pars obstat aperte;*

Con-

Oratio Jovis
ad Superos.

Contorto sese pars continet ore, negantis
Subtacite fingens vultum; nam gloria, nasci
Quae poterat de re tantâ, indignantibus orsus
Invidiam peperit. Tunc Juppiter, Ipse tacerem,
Inquit, si concors, tacito Jove, vestra voluntas
Esset, ut esse velim: sed cum sententia votis
Fluctuat imparibus, studia in contraria volvens
Discordes animos: me Rege, & me Patre dignas
Suscipiam partes; & agam me munere utroque,
Qualem & amasse Patrem, & Regem timuisse soletis:
Remque omnem expendam paucis, advertite, di&is.
Quid velit Alma Ceres, quis ei faveatque, negetque
Assensum, quis in ancipiti se parte tacentem
Contineat, video; Nec in hoc discrimine possum,
Quin doleam, curnam Cereri tam justa petenti
Obstandum? quid, nonne Dea est? patietur ab ipsis
Illa Diis, quorum pars est, neglecta repulsam?
Haec sua quae nunc est, erit haec injuria quondam
Vestra; pari par & referet; tempusque, locumque
Captabit, quibus, ulcisci contempta studebit;
Exemplo id faciet vestro, & fecisse putabit
Jure, uti quo vos in eam potuistis, eodem.
Sed mitto haec, quamvis non sint leviora; feratis
Ista, sino, si ferre placet, si ferre juvabit.
Quod timeo magis, inque mei, vestrique paratur
Perniciem decoris, dubio procul, illud habendum est,
Quod noster vilescet honor Mortalibus; olli
Ut noscant, Cererem terris afferre volentem
Auxilium, vestro indigne ab livore repressam:
Quid non de Superis? quantum suspecta videri
Incipiet, quantum illorum insidiosa saluti
Nostra fides? quisnam nostrum venerabitur Aris
Numen? quis sacro pia thura accendet in Igne?

P P 2

Hoc

*Hoc videam? hoc patiar? socordia tanta Supremo
Obiicienda Jovi, rerum cui tradita summa est?
Non ita. Sed mea quae super hoc sit opinio, quodque
Pro gravitate rei, pro majestate Tonantis,
Pro vestrà inter Vos recondendâ pace, jubendum est,
Accipite; & nutu jussus firmate secundo.*

*Mortales habeant Leges, se Legibus Urbes
Conforment; Harum inventrix, quae invenerat una
Ante alios, mihi docta Ceres laudetur; & istâ
Laude, velut dignâ Inventi mercede, fruatur.*

*Dixerat; assensusque aliorum deinde secutus
Extemplo Superûm, quorum reverentia non est
Ausu, gravi Jovis imperio se opponere contra.*

Aegyptus
primo Leges
accipit.

*Jam desiderii compos Dea, laeta per oras
Sparserat Aegypti primorum semina Legum.
Aegyptus doni memor, acceptoque superba
Munere, majorum Divam hanc in sede locavit
Caelicolam; erectâque in honorem Naminis arâ,
Quosque recensebat Sacris solennibus annos.*

Rhadaman-
tus legislator.

*Sunt alii, quæis mens alia est, ducuntque priorum
Ab Lyciae antiquo Legum cunabula Regno,
Quas Recti castos dederat Rhadamanthus, in Orco
Lectus ob id Judex, ubi, fontum crimina pendens,
Tartareo in folio sedet implacabilis ore.*

Alii legistato-
res.

*Hinc sensim Populis, usu poscente, satores
Inventi legum: Scythiae sua Jura Zamolxim
Instituisse ferunt; Numerat sibi Graecia plures
Insignes Legum Auctores: cui jussa Lycurgi
Cognita non fuerunt? vel quem latuere Draconis
Horrendae Leges, sitibundae sanguinis, atrâ
Mente requisitae, inque hominum crudelias ortae
Perniciem, exactâ repetentes lance vel uno
Longe. majorem leviori e crimine poenam?*

Quas-

*Quasque Solon fecit, versis immitibus ausis
In melius, Populo acceptas; nomenque paravit.
Immortale sibi, quo jure Argiva superbit
Historia, in proprias alioquin prodiga laudes.*

*Unde tamen Romam fluxit prudentia Juris;
Quae parva in cunis, late incrementa recepit,
Facta tot egregiis longe se major Alumnis,
Queis Ars tanta suo speciose asserta nitori est,
Nunc canere aggredior. Mibi rideat augur Apollo
Ad nutus facilis; Pindi de colle sereno*

*Felices afflent auras; dum, viribus impar,
Argumentum ingens se magnificentius offert
Ante oculos; Quis enim, licet audax, paupere culta,
Insigni gravidam rem majestate decenter
Expleat, & coepto affectet sperare labori
Praemia, ni Numen Vati praesentius adsit,
Atque imbecillam regat ad sublimia mentem?*

*Roma, ortus tenues primos fortita sub annos,
Cum Deus exigua coleretur ligneus aede,
Paullatim in tantam crevit celeberrima famam,
Ut dominam sese totius viderit Orbis,
Et parere suis Orientis litora votis,
Occiduasque omnes pendere a nutibus oras:
Romulus huius auctor; qui fossa, ac pariete postquam
Cinxerat, exiguamque Urbem firmaverat armis,
Quae dabat impavido paupertas provida Regi,
Dicitur ante alios Populum de Lege rogasse;
Ut non Pace minus, quam Gens foret incluta Bello;
Militiaeque, domique, novae succresceret Urbi
Gloria, tantorum gestis superanda Nepotum:
Is sanxit, quae sint in Natos jura Parentum;
Et, quo delectu, statui connubia possent
In Cives. Dein qui sequitur, pietate verendus,*

ORIGO
LEGUM
ROMA-
NARUM.

Leges Regiae.

Poeta-

*Pompilius, studuit Sacris; Ipse ultima sortis
 Humanae officia, & miseros post funera honores
 Promovit; nonnulla ferens, ne forte sepulchri
 Religio violata foret, quod credidit Umbras
 Defunctas colere, & placido requiescere somno;
 Ipse etiam armari plendenda caede Virorum
 Visus, quo scelus hoc scelera inter maxima princeps,
 Quam posset poenam, procul ipsam averteret Urbe.
 Inde suas Tullus curavit tradere Leges
 Foenore, Delictisque super, Nexuque gravatis,
 Contra&isque fidem civilem induxit in usum.*

*Haec sunt nascenti Populo data Jura Quirino;
 Rebus in his, primo exiguis, praeludere gaudens
 Splendida tot Legum series, quae mole superbâ
 Crevit in immensum; ut frustra nunc sedula sperat
 Posteritas, harum immensas perquirere causas.*

Occasio Re-
 gum elicien-
 dorum.

*At Regum imperium in saevos excurrere mores
 Incipiens, Populus, non ad servilia natus,
 Sed libertatis sublimi accensus amore,
 Expulit: Huic operi valde conduxerat illa
 Tarquinii Regis Nati malefana cupido,
 Quae vi, quaeque metu, quaeque artibus omnibus ausa est,
 Cederet ut victa impurae Lucretia flammæ.
 Haec, vitae impatiens, generosa morte piavit
 Dedecus illatum: Facinus tam grande, vel Orbe
 Toto spectari dignum, spectante peractum est
 Hinc Patre, et hinc Sponso, frustra prohibentibus idum;
 Quis moriens, nullo vili percussa timore,
 Sic matronali sub maiestate locuta est.*

Oratio Lucre-
 tiae ad Pa-
 trem, ac Ma-
 ritum.

*En morior, tua Nata, Parens; tua Sponsa, Marite;
 Deprecor, inque meae posco solatia mortis,
 Tu, Natam, Genitor; Tu, Sponsam ulciscere, Conjux.
 Communis causa est; odia implacata reposcit*

Me

*Me Pudor invitâ audacter violatus; Utrumque,
 Ne finite, ut factô gaudens, irrideat Auctor;
 Perfidiâque suâ inflatus, mea, fronte superbâ,
 Opprobria, ah! spectet, vestrâ sibi tutus ab irâ.
 Occidat is; crimen per Vos mihi diluat: Ecce,
 Foemina, quod sexu tentare illustrius ipso
 Debueram, aut potui, tentavi: Cernite nostra,
 Tractato impavide, lacerata haec pectora ferro:
 Audax consilium, maculam hanc arcere paranti,
 Rupta fides, ac laesus honor dedit: impigra dextra
 Arripuit; firmo arreptum perfecerat ore;
 Amissamque uno famam reparavimus ictu.
 Haec ego, vel Mulier: Vos, vos vestigia sexûs
 Imbellis calcate Viri: Experiatur Adulter
 Post nostros obitus, Patre vindice, vindice Sponso,
 Partu sibi de me quanti victoria constet;
 Vincere si tamen est, membris, non mente potiri;
 Quo nil jactabunt nostrae speciosius Umbrae.*

*Dicitur, haec extrema addens, cecidisse decore
 Ante Patris, Sponsique pedes: Amplexus Uterque
 Dulces exuvias Animae tam fortis; amaris
 Largius aspergunt lacrymis; Et, vivimus, ajunt,
 Et spiramus adhuc, nec tecum nos quoque morti
 Tradimus, ut tumulo miseri condamur eodem?
 Si nos forte tuis, conceptis pectore, votis
 Implendis superesse cupis; superesse juvabit:
 Est hic, est animus, caput obiectare periclis,
 Irrita ne tua sit, Lucretia casta, voluntas;
 Occidet inventor sceleris, non longius ibit;
 Atque tuos proprio placabit sanguine Manes;
 Per tua nos juramus, adhuc fumantia ab ictu,
 Vulnera, per nostrum, cruciat qui corda, dolorem,
 Per, si quis laesi Deus assidet ultor honoris,*

Per-

*Perfèctum hoc reddemus opus ; laus ista manebit
Et Patrem , & Sponsum ; tantâ pro laude lubentes,
Nos , & Fortunas , vitamque paciscimur ipsam .*

*His dictis accensi animi , mora nulla , revellunt
Extinctæ e gremio ferrum , jam , jamque recenti
Sanguine adhuc sparsum ; hoc ferro , hoc indice ferro,
Causâ peroranda est , ajunt ; Populoque gementes
Spectandum præbent . Singultibus interclusa
Vox hæsit primum ; tum per suspiria coepit*

Oratio Patris
Lucretiæ ad
Populum .

*Hæc in verba loqui Genitor . Quid acerbius unquam
Imminet a Regum imperio , si tuta nec ipsa
Sancta pudicitia est ? nil jam , nil triste timendum
Ulterius ; sumus experti , quod meta malorum est
Ultima ; mors superest ; hanc inveniemus & ipsi ;
Inferri illorum non expectemus ab irâ ;
Possè mori , nostrum Jus est ; non auferet illud
Regia vis : Moriemur ; erit minus aspera sors hæc ,
Mortem magnanimam vitæ præferre pudendæ .
En ferrum , aspiciate , en , Cives , quo extrema secuta est
Filia , ut hoc probro sese purgaret : eodem
Hoc ferro tentemus idem , quod & Illa ; sit unus ,
Communisque obitus Sponso , Nataeque , Patrique .
At memores estote , ò vos qui adestis , inulto
Hoc scelere , & sine vindictâ crudelibus ausis
Præteritis tacite , ac ignaviter , exitus idem ,
Atque eadem vestris domibus fortuna paratur ;
Stupra triumphabunt ; fietque Urbs tota lupanar :
Tunc & erit , tunc tutus honor , cum explebitur omnis ,
Si queat expleri , Regum tam insana libido .*

Reges ejecti ,
& eorum le-
ges abrogatae .

*Spectaculo moti Cives , fletuque loquaci ,
Ac desiderio tantæ subducere tandem
Servili sua colla iugo , Regale repente
Destituunt regimen ; Regesque , & nomina Regum ,
Et*

*Et Leges tollunt, Ipsis latoribus, ortas.
 Non secus ac Leo, qui tenero divulsus in aëvo
 Matris ab uberibus, vinclis servire coactus,
 Quae Domini arbitrium iniecit, dum in pectore torpet
 Imprudens dominandi animus; si creverit aetas,
 Conscius invisae sortis, factusque pudendi
 Hostis servitii, ingratique diutius otij
 Impatiens, tumide erigitur, natalibus asper
 Magnanimos volvens oculos, fractisque catenis,
 Ad libertatem generoso convolat ore,
 Adstantes vultu timidos post terga relinquens,
 Quos in ludibrium discedens lumine spectat
 Obliquo, audacis sic carpens praemia facti.*

*Suffragio Populi tunc liberiore creatus
 Imperii geminus suscepit Consul habenas;
 Quos voluere (foret quo sic reverentia major)
 Licetorum turbam, ultricesque praecire secures:
 Hi componebant jussu privata supremo
 Judicia, hi meritâ plecebant crimina poenâ.*

*Sed passim incipiens Populus succrescere, Legum
 Quaerere praesidium studuit, quo tutior esset,
 Ac tranquilla domi vivendi forma; nec ultra
 Inconstans regimen dubio sub Jure maneret.
 Consensu unanimi placuit, tres mittere Athenas
 Delectos ex Urbe Viros; quibus plurima cordi
 Cura foret, Leges, Graecorum e more fluentes,
 Accipere, acceptas tabulis transcribere ahenis
 Bisquinis; quibus dein geminas junxere Quirites,
 Addita ubi nonnulla, usu collecta frequenti,
 Reliquiaeque, iterum Regali e Lege petitae:
 Pro rostris tabulae appositae (quo cuique facultas
 Cernendi fieret) solenne in carmen ubique
 Evasere; Foroque olim addicenda Juventus*

Consules cre-
antur.

ORIGO LE-
GUM XII.
TABULA-
RUM.

Q9

Cu-

PRUDEN-
TUM IN-
TERPRE-
TATIO.

*Curabat retinere memor : sic Romula primum
Gens coepit scriptis paullatim Legibus atq.
Saepe tamen curâ , studioque Interpretis acri
Indiguit Lex scripta ; Et sensus lege repostos
Fas erat eruere , Et Latio traducere mori ;
Hinc admissa Foro Prudentum industria , quorum
Ingenio , obscurae sententia reddita Legi est .*

LEGIS
ACTIO-
NES.

*Sed non tam facilis Legum se praebeuit usus
Vestibulum ante ipsum : Passim labentibus annis
Multa tulit tritura Fori , quâ fluxit agendi
Formula , sub variâ specie concepta loquendi ,
Propositi variâ pro conditione negocij .*

Fragmenta
xii. Tabula-
rum.

*Quae tamen ad nostras veteris vestigia Legis
Peruenere manus , quamvis non integra , quamvis
Forte suo plerisque locis difformia ab ortu ,
Et placito Auditorum , nostro sic reddita seculo ,
Fas mihi , sublatâ veteri ferrugine , luci
Edere , Musarum dulci condita lepore ;
Et primum a Patrio desumam exordia Jure .*

DE JURE
PATRIO.

*Immensum Patris arbitrium , Et suprema potestas
In sobolem fuerat : Magnum , ac sublime Latinae
Indolis Inventum , reliqui quae moribus Orbis
Posthabitis , genio pectus percussa superbo ,
Quae Populi fuerat solius publica causa ,
Jus necis , ac vitae , voluit pendere Parentum
Judicio ; ut privata Domus comescere posset
Atrox Natorum ingenium ; lethique Minister
Impavidus Patris rigor in sua viscera factus*

Ju-

a ENDO LIBERIS JUSTIS JUS VITAE , NECIS , VE-
NUNDIQUE POTESTAS PATRI .

*Judicis impletet partes, oblitus amorem
 Et patrii pietatem animi. Quid? nonne reposti
 Vidimus a Patribus Natos, quos pleſtere letho
 Seſe accingebant Cives? Exemplà decora
 Olim Roma dedit; cum fortis Horatius, unus
 In decreturo duplicis certamine ſummo
 Fortunam Imperii, gemino jam fratre peremto,
 Incolumis, ſub fraude fugae, tres vicerat hoſtes,
 Inneſcens virtute dolum; victorque redibat,
 Deviſtae gentis ſpoliorum pondere onuſtus;
 Is patrium tangens limen, tot publica vidit
 Gaudia, tot plauſus, gemitu, lacrymiſque Sororis
 Turbari immerito, quae Sponſi percita letho,
 Cujus in exuviis (quas fecerat Ipſa) recenti
 Sanguine conſperſis, obtutus fixerat omnes
 Semianimis: Frater vero, pietatis iniquae
 Oſor, inops animi, & calidà re, neſcius uti
 Conſilio meliore; latus qui cinxerat, enſem
 Nudat; & hoc ſtriſto Germanae in viſcera, vitam,
 Ore furens, adimit; Sic, inquit, quaere ſub umbras,
 Quo pergit, Sponſum fraterni nominis hoſtis,
 Hoſtis laetitiae communis, & una tot inter
 Noſtrates inventa, mihi quae munera vitae
 Invideat, ſortem rediviſae lugeat Urbis.
 Atrox hoc viſum ſcelus eſt, & morte piandum;
 Provocat ad Populum victor Reus: In ſua Jura
 Aſſurgit Pater: Et meus eſt, meus, inquit, hic Heros;
 Per quem nec ſervi ſumus, & dominamur, & illo
 Stare loco famam laetà jam fronte videmus,
 In quo Majores multo poſuere cruore.
 Ergo, i, Liſtor, ubique para, vel in Urbe, vel extra,
 Supplicium Nato, nullos ubi forte triumphos,
 Nullaque tam grandis ſpectes veſtigia Faſti;*

Unius Hora-
 tii de tribus
 Curiatiis vi-
 ctoria.

Horatius So-
 rorem inter-
 ficat.

Patris poſtu-
 latio ad Po-
 pulum.

Q 9 2

Strin-

*Stringe manus, quae munitae virtute sagaci
 Jam desperatam Romae peperere salutem;
 Haud mora; perge, caput ferro submittere, dignum
 Mille coronari quaesitis sanguine sertis.
 Quid tamen ista loquor? mihi Jus servate, Quirites,
 Ut seu mors, seu vita, meo (quod more receptum est)
 Pendeat a nutu; mea sit sententia, vivat,
 Seu pereat, nostri qui pars est maxima, Natus.
 Vocibus his motus Populus, rem poscere Patrem
 Credidit, haud equidem insuetam, cui tradere Natum,
 Vinculis exutum, voluit: Non defuit aequo
 Judicio unanimis plausus; visumque paterno
 Jus Populi minus, Et victoria crimine major.*

Jus Patris
 vendendae
 Prolis.

*Hoc etiam Patri licitum est, ut vendere Prolem,
 Si cupiat, possit; praeterquam filius esset,
 Cui quaesita thoro, Genitore volente, sit Uxor,
 (Lege Numae cautum) ne forte invita subiret
 Servilem nova Nupta statum, hunc subeunte Marito;
 Neve per hanc fortasse viam, connubia passim,
 Saevitiâ Patris, cum Nato averteret Uxor.*

Jus Patris
 bis redimen-
 dae Prolis.

*b Bis quoque permissum Prolem redhibere Parenti,
 Sed ternâ demum se venditione paterno
 Abdicat imperio Genitor, dominusque fit Emtor,
 A quo si fuerat libertas tradita Nato,
 Hic pleno fit jure suus: Sic saepe receptum est,
 Ut fuisse Genitor Natum ter venderet, ut se
 Juribus exueret patriis. Sed cultior aetas,
 Tam saevos coepit cum Roma remittere mores,*

Jus

**b SI PATER FILIUM TER VENUNDUIT, FILIUS A
 PATRE LIBER ESTO.**

*Jus immutavit Patrium, fraenumque paterno
Indidit arbitrio; jussitque, ut plectere Natos
Dumtaxat Patri, poenâ leviori, liceret.*

*Haëtenus hic vulgata Patris sunt Jura, vel ipsâ
Mortē super duranda, suis impuberis ævi
Natis Tutorem dum deligit Ille, paternas
Cui mandat supplere vices, sobolemque tenellam
Auxilio regere, & mores formare decoros,
Præceptisque juvare animum, rationis egentem,
Et bene tractandis se totum addicere rebus,
Queis impar longe est puerorum infirmior aetas.*

DE TUTE-
LIS.

Testamenta-
taria.

Legitima.

*At si deficiat Patris testata voluntas;
Provida Lex, durum tutelæ munus obire
Agnatos cogit; quo compensata sit Ipsi
Spes intestato succedere posse Puella.
Si non Agnatus, Patris nec jussa supersunt;
Inquirente prius, tutela a Judice manat.*

Dativa.

*Non solum curâ dubiæ lanuginis aetas
Indiget; Haic etiam dandus Curator (ut extat
Legibus his cautum) cui mens est æcla furore;
Vel cui consilium gelidus stupor abstulit omne;
Dandus & Huic etiam, qui res profundit avitas,
Et cui cura sui, & rerum interdicta suarum est.*

DE CURA-
TORIBUS.

Furiosi.
Fatui.
Prodigi.

• Quod

c. SI PATERFAMILIAS INTESTATO MORITUR, CUI
IMPUBES SUUS HERES ESCIT: AGNATUS PROXI-
MIOR TUTELAM NANCITOR.

d. SI FURIOSUS, AUT PRODIGUS EXISTAT, AST EI
CUSTOS NEC ESCIT, AGNATORUM, GENTILIUM-
QUE IN EO, PEGUNIAQUE EJUS POTESTAS
ESTO.

Poena Tutor- ^c *Quod male si Tutor se gesserit, & sua desit*
ris improbi. *Incorrupta fides; jacturâ nominis Ille*

Plebitur, infamemque sibi traducere vitam
Cogitur; ac etiam, quando tutela peracta est,
Subtracti solvit duplum, ut sint salva Puelli
Commoda, Tutorisque trahat compendia poenis.

DE JURE ^f *Jura Patrû attulimus: Nûc, quae sunt jura Patronis*
PATRO- *Debita, prosequimur. Cum primum tollere frontem*
NATUS. *Roma triumphalem coepit, Plebs tota potentum*

Se Patrum dedit auxilio; quos aere juvare,
Officiis colere, & donis cumulare solebat,
Ut sibi Patricii, cum posceret usus, adessent.

Hinc immane nefas visum, si forte Patrono
Fraus innexa foret: qua de re criminis hujus
Quisquis sit maculâ affectus, sacer esse jubetur.

DE JURE ^g *Post haec, me revocant ad se Connubia; quae Plebs*

CONNU- *Primum non habuit Patribus communia; forte*
BIORUM. *Nullus in auspiciis fuerat quia mutuus usus,*
Queis incunda forent: Sed, latâ hac lege, tumultus
Saepius exciti studia in contraria scindunt
Plebejos animos, tali discrimine tactos;
Donec Lex tandem, Canulejo auctore, resedit,
Qui sic romano est Plebi pro more locutus.

Er-

^e SI TUTOR DOLO MALO GERAT, VITUPERATO:
QUANDOQUE FINITA TUTELA ESCIT, DUPLIONE
LUITO.

^f PATRONUS SI CLIENTI FRAUDEM FAXIT, SAGER
ESTO.

^g PATRIBUS CUM PLEBEIS CONNUBJ JUS. NEC ESTO.

Oratio Canu-
lei Trib. Pleb.
ad Populum.

*Ergo a Patriciis patientia nostra, Quirites,
Contemni sinet ulterius? quandone pudebit
Immemores Nostrum vixisse diutius? en quo
Perducti sumus, ut prorsus cum sanguine nostro
Commiscere suum renuant: Nos, faex sumus Urbis;
Lux, Illi; Nos, ludibrium; flos primulus, Olli.
Et velut exculti diversis moribus essent,
Diversa nati Patria, Nos, nostraque semper
Obliquis spectant oculis. Quid pejus ab illis
Expectemus adhuc? num diripuisse vel ipsam
Hanc lucem, hanc auram, quæ secum vivimus una,
Ut reliqua, audacter tentabunt? hoc quoque tentent,
Hoc dabitur; noscunt Nos otia ducere inertes,
Ad nutum parere sibi, timidumque fovere,
Indecoremque animum, solisque laboribus aptos,
Servitio miseram, ac obscuram vivere vitam.
Et tamen His sat erit, fructus legisse sub umbra,
Quos manibus nostris, nostro sudore, periculo
Attulimus nostro. Quæ tanta superbia mentem
Occupat, ut posthac Cives nos esse negabunt?
Ah! cur prae nostro illorum præstantior Ordo?
Num florent opibus? sed opes defendimus Ipsi,
Et tutas per Nos, nostras contendimus esse:
Consilio valent? nos pectore, nosque valemus,
Quod plus est, operâ; quod honor si dandus inermi
Consilio est, magis egregio stat gloria factio.
Non ego, qui vobis præsum de plebe Tribunus,
Nosque, Patresque inter patiar discrimen haberi;
In corpus Plebs, & Patres coalescimus unum;
Romani Patres, Romani dicimur Ipsi;
Et melius Patribus, Romano nomine digna,
Et facere, atque pati, dextrâque, animoque parati
Et sumus, & fuimus: Cur nunc patiemur inulti*
Con-

Connubii injuste communi jure repelli?

*Ab! potius, Nos hic linguamus vivere; in illa
Vivamus Regione, in qua sunt mutua vitae
Commoda, non discors tenor, atque aequalia Jura.
Cunctandum non est: Vobis, vestraeque futurae
Innocuae proli, cui injuria tanta paratur,
Hanc maculam removete, precor: Monstrate, Quirites,
Hic, hic donatos Nos libertate morari;
Regibus injectas non plus gestare catenas;
Et posse ad primos merito conscendere honores.*

*Ab! ne Vos vobis desitis turpiter; ipso
Sanguine rem tantam perfectam reddite, & ipsa
Vitae jacturâ, modo sit jactura vocanda
Mascula vis animi, & melioris adoptio vitae,
Quam nostrum supra paritura est gloria lethum.*

*Dixit, & his animos dictis ita moverat, ut Plebs,
Jure suo, ferret Legem; qua cuique liceret
Plebejo, sibi Patriciam conjungere Sponsam:
Sic, declinata Romae discriminis hujus
Invidiâ, amissam connubia mutua pacem
Plebei studio jam restituere Tribuni.*

DE JURE ^h Sed sua sunt, quae mox referam, data jura Marito,
CONJUGÛ. Cui par, ac Patri, in Sponsam concessa potestas;
*Si de more tamen sit facta coemptio; & Uxor
In Sponsi est conventa manus: nam saepe solebat
Ufu Nupta capi, cum labitur integer annus,
Atque loco Uxoris, thalamoque retenta jugali est;
Nec*

**h MULIERIS, QUAE ANNUM MATRIMONII ERGO
APUD VIRUM REMANSIT, NI TRINOCTIUM AB
EO USURPANDI ERGO ABESCIT, USUS ESTO.**

*Nec tres per noctes, quibus interrumpitur usus,
 A Sponsi propriis longe penetralibus absit:
 Hic adhibendus erat ritus, quo Nupta Mariti
 Tota potestati plene subiecta maneret.
 Hoc quoque jus Vir habet, non fidam impune necandi
 Uxorem, quoties male custos Illa pudoris,
 Sacra maritalis violasset foedera lecti;
 Inter & amplexus, inter, quae praebet Adulter,
 Oscula iniqua, Viro tacite spectante, reperta;
 Vel si, cauta minus, vino temulenta studeret;
 Quo solet incendi stimulo persaepe libido.
 Mecennj, mihi, tu testis, lacrymabilis Uxor,
 Non alio vinum pretio, quam morte, bibisti;
 Ah! misera, ah! nimis est caro levis emta voluptas;
 Ipso facta rea es, quo te Vir novit, odore,
 Hoc satis, ut caderes tam tristis victima Fati.
 Ipsae, quae tali statuunt Connubia formâ,
 Romanae plerumque sinunt Divortia Leges;
 Ut, causâ ex aliquâ, praesertim si male forsan
 Sit servatus honor, Sponsi discedat ab aede,
 Atque alio sibi forte locum, quem polluat, Uxor
 Quaerat, ut offensae fidei, laesque pudoris,
 Conjugis aspectum fugiens, luat improba poenas.
 Cui discedenti verbis consueverat uti,
 Quae sunt Prudentum studio concepta, Maritus.
 „ Sponsa, meam non esse, scias; mihi facta molesta es;
 „ Teque, tuosque satis damnat conscientia mores;
 „ Redde meas, res tolle tuas; hinc te ocius aufer.
 Non tamen haec eadem Uxori concessa potestas,
 R r U*

Divortia.

i SI MULIERI REPUDIUM MITTERE VOLET, CAUSAM DICITO, HARUMCE UNAM.

*Ut sibi, cum vellet, discedere posse, liceret
 A Sponso, si forte aliū is traducat amores,
 Conjugiique fidem fallat, legesque jugales;
 Quippe pudicitiae magis est recolendus ab Ipsa
 Flosculus, & famae custodia major habenda;
 Ne prolis vilescat honos, nomenque Mariti,
 Concubitu externo, vulgi lanietur ab ore.*

DE PAR-
 TU XI.
 MENSUM.

*Postquam Connubii formas, Divortia postquam
 Diximus; intererit jam nunc disquirere, Partus
 Qui sit legitimus, Sponsi dam morte solutum
 Conjugium est, sobolemque utero conceperit Uxor;
 Atque ideo intererit, ne forsā adultera proles
 Externas affeēdet opes, & crimina velet,
 Non praeservati Mulier lasciva pudoris;
 Hinc justus, qui sub decimo, non justus habetur
 Mense sub undecimo qui in lucem Postumus exit;
 Scilicet haec nimis est Proli mora longa gerendae.
 Heu quoties inter gemitus, quos impia promit
 Moestitia, in viso, ac suspecto languida luctu,
 Mentitur fletum, & fictis singultibus Uxor
 Dilaniat crines, deturpatque unguibus ora;
 Occulto interea misere dum pascitur igne,
 Atque alios, accensa animum, meditatur amores,
 Fraudum inventricis sibi grata silentia noctis
 Molliter expectans, implendis comoda votis,
 Ludit & offensas irati Conjugis umbras;
 Dam genio favet impuro, & nova gaudia quaerit,
 Atque suae parvi pendet dispendia famae,
 Quam cautos rimata dolos vicinia mordet.*

Sed

k SI QUIS EI IN X MENSIBUS PROXIMIS POSTUMUS
 NATUS ESCIT, JUSTUS ESTO.

¹ *Sed si vitales Foetum dum Mater in auras
Gignit, ab humana dissentiat ille figura,
Et monstrum referat, Naturam expertus avaram,
A qua deformem membrorum acceperit usum,
Qui miseram, turpemque luem spectantibus offert;
Legibus invisam prohibetur ducere vitam,
A proprio jussus citius Genitore necari.*

DE PARTU MONSTROSO.

*Nunc quis in Urbanis situs aedibus, & quis in Agris
Cultus, & a cautis Jura observata Colonis,
Expediam: Parent nam praedia Legibus; & sunt
Rustica, sunt Urbana etiam servire coacta.*

DE SERVITUTIBUS PRAEDIORUM.

² *In primis, quicumque novas sibi construit Aedes,
Non, ut ei magis arridet, valet indere formam
Aedibus; est rebus suis his modus, omnibus aequae
Servandus; nec enim, quidquid velit, esse repostum
Privato putet arbitrio; sed Tecta paratus
Condere, cautus in hoc sit maxime, ut ambiat aedes
Circuitus, spatium, quod pes sextertius implet,
Latus, & hinc illinc omni sit ab obliquo liber;
Implicitus circum ne transitus obstat eunti:
Et simul ut passim, tali posita intervallo,
Tecta sibi remove procul vicina valerent
Bacchantem late furiis immanibus ignem.*

URBANORUM.

Spatium vicinarum aedium.

³ *Spestat ad Urbanos fundos, quod diximus; illud,*

Rr 2

DI- RUSTICORUM.

I PATER INSIGNEM OB DEFORMITATEM PUERUM
CITO NECATO.

III AMBITUS PARIETIS SEXTERTIUS PES ESTO.

II VIA IN PORRECTUM VIII PEDUM; IN AMFRATO XVI PEDUM ESTO.

*Diſturi quod deinde ſumus, ſpectabit ad Agros:
Et primum Via (qua datur ire, daturque redire
Cuidam ex compaſſo, aut jumentum, aut ducere currū.)*

*Viae latitudo. Porreſtum. in totum pedibus protenta ſit octo,
Lataque in amfraſto, currūs qua ſeſtitur axis,
Sit duplici hoc ſpatio; quo ſint expertia damni
Conſita, praeſertim tenero laſſentia culmo;
Nec miſere excuſſu nimio calcata premantur.*

*° Quod ſpiſſis ſi forte ſatis Ager andique ſeptus,
Cui datus eſt, facilem ſpatiandi haud commodet uſum,
Is, quacumque volet, per prata licentius ibit;
Atque impune feret, ſi ſandum laeſerit; Ipſum
Culpet ſe fundi Dominus, quod nulla relicta eſt
Semitā, ſervitio pateat quae peruia dando.*

*De aquā plu-
viā arcenda.*

*P Mox ad Aquas, quā lege regi, quove ordine duſi
Debebunt, propero: Non eſt cura ultima doſti
Agricolae, utilibusque frui, & vitare nocentes;
Utilibus florent, marcentque nocentibus arva;
Ante alia id moneo, abſtineat quicumque receptas
Rure ſuo limphas (quarum ſtatione gravetur)
Fleſcere in alterius fundum; hunc admittere cogens,
Quos natura loci, ſitus ipſe repudiat imbres;
Et ſua quod fugiat, Vicino incommoda quaerat.*

*Saepe per id tempus res accidit, horrida quando
Ex inſperato tempeſtas ingruit, & ſe*

In

**O SI VIA PER AMSAGETES IMMUNITA ESCIT, QUAE
VOLET, JUMENTUM DUCTO.**

**P SI AQUA PLUVIA MANU NOCET; PRAETOR AR-
GENDAE AQUAE ARBITROS TRES ADDICITO: NO-
XAEQUE DOMINO CAVETOR.**

*In pluviam, rapide effusam, densata resolvunt
 Nubila; tunc agris ea vis infensa; cavendum
 Tunc magis; Et tunc est solertia major agresti
 Expectanda Viro. Ah! felix, qui possidet arva,
 Tuta situ meliore, nihil quibus ira procellae
 Officit; a nocuo custodiat illa Propinquo;
 Hunc timeat; solet is furtivâ impellere curâ
 In rus vicinum nimias, quas excipit, undas;
 Et timidis oculis delusa pericula spectat,
 Fraude suâ, alterius propiori impendere ruri.
 At Praetor curam mandat tribus, ut data noscant
 Damna, Et cui forsân data sint, reparentur eidem.*

*Fert secum hoc etiam Legis sententia, ne quis
 Compressis rapidam mox reddat fontibus undam,
 Quae teneras lambit, discurrens segniter, herbas;
 Illa etenim, fraeni impatiens, dum forte coacta
 Libertate caret, vim colligit, atque ubi cursum
 Invenit, egreditur praeceps, atque explicat iram,
 Quam duras angusta moras conceperat inter.*

Quod ex ipsâ
 laudatâ Lege
 deducitur.

*Hoc pariter vetitum, ne quis, quâ rivulus ibit
 Vicini, atque riget sitientia providus arva;
 Nonnullas, aliâ inductas, occultius illac
 Intromittat aquas, Et cursûs augeat aestum;
 Majori qui mole flaens, decus omnia virescens
 Polluat, Et dulces pompas pessundet agelli.
 Dic mihi, parvus ager, cultu nitidissimus, undâ
 Laetari cupiens, quae lento interfluat amne,
 Fractaque per cursum molli crispetur ab aurâ,
 Ut flores, sensim exculti, per gramina risus
 Concilient, vario pingentes prata colore,
 Nonne ruit misere, Et proprio spoliatus honore,
 Infelix languet, cum limpha immanius illam
 Occupet, Et juvenis fortunam corruat anni?*

O ubi

O ubi repperies , caput extollentia prato
 Lilia , Gelsiminosque suo candore moventes
 Floribus invidiam ; Caltham , Violamque , Rosamque ,
 Et qui sunt alii vario sub nomine flores ,
 Qui belle insidias oculis in gramine nectunt ?
 Exitium vobis timeo , vestramque ruinam ,
 Ab pietas ! specto , tenero quae crescitis herbae
 Caule , quibus corpus nimis imbecille paravit
 Terra parens ; miserae ! si lapsa ferociet unda ,
 Sors erit haec extrema ; peribitis ; inscius humor
 Parcere , convellet vos e radicibus imis ,
 Nativumque solum coget crudeliter omnes
 Deferere , atque alio moestum invenire sepulchrum ;
 Vos quaesitum ibit frustra pecus , infremet hujus
 Jejunos labor , & crebris balatibus usa
 Aegra famas , languente gradu , atque errore frequenti
 Acta diu , seram in noctem praesepia lustret .

DE ARBO-
 RIBUS CAE-
 DENDIS.

Haec ab Aquis veniunt incommoda . Sed neque desunt ,
 Crede mihi , aut paria , aut illis affinia , si quae ,
 Luxuriâ foliorum , umbras arbuscula nocentes
 Diffundant ; agro res est ea dura propinquo ;
 Utilitas olli nam quae speranda , negatus
 Cui sit ubique patens , & aperrior aëris usus ?
 Non illam , non illam , inquam , damnabimus umbram ,
 Quam mollem gignit , sensim crescentibus uvis ,
 Pampinus ; haec grata est , & amabilis ; haec tibi plantas ,
 Dilectas mage , & in tutâ mage parte repostas ,
 Quae nimius calor , aut nimia est inimica procella ,
 De-

q SI ARBOR IN VICINUM FUNDUM IMPENDET ; XV
 PEDES ALTIUS SUBLICATOR .

*Defendit placide, aestivumque refrigerat aestum
 Fessis Agricolis, faciles quaerentibus auras.
 Illa erit, illa nocens, quae mole exuberat altâ,
 Atque omnem cingit nigrâ caligine campum;
 Haec Solis radios, quando his terra indiget; imbres
 Haec vetat, imbre cupit cum terra exusta rigari:
 Hoc sine praesidio, frutices quid praeter inertes,
 Squalidior sita natas, suspiria Messor
 Cum lacrymis miscens, exacto colliget anno?
 Huic damno praesto Lex est; nimiumque patentes
 Falce, jubet, qua parte nocent, compscere ramos,
 Atque pedes alte vigintiquinque recidi.*

*Inter vicinos illud quoque contigit Agros,
 Ut, vento moti, fructus, vel sponte cadentes
 Maturi, pergant in non sua praedia; quando
 Curva solo alterius ramis impendeat arbor:
 Tunc aditum Domino, fructus legisse volenti,
 Aequae praescribunt Leges non esse negandum.
 Ne damno alterius lucrum sibi comparet alter.*

*Non autem fuerat Lex haec incognita in Agris;
 Si quid habet veri, nostras quod venit ad aures.
 Rusticus Arcadiae saltus, & pinguis prata,
 Dulci pace fruens, inopi sub sorte colebat;
 Huic humilis domus, huic parvum aes, & inutilis Uxor,
 Mater anus, rixarum altrix, ipsissima pestis,
 Tota genas corrosa, animamque ignaviter afflans
 Vinosam, & muco labrum spurcata cadente,
 Semisepulta toro, noctuque, diuque fremebat;
 Filius, creptus juvenili flore, levamen,*

DE GLAN-
DE LEGEN-
DA.

Agrestis fa-
bella.

Quod

† SI GLANS IN EMEM CADUCA SIET, DOMINO LE-
GERE JUS ESTO.

Quod dabat, evertit; nimis extenuatus agellus,
 Care conductus, victum praeſtabat, & ipſi
 Mercedem Domino vix ſufficiebat avaro.
 Unum, quo felix potuit, meruitque vocari,
 Unum erat, hoc uno reliqua ipſe incommoda laetâ
 Penſabat facie, pulcherrima ſcilicet; atque
 Unice ad invidiam muliebris condita ſexûs,
 Filia; bis octo, non plus, ſlos comitior, anni
 Huic fuerant; color huic ipſum lac, lilium & ipſum;
 Succo permixtum roſeo, & vivace amaranto;
 Lati humeri, graciles lumbi, frons laeta, capilli
 Quodam neglecto ſparſi per calla decore,
 Atque excurrentes ad riſum ſemper ocelli;
 Olli dos erat iſta (Patris quam anguſta ferebat,
 Et tenuis fortuna) ſinus pro tegmine, pannus
 Verſicolor, bene texta ſubucula, lanea veſtis,
 Tum fuſus, peſſen, colus, instrumenta laboris
 Feminei, & qui erat dilectior, Urceus, annos
 In plures ſervatus, & ad Sponſalia factus.
 Non tamen inde minus fuerat paupercula Virgo
 Optata efficitur multis Rivalibus, urunt
 Qui ſeſe, nitido aſpectu, nitidiſque ligati
 Formae blanditiis, & ſimplicitate venuſti
 Sermonis, niſtuque oculorum, ſuave micanti;
 Illa ſupercilio, faſtum referente, flagrantes
 Palpat Amatores, & ſub pietate ſuperbâ,
 Et riſu, & verbis, & ſpe ſolatur inani.
 Coepta & amari eadem eſt Divis ab agreſtibus; illa
 Laeta, dolensque ſimul, gaudet, timet, ardet, & odit;
 A Divis quod ametur, amat; non audent amare,
 Ne ſuus illuſtres amor hic offendant Amantes:
 Noſcit ſe natam miſero de Patre, labore
 Suſtentare ſuas vires, ſub vilibus umbris

Et

*Et male defensis, fumosi, ignobilis antri,
 Neglectam, curisque gravatam, vivere vitam:
 Quare est infelix inter felicia Sortis
 Manera, & ingenti videt infortunia ab ipsâ
 Nasci Fortunâ, inque odium se vertere amores,
 Verum e tot Divis unum non sustinet, uni
 Est insensa; hic est, deformior ore, Priapus:
 Hirsuti crines, cervix rugosa, lacerti
 Abnormes, horrendae aures, oculique minaces
 Implent illius tenerum formidine pectus.
 Totum contorquet sese male visus Amator;
 Blandule ad insidias solers parat ire, precatur,
 Flet quandoque etiam; sed pulchra Puellula Numen
 Spernit, & illudens inimico conspuat ori.
 Turpiter ejectus Deus infremit, ardet ab irâ,
 Ulcisci meditatur, & huc se vertit, & illuc,
 Omnem aditum explorans, quò non inglorius ipsum
 Deludi videat; nec enim procul absfuit, & re
 Oblatâ casu, quem respuit hostis amantem,
 Infestum, ultoremque Deum est experta Puella:
 Forte Haec carpendis pomis operosa vacabat,
 Aestivo fervente die, nitidissimus ibat
 Per frontem sudor, vultûs non parva rubentis
 Gratia, & ingenui pars non postrema leporis;
 Cumque in agrum sua conspiceret delapsa propinquum
 Poma, morae impatiens, celer huc venit, orat amice
 Ingressum; rem non insuetam orare, putabat:
 Custos, quem multis devinxerat ante Priapus
 Muneribus, negat hoc animo praesente; minatur
 Tristis nescio quid, ni se maturius illinc
 Eripiat, nec contra aliquid mutire, cœgit.
 In lacrymas, arma imbellis pauperrima sexûs,
 Erumpit Virgo; & multo perculsa timore;*

*Alma Pales, inquit, tibi si campestria semper
 Supplex dona tuli, semper si floribus aram,
 Quaesitis avidae, & contextis suavibus herbis,
 Ornavi; succurre malis, quibus opprimor; & te
 Vindice, fas mihi sit, violati sumere poenas
 Juris, & immerito acceptae superesse repulsae.
 Dixit, & his facilem precibus Dea praestitit, & vix
 Una dies fuit inde, lues cum dira, latensque,
 Custodem aggreditur, miserosque exulcerat artus:
 Nescius is, quae causa mali sit, protinus omnes
 Tentat, sed frustra, medicis conatibus artes.
 Pergit ad Oraculum tandem, cui haec reddita vox est.
 Diva tibi placanda Pales, sua poma volentem
 Carpere rure tuo, cur es prohibere Puellam
 Ausus, & ad gemitus, fletumque coegeris illam
 Ire, Deamque suis pronam exorare querelis?
 Audiit, & dictis citò paruit; ac duo lactis
 Pocula plena, recens pressi, versaverat ante
 Tempia Deae; votique reus se obstrinxerat, inde
 Ingressum, si contigerit, se sponte daturum.
 Ex illo mos hic servari coeptus ubique est
 Agricolis, idemque pavor concusserat omnes.*

DE IN-
 TERSTITIO
 SEPIS.

*Sed quia conjunctis sua sunt confinia Fundis;
 Quinque pedum spatium pateant haec pervia cuique,
 Praesertim sociis vertentibus arva Colonis
 Proxima, quae incumbit onus, superesse parandis
 Ad cultum agrorum, & vivendi commoda rebus:
 Nec spatium hoc ullo praescribi tempore, Leges*

Con-

S INTRA QUINQUE PEDES USUS, AUCTORITASQUE
 NEC ESTO.

*Constituunt; ne forte suo id conjungere ruri
Quis studeat, facilemque viam intercludat eunti.*

*Sed vos (nosco equidem) vos, qui vicina tenetis
Praedia, non raro contenditis; aut ubi fines
Avulsi, aut ubi sint diversa sede locati;*

*Ab! rixas prohibete; dabit quaerentibus ultro
Auxilium Praetor, qui tres, rem prorsus agrestem
Edoſos, leget ille Viros, queis mandat, ut ortas
Compeſcat lites; per eos curabitur, ut quod
Forte sit ereptum, constet discrimen in Agris:
Omnia tunc facile in tuto, tunc jurgia longe,
Tunc placati animi, atque in foedus utrinque redaſſi.*

*Nunc id erit dignum expendi, quo denique pacto
Jura sinat, Bona praescribi; ne fluctuet inter
Eventus dubios rerum Possessor, acerbae
Obſtriſtus sorti, ut fortunis nesciat uti:*

*Huic sunt fraena malo; nam quae retinemus in alto
Fixa solo, duplici excursu praescribimus anno:*

*Illaque, quae moveant sese, aut sint apta moveri,
Et quorum est jactura gravis minus, unius anni
Plene nostra facit brevior mora; tempus in omne
Post puti sumus; & nullus locus inde timori,
Ut nostrâ possint res e ditione revelli.*

Verum conditio non est par insita rebus,

Ss 2

Fur-

DE FINI-
BUS RE-
GUNDIS.

DE USU-
CAPIONI-
BUS.

Rerum stabi-
lium.

Mobilium.

Res furtivae
non ufuca-
piuntur.

t SI JURGANT AFFINES, FINIBUS REGUNDIS PRAE-
TOR ARBITROS TRES ADDICITO.

u USUS AUCTORITAS FUNDI BIENNIUM: CAETERA-
RUM RERUM ANNUUS USUS ESTO.

x FURTIVAE REI AETERNA AUCTORITAS ESTO: AD-
VERSUS HOSTEM AETERNA AUCTORITAS ESTO.

*Furto quaesitis temere ; tam inuisa pudere
 Crimina tutari , & fraudes donare benigno
 Invento Legum ; generis res hujus , iniquum est ,
 Praescribi , longum quamvis excurrerit aevum ,
 Ex quo surripuit solers audacia furum .
 Res neque praescribi poterunt , quas abstulit Hostis ,
 Et manet in Domino repetendi aeterna potestas .*

DE TE- *Jamque aliò trahor : Ab ! lacrymae ne sitis inertes ,*
 STAMEN- *Ab ! vos nescio cur faciles quandoque placetis ;*
 TIS. *Communem vobis aequè , nostrisque Camoenis ,
 Materiam ingredior : Morientum jussa suprema
 Post obitus servanda cano : Lenimus acerbi
 Vim Fati ; nostrique aliquid superesse putamus ,
 Cum , quae praecipimus , curant facienda Nepotes .*

Qui testamen- *Hinc cuique est Civi veteri data Lege facultas ,*
 tum facere *De re posse sua tabulis legare supremis ,*
 possunt. *Ut velit , ut jubeat ; patrio modo jure solutus ,
 Consilii compos , bisseptem expleverit annos .*

DE SUC- *Si tamen e vivis migraverit , atque voluntas*
 CESSIONE *Ultima , qua rebus dentur moderamina , desit ;*
 AB INTE- *Nullaque testatae maneant vestigia mentis ,*
 STATO. *Vel si , quae maneant , non sint solennia , Legum
 Orba patrocínio , quæ est data forma supremis
 De genere hoc tabulis ; Heredis jura subibit*

Ante

Y PATERFAMILIAS UTI LEGASSIT SUPER PECUNIAE,
 TUTELAEQUE SUAE REI , ITA JUS ESTO .

Z AST SI INTESTATO MORITUR CUI SUUS HERES
 NEC ESCIT , AGNATUS PROXIMUS FAMILIAM
 HABETO . SI AGNATUS NEC ESCIT GENTILIS
 FAMILIAM NANCITOR .

*Ante alios, cujus sunt fortia vincula, Natus;
Naturâ partes tunc suscipiente paternas,
Quae vocat Hunc, statuens Olli moderamina rerum,
Non collata recens, verum e natalibus ipsis
Acquisita prius; sed quae reverentia Patris,
Producentis adhuc vitam, restrinxerat ante.
Sic humana fluunt; sic continuata Parentum
In Natos procedit opum successio; & Orbis,
His vicibus varius, semper se praebet eundem.*

Filiorum.

*Praeterea, Natis non existentibus, heres
Lege fit Agnatus, morienti proximus: At si
Desit & Hic; qui Defuncto est de gente propinquus
Jus heredis habet, rebusque, atque aere potitur.*

Agnatorum.

Gentilium.

*^a Sed succedendi datus est morientibus ordo
Libertis, qui prole carent; Hi, si nihil usquam
Testentur, Patronus erit, vel filius, heres;
Et recte; quis enim melius succederet? annon
Istis acceptâ pro libertate tenentur*

Patronorum.

Liberti, re non tenui, nec munere parvo?

*^b Quod si non unus fit Lege, aut scribitur heres,
Hos*

DE DIVI-
SIONE HE-
REDITA-
TIS.

**a SI LIBERTUS INTESTATO MORITUR, CUI SUUS
HERES NEC EXTABIT, AST PATRONUS, PATRO-
NIQUE LIBERI ESCINT, EX EA FAMILIA IN
EAM FAMILIAM PROXIMO PECUNIA ADDUCI-
TOR.**

**b NOMINA INTER HEREDES PRO PORTIONIBUS HE-
REDITARIIS ERCTA CITA SUNTO. CAETERARUM
FAMILIAE RERUM ERCTO NON CITO, SI VO-
LENT, ERCTUM CITUM FACIUNTO, PRAETOR
AD ERCTUM CIENDUM ARBITROS TRIS DATO.**

*Hos inter (ne sit ratio violata cuique)
 Nomina, delatus queis est obnoxius Axis;
 Heredum pro parte ratâ Lex dividit; ut sic
 Particum sit onus, partitumque utile cunctis;
 Inque vicem indemnes socii servantur, utrique
 Quisque patens sorti, seu commoda sentiat aëtor,
 Seu reus acceptâ subeat pro lite periculum.
 Quod reliquum est, si forte velint, commune manebit;
 Verum si renuant; Praetor tres deligat; acri
 Horum judicio conceditur, ut dare partes,
 Et dandus aequâ studeant distinguere lance.*

*Post haec; nunc locus est Contractibus; Et quod in illis
 Discrimen, quae cuique sua est vis insita, quanta
 Utilitas ex hoc manat non ultima fonte,
 Dicam, nec quâ sint inventi aetate, tacebo.*

ORIGO
 CONTRA-
 CTUUM.

*Nullum sub prisco Contractum noverat aevum
 Simplicitas hominum, dum se Saturnus agebat
 Pacifer in terris, atque aurea secla fluebant.
 Solus erat pro Lege Pudor; non Judice Rectum
 Indiguit, quod, sponte suâ, Natura docebat;
 Et timor, Et timidae conjuncta modestia fronti
 Felicem vitam procul omni a fraude regebant;
 Praeter se, nullam sceleris conscientia poenam
 Poscebat, satis ipsa animum torquebat iniquum;
 Haud aliquis tristem fallendi invenerat artem;
 Integritas morum, famae rigidissima custos,
 Et Ratio, nondum misere intercepta tenebris,
 Humanorum operum summum moderamen habebant;
 Reddiderat sacrosancta fides commercia tuta,
 Servabatque suum, atque alienum abjecerat ultro;
 Non erat aut pretium, aut merces, sed gratia tantum
 Mercedis, pretiiue vices supplebat; Et uni
 Quod deerat, genio tactus suffecerat alter;*

Non

*Non dominum communis ager cognoverat unum,
Nunc hos, nunc illos usus faciebat honestus;
Diversâque manu gaudebat in arbore fructus
Decerpi, semper gustanti innoxius ori.*

*Sed postquam, Aetatum vitio, dolus ingruit; Orbi
Non eadem facies, nec idem decus; excidit omnis,
Qua pax, qua nutritur amor, concordia morum;
Ad fraudes ventum est; sacra lex violata Pudoris;
Quaesitum sceleri pretium; simulataque vultu
Religio; & celata imo fallacia corde.*

*Cederet hisce malis hominum sors victa, faveret
Ni praesens Numen; Caelo duce, & auspice Caelo,
Hanc inter tantam scelerum, segetemque malorum
Invenere viam tandem, qua foedera possent
Inter se Populi tractandis rebus inire;
Contrahensque statuta fides, cui postea formas,
Ut melius visum est, civilia Jura dedere.*

*c Et prius est caute prospectum Emtoribus; ut qui
Mancipium faciat, quidquid promittat, ementi
Inficias non ire velit; pactisque negatis,
Unde suum est robur Contrahilibus, omne revellat
Conventum: Qui forte secus modo faxit, iniquam
Quam celat, fraudem, pretii duplione, piabit.*

*d Quod si praeterea rem quisquam vendat, & emtor,
Tradita cum fuerit sibi res, numerare moretur,
Quod*

DE MAN-
CIPATIO-
NIBUS.

c QUOM NEXUM FACIET, MANCIPIUMQUE, UTI
LINGUA NUNCUPASSIT, ITA JUS ESTO; SI INFI-
CIAS IERIT, DUPLIONE DAMNATOR.

d RES VENDITA, TRANSQUE DATA, EMTORI NON
ADQUIRITOR, DONICUM SATISFACTUM ESCIT.

DE COL-
LEGIIS, ET
SODALI-
BUS.

DE FOE-
NORE.

*Quod fecere rei pretium, si venditor olli
Nolit habere fidem, res est invendita, rursus
Ad Dominum rediens, a quo discesserat ante.*

*At quia vendentes coeunt plerumque sodales
In coetum, velut Artifices, spectantia ad artem
Forte suam, privata sibi conscribere Jura,
Nil detrimenti capiant modo publica, possunt.*

*Sed Foenus, quique est in Foenore, maximus usus,
Expediam; Non hoc alium magis esse receptum
Jamdudum a priscis contractum novimus annis;
Scilicet is, luxu qui res absumpsit a vitas,
Quaerit inops, unde auxilium sibi comparet, & qui
Forte aditus vitiis olli referantur alendis;
Consilii inventrix, nec pauper mentis Egestas
Poscit opem alterius, rogitans sub Foenore credi,
Qui desunt, nummos; & quae sunt parva labore,
Devovet usuris, & sese continet arte.
Ut terra, aestivo quae pulverulenta calore,
Mille cicatrices, ab Sole ardente reclusas,
Monstrat, difficilemque ab avaris nubibus imbrem
Postulat, ut teneris herbae ab radicibus ustae
Sustineant fugientem animam, vitaeque cadenti
Praesidium quaerant miserabile; sed quid acerbac
Gutta siti prodest? iterum exsiccata calescet
Fortius, accensoque recens cruciabitur igne.*

*Hinc bene formatis Foenus procul Urbibus errat,
Quo ruere in praeceptis Hominum privata videmus
Commoda, ab alterius misere lacerata rapinis.*

Ro-

e SODALES LEGEM, QUAM VOLENT, DUM NE QUID
EX PUBLICA LEGE CORRUMPANT, SIBI FERUN-
TO.

*† Romanae Leges hanc exercentibus artem
Ex aequo posuere modum, fraenumque, cavendo,
Ne plus credenti nummos pro sorte quotannis
Solvatur, quam pars, quae sit centesima sortis.
Qui, desiderio pectus stimulatus avaro,
Usuram miseris graviolem extorsit, istum
Damnari statuunt quadruplo, ut majoribus artus
Sit poenis, quam Fur, pendit qui crimina duplo.*

*‡ Sic venere prius, sic & credere subinde
Contractus: Sed saepe suo diversus ab ortu
Exitus est: coepere fidem, quam mordicus ante
Servabant Homines, aevo violare sequenti;
Hanc sacramento stabilem consueverat usus
Reddere, ut, accitis fidei pro robore Divis
In testes, procul a Vero non ullus abiret:
Quod si mens justo non hoc percussa timore,
Sacrum contemnat vinclum, Superisque negare
Audeat obsequium, insignes subit improba poenas,
Exitium a Superis, & ab omni dedecus Orbe;
Religio scelere in tanto pia praesidet Ultrix,
Cui spretae dextrâ famulantur vindice Leges.*

*His, quae jam retuli, succedunt Crimina, & ipsae
Criminibus Poenae, offensâ a Ratione statutae.
Quis novus aspectus! scelerum quae horrenda paratur
Ante oculos facies! rorantia sanguine circum*

T t

Sup-

DE JURE-
JURANDO-

DE CRI-
MINIBUS,
ET POE-
NIS.

f SI QUIS UNCIARIO FOENORE AMPLIUS FOENERAS-
SIT, QUADRUPLIONE LUITO.

g PERJURII POENA DIVINA EXITIUM, HUMANA
DEDECUS ESTO.

*Supplicia offerri aspicio; pendere secures
 Indignâ cervice super; pietatis inertis
 Oblitam Themidem, nudato immitius ense,
 Et mente immotâ, & rigido consistere vultu.
 Non secus ac ductus per florida culta Viator,
 Hic ubi sub facili, viridique errore viarum
 Lentae frondescent vites, hederaeque sequaces
 Affixae arboribus pendent, placideque fremendo
 Neglectae labuntur aquae, & sata laeta coronant:
 Post, verso aspectu, per inhospita compita pergat,
 Pallida ubi rerum effigies, ubi nubila condunt
 Immensae Rupes, annosis quercibus omne
 Circum expellentes lumen, vallesque profundae
 Subtus praecipitem, horrendumque minantur hiatus;
 Nullus ubi flatus, sed opaca silentia silvae,
 Mestae, & lugentes, atque umbra similissima spectris;
 O quantus miserum pavor occupat! aet in imo
 Pectore, vix captans vitales spiritus auras.*

DE CAE-
 DE PAREN-
 TUM.

*Tu mihi, tu in primis, ab quisquises, impie Nate,
 A quo nex illata Patri est, oneraberis usque
 Dirarum cumulo; male caute, potesne peractio
 Hoc scelere, huic ultra sceleri superesse? nec in te
 Convertis patrio maculatam sanguine dextram?
 Sed vivas, opto, tibi tu crudelior hostis;
 Teque tui pascas odio; vitamque perosam
 Ducere spe quavis lethi cogaris ademtâ,
 Assidueque mori miser experiare, paternis
 Quo pergas, sistas ubicunque, agitatus ab umbris.
 Jura diu siluere; diu sua poena nefando
 Subtracta huic sceleri est, quam subtraxisse juvabat,
 Ne poenâ fieret scelus hoc mage notius Orbi:
 Sed mens insedit diversa Quiritibus; eheu
 Quid sanctum invenies, quid religione verendum,
 Quod*

*Quod modo non violet perversae audacia mentis?
Rectius hi, poenâ arcendum haud leviore putarunt
Hoc immane nefas, quo nil deformius; ut quos
Non Patri obsequium, aut reverentia continet, illos
Supplicii gravitas tantis avertat ab ausis,
Cujus hic infelix fuit, horrendusque paratus.*

Pœna Parricidii.

*h Culleus instruitur: Velatâ fronte, revinctis
Post humeros manibus, Natus, miserabile cunctis,
Invisumque simul spectaculum, hic clauditur; unâ
Clauduntur comites, Gallus, Canis, effera vultu,
Simia, & atra furens inimico Vipera morsu;
Qui pressi inter se, ac spatio breviori retenti,
Sensim concipiunt rabiem, accensique molesto,
Angustoque situ, acceptoque in membra calore
Insueto, fontis miseros crudelibus artus
Dilaniant furiis; & multo sanguine mixtam,
Divellunt animam; aerumnis quae affecta supremis,
Ignorat qua parte queat se effundere in auras:
Culleus his pompis, hoc ritu instructus acerbo,
Insano maris arbitrio committitur; undae
Excipiunt gremio invitae execrabile pondus,
Atque hac, atque illac jactant immitius; ut quod
Mortali pietas nulli negat, hoc quoque desit
Ingratae Proli, solamen dulce sepulchri.*

h Haec de caede Patris: sed si quis forte paratis

T t 2

DE HO-
Ene- MINIS CÆ-
DE, ET VE-
NEFICIIS.

*h QUI PARENTEM NECASSIT, CAPUT OBNUBITO,
CULLEOQUE INSUTUS IN PROFLUENTEM MER-
GITOR.*

*i SI QUIS LIBERUM HOMINEM DOLO SCIENS MORTI
DUIT;*

*Enecet insidiis Civem ; aut sua polluat atris
Ora beneficiis ; magicasque exerceat artes ,
Queis adimat mentes , & carmine fascinet artus ;
Sive dolo faciat , seu testâ fraude propinet
Incauto nocuis quae pocula miscuit herbis ,
Plectendus letho venit ; ut non impare gressu ,
Quam quo praecessit facinus , poena inde sequatur .*

DE IN-
CENDIO,

*Olli etiam poenae mors est , qui ductus iniquo
Impete ; frumento oppletas incenderit aedes ;
Verberibusque humeros caesus , datur igne cremandus ;
Ut , damni artifices , extinguant crimina flammae .
Si casu res eveniat , reparabitur aere
Noxia ; cum tanti non est , in corpore mitem
Exsolvit poenam , qui damni creditur auctor .*

DE PE-
CUNIIS RE-
PETUNDIS.

*Non fugit has poenas , quaestu corrupta pudendo ,
Judicii integritas ; si quando ab Judice litem ,
Frustrati in longum , varioque colore retenti ,
Oblatâ miseri redimunt mercede Clientes ,
Invisae quò tanta morae fastidia vitent :*

Qua-

DUIT ; QUIVE MALUM CARMEN INCANTASSIT ,
AUT MALUM VENENUM FAXIT , DUITQUE , PAR-
RIGIDA ESTO.

K QUI AEDES , ACERVUMQUE FRUMENTI AD AEDES
POSITUM DOLO SCIENS INCENSIT , VINCTUS
VERBERATUS IGNI NECATOR : AT SI CASU ,
NOXIAM SARCITO ; SI NEC IDONEUS ESCIT ,
LEVIUS CASTIGATOR .

I SI JUDEX , ARBITERVE JURE DATUS , OB REM DI-
CENDAM PECUNIAM ACCEPSIT , CAPITAL ESTO.

*Quapropter merito justas exasperat iras
Alma Themis, purgatque isthaec molimina letho.*

ⁿ Est quoque, par sceleri, falsi mendacia Testis;

DE FALSIS
TESTIBUS.

*Supplicium vobis; Et morte ferocius ipsâ,
Vos mortis genus invadit, quod Jura minantur;*

*Quippe is, qui falsis rem coram Judice dictis
Explicat, infelix, saxo demissus ab alto,*

*Exspirat miserandam animam; ultricemque furorem
Turpiter abjectae fidei fraus improba sentit.*

*ⁿ Non solum, qui falsa refert; sed vera fateri
Qui renuit, testis dum forte interfuit, Et rem*

DE TESTE
DESERTO-
RE.

*Dum tenet, hanc nolit liquido referare latentem,
Plectitur; Haic ergo est infamia tristis inusta,*

Huic a Lege omnis testandi ablata potestas.

*• Talio praeterea fuit haud ignobile poenae
Inventum; Et membrum qui fregit, frangitur Olli*

DE TA-
LIONE.

*Hoc ipsum; ut similis, quam perfidus intulit, in se
Irruat offensa; hinc, exemplo vindice, visus*

*Nunc illi pes abscissus, nunc lumen ademtum,
Abscidit qui forte pedem, vel lumen ademit;*

Sed poterat redimi poena haec asperrima pacto.

ⁱ Qui

III SI FALSUM TESTIMONIUM DICASSIT, SAXO DE-
JICITOR.

II QUI SE SIRIT TESTARIER, LIBRIPENSQUE FUERIT,
NI TESTIMONIUM FARIATUR, IMPROBUS, IN-
TESTABILISQUE ESTO.

O SI MEMBRUM RUPSIT, NI CUM EO PACIT, TALIO
ESTO.

DE INJURIIIS.

*P Qui tamen os quodvis genitali e sede revellat ,
Ingenuo tercentum aeris pro crimine pendit ,
Dimidium Servo : q Verum si impegerit , i Etu
Audaci , aut alapam , aut pugnum temerarius ori ,
Quinque , & viginti persolvere debuit aeris :
Sed parva , ac mitis poena haec , atroce subinde
Major ab eventu facta est ; ne pigra tueri
Haec posset vindicta scelus ; cognoverat olim
Hoc grave Roma nefas , tunc cum Neratius , ille
Improbis egregie , quos inveniebat euntes ,
Percutere in quoddam ingenii solamen acerbi
Assuevit , nummisque ibat impune solutis ,
Quos Servus se pone sequens de more ferebat ,
Flagitium Domini praesto purgare paratus :*

DE FAMOSIS LIBELLIS.

*r Si vero , invidiam misere praecordia tactus ,
Quis secum alterius studeat perstringere famam ,
Et plena occentet maledictis carmina , civemque
Ante ejus verbis petulanter differat aedes ,
Prostituatque bonum sua per convicia nomen ,
Tradetur morti , quam tristi fronte reposcunt ,
Famae custodes alienae , aequissima Jura .*

DE FURTIS.

*Et Furtis sua poena manet , non omnibus una ;
Pro graviore gravis , levis est levior statuta .*

Po-

P QUI OS EX GENITALI FUDIT , LIBERO CCC. SERVO CL. AERIS POENAE SUNTO.

q SI QUI INJURIAM ALTERI FAXIT XXV. AERIS POENAE SUNTO.

r SI QUI CARMEN OCCENTASSIT , QUOD ALTERI FLAGITIVM FAXIT , CAPITAL ESTO.

*Ponere fas erat in tuto sub vindice Lege
Fortunas Hominum, & longe removere rapinas,
Quas morum corrupta fides, scelerumque patrona,
Et, solers vitiorum altrix, audacia nutrit.
Non ea mens tenuit Lacedaemona; furta merebant
Praemia in hoc Populo; Cives ad bella paratos
Sic fore credebant melius, quibus ante per artem
Furandi quaesita animos industria promptos
Fraudibus efficerent belli, & virtute sagaci
Militiam in furti speciem exercere valerent.
Ipsa tamen meritâ voluit depellere poenâ
Gens Romana malum, semper quae caussa malorum
Larga fuit; nec enim strages, incendia, rixae
Ullo fonte magis, quantum istâ ab origine manant.
. Et quia majus ubi minitantur furta periculum,
Poena fit asperior, nocturnos perdere Fures
Lex ideo finit, ut tantâ formidine tactum
Hoc hominum genus invisum, se prorsus ab isto
Abstineat scelere, & procul a terrore, quicquid
Reddita sint timidæ taciturnæ silentia noctis.
. Haec de nocturno: Sed Fur interdus, olli
Cui faciat furtum, furto deprensus in ipso,
Verberibus caesus dat poenam, addictus amaro
Servitio ejusdem, spoliatus protinus omni
Libertate suâ, & civili sorte minutus.*

Fur nocturnus.

Fur interdus.

Quod

S SI NOX FURTUM FAXIT, SI IM ALIQUIS OCCISIT,
JURE CAESUS ESTO.

t SI LUCI FURTUM FAXIT, SI IM ALIQUIS ENDO
IPSO CAPSIT, VERBERATOR, ILLIQUE, CUI FUR-
TUM FACTUM ESCIT, ADDICITOR.

Servi furtum. ^u *Quod si Servus erit furti reus, est sua Serbo
Major poena; miser tergo qui verbera passus,
Mittitur in praeceps Tarpejae a culmine rupis:
Si Servi Dominus furti sit conscius, illud
Lex cavet, ut noxae Servus pro crimine detur.*

Jus occidendi
furem, telo
se defenden-
tem. ^{*} *At quia fur capientis amat plerunque tenaces
Evasisse manus, & se defendere telo;
Tunc prodest alte clamare, fidemque Quiritum
Poscere in auxilium; Quod si violentia Furis
Non cedit, Furem jus est impune necandi.*

[†] *Si tamen Hic visus non sit, cum subripit, aut cum
Subreptum ducit, nec in ipsa fraude retentus,
Duplo punitur: Verum si condita praeda
Forte domi, aut alibi, solenni more, reperta est,
Furtum per
lancem, & li-
cium. (Quod Veteres olim per lancem, & licia Furtum
Conceptum dixere) velut manifestius aeque
Hoc foret, in poenam quadruplo Reus incidit auctam.
Unica permissa est tamen indulgentia Furi,*

Ut

u SERVUS VIRGIS CAESUS, SAXO DEHICITOR. SI SER-
VUS, SCIENTE DOMINO, FURTUM FAXIT, NO-
XIAMQUE NOXIT, NOXAE DEDITO.

x SI SE TELO DEFENSIT, QUIRITATO, ENDOQUE
PLORATO: POST DEINDE SI CAESI ESCINT, SE
FRAUDE ESTO.

y SI ADORAT FURTO, QUOD NEC MANIFESTUM
ESCIT, DUPLIONE DECIDITO.

z SI FURTUM LANCE, LICIOQUE CONCEPTUM ESCIT,
ATQUE UTI MANIFESTUM VINDICATOR. SI PRO
FURE DAMNUM DECISUM ESCIT, FURTI NE
ADORATO.

*Ut, si de damno forsan transegerit, omne
Añori ulterius secum jus tollat agendi.*

*^a In campos plerumque etiam malesana cupido
Excurrit Furum; Hi segetes, in flore virentes
Non sat maturo, quae dant Cultoribus amplam
Venturae spem laetitiae, & dulcissima spondent
Praemia sudorum, evellunt; Hi ex arbore fructus,
Mox expectantis ditissima vota Coloni
Facturos, rapiunt; quaerentes saepe sub atrâ
Noctæ patrociniū sceleri, tum, cum obsita somno,
Cauta suis minus est Domini custodia rebus:
Invisam refecant illis suspendia vitam,
Quam merito tibi devotam voluere Quirites,
Alma Ceres, frugum inventrix, & provida Diva
Agrorum, per quam monstratas Rusticus artes
Callidus exercet, gaudetque, in qualibet anni
Parte, suo terram docilem parere labori.*

*^b In Pueros, rerum ignarâ qui aetate tuentur,
Non aequè fertur Lex aspera; verberè caedi
Hos jubet, arbitrio Praetoris; & omnia duplo
Damna ab eis refici, quae sunt illata Colonis.*

*^c Verum arbusta aliquis si aliena inciderit, aeris
V V Quin-*

DE ARBO-
RIBUS FUR-
TIM CAE-
SIS, ET FRU-
GE SECTA.

Pœna Im-
puberum.

**a QUI FRUGEM ARATRO QUAESITAM FURTIM NOX
PAVIT, SEQUITVE, SUSPENSUS CERERI NECA-
TOR.**

**b IMPUBES PRAETORIS ARBITRIO VERBERATOR, NO-
XIAMQUE DUPLIONE DECERNITO.**

**c SI INJURIA ALIENAS ARBORES CAESIT IN SINGU-
LAS XXV. AERIS LUITO.**

Cara rerum
agrestium a-
pud Roma-
nos.

Quinque, & viginti pro quavis arbore pendit.

*Ruris enim in Latio quanti cultura fuisset,
Quem fugit? Hujus erat par pene, ac ipsius Urbis
Servandae studium; Namque huc & amabilis illa
Prisci simplicitas aevi, spoliataque fuco,
Atque optata quies genio invitabat amico
Cives egregios; ubi mens oblita parumper
Curarum, satis ipsa sui contenta, laborum
Praemia secreto placide capiebat in agro.
Ulic tranquillae laetabant otia vitae
In bello firmatum animum, rurisque paterni
Dilectum hospitium, rediens jam victor ab hoste,
Visebat Consul, suspirans molliter umbras,
Quas vitreae prope murmur aquae contexuit arbor.
Nonnunquam hic manibus, lauro victrice refertis,
Rumpebat glebas avidae; & jam rusticus ipse,
Immemor obtentae per multa pericula famae,
Brachia nudatus, grave pondus adibat aratri.
Quam pulchrum visu! impavidum quem gloria nuper
Contra hostilem aciem, & per tempora pulvere sparsum
Sanguineo forti trañantem pectore ferrum,
Obtulerat; parvae, ac humilis nunc sortis amantem,
Dedere se huic operi, & colere accuratius arva!
Ipsa prius cultum callosi experta bubulci
Terra, triumphali gavisae est vomere findi;
Et tanto agricolam quasi facta superbior, anni
Messẽm exoptatam spe non frustrabat inani.
Saepius Huic, operis sociam, se adjunxerat Uxor,
Tam fortunati pro voto facta Mariti,
Cara pudicitiae custos, quae Sole perusta,
Nec speciosa minus, minus inde venustula, curam
Suscipiens ruris, nunc sub ferventibus horis
Colligit, & purgata suo de cortice, servat*

Cau-

*Cautior ad plures siccata legumina menses:
Nunc autumnali sub tempore; seu rubra mala,
Seu pyra per tabulas disponit in aede paratas,
Seu lassis jam decerptas e vitibus uvas
Sub trabe suspendit, quo sit reparata futurae
Paupertas hiemis; dulcesque industria reddat
Densâ nube dies gravidos, pluviisque madentes,
Et Boreae furiis, ac tempestatibus aëtos.*

*Hic vitae tenor, hae fuerant meliore sub aere
Deliciae Gentis Latiae, cum mascula Virtus
Grande sibi pretium, populari nescia plausu
Nutriri, frontemque suam affectare superbam,
Otio, & hac carâ taciti dulcedine ruris
Pensabat curas, exantlatosque labores
Inter difficilis dubia experimenta Gradiui.*

*⁹ Fraus in Deposito, ac fallacia, proxima furto est; DE DOLO
Distat quippe parum, quod res sit rapta, vel illa IN RE DE-
Alterius fidei commissâ, sit inde negata: POSITA.
Duplum huic poena dolo est; poenae terrore, datarum
Tutior est rerum custodia, suntque timendae
Insidiae minus, atque minus Commercium languent.*

*⁹ Ille etiam est Furi similis, qui, quae sua non sunt DE TIGNO
Tigna, suos, non absque dolo, convertat in usus, INJUNCTO.
Vel quando tollat, vel quando fulciat aedes,*

V v 2 Aut

d SI QUID ENDO DEPOSITO DOLO MALO FACTUM
ESCIT, DUPLIONE LUITO.

e TIGNUM JUNCTUM AEDIBUS VINEAEQUE CONGA-
PES NE SOLVITO: AST QUI JUNXIT DUPLIONE
DAMNATOR: TIGNA QUANDOQUE SARPTA, DO-
NEC DEMA ERUNT, VINDICATO.

*Aut passim ruri errantes struat ordine vites:
Id qui tentat, erit per eum, Tigni vice, duplum
Solvendum; nec enim divelli Tigna, placebat,
Aedi conjuncta, ut Domino tradantur: At illa
Si divulgata forent, vel adhuc non aede locata,
Jure sibi Dominus reddi a raptoribus, instet.*

DE PUBLI-
CIS CRIMI-
NIBUS.

*Publica Privatis succedunt Crimina, quorum
Praecipue reus est, Pacis violator, iniquos
Per noctem coetus agitant, quibus otia turbet
Dulcia, communemque exvertat in Urbe quietem;
Quique in perniciem Patriae crudelibus ausis
Proscissos odiis impellat ad arma Rebelles;
Aut Civem in miseram ditionem mancipet hostis.
Ab! male caute, ah! quid speras tibi? perfide, vitam
Desere, qui indignus vitâ es, cineresque nefandos
Longe disperdant auræ; nomenque scelestum
Aut oblivisci, aut fumante cruore notatum,
Curent historiae seclis mandare futuris.*

DE DA-
MNIS SINE
INJURIA
ALLATIS.

*Jam de Criminibus, Damnis jam de omnibus actum,
Fraude datis; nunc, quae dantur sine fraude, supersunt:
Hisque super damnis generatim Jura cavebant,
Ut, quod deterius factum est, sit cuique resectum.*

*Quapropter si qui quadrupes correptus ab irâ;
Aut calidâ accensus vi luxuriantis amoris,*

Par-

f SI QUI IN URBE COETUS NOCTURNOS AGITASSIT,
PERDUELLEM CONCITASSIT, CIVEMQUE PER-
DUELLI TRANSDUIT, CAPITAL ESTO.

g SI QUADRUPES PAUPERIEM FAXIT, DOMINUS NO-
XAE AESTIMIAM OFFERTO: SI NOLIT, QUOD
NOXIT DATO; ET QUI PECU ENDO ALIENO IM-
PESCIT.

*Pauperiem faciat; Dominus vel pendere damni
Aestimiam, aut Animal debebit tradere noxae;
Servatum hoc ipsum est, si quod laxetur in agros
Jejunum pecus, atque alienas demetat herbas.*

Nunc, quae Judiciis sua sit data forma, quis ordo DE JUDI-
Servandus veniat (res est non parva, nec inter CIIS.
Romanos Fastos minus extollenda) docebo.

^h Atque ea principio contendere Jure volentis Ordo Judicio-
Cura sit Actoris, litem cui moverit, in Jus rum.
Compellare Reum; is si accedere forte recusset,
Dextra recusantem rapiat; colloque retorto,
Ante Magistratum ducat cito: Testibus uti,
Ne sit iners, atque (ut mos est) his vellicet aures;
Res peragenda palam, nec enim clam forte peracta,
Suspicione caret; nam cui praestanda, remoto
Spēctatore, fides, num se bene gesserit Actor,
Nam justī leges servaverit ille pudoris?

ⁱ Quod si Convēntus tardis aegrotet ab annis,
Et curvos humeros trahat, & cervice remissā,
Spēctet humum, gressuque sub unoquoque sepulchrum
Quaerat in auxilium tardae, exosaeque senectae;
Vel si febriculae vitium corroserit artus,
Aut aliud forsā morbi genus occupet, ollī,
Quo relevetur iter, jumentum comparet Actor;
Subsidium renuat si tale, negatur eunti

Mol-

h SI IN JUS VOCAT, ATQUE EAT. NI IT ANTE-
STAMINO; IGITUR EM CAPITO. SI CALVITUR,
PEDEMQUE STRUIT, MANUM ENDO JACITO.

i SI MORBUS, AEVITASQUE VITIUM ESCIT, QUI IN
JUS VOCABIT, JUMENTUM DATO: SI VOLET,
ARCERAM NE STERNITO.

*Molliter ornatu constructus divite Currus;
Judicii intemeratus honos excludit inanes,
Quas colit ambitio, fastu plenissima, pompas.*

^k *Sed licuisse Reo, compertum accepimus, ipsum
Subtrahere Actoris manibus, dum a Vindice fisti
Spondetur, cum poscet opus; pro divite dives,
Debit esse tamen, quivis pro paupere Vindex.*

^l *Tum si quid per iter placeat fortasse pacisci
Actoremque, Reumque inter; sub Judice cussa
Ad pacti leges est decernenda receptas;*

^m *Quod si nil per pacta Reo transegerit Actor;
Ante, polo medium quam Sol pervenerit axem,
Lis peragenda Foro est; ubi rerum pondera Judex
Pendens, & partem auditis in utramque Patronis,
Ipse suo Adstantum componit jurgia jussu.*

ⁿ *Si tamen ulterius Sol sit progressus, & alter
Forte Cliens absit, Praesenti addicere litem,
Jura volunt. Sole occaso, suspensa silebunt
Judicia; &, foribus cessabit Curia clausis,
Mille per ambages studia exagitare Clientum.*

• *Ve-*

k SI EN SIET, QUI IN JUS VOCATUM VINDICET,
MITTITO. ASSIDUO VINDEX ASSIDUUS ESTO,
PROLETARIO CUIQUE VOLET VINDEX ESTO.

l ENDO VIA REM UTI PACUNT, ORATO.

m NI ITA PACUNT IN COMITIO, AUT IN FORO AN-
TE MERIDIEM CAUSSAM CONSCITO, GUM PERO-
RANT AMBO PRAESENTES.

n POST MERIDIEM PRAESENTI STLITEM ADDICITO.
SOL OCCASUS SUPREMA TEMPESTAS ESTO.

• *Verum si Sponsor vadimonia deferat, & quem Promisit offerre Reum, non offerat inde Judicibus, poenam, voluit quâ forte teneri, Persolvit; ni ipsum sub Tecto sontica caussa Impediat; vel ni suscepta negotia tractans Publica, ob id, patriâ longe discesserit Urbe: Vel voto vacet implendo, vel ab hoste trahatur In Jus, forte die tum intercedente statuto.*

• *Non raro tamen eveniet, quod copia desit Horum, qui valeant testari, quae petat Actor Judicio; ternis tunc clamans Ille diebus*

DE OBVAGULANDO.

Ob portum, & proprias Convento obvagulet aedes: Si Reus Actori nolit rem tradere, fraudemque Obstinet; accitis clamorum testibus, Actor Irruet in Tectum, & partes rimabitur omnes, Remque suam abducet, latebrâ quacumque repertam.

Nunc ad Vindicias pergo; Cognoscere praestat, Judiciis, quâ de causâ, & cui dentur, & harum Usus qui sit, & huic etiam sua quae sit origo.

DE VINDICIIS.

• *Lis plerumque foro multarum indagine rerum*

Ex-

o JUDICE, ARBITRIOQUE ADDICTO, VADES, SUBVADDES DANUNTO: VADIMONII DESERENDI, UTI PACUNT POENA ESTO, EXTRA QUAM SI MORBUS SONTICUS... VOTUM... ABSENTIA REIPUB. ERGO, AUT STATUS DIES CUM HOSTE INTERCEDAT; SI QUID HORUM FUAT UNUM JUDICI, ARBITRIOVE, REOVE EO DIE DIFFENSUS ESTO.

p CUI TESTIMONIUM DEFUERIT, IS TERTIIS DIEBUS OB PORTUM OBVACULATUM ITO.

q SI QUI IN JURE MANU CONSERUNT, UTRISQUE

su-

*Exacte explenda est, tunc cum vocat omnia Judex
Ad trutinam prudens; nec enim quae postulat Aëtor,
Obtinet extemplo, nisi plenius omnia consent;
Vindiciae interea, Praetore jubente, dabantur
Convento, qui rem, non vi, non possidet astu,
Donec eam liquido sibi non spectare, probetur.*

Vindiciae se-
cundum li-
bertatem dā-
tur.

*Si Libertatis, cujus favor extitit ingens,
Causa sit, hoc cautum, ut pro Libertate tuenda
Dentur Vindiciae, quas frustra est possidere visus
Possessor Dominus, spoliari Jure coactus
In Servum, quando sub Judice quaeritur, utrum Hic
Servus revera, an potius sit liber habendus.*

Appius Clau-
dus Decem-
vir captus est
amore Virgi-
niae.

*Qui tulit hanc Legem, Legis vim frangere tentat
Appius, incauto qui captus ab igne Puellae
Virginiae, in casus misere est prolapsus iniquos.
Virgo, maternâ rigide enutrita sub umbrâ,
Tanto pulchra magis, quanto magis ore modesta,
Respuit indignos, animo praesente, rogatus;
Nil prorsus valere minae, pretiumque, precesque,
Arma, quibus muliebri nequit se opponere pectus;
Sed super Illa fuit pretio, precibusque, minisque;
Forte pudicitiae scutum, mens nescia flecti,
Resistit, & major sexu imperterrita vicit.
Ardet amans, & amore perit; quos quaerere, quos vult
Explorare aditus, septos videt esse pudore:
Ibat enim ante oculos formae excellentis imago,
Splendida majestas, risu permixta decenti,*

Et

**SUPERSTITIIBUS PRAESENTIBUS SECUNDUM EUM;
QUI POSSIDET: AST SI QUEM LIBERALI CAUSSA
ADSERAT, SECUNDUM LIBERTATEM VINDICIAS
DATO.**

*Et grate timidus rubor, & qui suaviter ardet
Spiritus, atque, oriens ab honore, superbia frontis.
Quid faciat; quo se vertat; quid, saucius ictu,
Consilii capiat, toties ab amore repulsus,
Infelix nescit: Sed, desperantibus unum,
Quod superest, adhibere dolos, & necere fraudes,
Aggreditur: Vincamus, ait, nec vincere turpi
Poenitet exemplo; quodcumque in crimen eundum est,
Crimen enim quodcumque meo ignoscetur Amori;
Curandamque Viro totam rem detulit, omni
Qui fuerat scelere insignis, fraudumque Magister
Famosus, nomen cui Marcus Claudius; illum
Sic fatur, tales fundens e pectore sensus.*

*Marce, o, quem acrumnis iuvat appellare supremis,
Quo meliorem alium frustra reperire laboro;
A te magna peto; vetus est tua gloria, magna
Perficere; est votis in te solertia major;
Tamque tibi facile est, agere, atque implere petita,
Ardua quantum aliis dulce, ac proclive jubere.
Actum est jam prorsus de me, si tu mihi desis:
Affer opem; tu redde animum, lethumque propinquum
Tu remove; ab! Amor est, qui me nunc conficit, & quod
Infixit vulnus, nullâ possum arte mederi;
Virginia hoc posset; sed respuit effera; quodque
Humanum est, nostri misereri, ingrata recusat.
Tu succurre; sita est in te spes nostra; levabis,
Ut poteris, curam; fac, quaeso, ut molliat atrox
Ad lacrymas nostras, nostra ad suspiria, pectus
Virgo, causa mali; dic, quae dictu optima reris;
Osserva, qui sit dexter modus; excipe tempus,
In quo forte sciat nostris mansuescere poenis;
Ora, si oranti facilem se praestet; in iras
Assurge, irato si se tibi dedat, & harum*

Ap. Claudius
negotium Mar-
co Claudio
dat, ut Virgi-
nia potiatetur.

*Si via nulla patet, cuivis non parce labori,
 Quemque move lapidem; tenta, meditare quod usquã est;
 Fas, & Jura ruant, fraudes excurre per omnes:
 Fac, ut ego vivam; atque mori, si fata jubebunt,
 Cara inter, fac, inveniam sua brachia mortem;
 Sic neque vita ferox, neque erit mors aspera nobis.
 Posce operis quodvis pretium tibi; meque paratum
 Ad quodcunque voles, habeas; tantumque fatebor,
 Me debere tibi; quantum depingere verbis
 Non possum; potero, ut spero, persolvere factis.*

M. Claudius
 improbū con-
 filium ex-
 quitur.

*Claudius ista diu secum mandata revolvens,
 Res uti erit tractanda, docet; spondetque secundam
 Eventum fraudi. Subito vocat ecce Puellam
 In Jus; atque palam vultu contendit iniquo,
 Virginiam sibi deberi; de Matre, retentã
 Sub ditione suã natam, furtoque subinde
 Exemtã fingit. Sedet ipsemet Appius hujus
 Flagitii Judex, fuerat qui perfidus auctor.
 Ergo quid, cernente suam sub Judice causam,
 Infelix speret Virgo? se moesta decoro
 Tutatur fletu: Dicit, sibi deesse Patronum;
 Dicit, abesse Patrem: sed & hic, & inutilis omnis
 Conatus; nocet aspectus, quo fit rea; causam,
 Pulchra minus, multo meliorem tuta foveret;
 Et magis illa dolens, magis est culpabilis; aucta est,
 Quo mage possit Amans incendi, forma dolore.*

Populus com-
 movetur.

*Interea pietas Adstantum excita, pudori
 Duxit, iners ultra, pavida, ac ingrata videri:
 Ipsa palam, ipsa audax coepit defendere inermem,
 Auxilii que inopem, solam, timidamque Puellam;
 Unã clamatum est, crudelem, ac prorsus acerbam
 Rem fore, damnari Natam, cum ignorat, & absens
 Sit Genitor; jam jam facturos protinus ipsos,*

Ut

*Ut veniat; rebusque suis pro jure paterno
Frospiciat praesens; sed, re pendente, Puellam
Vindicias merito pro libertate rogare.*

*Appius expositâ tali sub imagine rerum
Obstupuit primo; dein sic decrevit, ut ipsi,
Temporis interea, tradatur Virgo Petenti;
Judicium differre tamen maturius inde
Patris in adventum. Decreti asperrima valde
Conditio, novitate suâ percussit acerbâ
Adstantes animos: Sed, qui mox inde Maritus
Virginiae tradendus erat, sese obtulit; Et quid,
Quid, Judex, decernis, ait; sacra Numina testor,
Hoc tacitum non ipse feres, quod mente revolvīs
Impurâ; talem lecto mihi jungere posco
Virginiam, qualem fecit natura, pudicam;
Hanc caram, hanc dulcem Pater ad connubia Natam,
Non illam ad stuprum servat: tua caeca libido
Discat fraena pati; nec, quae collata potestas
Est tibi, in alterius famae est vertenda ruinam:
Nunc, quid agas, meditare; vide, quod quidquid agendū est,
Me stante hic, Populo Romano teste, Et eodem
Vindice, ages: poenam expecta; dabis, improbe, poenam;
Undique habes hostes, nec habes quo evadere possis.*

*Appius, ancipiti mentis jactatus ab aestu,
Propositum retinere, timet; revocare, decorum
Non putat, atque magis credit sua crimina pandi.
Censuit hoc tutum, sumtis sponsoribus, ipsam
Mittere Virginiam. Praestat clementius, inquit,
Me gerere, Et potius pessundare jura Petentis,
Quam causam exactâ rigide perpendere lance;
Concedo spatium Patri, quo possit in Urbem
Quamprimum remeare, suum si tardius ille
Protrahat adventum, frustra differre Petenti*

XX 2

Judi-

App. Clau-
dus Vindi-
cias dat secū-
dum servitu-
tem.

Sponsus Vir-
giniae desti-
natus Appio
contradicīt.

Appius spa-
tium conce-
dit, ut Pater
in Jus veniat.

Pater Appio
loquitur.

Appius de-
cernit servam
M. Claudii ef-
se Virginiam.

Patris quae-
sus.

Judicium speret. Postquam has dedit ore loquelas,
Tunc omnes arrexi in spem, qui cuncta referret,
Ad Patrem mittunt; tempus breve fluxit, & ecce
Se tulit in medium Genitor: Quem poscitis, adsum,
Dixit; Nata mea est, mea sunt haec Viscera, pars est
Haec mage cara mei; Quid tu, me absente, pudenda,
Claudi, (quem, qui sis, scimus) mendacia fingis?
Quid Matrem memoras servam? fuit Illa, (quis horum,
Qui sunt hic, nescit?) fuit, inquam, libera: quaeso,
Quis novus hic aditus, rapiendi a Patre Puellas,
Quem reperire studes? posthac optare juvabit,
Prole carere Patres, cum tam proclive cuique est,
Abripere a Patribus, propria inter brachia, Natos.
Addere nescio quid, crescente dolore, volentem
Abrumpit Marcus; factusque licentius audax,
Esse ut debuerat, qui causam ipsius agebat
Judicis, excurrit nunc hic, nunc subdolus illuc;
Ornat mentito quamplurima falsa colore;
Clamat; quique Malis mos est, perjuria miscet:
Heu miserum! his fictis, facili sub Judice, dictis
Virginiam obtinuit. Stupuit Pater, omnis in atrum
Sese composuit luctum, mirata ferocem
Turba modum. Cur esse Patrem, mihi fata dedistis,
Infelix Pater exclamat; me cogitis ergo,
His oculis, his inquam oculis, faedissima Natae.
Stupra videre meae? Pro Cive assurgite Cives,
Arma pudicitiae precor arma movete tuendae;
Extremis adhibete malis extrema malorum;
Et pensate scelus scelere, atque opponite tantae
Saevitiae, in toto quodcumque est saevius Orbe.
His ubi nequidquam est expertus vocibus, iram
Exuit, & fingit sese excusare; Dolori
Concedas, inquit, dicta imprudentius, Appi,

Sed

*Sed tamen hoc oro, hoc unum permitte Parenti,
Cum Natâ, ac Nutrice loqui, quocunque remoto,
Ne quaeso hoc prohibe. Veniam largitur amice
Appius. At Genitor fundens de pectore quaestus,
Quo potuit, per tam breve tempus, talia fatur.*

Oratio Patris
Virginiae ad
eandem.

*Nata, olim mea Nata, olim mea sola voluptas,
Per vim nunc erepta mihi, nunc caussa doloris;
Eheu dividimur, quò tu ibis, me ire negatur;
Quod video, extremû; extremû, quod te alloquor, hoc est.
Ab! saltem Patri, tunc, cum Patrem esse relinquo,
Funestum, dic, Nata, Vale; Solabere tristem
Discessum teneris his vocibus; has tibi voces,
Spero equidem, nullus tam atrox, ex ore revellet;
Oscula, & amplexus peterem; sed perfida Patri
Sors prohibet; non haec vestigia dulcia, non haec
Cara mihi monumenta tuae pietatis habeo.
Sed quod, Nata, tuum est, vis quod non auferet ulla,
Ipsu mei (nec enim dubito te velle) memento;
Namque tui, dum vita manet, dum spiritus imas
Lustrabit sedes, non me meminisse pigebit;
Nec potero non esse memor; suspiria, luctus,
Singultus, lacrymae, quibus hoc, quodcunque supersit
Vitae infelicis, pascò, mea viscera, Natam
Ante oculos, Natam in somnis, Natam undiq; monstrêt;
Ergo discedam? Sed quid? discedere Natâ
Desertâ patiar? quo pergam solus? an aedes,
Unde abiit mea Nata, nec est reditura, revisam?
Ab! dolor! ab pietas! ab lentae in funera nostra
Immites Parcae! ab crudelis inertia Patris!
Ab Natae fera conditio! ab sine vindice dextrâ
Securum scelus! ab Romanae ignavia Gentis!*

*Haec dicens, ardore novo correptus, & ipso
Se major, tacito stimulatus ab impete, cultrum,*
(Olli

Pater filiam
necat.

Ejusdem Pa-
tris Oratio su-
per Filiae ca-
daverē.

(Olli quem praesto dederat vicina Taberna)
 Arripit , & Natam necat ; ac generosius inquit ;
 Hoc , quo forte potest Genitor , carissima Nata ,
 In libertatem illustri te vindicat ictu ;
 Quamque dedit vitam , ne dein sit turpis , ademit .
 Hoc Caput , hunc Animam tibi , fumantemque cruorem ,
 Sancte Pudor , sisto ; poenas tu deinde reposce ;
 Egi digna Patre ; id quoties rursus esset agendum ,
 Rursus agerem ; facti non poenitet ; hoc docet unum ,
 Me Patrem esse , nec esse Patrem his in rebus inertem :
 Crudelis videar , sed non spectator inultus
 Criminis ; ut servem decus , obliviscar amorem ;
 Praestat , & hoc Patris est , salvo saevire Pudore .
 Illa solo cecidit , proprioque in sanguine mersa ,
 Et flavas turbata comas , & languida vultu ,
 Et subclausa oculos , & voce , & motibus orba ,
 Et tota a seipsâ , atque suo diversa lepore
 Visa , eheu quanta a Populo suspiria traxit .
 Ut flos , qui ingenio Casûs , non arte magistrâ ,
 Non cultrice manu , viridis sub margine ripae
 Praetereuntis aquae , nativâ sorte superbus ,
 Nascitur , atque aliis non invidet , inter apricas
 Areolas , multo agricolae sudore paratis ;
 Post ille , ah fatum inconstans ! eheu breve formae ,
 Atque exile decus ! pressus pede , sive Puellae ,
 Illac incaute currentis , sive rotarum
 Pondere concisus , misere quam languet , & ipso ,
 Qui fuerat , languore notat , turbatque videntes ,
 Hosque sui cogit dulci pietate moveri .

Nobile consilium Patris , & mors inclita Natae
 Aeternum factò nomen dedit , atque ea nostro
 Immortalis adhuc perdurat gloria seculo .

. Nunc,

*Nunc, quod Vindiciis reliquum est, hic illud, oportet,
Ut moneam, ne se tutum putet ille, probatum
Per quem sit falso, quod rem possedit; inanis
Nil adjumenti pariet victoria; frustra
Vindicias sub fraude ferat, cum emerferit astus;
Irritus est quicumque dolus, rem amittet, & auctos
In duplum, evictos cogetur reddere fructus.*

De his, qui
falsas Vindi-
cias ferunt.

*Quod sequitur, postquam Judex decreverit, hoc est,
Ut victus, quamvis durum sit, pareat; aequo
Est animo, quod fert litis fortuna, ferendum.
Quod si confessi, aut decreti Debitor aeris,
Impar solvendo est, primo non impete cogi
Lex jubet; est Olli spatium triginta dierum,
Quo solvat; si nec facilem mora reddet; eundem
In Jus denuo erit; tractus quo debitor, unum,
Quod juvet, expectet, si qui sit forte paratus,*

DE SEN-
TENTIA,
ET RE JU-
DICATA.

Spatium sol-
vendo statu-
tum.

Acce-

**I SI VINDICIAM FALSAM TULIT, PRAETOR REI, SI-
VE STILITIS ARBITROS TRIS DATO: EORUM AR-
BITRIO FRUCTI DUPLIONE DECIDITO.**

**S AERIS CONFESSI, REBUSQUE JURE JUDICATIS XXX.
DIES JUSTI SUNTO; POST DEINDE MANUS INJE-
CTIO ESTO, IN JUS DUCITO. NI JUDICATUM
FACIT, AUT QUIPS ENDO EO IN JURE VINDI-
CIT, SECUM EDUCITO, VINCITO, AUT NERVO,
AUT COMPEDIBUS XV. PONDO, NE MAJORE;
AUT SI VOLET MINORE VINCITO. SI VOLET
SVO VIVITO: NI SVO VIVIT, QUI EM VIN-
CTUM HABEBIT, LIBRAS FARRIS ENDO DIES DA-
TO: SI VOLET, PLUS DATO.**

Debitor Cre-
ditori addi-
tus.

Victus Debi-
toris.

Venditio De-
bitoris.

*Accedens qui sponsor, eum sibi vindicet; expers
Hujus si sit opis, Legum indulgentia major
Nulla quidem speranda: aut vinclo, aut compede victus
Olli tradetur, cui debet; sed neque vinculum,
Nec compes gravior pondo sit quinque decemque:
Huic misero victum dat Creditor, unaque farris
Quovis libra die vires sustentat; at illam,
Si cupit, augebit; quid enim clementia fraenum
Accipiet? vetitum est ressecare; ablata tenaci est
Libertas genio, cruciandi, ut vellet, avaro
Exiguoque magis victu, quos aere gravatos,
Obstrictosque sibi tenet; at si Debitor, unde
Possit ali de sese habeat, sibi debet alendo
Consulere, angustis ut sors jubet aspera rebus.
Hoc pacto infelix privato in carcere tentus
Sexaginta dies, si nil cum Actore pacisci
Ipse potest, si nulla oritur concordia, nullus
Solvendo facilis pateat modus, est opus, illum
Vendi; vendendo sunt haec servanda: Citabit
Creditor ante forum ternis Mercatibus Illum,
Cum Romae fit concursus, quo rustica Pubes,
Vicinis properans agris, contendit, emendi,
Et vendendi ergo, quod vitae postulat usus.
Hic in conspectu Populi, accurrentis in unum,
Clamans aestimiam decreti praedicat aeris,
Quanti Conventum venundare Jura sinebant.*

▪ Sed

t NI CUM EO PACIT, LX. DIES ENDO VINCULIS RE-
TINETO. INTERIBI TRINIS NUNDINIS CONTI-
NUIS IN COMITIUM PROCITATO, AERISQUE AE-
STIMIAM JUDICATI PRAEDICATO,

* *Sed si adstrictus erat non uni Debitor; hujus
In partes misere conciso corpore, (dictu
Res absurda nimis!) membrum sibi quisque viritim
Tollebat; plus, siue minas fortasse secarent,
Hoc impune fuit; verum si Hunc vendere vellent
Trans Tyberim peregre, facta est a Jure potestas.*

Concilio cor-
poris Debito-
ris.

*Jus, ad Privatos spectans, jam exegimus; illud,
Fulget ubi, ac residet majestas publica, dicam.
Et primum soli Populo concessa potestas,
Cum poscebat opus, condendae Legis; ut uni
Serviret docilis sibi Gens invicta, recusans
Non sua Jura pati, atque alieno flectere frontem
Imperio; cum jam sedis Regina superbae
Mox evasuram Dominam se agnosceret Orbis.*

DE JURE
PUBLICO,
ET LEGIS-
LATIONE.

*Sed, vario quia labuntur mortalia casu,
Nec rerum series, & inextricabilis ordo,
Uno stare loco, atque dia consistere, possunt;
Misceantur suprema imis, atque ima supremis,
Multa cadunt, surgunt alia, & nonnulla novantur
In melius; par est etiam data Legibus isthaec
Conditio; Plures retro ire, emergere plures,
Vidimus in Latio; nec enim semel inchoata Roma
Jura sibi diversa tulit, veterique recentem
Substituit Legem, nova cum sese obtulit Olli
Utilitas, vel res aliter conversa sit. usa.*

Yy

* Hinc

12. AT SI PLURES, ERUNT REI TERTIIS NUNDINIS
PARTES SECANTO: SI PLUS, MINUSVE SECUE-
RINT, SE FRAUDE ESTO: SI VOLENT ULTS TY-
BERIM PEREGRE VENUNDANTO.

DE CAPI-
TE CIVIS
ROMANI.

* *Hinc, quod postremum Populus pro jure cavebat,
Jussit id esse ratum, huic uni parere Quirites.*

* *Verum ubi, decerni fuerat quandoque necesse
De Civis capite, & summo discrimine vitae,
Publicus hoc etiam voluit status Urbis, ut hujus
Judicii, Populus, campo collectus in uno,
Arbiter, & sapiens culpaе scrutator adesset:
Tantae molis erat, Romanum evertere germen,
In quo resplendet Latii incorrupta propago
Sanguinis, & priscæ veneratur originis omen.*

DE PRI-
VILEGIIS
NON IR-
ROGAN-
DIS.

* *Hoc etiam pacto, fas privilegia Civis
Largiri, cum vel lenitur poena, vel isthaec
Redditur asperior, seu cuiquam praemia dantur;
Id nulli, praeter Populum, sancire, tributum est;
Et merito, ne forte odio privata laborent
Vota, quibus, justo major, se exasperat ira,
Vel se plus solito mitem clementia praestat.*

DE IN-
DULGEN-
TIA IN
HOSTES.

* *Porro spectat & hoc ad publica commoda, ut Ille,
Qui liber nexu est, dimissus sarcere, duris
In quo constrictum vinculis custodit arte
Creditor; e servo, qui max fuit, in sua prisca*

Jur.

X QUOD POSTREMUM POPULUS JUSSIT, ID JUS RA-
TUM ESTO.

Y DE CAPITE CIVIS ROMANI, NISI PER MAXI-
MUM COMITIATUM NE FERUNTO.

Z PRIVILEGIA NE IRROGANTO, NISI MAXIMO CO-
MITIATU.

a NEXO SOLUTO FORTI SANATI SIREMPS JUS ESTO.

*Jura revertatur, sit rursus Civis, & omni
Servili exutus maculâ, potiatur amicâ
Libertate suâ, & veteres assumat honores.
Non secus ac victæ, debellatæque Latino
Hostiles animæ ferro, si forte superbum
Demisere caput tristes, & supplice voto
Obtineant veniam, a Latia Virtute petitam,
Ipso, quod primum servabant, Jure fruuntur,
Nullaque deturpat primævum infamia nomen.*

Jam dandus Sacris locus est; pars sunt ea Juris, DE JURE
Publica ubi viget utilitas: sed Ritibus ipse SACRO.

*Et numero, longe immenso, titulisque Deorum
Tot describendis vellem si incumbere, longum
Id foret, atque ingens mihi rerum assurgeret ordo.
Ecquis nam referet Divos altaribus auctos,
Quæque effraena Hominum finxit simulacra cupido,
Ut dignos vitiis sibi quaereret illa Patronos?
En Mars, sanguineas ad facta horrentia mentes
Accendens, en quæ fervens in pectus Amantum
Molle tenet Venus imperium, En qui vindice dextrâ
Torquet agens fulmen, discindens Juppiter auras,
Laetitiæque dator, vinoso accensus in ore,
Bacchus, Neptunusque maris moderator aquarum,
Janus, Saturnus, Juno, Berecynthia, Pallas,
Quotque pius fecit timor impia nomina Divum;
Hi structa e pario repetebant marmore templa,
Ad quorum limen fumabat victima, multo
Sanguine sparsa suo, & florum redimita coronâ:
Hic quoque pendebant Populorum dona, videri
Hic poterant spolia e Victis erepta, superbis
Parietibus magno suspensa nitescere fastu.
Ipsi etiam (quod nos vel risu excepimus) ipsi
Humanæ facti vitæ crudelius hostes,*

Y Y 2

Et

*Et Labor, & Febris, & Pests, ſuprema Malorum,
Et votis fuerant placata, & ſupplice thure,
Ac madidis oculis, noctu exorata, diuque.*

*Horum Relligio longum excurrerat in ævum,
Privatis conſtans Domibus, Pietasque Parentum,
Atque Fides ab Avis, & tot Majoribus orta*

*Sacra privata. Ad ſeros ibat ſanctè obſervata Nepotes;
Quam colere in propriâ, certis ſub ritibus, arâ,
Et per verba, pio cultu concepta, ſolebant;
Atque ita Poſteritas, exemplum nobile ſpectans,
Sacra miniſteria in laribus peragebat avitis,
Felix antiquae, & generoſior æmula famae.*

*DE REBUS LITIGIO- SIS. Hic animadverto, Saperis non poſſe dicari
Rem, lite affectam; fieri quod ſaepe ſolebat,
Cum quis, de re aliquâ conventus, donet eandem
Caecicolis, falſâque ſua pietate Petentem
Deludat: Fraudi Lex intemerata reſiſtit;
Nec tolli Jus cuique ſuum mendacibus hiſce
Obſequiis voluit; nunquam defendit Iniquum
Relligio, nunquam Improbitas ſub Numine tuta eſt:
Quare conſultum eſt Saperim, ut debetur, honori,
Hiſque datum quod erit, nequidquam aufertur; & ipſi
Proſpectum eſt etiam Aëtori, cui tradere duplum
Conventus, quo ſit fraudi ſua poena, tenetur.*

*DE RELIGIOSIS ET SUMTIBUS FUNERUM. Nunc quae poſt obitum ſit debita pompa ſepulchro,
Qui vanus rerum ornatus, qui laxus ademptus,
Edoceam; hic ea ſunt tractanda, eſt ſcilicet horum
Publica cura, nimis ne hos profundantur in uſus
Divitiae. Non Urbs, non Aetas ulla reperta eſt,
Quae*

*b SI QUI REM, DE QUA STILIS SIET IN SACRUM
DEDICASSIT, DUPLIONE DECIDITO.*

*Quae Mentes hominum non summo efferret honore.
Sed tamen, ut mos est, vel in ipso funere crevit
Ambitio, tumulumque secuta superbia, adeste
Visa inter lacrymas, miseroque tumescere fastu:
Quid referam elato ferientes vertice caelum
Pyramides, variis quid marmora sculpta figuris,
Arte laboratis; quid fultas mille columnis,
Et mille ornatas vanis Insignibus urnas;
In quibus exigui cineres, pars una superstes
Humanae sortis, sumtu conduntur inani?*

*¶ Roma, quod hisce super cognovit inutile rebus,
Abstulit. Et statuit solers, ut simplice cultu,
Atque humili, Et parca curarent funera pompa.
Non ornare Rogum, non Ligna polire dolabrâ,
Fusus non fieri sedit, semel ante peractam;*

*¶ Nec variis dispersa locis inquirere membra:
Praeterquam si quis sub aperto Marte decoram
Oppetiit mortem, Et Patriæ generosius ipsam,
Non ullo percussam animam terrore, sacrauit;
Cui facere exequias, ritusque dicare supremos,
Tanquam argumentum clarae Virtutis, Et ingens
Calcar ad egregios decreverat Illa triumphos.*

*¶ Praeterea triplici cingendum veste cadaver,
Man-*

c SUMTUS, ET LUCTUS A DEORUM MANTUM JURE REMOVETO. HOC PLUS NE FACITO. ROGUM ASCIANE POLITO. UNI PLURA FUNERA NE FACITOR.

d HOMINI MORTUO OSSA NE LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAS.

e TRIBUS RICINIIS, AC X. TIBICINIBUS FORIS EFFERKE JUS ESTO.

*Mandavit; nulli, plures adhibere, licebat:
 Esse decem iussit, comites qui funeris irent,
 Inflantes de more tubas, ne ingentior ordo
 Istorum, moesto sonitu, perstringeret aures.
 Dilaniare genas, largos effundere fletus,
 Imbelles quæstus, & femineos ululatus
 Edere, tristitiæ moestissima signa, vetabat;
 Quippe sagax vidit, laxata hæc fraena dolori
 Emollire animos, assuetæque pectora bello,
 Impavide objectis semper durata periclis,
 Sub duræ aspectu tristi languescere mortis;
 Et frangi ad tanti spectacula domestica luctus
 Nulli præterea concessum, condere in Urbe
 Reliquias Hominum exanimæ, seu accendere flammæ,
 Extructoque cremare rogo; fatale, supremum,
 Triste ministerium, fieri permittitur Agris:
 Omnes sunt Epulæ ablatae, ac Convivia, & omnis
 Ablata effraenæ Circumpotatio vini:
 Extincti super ossa, effundi unguenta, negatum est;
 Bu-*

**f MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM
 FUNERIS ERGO HABENTO.**

**g HOMINEM MORTUUM IN URBE NE SEPELITO,
 NEVE URITO.**

**h SERVILIS UINCTURA, OMNISQUE CIRCUMPOTATIO
 AUFERITOR: MURRATA POTIO NE INDITOR.
 NE LONGAE CORONAE, NEVE ACERRAE PROFE-
 RUNTOR, NEVE AURUM ADDITO: AST SI CUI
 AURO DENTES VINCTI ESCINT, IM CUM ILLO
 SEPELIRE, UREREVE, SE FRAUDE ESTO.**

*Busta, negatum etiam, murrato aspergier imbre.
 Et thuris ferre oppletas fumantis acerras:
 Ornando tumulo, impendi non debuit aurum;
 Id vero permissum, ut, quos industria motos
 Auro dezinxit dentes, sic urere victos,
 Sic victos posset, qui vellet, condere busto;
 Dura videbatur, nimiumque exosa Propinquis
 Conditio, forti dentes dissolvere nexu,
 Dum tristes lugent, dum verba novissima fundunt
 Ante rogam, dum corde trahunt suspiria ab imo.
 Hoc etiam, in pompae fraenum, pro lege statutum est;
 Ne longas vario contextas flore coronas
 Excipiat Tumulus; ¹ soli sed facta potestas
 Virtuti, hunc, pretium meriti excellentis, honorem
 Adscivisse sibi; cum quis sibi fersa paravit;
 Aut Servus tali fuerit donatus honore,
 Victor olympiaci rediens certamine ludi,
 Totius resonis oneratus plausibus Urbis;
 Nec tantum haec caedunt Victori praemia; magnum,
 Immortale decus, natum e Virtute, vel ipsum
 Transiit ad Patrem; in partem succedere famae
 Natorum, Genitor debet; communis utrique
 Gloria succrescit; nec enim semel ipsa Vetustas
 Ante pias, Patriis erectas manibus, urnas,
 Spectaculo gaudens, longas pendere corollas,
 Egregio Nati, ac fausto sudore redemptas,
 Vidit, in umbrarum solatia cara Parentum:*

* Por.

- i QUI CORONAM PARIT IPSE, PECUNIAEVE EJUS,
 VIRTUTIS ERGO ARGUITOR: ET IPSI MORTUO,
 PARENTIBUSQUE EJUS DUM INTUS POSITUS ESCIT,
 FORISQUE EFFERTUR, SE FRAUDE ESTO.

^k Porro Lex in eo non est improvida, parcens
Designare locum, quo sit, posuisse sepulchra,
Conveniens, ut damni expers sit quisque; cavetque
Ut Rogus, aut Tumulus vicinâ distet ab aede
Sexaginta pedes; ne noxius aëra foetor
Occupet; aut volitans late imperiosius ignis
Officiat domibus: ^l Cavet hoc quoque, ne loca possint
Praescribi, quae Religio sibi fecerat, horum
Non est, vel longi post cursum temporis, usus.

Et jam difficile, Et plenum tot syrtibus aequor,
Aequor tentatum nulli, sulcavimus: Aurae,
Seu vos de Pindo, seu vos aliunde, benignae
Venistis, grates reddo; vestrisque perennem
Spondeo fortunam meritis, nam aetate futura
Dicetur, vestro in Portum me munere ductum.

Verum, si quid inest raris, sublimibus ausis,
Aut laude, aut veniâ dignum; debetur utrumque
Hoc mihi; laus Genio grandi, non Viribus aequis
Debetur venia: assurgam sed lactus utrâque
Sorte meâ; dulcis venia est, laus est quoque dulcis;
Illa levamen erit, merces erit ista laborum.

k ROGUM, BUSTUMVE NOVUM ALIENAS AEDES
PROPIUS LX. PEDES, SI DOMINUS NOLET, NE
ADJICITO.

l FORI, BUSTIVE AETERNA AUGTORITAS ESTO.

Ubi

Ubi Hospes Poëmati recitando coronidem fauste, ac feliciter imposuit; in plausum ab ordinibus cunctis confurrectum est. Hilares tunc Poëtae omnes, quamquam in re suâ cauti, ne suspecti forent, alienas potius laudes spectare, quam suas effundere, maluerunt. Palam tamen communi gaudio jactabatur, rem novam, & insolitam festos dies ornasse; nec rigida in posterum, ac severa Jura esse nuncupanda, postquam ea Poëtici apparuere adumbrata perbelle coloribus. Interea prae caeteris a laetitiâ minime sese poterat continere M. T. Cicero; judiciumque suum nequaquam valuit coërcere, quin identidem & laudaret Hospitis egregium opus, & saepius repeteret, quae in Poëtarum commendationem ⁷⁷ in Oratione pro Archiâ scripserat eleganter; & si quem inveniret, parum suae obsequentem opinioni, statim ea, aut his affinia, irato vultu, obiceret, ⁷⁸ quae ad-

Z z ver-

⁷⁷ In oratione pro Archiâ scripserat &c.] Haec ibi Cicero. Atque sic a summis hominibus, eruditissimisque accepimus, caeterarum rerum studia, & doctrinâ, & praeceptis, & arte constare; Poëtam naturâ ipsâ valere, & mentis viribus excitari, & quasi di vino quodam spiritu afflari. Quare suo jure noster ille Ennius sanctos appellat Poetas, quod quasi Deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse, videantur. Sît igitur, Judices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc Poetae nomen, quod nulla unquam barbaria violavit.

Saxa, & solitudines voce respondent, bestiae saepe immanes cantu flelluntur, atque consistunt, Nos, instituti rebus optimis, non Poëtarum voce moveamur? Homerum Colophonii Civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero suum esse confirmant; itaque etiam delubrum ejus in Oppido dedicaverunt; Permulti alii praeterea fugrant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poeta fuit, post mortem etiam expetunt nos &c.

⁷⁸ Quae adversus M. Antonium habet in Philippicâ secundâ]

Ci-

versus M. Antonium habet in Philippicâ secundâ , in quâ impensos a se in Poësi labores tutatur.

Celebratis jam non sine delectatione Ludis secularibus , Senatus legationibus Exterorum audiendis vacavit . Multas de Triboniano , quae ex omni Orbis angulo proficiscebantur , querimonias excepit . Res erat nec nova , neque aliàs sine tumultu vulgata ; immo , nisi huic auctoritate suâ consuleret malo Senatus , discordiae , & periculi plena : Non deerant tamen , qui pro Triboniano acerrime starent , nec pauci , nec contemnendi ; inter quos si alii deessent omnes , omnium instar erat ⁷⁹ Hubertus Giphanius , creditus a plerisque non immerito Cujacius Germaniae ; & jamdiu anceps erat illud , ac incertum in Republicâ , majorne esset savitorum Triboniani , an hostium numerus . Qui perditæ Tribonianum peribant , praeter laudes , quas in eum congerebant , sane non exiguas , clamabant palam , mirum non esse , tot passim in hunc Virum egregium obtrectatores exoriri , cum dudum foret experientiâ compertum , Homines , rebus arduis , ac pene desperatis manus primitus admoventes , nunquam odio , & invidiâ caruisse . ⁸⁰ Svidae acere,

Cicero objurgatus ab Antonio , quod illos versus fecisset , *Cedant arma togae* , respondet in haec verba : Nec vero tibi de versibus plura respondebo . Tantum dicam breviter , neque illos , neque ullas te omnino literas nosse : me nec Reipublicae , neque Amicis unquam defuisse , & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subsecrois , ut meae vigiliae , meaque literae , & Juven-

anti utilitatis , & nomini Romano laudis aliquid adferrent .

⁷⁹ Hubertus Giphanius , creditus a plerisque non immerito Cujacius Germaniae] Hunc Giphanio titulum appinxit Jo: Strauch. ad tit. C. de Beryto , cap. 4. num. 11.

⁸⁰ Svidae acere , ac acerbum de illo judicium &c.] Quod extat Graece transcriptum in primâ parte Pandectarum , quas edidit Antonius Contius , additâ Guilielmi Budaei interpretatione.

acre, ac acerbum de Illo judicium, semper ab Eruditis dilaniatum, Hos non adeo nimis urgebat, putabantque cum Alciato, nullam illepedo Grammatico, seu verius, pecori, aureum vellus gestanti (uti Svidam appellaverant nonnulli) fidem esse incaute praestandam; praesertim ⁸¹ cum aliud longe senserit Procopius, melioris notae Scriptor, & quod magis congruit, Triboniano coaevus: quamquam apud adversarios, qui se minime inertes gerebant, nihil prorsus evincebat hic ipse Procopius, ⁸² cujus historiae, ubi de Justiniano, Tribonianoque sermo est, tam ipsorum, quam etiam aliorum sententia, nugae sunt, ac mendacia. Albericus Gentilis, qui probe cognoverat, omnem contumeliam in Tribonianum a quibusdam e numero recentium Eruditorum Interpretum in primis oriri; ut erat ex ingenio in Hos nimium insensus, arrepta occasione, publice conquerebatur, parum abesse, quin suum fleret Jurisprudencia interitum, cum, ita misere proscisso Triboniano, inveniretur jam nemo, qui Juris Corpus evolveret, cujus auctor tam pessime sit habitus, ac vilissime spretus. Jacobus Cujacius reputabatur inter alios Triboniani maxime amans, qui laudibus illum ornat amplissimis, ⁸³ nec hercle uno in loco: Sed, qui Tri-

ZZ. 2 bo-

⁸¹ Cum aliud longe senserit Procopius... Triboniano coaevus:] Floruit enim sub Justiniano Imperatore anno DXXVII; Svidas vero, ut receptor est opinio, circa an. MLXXXI.

⁸² Cujus historiae, ubi de Justiniano, Tribonianoque &c.] Videndus Francis. Florid. Sabin. in

lib. de Jur. Civil. Interpretibus. ⁸³ Nec hercle uno in loco:] Praesertim in Comm. Cgd. tit. Comm. de legat. Et omnes, ait ille, Constitutiones Justiniani sunt eruditissimae, utpote conditae a maximo Jurisconsulto Triboniano, qui fuit alter Papinianus, studiosissimus Juris: sine quo periis-

sens

boniani partes impensius tuebantur, auctoritate summi Viri, Cujacii, adversus Aemulos parcius, verecundiusque utebantur; quippe timebant, & quidem ex suâ prudentiâ, ne ea omnia in vulgus manarent, ⁸⁴ quae saepius contra Tribonianum Ille accurate simul, ac ingenue observaverat: Quot enim in corpore Juris vitia, ac naevi sunt, repletiones inanes, verba humilia, ac inepta, barbarae locutiones, exosae prolixitates, & non pauca, aut sine ordine congesta, aut a suâ origine male deducta, ea prorsus omnia Triboniano, & fortasse sine injuriâ, tribuuntur a Cujacio; cujus celeberrimi Interpretis exemplo, Scriptores alii delicatuli passim in hoc argumento pompas ingenii explicant ambitiose. Isthæc revera multo displicebant magis favoribus Triboniani, quam alia, quae de eo ferebantur: ⁸⁵ Nam, quod Religionem, ac Pietatem, Honestatemque coleret parum, quod assentator esset improbus, fallaciarumque artifex callidissimus, parvipendebant; cum id mores argueret perditos, non autem ingenium (quod uni-

ce

sunt omnes libri veterum Jurisconsultorum, quorum ille copiâ solus abundabat ætate Justiniani. Alibi in epistolâ præfixa Paratitlis addit: Qui earum vim tenet (nempe Constitutionum Imperialium) hunc ego facile simbabiturus pro doctissimo J.C. ac pene pari Triboniano ipsi; Quo ego tandem cognito pondere earum Constitutionum, quas suo Imperatori cum persuassisse certo certius est, mihi gaudeo, quod cognoverim eam ætatem non tulisse excellentiorem in Jure Civili, quod uti-

que & sine illius ope, curâque intercidisset.

⁸⁴ Quae saepius contra Tribonianum &c.] In lib. 9. quæst. Papin. ad leg. Lucius Titius 24. Depos. vel cont. In Comment. ad tit. de legat. 3. l. 22. In Comm. ad tit. Cod. de rebus cred. super l. primâ, & secundâ; & plurimis aliis in locis.

⁸⁵ Nam, quod Religionem &c.] Hæc vitia, quae ad mores pertinent, ducta ab Svidæ elogio, passim habes apud Scriptores.

ce in rem praesentem cadebat) imbecille , ac vulgare . Verumenimvero qui Tribonianum acriter insectabantur , aequiorem fortunam nacti sunt ; Ordo enim veterum Jurisconsultorum , de quibus erat ille pessime meritis , potentiores hos fecerat ; quippe Illi multo , diuturnoque animi cruciatu angebantur , dolebantque , seipsos proculdubio fuisse a Triboniano vel maligne suppressos , vel improbe concisos . Justinianus , qui ista in regione degebat , & exutus tot nomina , titulosque , quibus ad memoriae impatientiam se olim oneraverat , privatâ utebatur fortunâ , Quaestori suo suppetias ferre , omnibus ferme illius socordiam mirantibus , minime conatus est ; quâ potissimum de causâ , ignorabatur . Multi opinabantur , hanc non huisse provinciam suscipere Justinianum , non ignarum , sibi id parum prospere successurum ; cum in contemptum pene omnium abiisset , ³⁶ Vir creditus literarum omnino expers , & ventri olim perditæ obediens quamquimaxime : Sed haec conjectura ab aliis refellebatur , quibus necdum constans non visus est rumor de illius imperitiâ , ac fatuitate ; sed ab ipsis , non sine risu tamen cordatiorum hominum , ³⁷ celebratus est , utpote singularis Jurisperitus , Philosophus , & Theologus egregius ; fama vero de nimio gulae studio erat profecto incertior , & falso id ei appictum quidam putabant , argumento , sane non ener-

³⁶ *Vir creditus literarum omnino expers , &c.*] Rhodiginus Lection. Antiquar. lib. 25. cap. 12. ges apud Konig. , additurque ab eo , Justinianum , ob has ingenii dotes , *sapientissimi Principis* elogium a Theodahado , Gothorum Rege , obtinuisse .

³⁷ *Celebratus est , utpote singularis Jurisperitus , &c.*] Id e-

enervi; ^{ss} nam neque Procopius, neque ipsemet Alemannus, is, qui omnia ad hujus ignominiam Principis acquisivit accurate, quidquam protulere, quod huic faceret criminationi fidem. Accedebat illud ad similitudinem veri, Justinianum iratum esse Triboniano, qui ridicule ipsi persuaferat, minime interiturum; cum alia omnia Justinianus expertus fuisset, & communi fato, ut caeteri Mortales omnes, nescio invitus magis, an magis delusus, parvisset. Itaque isthaec controversia diu in hunc modum lente potius, ac seigniter, quam acriter, atque aspere ducta per mutuum altercationem est; neque fortasse ulterius fuisset progressa, nisi ad Senatum perlatae rursus forent a Legatis querelae, & opera sua Hotomannus effecisset apud hunc ordinem amplissimum, ut in animadversionem Triboniani judicium constitueretur. Sane acerbiorum Francisco Hotomanno nullum habuit Tribonianus adversarium; nam, etsi Franciscus Balduinus veneno, & aculeis non caruit, fuit tamen Hotomanno parcius, nec adeo in contumeliis prolixior; reliqui vel contenti unum Svidae testimonium exscribere, & huic adhaerere; vel aliquid de suo afferre, leviter illum sunt infestati; nemo tamen, uti Hotomannus, negotium sibi dederat, integrum conscribendi libellum in dilaniando Triboniani nomine, cui inditus titulus est, *Antitribonianus*; In eo ille aliquantulum invidie omnia congerit, quae ineptissimum Juris Romani, ejusdemque perturbatorem Tribonianum ostendant. Anceps itidem fuerat olim, & varium de hoc libello Eruditorum judicium; probave-

^{ss} Nam neque Procopius, neque ipsemet Alemannus, &c.] No-
tis suis, appositis libello de La-
tinitate Jurisconsultorum, pag.
tat Carol. Andr. Dukerus in no- 25.

verant plerique, praesertim quibus non est insuavis maledicendi lepos; ⁸⁹ placuit idem magno Galliae lumini, Hospitalio, qui illum avidè legit, & fufius commendavit, quod mirum nemini vifum, cum ad ejus mentem fuiffet fcriptus. Alii tamen in diverfam fententiam abibant, & creditus eft ab ipsis hac in re iniquior Hotomannus; aiebant namque, hoc minime in eo ferendum, qui tamdiu his libris, a Triboniano compactis, vacaverat, illosque interpretationibus luculentiffimis ornaverat eximie. Et quoniam opinione nonnullorum in dubium fuerat revocatum, effèt necne Hotomannus hujus libelli auctor; ⁹⁰ Joannes filius ejus rem ex obscurâ certam fecit, Patrique illud opus aperte tribuit; damnatum quod fuit maxime a quibusdam Hotomanni familiaribus; putantes melius famae celeberrimi Jurisperiti

⁸⁹ Placuit idem magno Galliae lumini, Hospitalio,] Scriptus est hic libellus ab Hotomanno (ut refert Frider. Jac. Leckerus in notis ad elogium Franc. Hotomanni, exaratum a Petro Nauclero Dofchio J.C.) Scriptus est inquam Gallice ad mentem Hospitalii, Galliae Cancellarii; editusque eft anno 1605. post obitum Auctoris; ex Gallicâ autem in Latinam linguam vertit hunc Anonymus quidam anno 1645., sub titulo *Antitribonianus*, five *Difsertatio de Studio Legum*. In hoc libro ait Hotomannus, exigui, aut nullam esse illorum hominum felicitatem, qui melioris aetatis partem in studio librorum uris, a Triboniano composito-

rum confumunt, quorum maxima pars aut abrogata, aut extra usum est, aut perturbationis, & confufionis plena, aut contrarietatibus, & antinomiiis referta, aut vitiis, & erratis infecta, aut per contentiones, & mutationes, quae ut plurimum fiunt, in dubium, & controversiam vocatur; Neque Artis excellentiâ, neque voluptate, quae ex illâ percipitur, homines ad haec studia excitari, sed solâ spe commodi, & lucri.

⁹⁰ Joannes filius ejus rem ex obscurâ certam fecit,] In epistolâ, ab eo scriptâ ad Nicolaum Brulart. Sillerium; uti notat nuper laudatus Leckerus eodem loco.

riti consultum , si illius artifex libelli in posterum latuisset . Utut tamen res sese habuit , odium , quo in Tribonianum ferebatur , nunquam exiit Hottomannus ; & in hac Republicâ illum exagitare omni vel improbo tentabat conatu : Conveniebat quotidie , & domi , & in Foro , ut sibi visum est opportunius , vetustos illos Jurisconsultos , ingentia Romanae olim ornamenta Reipublicae , qui ante Augusti imperium , aut paulo post florere ; Hos eloquentiâ comitissimâ , quâ pollebat plurimum , ⁹¹ quamque a Tullio , sibi familiarissimo , exhausserat uberissime , hortabatur , acuebat , impellebatque , ut poenas fumerent de Triboniano , homine nequissimo , qui , quidquid ab ipsis fuerat perfectum ingenio , industriâ elaboratum , impie ausus est Orbi subtrahere , ac Posteris furari . Porro , ut stimulos adderet vehementiores , in hanc rem commemorabat , ⁹² per manus omnium versari Orationem , ab Antonio Schultingio exaratam , quâ & ibat inflatior , & nescio , quam in vultu grandiore praeferebat audaciam Tribonianus , ratus fortasse , per hunc Scriptorem , optime seipsum ab iis omnibus purgari criminationibus , quae sunt ei insigniter appictae , & cumulatissimis simul laudibus , utpote singulare Jurisprudenciae praesidium ,
ac

⁹¹ *Quamque a Tullio , sibi familiarissimo , exhausserat uberissime ;* De assiduâ ledione operum M. T. Ciceronis , cui vacabat Hottomannus , mentio fit in citato Elogio , & alibi a Scriptoribus.

⁹² *Per manus omnium versari Orationem , ab Antonio Schultingio exaratam ,*] Quae dicta est publice prid. Id. Mart. 1695 ; cum

ordinariam Juris professionem in inclytâ Frisiorum Academia fo-
lenniter ipse auspicaretur ; & in eâ disquiritur , *culpandusne sit Tribonianus , quod Jurisconsultorum , qui stante liberâ Republicâ Romanâ claruere , scripta suppresserit : ac posteriorum , qui sub Imperatoribus florere , Responsa in Pandectas retulerit ?*

ar decus, extolli. Haec identidem, & non languide, nec infacete dicta, offensosque animos veterum Jurisconsultorum, quibusdam occultis igniculis commoventia, plurimos ad vindictam irritarunt, praesertim Servium Sulpitium, Senatûs Principem, qui exortam jam non levem seditionem, ac late sese diffundentem circumspectans, ut trepida res postulabat, extra ordinem in Templo Fidei Senatum, ad explicandum grave negotium, per Praeconem indixit. Convocantur Patres de more; itur, ritu majorum, ad Templum Fidei; novitate rei non incuriosae moti pene hospites cuncti accurrunt; nos quoque turbam accurrentium augemus; & ante vestibulum, donec locus justo impleretur Senatorum numero, gradum sistimus: nec oblectatione caruit mora; vidimus enim huc accedere Viros illos eximios, antiquis ornatos moribus, vultu, & totius corporis habitu verendos, ad aequitatem natos, ad prudentiam, ad privatam, publicamque felicitatem, Sex. Papyrium, Ap. Claudium, Q. Mucium Augurem, Tiberium Coruncanium, Scipionem Nasicam, M. Junium Gracchanum, Rutilium Rufum, Q. Tiberonem, Sex. Pompejum, Coellium Antipatrum, Q. Mucium Scaevolam, Balb. Lucilium, Sex. Aelium Drusum, A. Cascellium, Antistium Labeonem, & alios, ac alios, quos longum sane foret singillatim enumerare. Illud tamen admirationem nobis iniecit maximam, quod potissima Jurisconsultorum pars, quorum nomina in Pandectis recensentur, abfuit. Plurimi habebant, quo se excusarent: Salvius Julianus, totum qui se studiis impense dederat, Senatum raro frequentabat; 93 nam

A a a

etfi

93. Nam etfi alterum in se-
[pulchro pedem habuisset &c.] Haec
sen-

etsi alterum in sepulchro pedem habuisset, vel adhuc addiscere se velle, olim magnifice professus est; Herennius Modestinus domi plerumque detinebatur, voluptate captus conscribendi versus; cum enim in Virgilium argumenta, ligatâ oratione, vivens scripisset, quoniam ea falso nonnulli, tribuerant Ovidio, novum aliquid conabatur effingere, ut sibi famam Poëtae, quam deperibat effictim, constabiliret: Acmilus vero Papinianus, ut palam rumor erat, majore premebatur curâ, quippe qui pro virili ⁹⁴ refellendis Jo: Bodini cavillationibus incumberebat, qui gloriam celeberrimae illius morti detrachere, quodammodo visus est, dum probare enixe studuit, Papinianum adversus Caracallam fortiter magis, quam sapienter se gessisse. In aliis vero nulla videbatur honesta absentiae causa, nisi leves quaedam conjecturae, & minus probabiles in vulgus sparsae: Sed nescio quis, acuti Vir ingenii, scrupulum nobis evellet; Et non interveniunt, inquit, recentiores ab Hadriano Jurisconsulti, nam Triboniano sunt proculdubio obnoxii; Ipsos enim non aequae, ac reliquos veteres Jurisconsultos pessundedit, eorumque potius memoriam in Digestis, si non integre, aliquâ saltem ex parte conservavit; quadere, ne essent Viro, de ipsis benemerente, injurii, nolunt in Senatu adesse; ubi aut male grato silentio contumelias in Tribonianum & audire, & ferre debuissent; aut, apertâ contentione, sese adversarios Senatoribus amplissimis, & summae auctoritatis non sine periculo constituere.

Po-

sententia ab Juliano prolata, annum agente septuagesimum octavum, refertur a Pomponio in l. 20. D. de fideic. libert. Quamquam Guidus Panzirol. putat, hanc sen-

tentiam non Juliani esse, sed alterius, qui Pomponium consuluit.

⁹⁴ Refellendis Jo: Bodini cavillationibus &c.] Quas congerit lib. 3. de Republicâ cap. 4.

Postremus omnium, Sociis comitatus, accessit Tribonianus; visus est vultu facilis, & moribus suavis, 95 qualem depinxerant plerique; sed erant, qui hoc fraudi tribuebant; asserebantque, non raro homines inveniri, qui sub placido, humanissimoque aspectu malitiam, ac scelera astute obtegant; Alii, praesenti fortunae, hoc corporis habitu, illum consuluisse, e re natà credebant; nam qui in secundis ferociunt, plerumque misere vilescunt in adversis. Hottomannus, ut cujusque Senatoris ingredientis manus prensaret, ac in sua conciliaret vota, omnium adventum anteiverat, ac prima Templi limina, linguà, & operà factiosus, occupabat; ubi vero Tribonianum aspexit, suffusus rubore, qualis hostem hostis videt, oculis humi declinatis, terga tacitus vertit, petiitque subsellia. Jam Senatorum justo adstante numero, Sulpitius in pedes erectus, ita Orationem suam, eà libertate, ac ardore, quem causa postulabat, exorsus est.

*Qui est, fuitque semper, P. C. erga
literatos homines, qui vivunt,
seu sapiens timor, seu cauta reverentia,
quae ab illis impetendis, laceffendisque
plurimorum audaciam, furoremque con-
tineat, atque coërceat; erga vitâ sanctos
adco hoc ipsum defervet, ac tepefcit, ut*

A a a 2 bi

95 Qualem depinxerant plerique,] Inter quos Catellianus Cotta Mediolanensis Jurisconsultus in suâ Jurisperitorum Recensione.

bi eodem sive Fortunae beneficio, sive Virtutis praemio frui posse minime videntur: Suo enim e Mortalibus discessu Adversarios reddunt sine periculosâ contentione superbos, & fatuâ quâdam securitate ferocientes; cum nunquam tutissimum non fuerit, adversus umbras generose colluctari, & bella spectris acerrime movere. Haec profecto causa est, cur fatum nostrum uberrimis potius deflere lacrymis, quam orationem ordiri hoc loco debeam. Nos pro excolendâ Jurisprudentiâ (& quis est, qui ignorat, quae dicam?) curam, industriamque praetermisimus nullam, nullis pepercimus vigiliis, laboribusque, ut suus non deesset amplissimae Facultati splendor, ac ornamentum; nobisque laudum, & bonorum cumulus pro nostris recte institutis lucubrationibus accederet: Pro voto, atque expectatione nostra, prospere, atque feliciter successit; nullusque ausus est, dum viximus, nostris audacter invidere fortunis, nullus nobis se hostem
im-

impudenter facere , proditorem , atque carnificem : Inveniendus erat post nostros obitus (quod non praevidimus , quod nunquam opinati sumus) inveniendus , inquam , erat , qui de nobis male , pessime de posteritate omni meritus , in nostros sacros cineres , piosque manes improbe , ac nefarie saeviret ; & una cum nostris monumentis nomen , famam , gloriamque nostram , ab irâ , nostrâque vindictâ tutus , extingueret . Magnum hoc opus , illustre , omnique memorandum aetate , nulli melius , quam tibi , Numinum providentia servaverat , Triboniane ; ut super nostras ruinas altius assurgeres , & scelesto conatu audacior factus triumphares . Nostras aerumnas agitatâ mente diu revolvi ; ferendasque duxi eâ animi moderatione , quâ adversa pati , fuit semper magnanimum , ac generosum ; At vero , quando hac nostrâ patientiâ , seu verius , inertîâ , factum esse perspexi , ut homo , nullo tectus pudore , & suo in scelere
im-

imperterritus in banc amplissimam Curiam veniat, ante ipsos nostros obversetur oculos, in omnium conspectu erectum se, ac tumidum ostendat; & praeterea nobiscum audeat hic sedere, nostris interesse consiliis, supremisque bonoribus aequae frui, ac alii fruuntur nobilissimi, selectissimique Senatores; indecorum censui, prorsus non commoveri; & diutius silere, non docilitatem, non modestiam; sed metum, ignaviam, imbecillitatemque reputandam esse, existimaui.

Et primum P. C. de dignitate nostrâ nihil, nihil de gratiâ, quam in ornatissimâ Quiritium Urbe obtinuimus, puto edisserendum; palam enim proferre, ac exponere, qui fuimus, quam operam publice, privatimque navavimus, quâ floruimus benevolentia, nec bujus est loci, ne ambitiosa nostra videatur oratio; nec sane oportet, cum nulli non omnia sint satis abunde perspecta, atque conspicua. Illud tamen non sine ingenti animi moerore

rore cogor in hoc vestibulo commemora-
 re, nihil nostrae gloriae, ac famae apud
 Gentes, Aetatesque omnes defuturum,
 nisi in nostram irrueret perniciem Tri-
 bonianus, qui illepidi Principis Arbiter,
 novitatis cupidus, & opinione sui infla-
 tus, nostrorum monumentorum excidium
 perfide, ac crudeliter machinatus est. Jam
 nos sumus apud Nepotes mera nomina,
 aliorum Scriptorum beneficio ad ipsos
 cum honore traducta; laudamur, extolli-
 mur, commendamur quâdam incognitâ
 posterorum pietate; qui nostrorum ope-
 rum tacti, ac accensi desiderio, de tam
 acerbâ quotidie jacturâ queruntur, &
 quasi amico fletu memoriam nostram co-
 lunt, ac observant. Profer te igitur in
 medium, Triboniane, excusa te, si potes,
 advoca te in tui patrocinium e Frisiis
 disertissimos tuos Schultingios, & si
 quid, quo tua honesta appareat caussa,
 babes, nam nihil prorsus praeter sum-
 mam impudentiam te habere sentio, ne ul-
 tra

*tra palam adducere, cuncteris. Quaeso, quid tu homo sapiens, ac considerate, dicis? Ad alterutrum excurras, ni decipior, necesse est; aut ad te nostra minime traducta fuisse scripta; aut forte traducta, tanti a te illa non aestimata, ut posteritati conservares: quorum alterum improbum te, ac mendacem, quod nemini mirum; alterum facit te invidum, ac dementem, quod fatentur universi. Scripta nostra ad te non pervenere? qua fronte, quo spiritu id asseris, cum praeter te, aut tui defensorem, nemo ausus sit uspiam hoc aut scribere, aut asserere? Non probasti? quo furore percitus, ac temeritate instructus, id affirmas, & quam a cunctis adprobationem constanter nacti sumus, per insaniam conteris, ac dilanias? Jam quo te volvas, quid auxilii capias, non babes, non invenis; & nisi ad dolum, ac fraudem, tua non insue-
ta praesidia, confugas, victas manus dare turpissime coactus es: Sed ne ego videar
sum-*

summis quodammodo attigisse labiis, quod aliquantulum fuisse pertractari, causa postulat; neve argumenta, quae per partes suas sunt perspicue diluenda, nimis celeriter, ac inconsiderate praeter-eam; venio ad ea, quae Tribonianus, quaeque ipsius non pauci Assentatores ad repellendam ab ipso culpam, criminatio-nemque cumulant ineptissime.

Putas igitur, homo diligentissime, temporis injuriâ id mali nobis acci-disse, nullâque tuâ fraude, nostras mi-serrime periisse lucubrationes. Si ita sese res habeat, jam non amplius tecum ul-ta concertatio est, tecum profecto injurie agendum non est; libero te omni metu; ac-cusabimus, ut par est, Fati inconstan-tiam; conversasque in damna nostra lu-gebimus Fortunae vices; & erit in pro-patulo causa, cui nostrum infortunium, nostra adscribetur infelicitas: Sed diser-tissimis verbis nos edoce, quod asseris; probanda sunt, quae dicis, non fingenda; utere argumentis, non arbitrio; & no-

his persuade, quae jactas, non autem vanissimo ludas rerum apparatu. Verum nescio quid conturbatus mihi videris; intelligo proclive tibi non esse, ea probare, quae nullo prorsus negotio vales tam citissime fingere. Et sane nugae sunt istae, ac inaniae, quae a te in medium afferuntur. Aetate enim, qua viximus, non uni nos literis, bonarumque artium studio incubuimus; Refulsit Philosophia; floruit dicendi peritia; emicuit Poësis; Historia exculta est; qui hasce tradidere Facultates, supersunt, per omnium manus teruntur, a temporis obsequio conservantur; Nos vero soli, Judice te, inter tenebras obscuri, nos inter oblitteratas memorias delitescentes, nos a temporis injuria extincti, ac consepulti. Cohaerent ne ista? an sunt manifesto pugnantia? Si nos e manibus hominum excessimus, labentium annorum vi improbâ, ac fatali; excessissent & illi prorsus omnes, qui in reliquis Disciplinis doctiores habiti ad posteros
tan-

*tantâ gloriâ, ac dignitate devenere: An-
 non unum, & commune fatum omnibus
 esse debuerat? Si, Jurisprudentiae dum-
 taxat, suisque sectatoribus comparatum
 fuisse hoc incommodum, dicis; reliquas
 vero facultates, salvas, incolumesque ad
 Nepotes fluxisse; ostende, siquod est, osten-
 de, inquam, discrimen. Sed tu taces, neq;
 aliquid contra mutis? adeone aut inve-
 nire, aut explicare nobis haec tua my-
 steria difficile tibi videtur, ac involu-
 tum? quamquam videri tibi debet dif-
 ficillimum: Nam quocunque pacto Fa-
 cultates nostro aevro sive magnifice ex-
 citatas, sive ingeniose cultas metiri ve-
 limus, aut a necessitate, aut ab honoribus,
 aut ab usu tandem, utilitateque; nulla
 profecto erit, quae & religiosius custo-
 diri, & sanctius servari, & felicius ad
 posteros traduci debuerat, quam Juris-
 prudentia, Prudentumque Juris monu-
 menta. Ars nostra, dicam, P. C., dicam
 aliquando, ars, inquam, nostra unice ne-
 cessaria; nos in publicis, privatisque re-*

*bus advocati, consulti, expetiti: Quaesor unde Judicibus suum oraculum, unde suus in re gravi fluctuantibus portus, ac securitas, nisi a nobis, a studio nostro, nostrisque vigiliis? Porro unice ars nostra honoribus speciose referta, & ornatissime cumulata; Totius nos Civitatis decus, levamen, splendor, ornamentum; Domus nostrae principibus Viris semper in fervidâ, ac in ingeniosâ contentione nobiliter occupatae; Ubique imagines, nomina ubique nostra cultu, & obsequio profecuti sunt universi: Nos apud Plebem, apud Patricios, ab ordinibus denique cunctis benigne excepti, humanissime consalutati. Quid restat aliud, nisi quod ars nostra unice quoque sit, uti sane est, usu, & utilitate prae caeteris nobilior? Et quis non videat, quibus ea solidissimis ad regendam vitam non abundet praeceptis, quot saluberrimis scateat sententiis, quam gravem, ac succiplenam oleat doctrinam, vel a purissimis naturae fontibus petitam, vel a selectissimis popu-
lo-*

lorum moribus depromptam, vel a Romanâ sapienter ortâ, & conservatâ prudenter, consuetudine mutuata? Sed quod obiicias, Triboniane, satis, superque perspectum jam habeo; Reliquas artes omnes stabiles esse, inquis, ac perennes; non mutari, non reici, non denique corrumpi; Hoc sane pacto fieri, ut natae excipiantur avide, exceptae ad alios incorruptae traducantur, traductae augeantur studiose, exornenturque: Non ita de Jurisprudentiâ; banc passim converti, passim reformari, nec vultum semper gerere eundem, nec credis uno semper sub aspectu consistere. Annon diversa illi facies, nunc decemvirali sub lege, nunc sub Praetorum edictis, nunc denique sub Caesarum ditione? Addis praeterea, munus Jurisconsultorum tenue esse, ac exiguum; movet te Tullius, qui in libris de legibus, Hos, inquit, magna profectos, in parvis esse versatos; Quamobrem in Jurisprudentiâ non inesse magnum aliquod, ac sublime, quo potuisset futuris aetatibus

con-

conciliari, audacter contendis. Haec est, uti video, splendida argumentorum stipellæ, quâ tuam putas, Triboniane, bonestam causam nobis exponere; criminationemque omnem a te viriliter expellere. Sed non aequè felix es in occultando, ut fueras in peragendo scelere, esse tamen si potest ulla in scelere felicitas; Quære ex anili muliercularum turbâ, aut ab ignavo, ac rudi vulgo, cui ista haec tam facili negotio obtrudas; Non nec sine mente sumus, uti falso credis, nec sensu caremus omni, ut ineptis hisce conjecturis incaute moveamur. Ea enim, quam Jurisprudentiae temere, ac sine ullo discrimine appingis, mutatio, ac corruptio, conversio, atque reformatio, extrinsecus est; nec arti, quae firma est, ac immutabilis, aut quidquam adfert detrimenti, aut minus conciliat dignitatis. Quid enim est aliud, Ars Juris, nisi prudens, ac severa meditatio, quâ, quid justum sit, quid aequum, quid injustum, quid iniquum, exacte expendimus, ac
sa-

sapienter metimur? Id assequimur eâ ratione summâ, quae a naturâ nobis insita est, & doctâ, diuturnâque exercitatione perficitur, quae aeterna est, nec ullo variabilis fato, quaeque nec annorum extinguitur cursu, nec perturbatione rerum confunditur, nec Regnorum conversione extenuatur: Semper haec iisdem nititur regulis, iisdem semper mordicus inhaeret vestigiis; nec unquam falsâ adulteratur novitate, nec potenti victa cedit arbitrio. Huic igitur Arti, quae firma habet omnia, ac solida, nos viriliter incubuimus; hoc studium non ignaviter professi sumus, quod nihil habet, nisi perenne, ac immortale: Non enim e discordiâ morum discors emergit Jurisprudentia; uti, te quoque non discrepante, diversum non est aurum, quod in diversos conflatur usus; nec diversa lux, quae diversos animat colores. Ergo, & qui legemur semper, & qui semper coleremur, digni fuimus, non quia res tractamus, fortasse aliquando ab usu remotas, sed
quia

quia ex arte tractamus ; si , quod a nobis disputatur , quandoque non juvat , juvabit disputandi ordo , genus , ac ratio ; Et quod iners , ac ociosum ex praesenti consuetudine reputatur ; vi , ac lumine sententiarum grande est , ac speciosum . Sed satis haec ; veniamus ad alia ; quae enim haecenus dixi , petita sunt ex ipsâmet causâ ; quae dicturus sum , petam a te ipso . Dic quaeso , Triboniane , tuâ supererant tempestate , Papiniani , Pauli , Ulpiani ? Ita sane ; quis est qui dubitet ? ex his enim corpus Juris tam sedulo compegisti . Cur igitur , rogo , Hi , qui non multo temporis spatio a nobis distant , Et susceptam a nobis in Jure operam , nullâ prorsus intermissione , veluti per manus acceptam continuarunt , apud te supererant , nos vero non item ? Quâ igitur de causâ non aequa fors inter nos , Et illos ? Quae rerum vicissitudo intercessit , quae studiorum dissentio , ut nos consepulti , illi incolumes , nos invisî , illi honorificentissime excepti ? Video quod
ad

*ad haec miserrime haeres, valde commo-
tum te, ac aestuantem intueor; sudas,
palles, neque enim adeo ignarus es, ut
liquido non experiaris, quanto acriora
sint, ac pene intolerabilia ea vulnera,
quae manibus nostris nosmet in nostra
viscera praeter spem incaute inferimus.
Verumenimvero, missis his omnibus, quae
per se clara sunt, illud quod sequitur,
expendamus, an tenue munus nostrum,
ac exiguum revera fuerit, quamobrem
merito contemni, ac repudiari debueramus.
Laetaris hoc loco, ut opinor; credis
enim, alterum a me negari non posse,
cum ex Tullio depromptum sit; alterum suâ
naturâ consequens esse, ac certissimum. Quid
si, Triboniane, primum negem, posterius
male consequi, adseverem? Clamabis? Ira-
sceris? Frustra tentas haec omnia; iis
enim, quae sum dicturus, non babes, quod
solide opponas. Tullius non totum Juriscon-
sulti munus facit tenue, ac exiguum,
sed partem eam, quae ad privatum Jus
spectat; quamvis & banc, revocato velu-*

ti iudicio , paulo post iisdem extollat in libris gloriose nimis , ac splendide , dum ait , sic ista res magna , sicut est : quem locum aut improvide praeterieras , quod parvae diligentiae est ; aut ex industriâ occultaveras , quod est summae fraudis . Porro , ideo partem banc privati Juris exiguam facit Tullius , ac tenuem , ut opportunius evehat nobiliorem alteram , de qua ipse ibidem disputat egregie , idest , de Jure publico : Quid igitur hoc ad rem nostram ? nonne sumus nos utrumque complexi , privatum nimirum Jus , ac publicum ? Si in illo tenues , in illo fuimus exigui , (modo verum id sit , & non immo manifesto falsum) altero in hoc grandes fuimus , ac egregii . Quo igitur pacto , Vir inconsiderate , ab hisce te rebus feliciter extrices ? an , uti soles , ad alias ibis cavillationes inverecunde , aliquid novi impudenter meditaberis ? Sed totum munus nostrum tenue sit , ut dicis , ac exiguum ; vide quam sim tecum plus aequo facilis , ac proclivis : quâ fit , ut hac ratio-
ne

ne contemnemur ? Non raro tenue aliquid, ac exiguum, & utile est, & necessarium; & illud conservari, ac custodiri, publice, privatimque expedit. Hoc tuis debueras efficere argumentis, ut artem nostram inutilem probares, atque minime necessariam; tunc, & quod sperni, & repudiari facile posset, procul dubio sequeretur. Sed id tibi tam prospere, ac fortunate succedet, quam illis, qui vel uno digito Orbem sustinere, vel uno baustu mare ingurgitare, lepide somniarunt. Verum hoc loco Tribonianus vult famae suae consulere; videt ratione nihil assequi posse, ad auctoritatem confugit; attendamus quid afferat; indulgendum homini victo, ut extrema experiatur; ut, omni moto lapide, sileat, ac cedat inglorius. Pomponius, inquit, qui sub DD. Fratribus Antonino, & Vero centum circiter, ac septuaginta post extinctam, ac consepultam Pop. Rom. libertatem, & trecentis fere, ac sexaginta ante Justinianum annis floruit, nonnullos

recenset ex illis ipsis Jurisconsultis, qui non admodum diu Julii Caesaris tempora praeverterunt, eorumque scripta nec ab omnibus expeti, nec amplius versari inter manus hominum, commemorat. Hoc deerat, Triboniane, ut pro auctoritate, quam expectabamus, non aliud re ipsâ tu dares, non aliud nos acciperemus, nisi tuas fallacias, ac dolos: Diu innotuit, diu nobis renunciatum est, cujus ea lex sit, quam sub titulo de Origine Juris, Pomponii nomine, venditas, unde deprompta sunt ista, quae in medium affers: Tua sunt omnia, tua sunt, inquam, vitiis berce pudendis admixta, quae ibi aperte leguntur; Nihil in ea dignum Pomponio, hoc est, Viro summo, ac letissimo; totum te, tuoque ingenio dignum, hoc est, turbido, & lutulento. An ista haec temere inficiaris? Nescio, an tantum audeas; cum dicendi genus, plerumque barbarum, & minime Romanum, Temporum ordo non raro praeposterus, mentio inconsiderata Jurisconsultorum, aetate

tate Pomponii recentiorum , quae eo loci deprehenduntur , te , non Pomponium , faciunt legis illius auctorem . Et hoc est , homo nequam , quod pro tua defensione restabat , ut nobis per hasce fraudes tam serenâ fronte imponeres : Sanum profecto , ac novum defensionis genus , causam tutari dolis , & perfidiam malitiâ celare .

Sed de bis satis : ex bis , quae diximus , scripta nostra ad te pervenisse , constat dilucide ; oportet nunc cognoscere , num contemnendi a te , ac repudiandi , penitusque extinguendi . Hic tu assurgis , & nescio quomodo arroganter , ac superbe jactas , quod Tu aetate tuâ perfeceris , quod olim Pompejus , Sylla , J. Caesar , Tullius desiderio complexi sunt , bercle , quae literarum lumina ! nemo autem eorum , rei difficultate summâ deterritus tentaverat , ut conflato , optimeque disposito in unum corpus Jure , ex recentioribus Jurisconsultis decerpto , caetera omnia , praesertim monumenta nostra , quae in
po-

posterum aut obscuritatem, confusionemque operi tuo, aut fastidium, laboremque, ipsorum mole, nepotibus parerent, reiiceret, ac damnaret. Hoc consilio factum esse credis, ut, majori alacritate, non desperata amplius Juventus Jurisprudentiam arriperet; tantisque amputatis involucris, & ambagibus, ars ista certos suos fines, ac limites, pristino ab onere relevata, cognosceret. Desine quaeso, Triboniane, magnifice gloriari; jamdiu nauseant homines in perlegendis, audiendisque tot tuis deliramentis, quibus ambitiose, ac sordide te, nomenque tuum extollis; quantum diversus ab hac opinione abires; si judicia prudentiorum hominum ad te essent delata; tumor iste, ac fastus ex animo excideret, ac serio meditari inciperes, non Te Jurisprudentiae restauratorem, sed perturbatorem, everforemque a literatis, eruditisque Viris haberi, ac publice denunciari. Tullius, ac Caesar, & siqui sunt alii, Juris doctrinam non tumultuarie, nulloque, praeter titulo-

lorum discrimen, ordine, rebus hinc inde minus accurate collectis, congerere, ac aliis tradere, cupiere; sed perspicue, distincteque illam disponere, ac explicare: Non id tu arripueras, id tu non perfeceras; neque huic adornandae provinciae sat esse poterat paucorum annorum spatium, quos tanto operi festinanter impenderas, quodque tuae minime cedit gloriae, ut falso putas, sed potius dedecori, ac ignominiae. Sed quo imprudens deveni; nihil haec ad nos; videamus, quod nostra interest, num sis honeste excusandus, nostra quod opera perdideris; tu tibi de fama tua, tuoque nomine prospicias. Et, pro Superum fides! quae pietas tua tam nefaria, ac crudelis, ut nullo, praeter excidium nostrum, remedio, & consulere, & favere posteritati, fueris aggressus? Tu ergo Judex, tu arbiter nostrorum laborum? Tu venientium aetatum magister, tu supremus legislator, jubens, vetansque, quid nepotes amplecti, quid respuere debuissent? ergo nos inutiles, ac onerosi,

reformatâ per Te, ut tibi melius collibitum fuit, Jurisprudentiâ, no documento, ac taedia posteris essemus futuri? Vide, vide quaeso, quantâ robustiore improbitate praedita sit tua audacia! Intellige tamen, & accipe a me tandem aliquando, quod nos gloriose praestavimus; in quo alios juvare non leviter potueramus, si nostra extarent monumenta: Ad opus tuum quicumque appellunt, quid, nisi Jurisprudentiam, qualis tuâ florebat aetate, & noscunt, & contemplantur? a quibus tamen iidem, sine nostrorum scriptorum lumine, ac praesidio, dilucide, ac perfecte natam, adultamque sub liberâ Republicâ banc nobilissimam discant, exbauriantque facultatem? Quid juvat, inquis, haec noscere? Jus, quo utimur, non quo usi sunt Majores & perscrutari, & callere, nostrum est; otio abutitur, qui, quae statim dediscere cogitur, discere conatur acerrime; & ea creditur insaniae proxima diligentia, quae in rebus, nullum fructum parituris, insudat, ac
la-

laborat : Totâ re , & miserum in modum erras , Triboniane ; quid juvat , inquis , haec noscere ? juvat ; ut faustissima hujus Scientiae exordia , quam arrepturi forent , suo veluti in fonte , posterius cognoscerent ; juvat , ut animo late comprehenderent grandem , ac sublimem doctrinae Vetustatis imaginem ; juvat , ut propius disquirerent , quale nostrum fuerit rectum , ac constans in definiendo acumen , omni spoliata fuco prudentiam in cavendo , aequitatem in judicando , nullo , aut odio , aut amore deturpatam . Accedit praeterea lucubrationibus nostris incorrupta , ac nativa latinae linguae suavitas , ac virgineus pudor ; quae dos una , si caetera deessent omnia , quae profecto non desunt , cunctis nos amice conciliaret : Hunc enim scribendi candorem , elegantiamque nos non ignaviter in dominâ totius Orbis civitate adepti fuimus , jure natalium ; adepti per ea tam fortunata tempora , quibus supremum suum accepit haec lingua splendorem ,

D d d

ae

ac incrementum ; adepti denique pro iis studiis amplissimis, quae neque coli, neque augeri sine hoc adjumento, ac praesidio potuissent. Tentas adhuc, Triboniane, atque sine ullâ animi perturbatione audes, isthaec calumniari? Tentas equidem, atque audes; & hanc dotem aut subridens parvipendis; aut tanti habendam non esse, existimas, ut ipsa nos tutos, incolumesque diutius servaret; illamque communem facis caeteris hujus aurei saeculi Scriptoribus; a quibus, si minus a nobis, has sermonis Veneres, ac lepores, essent posterî procul dubio uberrime accepturi. Sed quod primo loco existimas, non miror; homo tu barbarus, ac Graeculus, inconditae dictionis, ac verbosae amans; & sanæ, nitidaeque loquelaе delicias persentiendi nescius, merito hunc linguae cultum, atque elegantiam contemnere, tam impudenter videris. Plus tuo palato sapiunt Ulpiani, Papiniani, Modestini, alique, (quos tamen, bonoris causâ, nomino; quamquam, quae in iis culpanda sunt, non reticeo)
 plus,

plus, inquam, bi sapiunt, plus a te bi diliguntur, peregrini homines, quique in scribendo, quasi vel summa sit Latii paupertas, aut quaedam major fulgeat in exteris nobilitas, usurpant non pauca Graeca, atque non raro Judaica dicendi genera, quae adhuc in Pandectis tuis leguntur, & congeffit, uti fertur, Vir diligentissimus, nuperrime in nostrum ordinem adlectus, Antonius Augustinus. Sed nimirum, ut quidam, morbo aliquo, & stupore sensûs, suavitatem cibi non sentiunt; sic homines tumultuariae eruditionis, purae locutionis gustum aut nullum habent, aut sane exiguum: sed in hoc non multum immoror; refellam ego, quod posteriore loco dicis: & profecto dos isthaec culti, elegantisque sermonis communis sit Scriptoribus aliis, ut voles; quâ tamen fronte colligis, inde fieri, ut negligeremur? nonne viliores fabellae, minuta quaedam, ac etiam dissita ineptiarum fragmenta, quae lepos dumtaxat, & linguae castimonia

commendat , tanti habita semper fuerè , ut ad se studia juvenum , doctiorum commentaria , exscribentium curam converterint ? quanto igitur nos potiore jure id repetere debueramus , qui ne dum nitide , apte , eleganterque scripsimus , sed ii fuimus , qui , quantum habent siue utilitatis in addiscendo , siue necessitatis in tractando , siue in explicando difficultatis humanae res , ac divinae , operâ nostrâ effecimus , ut cum delectatione addicerentur , tractarentur cum dignitate , ac denique explicarentur summo cum ordine , ac perspicuitate ? Quamobrem scito , non quod communis res sit , minoris forsan aestimari ; sed , si usu , ac praestantiâ valeat , majorem gloriam , ac plausum mereri , & sese late diffundendo , vires , ac immortalitatem consequi . Verum si quae dicis , Triboniane , serio perpendas , facile cognosces , peculiarem nostram esse , non cum aliis communem dotem banc nitidae , ac cultae scriptonis pro eâ parte , quam mox explicabo .

Duo

Duo sunt dicendi genera ; spectat alterum ad quotidianam vitae consuetudinem, & hoc profecto commune est, quo unusquisque nostrum, in mutuo hominum commercio, quod sua interest, patiturque locus, & occasio, non inculte, nec insuaviter exponit ; hoc qui velit attente rimari, non a nobis solum, verum ab aliis plerisque excipere posse, nemo est, qui in dubium revocet, aut temere inficietur. Alterum est genus, proprium Artis nostrae, Scriptoribus reliquis non familiare, & ut ita dicam, incognitum, in quo docta Facultatis arcana sapienter, ac magnifice includuntur. Dic, quaeso, a quibus statutos, ac certos Sacrorum ritus; solennes, ac mysteriis gravidas in Actibus legitimis verborum conceptiones; obstrictas suis veluti cancellis sive contrabentium in Obligationibus, sive litigatorum in Judiciis formulas, constatas tam prudenter supremarum Voluntatum dictiones; & hujusmodi alia sane non pauca, habere poterant Nepotes, nisi a peritis, qui id diligenter,
id

id accurate, id ex artis praeceptis, non e trivio petitis, optime persecuti sunt, ac egregie? Quod si forte opinaris, Triboniane, haec omnia a recentioribus desumi posse Jurisconsultis, quibus tu adhaeseras; surdis fabulam canis; ecquis non probe novit, tunc ad interitum quasi effoeminatam jam inclinare Jurisprudentiam, veteremque aspectum, atque illam augustam, ut ita dicam, religionem, ac majestatem amittere, sensim coepisse? Quamobrem, & si quaedam, quod minime negem, ab his recentioribus, quos memoras, exbauriri possent, non tamen omnia, & quod praecipuum est, non, uti suâ fuerant ab origine, integra, & incorrupta, ac suo splendore magnifice stipata.

Quae cum ita sint, aut commiseratione dignus eris, Triboniane, aut supplicio: Si culpam fateberis, si ingenii tui levitatem accusabis, si te tuorum scelerum poenitebit; commiserabimur; fovet amplissimus hic Ordo indolem adeo
ge-

generosam, ut victos, quos posset opprimere, non alio judicio, quam suâ ipsorum conscientia damnatos dimittat. Sin obstinatus, perfidus, duræ frontis, ac infractæ audaciæ velis adhuc esse, ut semper fuisti; Hinc procul abi, fuge conspectum nostrum, linque locum hunc, bos parietes, hæc subsellia, quæ nec te sustinere possunt, & nobis socordiam, ignaviâque obiciunt in tuo distinendo supplicio, quod mox parabitur, mox experieris: Videbimus te, qualem videre I. Pisonem Cicero exoptavit, abjectum, contemptum, despectum a caeteris, a te ipso desperatum, & relictum, pertimescentem, tuis diffidentem rebus, sine voce, sine libertate, sine auctoritate, sine ullâ specie honoris, torrentem, trementem, adulantem omnibus. Hoc erit præmium tuæ perfidiæ; hæc corona tuorum scelerum; hoc plausu pensabitur ambitio tua; comitabitur tuam pertinaciam hæc incomparabilis felicitas. Spero P.C. id, quod pro communi bono, ac securitate
pu-

publicâ, pro nostrâ gloriâ facinoroso homini comminatus sum, per vos ad exitum non tarde, non timide, non ignaviter perductum iri, ut minae non irritae, non infirmæ, nec gratiâ, aut inutili patientiâ debilitatæ, unius exemplo, caeteros contineant; & terror poenæ, cuius semper Reipublicæ salutaris, omnium reverentiam, ac obsequium nobis conciliet; quod virtus nostra, ac meritum postulat; aliena invidia, ac improbitas nefarie abstulit, & crudeliter extinxit.

Recitatâ hac oratione, veteres Jurisconsulti, quorum intererat, honori suo, tam pessime habito, consulere, una secum, irato vultu, uti fit, obmurmurabant; exosâque Triboniani audaciam, quæ nihil visa est commoveri, meditabantur ulcisci; & nescio quis eorum, sententiam suam palam tulit, ut procul a Republicâ Tribonianus, nedum Senatu motus, sed infamiâ notatus, eiiceretur: Et qui hoc sentitis, clamabat, huc transite, quæ alia omnia, in illam partem. Itaque, Sulpitii oratione moti, jam pene omnes mutabant locum, & eo concedebant, ubi dicta fuit isthæc sententia, quam unusquisque seu nutu, seu verbis comprobaverat; parumque absuit, quin conscriberetur Senatusconsultum. Sed quæ conficiendis Senatusconsultis impedimento semper fuit, intercessio Tribuni plebis, pro potestate sibi

sibi per sacratam Legem tributâ , quamvis ex minoribus Magistratibus esset , ea praeter spem favit Triboniano ; Nam Cynus Pistoriensis , Tribunus plebis , obsistere huic sententiae coeperat , & editâ voce dixit , VERO ; indecorum videri , exclamans , Virum tam cito , tam praecipitanter damnare , quem omnis posteritas venerata est , tantamque eximio Jurisconsulto injuriam irrogare ; maturiore consilio opus esse , re gravi oblatâ ; nec tantae invidiae negotium , dignum esse , quod unâ die explicetur ; semper fieri poenitentiae locum , cum aliquid , periculi plenum , a quo tota pendeat aliorum fortuna , impetu quodam , nulloque dato ad cogitandum spatium , pertractatur , atque decernitur ; Tribonianum non adeo debere contemni , ut quorundam libido ambitiose magis , quam legitime contendebat ; infortunium hoc adhaesisse semper illustribus Scriptoribus , ut commune haberent cum laude summâ summum vituperium ; nec ipsis defuisse propugnatores , qui in calumniarum artifices pro virili parte bellum moverint . His dictis , res ad Populum rejecta est , cujus erat , vel Tribuni intercessionem , vel Senatûs auctoritatem comprobare . Dimisso itaque Senatu , non solito more , illis formulis , NIHIL VOS TENET P. C. NIHIL VOS MOROR ; sed confuse , & uti , natâ discordiâ , & pluribus mustantibus , usu solet evenire : Nulli fuit majus , ac acerbius vulnus inflictum , quam Hotomanno , qui , rebus bene sub initium dispositis , ex concepto gaudio statim in moestitiam , ipsi insperatam , prolapsus est ; & inter discendum , quidam , Triboniani , recentiorumque Jurisconsultorum , quibus Ille in concinnandis Pandectis usus est , favitores , minime se conti-

E e e

ne-

nere potuerunt, quin aperte, & petulanter in ipsum
 os Hotomanni dicerent; Desiderari ab ipsis majorem
 in eo aequitatem in dijudicandis alienis laboribus;
 omnia, quae ipse evibrabat in Tribonianum, non tam
 argumenta esse, quam convicia, incerta, ac inania,
 longeque accersita, atque omni rubore destituta;
 nimis inconsiderate obilici recentioribus Jurisconsultis
 peregrinitatem, incomitumque, ac parum latinum
 dicendi genus; peculiaria quorundam vitia non debere
 ad universos trahi; & si quae pauca sint minus probata,
 optime pensari ab innumeris rebus aliis, doctrinâ,
 & elegantia praestantibus; Improbe taxari Tribonianum,
 sine cujus operâ ne vestigia quidem Romani Juris ad
 posteros pervenissent; cum facilius semper fuerit, servare
 opus lepide compactum, & molis non adeo immensae,
 quam situ squalida, & numero infinita, tot veterum
 Scriptorum rei civilis monumenta.

In hunc ferme modum Triboniani fortuna, veluti
 robusta navis in furente, ac procelloso mari, hinc,
 illinc concussa, ac jactata est: verum quid actum
 subinde, quis potior, victorque a pugnâ, & conflictu
 evaserit, Tribonianusne, an ingens manus hostium,
 cognoscere minime curavimus; immo ne potuimus
 quidem: De adornando enim reditu, cogitare coepimus:
 Biennium procul a Patriâ, procul a Consanguineis,
 ab Amicis procul errabamus: Subiit animum tenera,
 lacrymasque blandule eliciens, cariorum Nostrorum
 recordatio: Doctae, atque utili curiositati sat datum
 esse, credebamus: Longior mora, quamvis & varietate,
 & magnitudine rerum, grata semper, semper amabilis,
 desiderio tamen nativae iterum recolendae Telluris, tanquam

quam assiduâ leniter per pectus serpente moestitiâ, quotidie premebatur. Si quando de Patriâ, de Nostris fortuito emergebat sermo, erat inter nos, qui secreto flebat, qui clam suspirabat, qui tacebat importune, qui prudenter aliquando querebatur. Sed uti totum peregrinationis nostræ curriculum, & feliciter coeptum, & continuatum feliciter est, collatâ in unum omnium voluntate; ita discessus communi voto, ac assensu statutus. Ut vero iis, quibus unusquisque nostrum in hac Republica erat obnoxius, seu receptis beneficiis, seu suavis amicitiae, ac consuetudinis vinculo, grati animi partes expleremus; adimus illorum aedes; nostrum de discessione consilium aperimus; rogamus, ut, si quid velint, jubeant; amorem erga ipsos nostrum, & molli fletu, & in moestitiam composito vultu, & tenero sermone testamur. Ad haec, alii facile nostrum laudare ingenium; reddere alii grates humanissime; quidam nimiam abeundi celeritatem aegre ferre; honestissimam discedendi causam nonnulli, utpote aequiores rerum aestimatores, agnoscere, ac probare. Hos benevolentiae sensus tenerrime excipimus; & mutuo, interclusis jam in ore verbis, in amplexus, in oscula irruimus; & gemebundi, ac taciti, &, ne ipso quidem integro spiritu, ac voce, invicem salute datâ, ac acceptâ, discedimus. Inde post paucos dies, Jurisconsultorum Rempublicam, votis prius tandiu expetitam, tot deinde laboribus, ac periculis aditam, ac denique non paucos menses cultam, ac lustratam, relinquimus.

Pelago, ac ventis iterum nos committimus; Italiam versus dirigimus cursum; Superi secundant navigationis vota; Caelo utimur nunc sereno, nunc

subnubilo, rarissime turbido, ac minace: Placuit,
nec periculo iter festinare, nec taedio cohibere:
Varios videmus populos, urbes, regiones; novos co-
gnoscimus mores, artes, instituta; alibi literas exi-
mie cultas, alibi languide pertractatas, alibi ignavi-
ter spretas, ac derelictas: Tandem post menses XIV,
paulo ante meridiem,

*Venimus ad Capreas; ridentibus excipit undis
Nos Crater, patrii nos beat aura sinûs.
Aspectu dulci, aspectu recreamur amico;
Laetamur, salvos jam rediisse domum.
Cernimus, hinc veteres Stabias, & aprica Vesevi
Rura, ac Herculeis tecta locata plagis;
Pausilypumque illinc, & Olympica litora, ab umbris
Defensa, & vario fonte perennis aquae.
Dum sese objectis pascunt his lumina rebus,
Quaeque diu non sunt visa, videre flagrant,
Flevimus occultâ, quae pectore nata repente est,
Laetitiâ, & lacrymae sponte per ora cadunt.
Has fudit lacrymas moeror, dum excessimus olim;
Has lacrymas fundit, dum remigramus, Amor;
Nemo quippe valet non flendo relinquere, nemo
Non flendo patrium rursus adire solum.
O quam cara dies haec est, elamavimus; in qua
Nasci iterum, atque iterum vivere posse datum est;
Coniunctos posse amplecti, posse oscula Amicis
Dividere, antiquos posse habitare lares.
Gratia sit vobis, Superi; nam, munere vestro,
Exhilarant nostrum gaudia tanta suum.
Nunc igitur liceat, vitam traducere inertem;
Tranquillâ liceat nunc quoque sorte frui.*

Sua-

JURISCONSULTORUM. 405

*Suavis erit post susceptos pax nostra labores;
Suavis erit post tot dura pericla quies.
Sic est, qui passi sunt ante incommoda, multo
Hi melius, quam sine otia grata, vident.*

*Nunc quod postremum est condimentum Fabulae,
Si placuit, plausum postulat Comoedia.*

Plautus in Pcenulo.

Rev

*Reverendissimus Dominus Canonicus D. Dominicus Vanalesta
videat, & in scriptis referat. Neapoli 1. Octobris 1731,*

D. ANTONIUS CANONICUS CASTELLI VIC. GEN.

D. Petrus M. Giptius Can. Dep.

EMINENTISSIME DOMINE

Librum, cui titulus *Respublica Jurisconsultorum*, tantâ cum animi mei admiratione, & voluptate percurri, ut quid fuerit potius, quid laudem magis, adhuc anceps haeret animus; adeo cuncta, sive thesim spectes, sive hypothesim, ad eam perficiendam, quam doctissimus Juvenis aggressus est, difficilem provinciam, conveniunt aequae, ac laudabiliter collimant. Mirum siquidem est, quantâ totum Opus scateat eruditione, ex antiquis una, ac recentioribus selectissimis Scriptoribus, perpetuè, ut ita dicam, repetitâ; Mirum, quae verborum elegantia, quae proprietas, ubi solutâ utitur oratione; quis lepor, quae venustas, quanta facilitas in iis elegis conscribendis, quibus passim, quo magis refulgeat, sapientissimi Auctoris laxatur ingenium; ac praecipue ubi Romanorum, e Graecis accersitae obscurissimae leges, continuo, ac nitidissimo carmine pro rei magnitudine, ac summi ad omnium captum felicitate, extricantur, explanantur, exornantur: Quapropter, cum ne minimum quidem irrepperit, quod vel bonis moribus non bene consonet, vel sacrosanctae Fidei orthodoxae vim faciat integritati, ubi tua, P. Em., quae semper est praehabenda auctoritas, adceperit, ad Auctoris gloriam, Patriae ornamentum, ac cupidae legum Juventutis exemplum, typis censeo mandandum. Neapoli VI. Idus Octobris MDCCXXXI.

Em. V.

*Additiss. Humillim. Obsequentiiss. Famulus
Dominicus Vanalesta.*

At.

*Attenta supradicta relatione , Imprimatur . Neapoli 15.
Octobris 1731.*

D. ANTONIUS CANONICUS CASTELLI VIC. GEN.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

*Magn. Judex M.C.V. D. Franciscus de Onaphrio videat,
& in scriptis referat .*

MAZZACCARA REG. ULLOA REG. GIOVENE REG.
PISACANE REG. VENTURA REG. CASTELLI REG.
PEVRI REG.

Provisum per S.E. Neap. 15. Martii 1731.

Mastellonus.

EXCELLENTISSIME DOMINE

Materiem hanc antiquae Originis, & progressus Romanae Jurisprudentiae, & quas obierit longâ foeculorum serie vicissitudines, à pluribus quidem non poenitendis, & nostrâ quoque aetate egregiis commentariis tractatam inventas. Quis ergo toties peractam adhuc repetens, operae pretium faciat? Is est profecto hujus Operis Auctor, quod inscribitur *Respublica Jurisconsultorum*. Novus est Titulus, nova Epigraphe, & novum Inventum, quod foelicissimo ausu contexitur. Est enim Satyricum, & lepidissime fabulosum Opus, & fax luminosa Veritatis, à qua proficiscitur, & quam luculenter exornat; quo hanc Historiam, etsi non adblandientem, nec voluptuosam, sed quasi tetricam, continuo tamen, & jucundissimo aspectu legentium oculis subiicit, & multigenâ eruditione refer-
tam,

tam, Musas quoque, & Apollinem opportunis locis accersens, variis Poësis generibus, quibus mirum, quam Auctor cultus sit, & excellat; & quo denique amoenissimâ, & dignâ doctis Viris jucunditate, intima Jurisprudentiae adeas penetralia, recteque varias, & diversas Scholas agnoscas; & quanti unaquaeque aestimanda, quantive etiam, & quo loci, & honore omnis aevi Jurisconsulti, & Doctores habendi. Hoc opus ergo, jussu E. V. cum ita (& lubens quidem) legerim, & expenderim, nusquam sane bonis moribus, nostrique Inviectissimi, & Augustissimi Monarchae supremis Juribus, vel minimum, officiens, & jam sui famâ omnibus expetitur; accedente E. V. auctoritate, luce publicâ donandum, censeo, Neapoli XII. Kal. Novembris MDCCXXXI.

Exc. V.

Humillimus, & addictissimus Client
Franciscus de Onuphrio.

Visa supradicta relatione, Imprimatur, & in publicatione servetur Reg. Prag.

MAZZACCARA REG. UGLOA REG. GIOVENE REG.
PISACANE REG. VENTURA REG. CASTELLI REG.
PEYRI REG.

Provisum per S. E. Neap. die 26. Octobris 1731.

Mastellonus.

IN-

I N D E X A U C T O R U M.

Quorum dicta , ac sententiae in hoc
Opere recensentur , aut scriptionis
Vitia, seu Virtutes enucleantur.

- A**
- A** Bbas Urspergensis pag. 21.
Accursius pag. 23. 92. 104.
 111. 119. & seqq. 146.
 198. 203. 266. 292.
Acosta. Jan. pag. 259.
Aelianus pag. 165. in Not.
Africanus pag. 203.
Agathias pag. 109.
Agellius pag. 47. 66. 168. in
 Not. 217. 224. in Not.
Albericus pag. 21. 214. in
 Not.
Alciatus pag. 89. 91. 118.
 119. in Not. 174. & seq.
 183. & seqq. 198. 206.
 219. 236. 267. 281. 363.
Alexander pag. 247. in Not.
 268.
Alexander Papa III. pag.
 143.
- Alexander ab Alexandro*
 pag. 17. in Not. 147. &
 seqq.
Alphredus pag. 20. in Not.
Alphenus pag. 295.
Ammianus Marcellinus
 pag. 110.
Anacreon pag. 206. in Not.
Anania - Joannes pag. 265.
Angelus pag. 247. in Not.
 263. 268. 273.
Appianus pag. 15. in Not.
 108. 246. in Not.
Apulejus - Lucius pag. 220.
Aratus pag. 294.
Aretinus - Angelus pag.
 111.
Aretinus - Petrus pag. 228.
Arnaldus pag. 228.
Arrianus pag. 108.
Arengherius Gaspar . pag.
 265.

F f f *Ari-*

Aristoteles pag. 4. 149. 158.
Et seqq. 204. 216. in Not.
 259. 263. in Not.
Arthurus Duck pag. 142.
 in Not.
Asconius pag. 217.
Aspasia pag. 14.
Asinius pag. 204.
Arbenaeus pag. 16. 106.
 225. in Not.
Attius pag. 129.
Augustinus-Antonius pag.
 45. 127. in Not. 136. in
 Not. 137. 241.
Augustinus - Aurelius pag.
 19. in Not.
Ausonius pag. 79.
Azo pag. 119. 146. 198.

B

B *Acovius* pag. 175.
Balduinus-Franciscus
 pag. 68. 102. *Et seqq.* 177.
 200. 280. 366.
Baldus pag. 82. 144. 198.
 247. 261. *Et seqq.* 268.
Barbatus pag. 247. in Not.
Bartolus pag. 104. 136. in
 Not. 145. 170. 177. 198.
 213. 247. 262. 268.
Baronius pag. 108. in Not.
Baro - Eguinar. pag. 240.
Bemius Paulus pag. 228.

Behambus - Ferdinandus
 pagin. 245. in Not.
Bernardus pag. 142.
Bertrandus - Joannes pag.
 47. in Not.
Blanascus - Joannes pagin.
 261.
Bodinus pag. 107. in Not.
 110. in Not. 200. 237. in
 Not. 370.
Bondius - Joannes pag. 16.
Boeclerus pag. 108. in Not.
Boissardus pag. 144. in Not.
Boreus pag. 245. in Not.
Brandes - Joannes pag. 62.
 in Not.
Brenemannus pag. 21. in
 Not. 25. in Not. 45. in
 Not. 104. in Not. 241. in
 Not.

Brissorius - Barnabas pag.
 238. 269.
Brixienfis - Bartholomæus
 pag. 244.
Badacus - Gulielmus pag.
 23. 118. 126. *Et seqq.*
 151. 218. 270.
Bulgaras pag. 119. 121.
Butrius - Antonius pagin.
 247. in Not.

C

C *Aelius* pag. 83.
Caesar pag. 109.
Cal-

- Calvinus* - Joannes pag. 85. in Not.
Callistenes pag. 107.
Caepola pa. 247. in Not. 248.
Capilupus - Laelius pag. 19.
Capitolinus pag. 110.
Cappellus - Jacobus pagin. 222. & seq.
Carrarius - Vincentius pag. 63.
Cartesius pag. 190. & seqq.
Casaubonus pag. 107. in Not. 204. in Not.
Castrensis - Paulus pag. 104. 179. 247. in Not. 262. in Not.
Cato Marcus Porcius pag. 83. 128. 211. 215. 285.
Catullus pag. 76.
Cave Gulielmus pag. 17. in Not. 108. in Not.
Christina Pisana pag. 16.
Chrysippus pag. 47. 165.
Chrysostomus pag. 107. in Not.
Cicero p. 2. in Not. 3. 9. 15. in Not. 33. 35. 40. 43. 44. 46. 47. 67. 70. 83. 109. 112. 127. 129. 156. 165. in Not. 170. 174. 180. & seqq. 199. in Not. 203. in Not. 204. 212. & seq. 239. 246. 294. 361.
Cioffus - Andreas pag. 44.
Claudianus pag. 110.
Cleantes pag. 165.
Cognatus - Gilbertus pag. 269.
Connanus pag. 235. 241. 280.
Contius - Antonius pag. 92. 171.
Corasius pag. 199.
Cornelia pag. 15.
Corinna pag. 202.
Corvinus - Arnoldus pag. 278.
Cotta Catellianus pag. 136. in Not.
Cravetta - Simon. 242.
Cajacius pag. 45. 49. 123. 130. 143. 153. & seqq. 169. 178. & seqq. 200. & seqq. 206. 238. in Not. 256. & seqq. 274. & seq. 280. 286. 363.
Cynus pag. 136. in Not. 401.

D

- D** *Apbine* pag. 14.
Decius pag. 237. 247. 248. in Not.
Defensor veterum Jurisconsultorum pag. 217. in Not.
Demosthenes pag. 17. in F ff 2 Not.

Not. 203.
Denboffer - Christian pag.
 245. in Not.
Dio Cassius pag. 108.
Diodorus Siculus pag. 14.
 in Not. 107.
Dioscorides pag. 257.
Diotima pag. 14.
Donatus pag. 217.
Donellus pag. 200. 206.
 241.
Dorjatus pag. 92. & seqq.
Duarenus pag. 152. 174.
 200. 235. 237. 255. &
 seqq. 280. & seqq.
Dukrus pag. 222. & seq.
 366. in Not.
Durantis - Gulielmus pa-
gin. 261.

E

E *Gnatus - Baptista pa-*
gin. 270. in Not.
Ennius pag. 82. 83. 129.
Everardus - Nicolaus pag.
 176.
Euripides pag. 6. 17. 291.
Eutropius pag. 110.

F

F *Aber - Antonius pag.*
 49. 83. & seqq. 238.
Faber - Joannes pag. 273.
 275.
Faber - Petrus pag. 239.
 259. 269.
Farnabius - Thomas pag.
 296.
Fasolas - Joannes pag. 261.
Fatius - Franciscus pagin.
 88.
Fermatus - Petrus pagin.
 289.
Ferrettus - Aemilius pag.
 242. 274.
Festus Pompejus pag. 2. in
 Not.
Ficardus pag. 177. 263. in
 Not.
Filistus pag. 107.
Floridus - Franciscus pag.
 218. & seqq. 363. in Not.
Florus pag. 110.
Forcatulus pag. 25. 201.
 245. in Not.
Forsterius - Valent. pagin.
 149. in Not.
Freberus pag. 143.
Fulgosius pag. 15. in Not.
 214. in Not.

Gad-

G

G *Addius* - Jacobus pag. 44. in Not.
Galba pag. 294.
Gallicanus pag. 110.
Galvanus pag. 200.
Gattus - Antonius pag. 143. in Not.
Gentilis - Albericus pag. 24. 86. in Not. 104. in Not. 105. 110. in Not. 111. in Not. 128. 129. 136. in Not. 173. in Not. 174. & seq. 198. in Not. 202. & seqq. 211. in Not. 258. 268. in Not. 272. & seq. in Not. 274. 282. 363.
Gentilis - Scipio pag. 45. 289.
Giphanius pag. 245. in Not. 362.
Gordonius pag. 171.
Gosia - Martinus pag. 246. 362.
Gothofredus - Jacobus pag. 44. 95. 143. in Not. 172. 271.
Goveanus - Antonius pag. 162. 238. 240. & seq. 274.
Grazina - Vincentius pag. 14. in Not. 87. 174. in

Not. 271. 275. 289. 291. in Not.

Gronovius pag. 228.
Grotius - Hugo pag. 45. 86. 295.
Grotius - Gulielmus pag. 236. in Not.
Gruterus pag. 199. in Not. tis.
Guzmannus pag. 177.
Gyraldas - Lylius pag. 204. in Not.

H

H *Aberkonius* - Petrus pag. 245. in Not.
Halicarnassaeus pag. 14. 107.
Haloander pag. 91. 212. in Not. 217.
Harmenopulus pag. 130.
Harpocratio pag. 17. in Not.
Helena pag. 14.
Heinsius - Nicolaus pagin. 238. in Not.
Heraclitus pag. 49. in Not.
Heraldus - Desiderius pag. 44. 68. in Not.
Herodianus pag. 108. 110.
Herodotus pag. 106.
Hermogenianus pag. 236.
Hesiodus pag. 289.
Hieronymus pa. 15. in Not.
Hil-

Hilligerus pag. 179.
Hoffmannus pag. 206. in
 Not.
Homerus pag. 7. 9. in Notis.
 92. 173. 289. & seq.
Homodens pag. 247. in No-
 tis.
Horatius pag. 4. 5. 11. 14.
 16. 33. 41. 50. 65. 131.
 149. 294.
Hotomannus - Franciscus
 pag. 68. 151. 174. 199.
 206. 237. & seq. in Not.
 240. 269. 272. 274. 280.
 366. & seqq.
Huetius pag. 195. in Not.
 226.

I

Iason pag. 105. 203. 247.
 263. & seqq.
Joannes - glossator pagin.
 119.
Joannes - Andreae pagin.
 244.
Imola - Joannes pag. 212.
 263.
Joelas - Paullus pagin. 19.
 204. in Not. 226.
Irnerius pag. 45. 119. 212.
Itterus - Jo: Christ. pagin.
 45.

Julianus - Salvius pagin.
 369.
Justinianus pag. 48. 122.
 365. & seq.
Juvenalis pag. 16. 284.

K

K *Ontingius* pag. 365. in
 Not.

L

L *Abco* pag. 170.
Laërtius pag. 165. in
 Not.
Lampridius pagin. 18. in
 Not. 110.
Lastaris - Andreas pa. 204.
Lastaris - Janus 270.
Leclius pag. 199.
Leickberus pag. 171. in
 Not. 257. in Not. 269. in
 Not. 367. in Not.
Lescurius pag. 179.
Licinius Rufinus pag. 144.
Lipsius pag. 204. in Not.
 238. in Not.
Livius pag. 109. 204.
Longinus pag. 107. in Not.
Lucanus pag. 15. 295.
Lucianus pag. 14. in Not.
 157. 181. in Not.

Ma-

M

M *Acrobis* pag. 7. in Not. 217.
Mangilius pag. 177.
Mantua - Marcus pag. 45. in Not. 62. in Not. 88. in Not. 249.
Manutius - Paullus pagin. 34. in Not. 204. in Not. 226. in Not.
Maranus - Gulielmus pag. 172. 259.
Marcianus pag. 122.
Martia Proba pag. 20.
Martinus Fani Fortunae pag. 213. 243. 256.
Martucius pag. 179.
Massola - Philippus pagin. 245. in Not.
Matbildis pag. 20.
Menkenius pag. 110. 267. in Not.
Mercerius pag. 62. 90. in Not. 151. in Not.
Merillus pag. 130. 167. & seqq.
Minos - Claudius pag. 218. & seq. in Not. 237. in Not.
Modestinus pag. 129. 197. 370.

Mollembecias - Henricus pag. 245. in Not.
Molinaeus - Carolus pagin. 177.
Montanus pag. 110.
Mornaeus pag. 204. in Not.
Moses 288.
Muretus pag. 211.
Mysingerus pag. 199. 273. in Not.

N

N *Atben* - Stephanus pag. 245. in Not.
Nerva pag. 233.
Neveletus - Petrus pagin. 68. in Not.
Nevizanus pagin. 244. in Not. 247. in Not.
Nigellus pag. 170.
Nonius pag. 217.
Noodt - Gerardus pag. 175.

O

O *Dofredus* pagin. 104. 119. 129. 146. in Not. 198. 246. in Not.
Offilius pag. 232. in Not.
Oltradus de Ponte pagin. 262.

Oro-

Orosius - Paullus pag. 110.

Orpheus pag. 289.

Osius Aurelius pag. 169. in
Not.

Otto - Everardus pag. 67.

in Not. 104. in Not. 177.

234. in Not. 241. in Not.

Ovidius pag. 8. in Not. 11.

13. 19. 26. 27. 81. 285. in

Not. 293.

P

P *Acius* - Julius pagin.
275.

Pacuvius pag. 212.

Palaemon pag. 204.

Palearius - Antonius pag.
68.

Palliarenfis - Jacobus pag.
261.

Panormitanus pag. 265.

Panzirolus - Guidus pag.

62. in Not. 82. in Not.

125. in Not. 145. in Not.

176. in Not. 201. in Not.

212. in Not. 213. in Not.

234. in Not. 242. in Not.

244. in Not. 248. in Not.

261. & seq. in Not.

Papinianus pag. 48. 87. 170.

175. 179. 199. & seq.

234. 370.

Papyrius Massonus pa. 10.

in Not. 25. in Not. 201. in

Not. 205.

Papyrius pag. 197.

Papyrius Fronto pag. 122.

Parisius - Paulus pag. 248.

Pasquier - Stephanus pag.

209. in Not.

Patricius pag. 110.

Paullus pag. 47. 234.

Pausanias pag. 14. in Not.

202. in Not.

Pepo pag. 212.

Perezus - Antonius pagin.

277.

Pericles pag. 14. in Not.

186.

Petris - Franciscus pagin.

292. in Not.

Petronius Arbiter pag. 40.

153.

Phaedrus pagin. 2. 11. 46.

204. 264.

Philostratus pag. 108.

Photius pag. 108. in Not.

Pindarus pag. 202. 206. in

Not.

Pirekheimius pag. 257. in

Not.

Pithaeus - Andreas pag. 90.

Pithocus - Petrus pag. 151.

259. 269.

Placentinus pag. 119.

Pla-

Plato pag. 3. 7. in Not. 14.
in Not. 49. in Not. 150.
173. 182. 204. 259. 290.
E seq.
Plautus pag. 2. 9. 19. 34. 83.
228. 239. in Not. 279.
405.
Plinius pag. 10. in Not. 34.
in Not. 129. 133. 151. E
seq. 257. 279.
Plutarchus pag. 14. 19. in
Not. 47. 69. in Not. 108.
110. 168. in Not. 210. in
Not.
Poggius pag. 225.
Politianus pa. 44. 118. 228.
Polla Argentaria pag. 15.
Pollio pag. 110.
Polybius pag. 107.
Pomponius pag. 198.
Pope-Blount pag. 226. in
Not.
Porcius - Leonardus pag.
270.
Possevinus pag. 204. in Not.
Prævidellus - Hieronymus
pag. 62.
Prideauxius pag. 102. in
Not.
Priscianus pag. 217.
Procopius pagin. 108. 363.
366.
Pyleus pag. 119.

Q

Q *Uintilianus* pag. 15.
in Not. 109. in Not.
128. in Not. 153.
204. in Not. 212. in Not.
227. 233. 278. in Not.
279. 291.

R

R *Amus - Petrus* pag.
162. 204.
Rapinus pag. 107. in Not.
Regius - Ludovicus pagin.
242.
Rhodiginus pagin. 365. in
Not.
Richardus Malumbræ
pagin. 176.
Ripa - Franciscus pag. 62.
266. in Not.
Robertus - Joannes pagin.
171. 200.
Robertellus pag. 267.
Roffredus pag. 244.
Romanus - Ludovicus pag.
263.
Rovanis - Jacobus pag. 244.
Rutilius - Bernard. pagin.
174. in Not.

G g g

Sal

S

- S** *Allustius* pag. 83.
Salmasius - Claudius
 pag. 44. 67. 238.
Sarisberiensis - Joannes pa-
 gin. 295. in Not.
Saturninus pag. 234.
Scaevola pag. 122. 235.
Scala - Bartholomaeus pag.
 44.
Scaliger - Gaesar pag. 204.
 in Not. 228. 289. in Not.
 290. 295.
Scaliger - Josephus pa. 108.
 in Not. 129. 204. in Not.
 211. 228. 238. & seqq.
Schegk pag. 174.
Schilterus - Joannes pag.
 295. in Not.
Schultingius - Antonius
 pag. 143. in Not. 144. in
 Not. 368.
Scholiastes vetus Juvena-
lis pag. 81.
Scioppius pag. 204.
Scottus - Andreas pag. 241.
 in Not.
Seldenus pag. 102. in Not.
Seneca pag. 43. in Not. 255.
Servius pag. 217. 293. in
 Not. 295. in Not.
Sigonius - Carolus pag. 109.
 in Not. 110. in Not. 268.
 in Not.
Silius Italicus pag. 294.
Socinus pag. 118. 199. in
 Not. 248.
Socrates pag. 3. 14.
Solon pag. 289.
Spartianus pag. 83. 110. in
 Not.
Spiegeliius pagin. 129. in
 Not.
Stanlejus pag. 14. in Not.
 69. in Not. 165. in Not.
Stattius pag. 15. in Not.
Stekius pag. 172.
Stephanus - Henricus pag.
 106. in Not.
Stobaeus pag. 165. in Not.
Strabo pag. 9. in Not. 48.
Strauchius pag. 199. 362.
 in Not.
Struvius pag. 241.
Svetonius pag. 43. in Not.
 110. 127. 204. in Not.
Svidas pag. 362.
Sulpitius pagin. 174. 214.
Syphrianus - Antonius pag.
 90.

Ta-

T

T *Acitus* pag. 19. 109.
Tartagnus - Alexander pag. 263. & seqq.
Tigrinus - Franciscus pag. 263.
Teissierius pagin. 148. in Not. 286. in Not.
Teopompus pag. 107.
Terentius pag. 5. 8. 32. 260. 264.
Theocritus pag. 127.
Theodorus - Cynulcus pag. 225. in Not.
Thomasius pagin. 259. in Not. 269. in Not.
Thuanus pag. 204. in Not.
Thucydides pag. 107.
Tilius - Joannes pag. 143.
Timaeus pag. 107.
Tiraquellus pagin. 16. in Not. 148. & seqq.
Trapezuntius pag. 204.
Trebatius Testa pag. 174. 183. 294.
Treutlerus pag. 179.
Tribonianus pag. 362. & seqq.
Tubero pag. 232.
Tuningius - Gerardus pag. 277.
Tyrteus pag. 289.

V

V *Alerius Valentinus* pag. 2. in Notis.
Valerius Maximus pagin. 15. in Not. 28. in Not.
Valla - Laurentius pagin. 137. 215. & seqq.
Vallemontius pag. 108. in Not. 109. in Not.
Varro pagin. 19. 204. 215. 218.
Vellejus Paterculus pagin. 109. & seqq.
Victor - Petrus pag. 18. in Not.
Vigellius pag. 174.
Viglius pag. 273.
Ulpianus pagin. 17. in Not. 22. 85. 87. 170. 177. 199. 224. 234.
Vinnius - Arnoldus pagin. 275. & seqq.
Virgilius pag. 80. 83. 204. 293.
Vives - Ludovicus pagin. 108. in Not. 204. in Not. 216. in Not. 225.
Unverfarthius - Martius pag. 245. in Not.
Vopiscus pag. 110.
Vossius pagin. 107. in Not. 108.

108. in Not. 109. & seq.

in Not. 148. in Not. 204.

in Not.

Waechterus pag. 177.

Wesembecius pag. 202.

Wolffius pag. 277.

X

X *Enoplon* pag. 107.

Z

Z *Accbias - Paulus* pag. 63.

Zafius pag. 129. 176. 218.

Zeno pag. 165. & seq.

Zonaras pag. 110.

Zosimus pag. 108. 110.

*Meliores, ac emendatiores in quibusdam locis
Lectioes.*

P Ag. 11. vers. ult. lege *impellat* ? Pag. 14. vers. 10. *condi-
tio*. Pag. 18. vers. 16. *super re*. Pag. 29. vers. 3. *Quaere,
quid est Codex, quid sunt &c.* Pag. 42. vers. 15. *expertus quod
fuit olim Gulielmus Budaeus*. Pag. 113. vers. 29. *nec se con-
tinet ira fixu*. Pag. 120. vers. 16. *ampullarum*. Pag. 135.
vers. 22. *caelo*. Pag. 205. vers. 9. *abundat non*. Pag. 235.
Not. 51. *In comm. tit. De receptis Arbitris*. Pag. 240. vers.
11. *pollere eloquentiâ*. Pag. 286. vers. 22. *hymni*.

Österreichische Nationalbibliothek

42193014101

